

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Gintarė Pažereckaitė

**TARPTAUTINIŲ ORGANIZACIJŲ IR JŲ VALSTYBIŲ NARIŲ
ATSAKOMYBĖS PAGAL TARPTAUTINĘ TEISĘ SANTYKIS**

*Relationship between Responsibility of International Organizations and their
Member States under International Law*

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2018 metai

Disertacija rengta 2011 – 2015 metais studijuojant doktorantūros studijas
Vilniaus universitete ir ginama eksternu.

Mokslinis konsultantas – prof. dr. Dainius Žalimas (Vilniaus universitetas,
socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

TURINYS

Santrumpos.....	7
ĮVADAS	11
I. TARPTAUTINIŲ ORGANIZACIJŲ ATSAKOMYBĖS GENEZĖ IR JŲ VALSTYBIŲ NARIŲ ATSAKOMYBĖS KLAUSIMAS	38
1. Pagrindinės sąvokos.....	38
1.1. Atsakomybės pagal tarptautinę teisę sąvoka.....	38
1.2. Tarptautinės organizacijos sąvoka	45
2. Tarptautinių organizacijų atsakomybės kodifikavimas	51
2.1. Tarptautinių organizacijų atsakomybės instituto raida	51
2.2. Tarptautinės teisės komisijos darbas tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimu	56
2.2.1. Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių bendra charakteristika.....	56
2.2.2. Tarptautinės teisės komisijos darbo kritika	58
2.2.3. Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių reikšmė.....	63
3. Atsakomybės taikymas tarptautinėms organizacijoms	65
3.1. Tarptautinių organizacijų atsakomybės prielaidos	65
3.1.1. Valstybių narystės tarptautinėse organizacijose pasekmės	66
3.1.2. Tarptautinių organizacijų funkcijų pobūdis.....	69
3.1.3. Poreikis užtikrinti tarptautinių organizacijų legitimumą.....	73
3.2. Tarptautinių organizacijų atsakomybės įgyvendinimo problemos	76
3.2.1. Tarptautinių įsipareigojimų, kurie saisto tarptautines organizacijas, identifikavimas	76
3.2.2. Tarptautinių organizacijų teisminės kontrolės stoka	81

4. Valstybės atsakomybė už tarptautinės organizacijos veikas vien dėl jos narystės tarptautinėje organizacijoje	91
4.1. Galimi valstybių narių atsakomybės modeliai	91
4.2. Valstybių narių atsakomybės klausimo reguliavimas pozityviojoje tarptautinėje teisėje	92
4.3. Ankstyvoji teismų praktika	96
4.4. Taikomų tarptautinės teisės taisyklių turinio nustatymas	102
4.5. Vyraujančio požiūrio kritika	105
5. Apibendrinimas	107
II. TARPTAUTINIŲ ORGANIZACIJŲ IR JŲ VALSTYBIŲ NARIŲ ATSAKOMYBĖS SANTYKIO SPRENDIMAS	110
1. Veikos priskyrimas.....	111
1.1. Veikos ir priskyrimo sąvokos	111
1.2. Veikos priskyrimo taisyklės valstybių atsakomybės kontekste	118
1.2.1. Veikos priskyrimo taisyklės Valstybių atsakomybės straipsniuose	118
1.2.2. Privataus asmens ar asmenų grupės elgesio priskyrimas valstybei	120
1.3. Veikos priskyrimas tarptautinei organizacijai ar (ir) valstybei.....	128
1.3.1. Veikos priskyrimo taisyklės Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsniuose	128
1.3.2. Valstybės organo ar agento, perduoto tarptautinei organizacijai, veikos priskyrimas	134
1.4. Veikos priskyrimas Jungtinių Tautų operacijų metu	136
1.4.1. Jungtinių Tautų operacijų teisinis reguliavimas	136
1.4.2. Teismų praktikos analizė	150
1.5. Tinkamo kontrolės testo nustatymas.....	179

1.6. Dvigubas arba sudėtinis veikos priskyrimas.....	185
2. Valstybės atsakomybė, susijusi su tarptautinės organizacijos veika	193
2.1. Pareigos elgtis rūpestingai doktrina	193
2.1.2. Pareigos elgtis rūpestingai taikymas tarptautinėje teisėje	193
2.1.2. Pareigos elgtis rūpestingai taikymas tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio sprendimui	197
2.2. Papildomi pagrindai valstybių narių atsakomybei Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsniuose	199
2.2.1. Parama ar pagalba.....	200
2.2.2. Vadovavimas ir kontrolė	202
2.2.3. Prievarta.....	203
2.2.4. Tarptautinių įsipareigojimų vengimas	204
3. Valstybės atsakomybės, susijusios su jos dalyvavimu tarptautinėse organizacijose, klausimo sprendimas teismų praktikoje.....	209
3.1. Kompetencijos tarptautinėms organizacijoms suteikimo kontrolė nacionalinių teismų praktikoje	210
3.2. Tarptautinių teismų jurisprudencija	215
3.2.1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika.....	215
3.2.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.....	219
4. Principai, taikomi sprendžiant dėl valstybės atsakomybės, susijusios su jos dalyvavimu tarptautinėse organizacijose	228
4.1. Sisteminio suderinamumo prielaida.....	229
4.2. Tarptautinės organizacijos sprendimą įgyvendinančio valstybės nacionalinio akto teisminė kontrolė	234
4.3. Ekvivalentės apsaugos prezumpcija	239
4.4. Taikomų principų vertinimas	247

5. Apibendrinimas	252
IŠVADOS.....	258
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	261
Autorės moksliniai straipsniai ir pranešimai disertacijos tema	301

Santrumpos

AIO	Arabų industrializacijos organizacija
Bendroji konvencija	1946 m. Konvencija dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų
Dutchbat	Nyderlandų Karalystės karinės pajėgos, 1994–1995 m. dalyvavusios Jungtinių Tautų taikos palaikymo misijoje Bosnijoje ir Hercegovinoje
EPO	Europos patentų tarnyba
ES	Europos Sąjunga
ESBO	Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija
ESTT	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
ET	Europos Taryba
EURATOM	Europos atominės energijos bendrija
EUROCONTROL	Europos oro eismo kontrolės organizacija
EŽTK, Konvencija	1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14.
EŽTT, Strasbūro teismas	Europos Žmogaus Teisių Teismas
Generalinė Asamblėja	Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja
ISAF	Tarptautinės saugumo paramos pajėgos Afganistane

ITC	Tarptautinė alavo taryba
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
JFR	Jugoslavijos Federacinė Respublika
JT, Jungtinės Tautos	Jungtinių Tautų Organizacija
JT Chartija	1945 m. Jungtinių Tautų Chartija
KFOR	Tarptautinės Kosovo pajėgos
MINUAR	Jungtinių Tautų pagalbos misija Ruandai
MINUSTAH	Jungtinių Tautų taikos palaikymo misija Haiityje
NATO	Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija
ONUC	Jungtinių Tautų taikos palaikymo operacija Kongoje
OPEC	Naftą eksportuojančių šalių organizacija
PMR	Moldovos regionas, pasiskelbęs nepriklausoma Padniestrės Moldavijos Respublika
PPO	Pasaulio prekybos organizacija
PSO	Pasaulio sveikatos organizacija
Sankcijų komitetas	1999 m. spalio 15 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 1267 (1999) įsteigtas Saugumo Tarybos komitetas
Saugumo Taryba, JT ST	Jungtinių Tautų Saugumo Taryba
SESV	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija (OL 2012 L, C 326)
SOFA	Susitarimas dėl karinių pajėgų statuso

TPPTP	1966 m. Tarptautinis politinių ir pilietinių teisių paktas
TBTBJ	Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai
TDO	Tarptautinė darbo organizacija
TO atsakomybės straipsniai, TO atsakomybės straipsnių komentaras	Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsniai su komentarais (Draft articles on the responsibility of international organizations, with Commentaries), Doc. A/66/10, Yearbook of the International Law Commission, 2011, Vol. II, Part Two.
TTK	Jungtinių Tautų tarptautinės teisės komisija
TTT	Tarptautinis Teisingumo Teismas
UNESCO	Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija
UNFICYP	Jungtinių Tautų taikos palaikymo misija Kipre
UNMIBH	Jungtinių Tautų misija Bosnijoje ir Hercegovinoje
UNMIK	Jungtinių Tautų laikinoji administracija Kosove
UNOSOM	Jungtinių Tautų taikos palaikymo operacija Somalyje
UNPROFOR	Jungtinių Tautų taikos palaikymo misija Bosnijoje ir Hercegovinoje
Valstybių atsakomybės straipsniai, Valstybių	Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsniai su komentarais (Draft articles on Responsibility of States for

atsakomybės straipsnių komentaras	Internationally Wrongful Acts, with commentaries), Yearbook of the International Law Commission, 2001, Vol. II, Part Two, as corrected.
--	---

ĮVADAS

Tyrimo kontekstas

1. *Tarptautinių organizacijų vaidmuo tarptautinėje bendruomenėje.* Valstybių tarptautinis bendradarbiavimas yra būtinas siekiant veiksmingai spręsti globalaus pasaulio problemas, pavyzdžiui, kovoti su terorizmu ir kitais saugumo iššūkiais, suvaldyti migracijos srautus ar reguliuoti tarptautinę prekybą. Tuo tikslu kuriamos tarptautinės organizacijos. Jų kūrimas ir plėtra paprastai laikomi teigiamu reiškiniu¹. Tarptautinių organizacijų veikla apibūdinama kaip viena iš sėkmingiausių valstybių bendradarbiavimo formų, nes leidžia optimaliai suderinti nacionalinius interesus su visos žmonijos interesais, pasiekti kompromisą, valstybių interesų pusiausvyrą². Pabrėžiama, kad tarptautinės organizacijos atlieka svarbią funkciją tarptautinėje bendruomenėje, nes jos yra neutralūs forumai, kuriuose valstybėms sudaromos sąlygos identifikuoti ir formuluoti bendras vertybes³. Be to, tarptautinės teisės doktrinoje teigiama, kad tarptautinių organizacijų veikla stiprina teisės viršenybę tarptautinėje bendruomenėje⁴ ir prisideda prie tarptautinės teisės sistemos nuoseklumo⁵.

Pirmosios tarptautinės organizacijos buvo kuriamos konkrečioms, dažnai techniniams tikslams pasiekti ir buvo laikomos tik „įrankiais“ valstybių rankose. Tačiau laikui bėgant išaugo ne tik tarptautinių organizacijų skaičius⁶,

¹ AMERASINGHE, C. F. *Principles of the Institutional Law of International Organizations*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 7–8.

² ŽALIMAS, D. *et al. Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 30.

³ SAROOSHI, D. *International Organizations and their Exercise of Sovereign Powers*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 12.

⁴ KLABBERS, J. The EJIL Foreword: The Transformation of International Organizations Law. *European Journal of International Law*, 2015, Vol. 26 No. 1, p. 29; COLLINS, R.; WHITE, N. D. Moving Beyond the *Autonomy-Accountability* Dichotomy: Reflections on Institutional Independence in the International Legal Order. *International Organizations Law Review*, 2010, Vol. 7, Issue 1, p. 1.

⁵ CANÇADO TRINDADE, A. A. Some Reflections on Basic Issues Concerning the Responsibility of International Organizations. In RAGAZZI, M. (sud.), *Responsibility of International Organizations. Essays in Memory of Sir Ian Brownlie*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, p. 13; KLABBERS, J. Law, Ethics and Global Governance: Accountability in Perspective. *New Zealand Journal of Public International Law*. 2013, Vol. 11, No. 2, p. 314.

⁶ Pavyzdžiui, 2015 m. Tarptautinių asociacijų sąjungos kasmetiniame leidinyje nurodyta, kad 2015 m. veikė 273 tarptautinės tarpvyriausybines organizacijos, žr. *Yearbook of International Organizations*

bet ir jų vaidmuo bei įtaka. Tarptautinėms organizacijoms suteikiama vis daugiau funkcijų ir įgaliojimų, jos įgyja daugiau savarankiškumo, jų veikla daro poveikį ne tik jų valstybėms narėms, bet ir visai tarptautinei bendruomenei. Pavyzdžiui, tarptautinės organizacijos, tokios kaip JT, ES ar PPO, priima sprendimus, kurie turi reikšmingų ekonominių, socialinių, politinių ir teisinių pasekmių, ir tam tikrais atvejais pakeičia valstybes tradiciškai tik joms priskirtose srityse⁷. Šioms organizacijoms apibūdinti tarptautinės teisės doktrinoje netgi vartojama sąvoka „funkcinis valstybingumas“⁸ arba nagrinėjamas jų atliekamas suverenių galių įgyvendinimas⁹. Atsižvelgiant į tarptautinių organizacijų veiklos pasekmes, būtina tinkamai apibrėžti jų teises ir pareigas pagal tarptautinę teisę.

2. *Atsakomybės instituto tarptautinėje teisėje reikšmė.* Tarptautinėje teisėje (kaip ir bet kurioje kitoje teisės sistemoje) atsakomybės normos padeda įgyvendinti visas kitas tarptautinės teisės normas ir yra tarsi savotiška kitų teisės normų įgyvendinimo garantija. Be atsakomybės instituto tarptautinėje teisėje būtų neįmanomas nei normalus tarptautinės teisės normų veikimas, nei pažangi jų plėtra¹⁰. Taigi, siekiant, kad būtų užtikrintas tarptautinės teisės kaip sistemos veiksmingumas, yra būtina tinkamai reglamentuoti ir taikyti atsakomybę pagal tarptautinę teisę (toliau šiame tyrime – atsakomybė, atsakomybė pagal tarptautinę teisę arba tarptautinė atsakomybė¹¹).

2015/2016 – Vol. 5: Statistics, Visualizations and Patterns. Brill, 2015, 52nd edition, Vol. 5, p. 25. Pastebėtina, kad skirtinguose šaltiniuose nurodomas skaičius skiriasi priklausomai nuo to, kokia tarptautinės organizacijos apibrėžtis yra pasirenkama statistikos rinkimo tikslu.

⁷ KLABBERS, J. *An Introduction to International Institutional Law*. 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 272; SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law of International Institutions*. 5th ed., London: Sweet & Macwell, 2001, p. 14; REINISCH, A. Securing the Accountability of International Organizations. *Global Governance*, 2001, Vol. 7, p. 131.

⁸ Šį terminą vartoja Reinisch'as. Plačiau žr. TZANAKOPOULOS, A. *Disobeying the Security Council – Countermeasures against Wrongful Sanctions*. New York: Oxford University Press, 2011, p. 1.

⁹ SAROOSHI, D. *International Organizations <...>*, p. 3–17.

¹⁰ KŪRIS, P. *Atsakomybės tarptautinėje teisėje problemos*. Vilnius: Valstybinis V. Kapsuko universitetas, Teisės fakultetas, 1970, p. 3.

¹¹ Šiame tyrime nagrinėjamos atsakomybės pagal tarptautinę teisę sąvoka paaiškinta šio tyrimo pirmosios dalies pirmame skyriuje. Šiame tyrime terminai „atsakomybė pagal tarptautinę teisę“, „tarptautinė teisinė atsakomybė“, „tarptautinė atsakomybė“, „atsakomybė“ yra suprantami ir vartojami kaip sinonimai, nebent konkrečiu atveju būtų nurodyta kitaip. Sąvoka „atsakomybė pagal tarptautinę teisę“ pasirinkta kaip pagrindinė sąvoka siekiant aiškumo ir konkretumo ir siekiant tyrime nagrinėjama atsakomybę atriboti nuo kitų atsakomybės formų.

1928 m. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas *Chožuvo gamyklos* byloje nurodė tarptautinės teisės principą, pagal kurį „tarptautinio įsipareigojimo pažeidimas sukuria pareigą užtikrinti reparaciją tinkama forma“¹². Vadovaujantis šiuo principu, kiekvienas tarptautinės teisės pažeidimas sukelia tarptautinę atsakomybę ir jos neturi būti išvengiama, o tarptautinės teisės pažeidimą padariusiam subjektui kyla pareiga užtikrinti visišką reparaciją. Įgyvendinant visiškos reparacijos principą garantuojamos gynybos priemonės tiems subjektams, kurių teisės yra pažeistos, ir užtikrinamas tarptautinės teisės laikymasis (pagarba tarptautinei teisei), taip pat sudaromos prielaidos ateityje išvengti tarptautinės teisės pažeidimų (nuo jų atgrasant)¹³. Atsakomybės taisyklių, nustatytų tarptautinėje teisėje, veiksmingumas turi būti vertinamas būtent pagal tai, ar jomis užtikrinamas nurodytų atsakomybės instituto tikslų pasiekimas.

Tarptautinės organizacijos yra tarptautinės teisės subjektai, todėl jos yra saistomos tarptautinės teisės, taip pat ir atsakomybės taisyklių. *Žalos atlyginimo* byloje TTT patvirtino, kad tarptautinė organizacija, kaip tarptautinės teisės subjektas, turi teises ir pareigas pagal tarptautinę teisę¹⁴, o vėliau konsultacinėje išvadoje *Dėl ginčo, susijusio Žmogaus teisių komisijos specialiojo pranešėjo jurisdikciniu imunitetu*, konstatavo, kad, tarptautinei organizacijai pažeidus jos tarptautinius įsipareigojimus, jai kyla atsakomybė ir pareiga atlyginti neteisėtais veiksmais padarytą žalą¹⁵.

3. *Poreikis tarptautinėje teisėje reguliuoti tarptautinių organizacijų atsakomybę.* Tarptautinių organizacijų atsakomybė, kaip tarptautinės teisės sritis, ilgą laiką buvo menkai išvystyta. Ši sritis tarptautinės teisės mokslininkų

¹² Sprendimas *Chožuvo gamyklos* byloje (Vokietija prieš Lenkiją) (*Factory at Chorzów (Germany v. Poland)*). 13 September 1928, Publications of the Permanent Court of International Justice, Series A, No. 17, p. 21.

¹³ HIRSCH, M. *The Responsibility of International Organizations Toward Third Parties: Some Basic Principles*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995, p. 8.

¹⁴ Konsultacinė išvada *Dėl žalos, patirtos Jungtinių Tautų tarnyboje, atlyginimo (Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion)*, 11 April 1949, I. C. J. Reports 1949, p. 179.

¹⁵ Konsultacinė išvada *Dėl ginčo, susijusio Žmogaus teisių komisijos specialiojo pranešėjo jurisdikciniu imunitetu (Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, Advisory Opinion)*, 29 April 1999, I. C. J. Reports 1999, para. 66.

darbuose išsamiau imta nagrinėti tik XX a. pabaigoje, kai tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimas vis dažniau iškildavo praktikoje. Palaipsniui diskusijas dėl tarptautinių organizacijų plėtros ir teisinio statuso pakeitė diskusijos dėl atsakomybės tarptautinėms organizacijoms taikymo¹⁶ ir tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybės, susijusios su jų dalyvavimu tarptautinėje organizacijoje¹⁷.

Tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių atsakomybės santykio problema teisės praktikų ir teoretikų dėmesio centre pirmą kartą atsidūrė XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje Tarptautinės alavo tarybos krizės metu, kai tarptautinė organizacija nebegalėjo įvykdyti finansinių įsipareigojimų savo kreditoriams¹⁸. Tada tapo aišku, kad nėra jokių specialių tarptautinės teisės taisyklių, kuriomis būtų reguliuojamas šis klausimas. Tarptautinės teisės mokslininkų ir teisėjų nuomonės dėl to, kokiomis taisyklėmis visgi reikėtų remtis sprendžiant tokią problemą, išsiskyrė. Dar daugiau klausimų iškėlė tragiški 1995 m. įvykiai Srebrenicoje ir 1999 m. įvykiai Ruandoje, kai tarptautinė bendruomenė, visų pirma, JT ir jos valstybės narės, nesugebėjo užkirsti kelio genocido nusikaltimams. Po to kilo diskusijos dėl moralinės ir galimai teisinės JT ir jos valstybių narių atsakomybės¹⁹, o su šiomis situacijomis susiję teisiniai ginčai nacionaliniuose ir tarptautiniuose teismuose tęsiasi iki šiol. Tą, be kita ko, lėmė ir tinkamo tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio teisinio reguliavimo trūkumas.

Tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės klausimas dažnai keliamas dėl tarptautinių karinių operacijų metu padarytų pažeidimų, pavyzdžiui, ne tik dėl tokių situacijų gausos, bet ir dėl didelės žalos, kurią lemia

¹⁶ COLLINS, R.; WHITE, N. D. Moving Beyond <...>, p. 3.

¹⁷ BROWNLIE, I. The Responsibility of States for Acts of International Organizations. In RAGAZZI, M. (sud.), *International Responsibility Today: Essays in Memory of Oscar Schachter*. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden/Boston, 2005, p. 355.

¹⁸ ITC krizė plačiau analizuojama šio tyrimo pirmosios dalies ketvirtame skyriuje.

¹⁹ *Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35: The fall of Srebrenica [A/54/549] of 15 November 1999*, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://repository.un.org/handle/11176/227626>>; *Report of the Independent Inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 genocide in Rwanda*. 15 December 1999. Doc. /1999/1257, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/POC%20S19991257.pdf>>.

per tokias operacijas padarytos veikos, dažniausiai susijusios su esminių žmogaus teisių, tokių kaip teisė į gyvybę ar teisė į laisvę, pažeidimais. Deja, atsakomybės klausimas tokiais atvejais dažnai lieka neišspręstas, pavyzdžiui, kaip JFR TTT pradėtoje byloje prieš NATO valstybes nares dėl 1999 m. NATO vykdytų bombardavimų jos teritorijoje²⁰, arba sprendžiamas nenuosekliai, pavyzdžiui, kaip parodė EŽTT ir nacionalinių teismų praktika, susijusi su atsakomybės taikymu dėl tarptautinių operacijų Srebrenicoje ar buvusios JFR teritorijoje metu tarptautinių pajėgų galimai padarytų teisės pažeidimų.

Be to, dėl tarptautinių organizacijų funkcijų plėtros ir jų gausos, valstybės neišvengiamai susiduria su problemomis derindamos skirtingus tarptautinius įsipareigojimus. EŽTT savo praktikoje vis dažniau vertina valstybių įsipareigojimų pagal EŽTK ir iš valstybių narystės ES, JT ar kitose tarptautinėse organizacijose kylančių įsipareigojimų santykį²¹. Pastaraisiais metais teismų praktikoje ir tarptautinės teisės doktrinoje nesiliaujama diskutuoti apie JT individualių sankcijų sistemos poveikį žmogaus teisių apsaugai²². Nagrinėjant paminėtus pavyzdžius kyla klausimas, ar tarptautinės teisės reguliavimas užtikrina tinkamus praktikoje kylančių problemų sprendimo

²⁰ Pavyzdžiui, TTT sprendimas *Jėgos panaudojimo teisėtumo* byloje (preliminarių prieštaravimų stadija) (Serbija ir Juodkalnija prieš Kanadą) (*Legality of Use of Force, Preliminary Objections (Serbia & Montenegro v. Canada)*), 15 December 2004, I. C. J. Reports 2004, p. 429. Tačiau TTT nurodė, kad jis neturi jurisdikcijos nagrinėti bylą, ir iš esmės nesprendė NATO ir jos valstybių narių atsakomybės santykio klausimo. NATO valstybių narių atsakomybės klausimas dėl tos pačios 1999 m. karinės kampanijos JFR teritorijoje metu galimai padarytų žmogaus teisių pažeidimų nagrinėtas ir EŽTT *Banković* byloje (2001 m. gruodžio 12 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Banković ir kiti prieš Belgiją ir kitus* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 52207/99). Šioje byloje, kurioje nagrinėtas klausimas dėl valstybių narių atsakomybės už NATO veiksmus JFR, EŽTT konstatavo jurisdikcijos *ratione loci* trūkumą. Atsakomybės pagal tarptautinę teisę priskyrimo klausimai vis dažniau kyla tarptautinių operacijų metu, pavyzdžiui, Kosovo atveju žr. EŽTT 2007 m. gegužės 2 d. nutarimą dėl priimtumo byloje *Behrami ir Behrami prieš Prancūziją ir Saramati prieš Prancūziją, Vokietiją ir Norvegiją* (Didžioji kolegija), peticijų Nr. 71412/01 ir 78166/01.

²¹ Pavyzdžiui, EŽTT 2005 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret Anonim Şirketi prieš Airiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 45036/98; 2009 m. gegužės 12 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Gasparini prieš Italiją ir Belgiją*, peticijos Nr. 10750/03; 2011 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Al-Jedda prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 27021/08; 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 5809/08.

²² Daugiau pavyzdžių žr. MÉGRET, F.; HOFFMANN, F. The UN as a Human Rights Violator? Some Reflections on the United Nations Changing Human Rights Responsibilities. *Human Rights Quarterly*, 2003, Vol. 25, Number 2, p. 335–336.

būdus, nes paminėtais atvejais reparacija dėl tarptautinės teisės pažeidimų nukentėjusiems asmenims ne visada buvo užtikrinta²³.

Tarptautinių organizacijų vaidmuo tarptautinėje bendruomenėje pastaraisiais dešimtmečiais auga ir be jų dalyvavimo vienokia ar kitokia forma šiandien sunkiai įsivaizduojamas svarbiausių tarptautinių, o dažnai ir nacionalinių problemų sprendimas, todėl būtina užtikrinti, kad jų veikla atitiktų teisės reikalavimus. TTK parengtas TO atsakomybės straipsnių projektas sutiktas kontraversiškai ir netgi TTK nereiškė ambicijų, kad jis kodifikuoja paprotinę tarptautinę teisę²⁴. Tarptautinių organizacijų atsakomybės sritis toliau sparčiai, bet, kaip bus parodyta šiame tyrime, ne visada nuosekliai vystoma nacionalinių ir tarptautinių teismų praktikoje, todėl neabejotinai reikia plėtoti teorinius problemų, atsirandančių praktikoje taikant atsakomybę už tarptautinės teisės pažeidimus, padarytus dėl tarptautinių organizacijų veiklos, sprendimo pagrindus.

4. *Tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių santykis*. Atsakomybės instituto taikymo tarptautinėms organizacijoms sudėtingumą pirmiausiai lemia tai, kad tarptautinės organizacijos yra specifiniai subjektai, nes jų narėmis yra valstybės²⁵ – suverenūs subjektai, turintys plačiausias teises ir pareigas pagal tarptautinę teisę. Tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių teisinis ir praktinis santykis yra daugialypis ir dinamiškas²⁶. Be kita ko, būtent valstybės:

- 1) priima sprendimą sukurti naują subjektą – tarptautinę organizaciją, nustato jos funkcijas ir jų ribas ir bent jau teoriškai išlaiko galią tą subjektą panaikinti ar apriboti jam nustatytas funkcijas;

²³ McCORQUODALE, R. International Organizations and International Human Rights Law: One Giant Leap for Humankind. In KAIKOBAD, K. H.; BOHLANDER, M. (sud.), *International Law and Power: Perspectives on Legal Order and Justice: Essays in Honour of Colin Warbrick*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009, p. 142.

²⁴ Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsniai su komentarais (Draft articles on the responsibility of international organizations, with Commentaries), Doc. A/66/10, Yearbook of the International Law Commission, 2011, Vol. II, Part Two, p. 2–3.

²⁵ Tarptautinės organizacijos nariais be valstybių gali būti ir kiti subjektai, plačiau žr. šios disertacijos pirmosios dalies pirmame skyriuje, kur apibrėžiama tarptautinės organizacijos sąvoka.

²⁶ BARROS, A. S. Member States and the International Legal (Dis)order. *International Organizations Law Review*, 2015, Vol. 12, Issue 2, p. 344.

- 2) įkūrusios tarptautinę organizaciją, dalyvauja jos veikloje veikdamos organizacijos organuose ir lemia jos priimamus sprendimus, taigi yra tarsi neatsiejama tarptautinės organizacijos dalis;
- 3) įgyvendina arba sudaro sąlygas įgyvendinti tarptautinės organizacijos sprendimus (dažnai praktiškai).

Kita vertus, visais šiais atvejais valstybės visą laiką išlieka savarankiškais tarptautinės teisės subjektais. Todėl valstybė vienu metu gali atlikti kelis skirtingus vaidmenis – veikti tiek kaip savarankiškas tarptautinės teisės subjektas, tiek tarptautinės organizacijos organe ar institucijoje pagal tarptautinės organizacijos vidaus taisyklės kaip jos dalis. Riba tarp kelių vieno ar daugiau tarptautinės teisės subjekto atliekamų vaidmenų dažnai yra neaiški ir kintanti. Šiame tyrime nagrinėjama, kaip nustatyti tą ribą, kai reikia nuspręsti dėl atsakomybės pritaikymo.

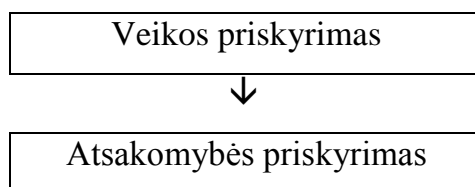
Tyrimo problematika ir aktualumas

Jei tarptautinei organizacijai atsakomybė nėra pritaikoma dėl dažnai siauros jai pagal tarptautinę teisę taikomų pareigų apimties arba dėl ribotų jos veiklos teisminės kontrolės galimybių, o jos valstybės narės išvengia savo atsakomybės, prisidengdamos atskiru tarptautinės organizacijos tarptautiniu subjektiškumu arba, kaip dažnai įvardijama, pasislėpdamos po „instituciniu šydu“²⁷, atsakomybės instituto tarptautinėje teisėje tikslai nėra pasiekiami. Svarbu tinkamai reguliuoti tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykį, kad būtų užtikrintas visiškos reparacijos principo įgyvendinimas ir tarptautinės teisės sistemos veiksmingumas.

Šis tyrimas remiasi prielaida, kad, nors tarptautinė organizacija yra savarankiškas tarptautinės teisės subjektas, tarp tarptautinės organizacijos ir jos

²⁷ „Institucinio šydo“ metafora tarptautinės teisės doktrinoje turi specifinę reikšmę ir dažnai vartojama analizuojant tarptautinių organizacijų atskiro tarptautinio teisinio subjektiškumo problematiką, pavyzdžiui, tiek nagrinėjant tarptautinių organizacijų valstybių narių atsakomybės klausimą, tiek analizuojant tarptautinių sutarčių sudarymą. Plačiau žr. BROLMANN, C. Member States and International Legal Responsibility: Developments of the Institutional Veil. *International Organizations Law Review*, 2015, Vol. 12, Issue 2, p. 360–362.

valstybių narių visada egzistuoja tam tikras santykis, kuris turi įtakos ir jų atsakomybės santykiui. „Santykis“ turėtų būti suprantamas kaip tam tikras tarp daiktų ar reiškinių egzistuojantis ryšys²⁸. Taikant tarptautinei organizacijai ir (ar) jos valstybėms narėms atsakomybę, šis ryšys yra aktualus dviem aspektais: *pirma*, nustatyti, ar konkrečioje situacijoje tarptautinės organizacijos valstybė narė (jos pareigūnai ar institucijos) veikė kaip savarankiškas subjektas ar kaip tarptautinės organizacijos organas, ir, *antra*, įvertinti, kokiais atvejais valstybei kyla atsakomybė, susijusi su tarptautinės organizacijos veikla. Sprendžiant klausimą dėl atsakomybės pritaikymo remiamasi tokia teisinės analizės seka²⁹:

Tiriama tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio problema praktikoje kelia sunkumų, pavyzdžiui, šiose situacijose:

- Valstybė siunčia savo pajėgas dalyvauti tarptautinėje karinėje operacijoje, kuri vykdoma remiantis tarptautinės organizacijos sprendimu. Šios operacijos metu veikimu arba neveikimu padaromas tarptautinės teisės pažeidimas ir sprendžiama, kuris tarptautinės teisės subjektas turėtų atsakyti už tą pažeidimą.
- Tarptautinė organizacija priima sprendimą, kuriuo pažeidžiami valstybės narės tarptautiniai įsipareigojimai. Sprendžiama, ar valstybei narei gali būti taikoma atsakomybė dėl tokio sprendimo.
- Valstybei vykdant jai privalomą tarptautinės organizacijos sprendimą pažeidžiama tarptautinė teisė ir sprendžiama, kuriam

²⁸ Lietuvių kalbos žodynas. XII tomas. Vilnius: Mokslas, 1981, p. 137.

²⁹ Pažymėtina, kad, sprendžiant klausimą dėl tarptautinės teisės subjekto – valstybės ar tarptautinės organizacijos – atsakomybės pagal tarptautinę teisę, visada pirmiausiai būtina nuspręsti dėl ginčijamos veikos priskyrimo tam tarptautinės teisės subjektui, plačiau apie atsakomybės elementus žr. šios disertacijos pirmosios dalies pirmame skyriuje.

tarptautinės teisės subjektui turi būti taikoma atsakomybė dėl tokio pažeidimo.

Tinkamas tokių situacijų teisinis reguliavimas yra svarbus praktikoje. Sprendimas dėl veikos, kuri lėmė tarptautinės teisės pažeidimą, priskyrimo ir (ar) atsakomybės priskyrimo konkrečiam tarptautinės teisės subjektui, gali lemti tai, ar bus garantuojamas atsakomybės pagal tarptautinę teisę neišvengiamumas ir reparacija nuo tarptautinės teisės pažeidimo nukentėjusiam asmeniui. Deja, šiuo metu praktikoje veikos arba atsakomybės priskyrimas vien tik tarptautinei organizacijai dažnai reiškia, kad nukentėjusiai šaliai reparacija nebus užtikrinta.

Šiame tyrime nagrinėjamas tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykis pozityviojoje tarptautinėje teisėje iš esmės yra nereglamentuojamas arba reglamentuojamas fragmentiškai tik tam tikrose tarptautinės teisės srityse. Apskritai atsakomybės taisyklės tarptautinėje teisėje yra paprotinio pobūdžio taisyklės, todėl jų identifikavimas yra sudėtingas. Tai ypač pastebima tarptautinių organizacijų atsakomybės srityje, kur dėl taisyklių egzistavimo, turinio ir teisinio statuso iki šiol nėra sutariama. Dėl šių priežasčių praktikoje sprendžiant klausimą dėl veikos tarptautinei organizacijai ar (ir) jos valstybei narei priskyrimo arba valstybės atsakomybės, susijusios su jos dalyvavimu tarptautinėje organizacijoje, taikomos skirtingos taisyklės arba, taikant tas pačias taisykles, jos aiškinamos skirtingai, o tai lemia teisinį neapibrėžtumą tarptautinėje bendruomenėje veikiantiems subjektams ir nuo tarptautinės teisės pažeidimų nukentėjusiems asmenims.

Nesant specialių pozityvių taisyklių, kurios reguliuotų tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės atskyrimo ir paskirstymo klausimą, tyrime analizuojama, kaip šis klausimas turėtų būti sprendžiamas pagal esamas tarptautinės teisės normas (pirmiausiai tarptautinės teisės normas, reglamentuojančias valstybių atsakomybę už tarptautinės teisės pažeidimus) ir kaip tos esamos normas turėtų būti aiškinamos ir taikomos atsižvelgiant tiek į tarptautinių organizacijų teisinio subjektiškumo specifiką, tiek į kitas tarptautinės teisės normas, pavyzdžiui, nustatančias įpareigojimus žmogaus

teisių srityje, siekiant tiek įgyvendinti atsakomybės instituto tarptautinėje teisėje tikslus, tiek užtikrinti tarptautinės teisės efektyvumą ir nuoseklumą.

Tarptautinių organizacijų atsakomybės institutas remiasi valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus taisyklėmis. Tai patvirtina tiek TTK TO atsakomybės straipsnių analizė, tiek tarptautinės teisės praktika. Nors ir pritariama tokiam požiūriui, būtina atkreipti dėmesį, kad valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus taisyklės negali būti taikomos automatiškai sprendžiant klausimą dėl atsakomybės už tarptautinių organizacijų veikloje padarytas veikas. Valstybių atsakomybės taisyklės neišsprendžia visų praktikoje susiklostančių situacijų, atsižvelgiant į tarptautinių organizacijų, kaip tarptautinės teisės subjektų, specifiką. Todėl sprendžiant tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio klausimą būtina nustatyti naujus atsakomybės nustatymo ir paskirstymo principus.

Ilgainiui nacionalinių ir tarptautinių teismų praktikoje suformuluoti nauji specifiniai principai, kuriais remiantis sprendžiama dėl valstybės atsakomybės, susijusios su tarptautinės organizacijos veika. Ši jurisprudencija iki šiol nėra visiškai nuosekli ir toliau vystoma. Teismai vis dar dažnai susiduria su sunkumais identifikuodami ir aiškindami taikytinas taisykles. Šiame tyrime analizuojamas galimas teorinis jurisprudencijos dėl valstybės atsakomybės, susijusios su tarptautinės organizacijos veika, pagrindas ir pateikiamas sistemiškas jos vertinimas, kuriuo remiantis ateityje turėtų būti sprendžiamas valstybių atsakomybės, susijusios su jų dalyvavimu tarptautinėse organizacijose, klausimas.

Paminėtina ir tai, kad tarptautinių organizacijų plėtra ir jų skaičiaus augimas prisideda prie reiškinių, kuris tarptautinės teisės doktrinoje įvardijamas kaip tarptautinės teisės diversifikacija ir fragmentacija³⁰. Nepaisant galimo skirtingo požiūrio į šio fenomeno neigiamas ar teigiamas pasekmes tarptautinės teisės sistemai, negalima ignoruoti to fakto, kad valstybės vis dažniau susiduria

³⁰ *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising From the Diversification and Expansion of International Law*. Report of the Study Group of the International Law Commission. Finalized by Martti Koskenniemi. A/CN.4/L.682, 13 April 2006, p. 11.

su „įtampa“ tarp savo tarptautinių įsipareigojimų, susijusių su dalyvavimu skirtingose tarptautinėse organizacijose. Atitinkamai teismų praktikoje dažnai kyla klausimų, kaip spręsti skirtingų valstybių įsipareigojimų derinimo klausimą. Atsižvelgiant į tai, antrojoje šio tyrimo dalyje yra siekiama suformuoti ir pateikti sistemišką požiūrį dėl galimo tokių konfliktinių situacijų sprendimo.

Tyrimo nagrinėjamos problemos sprendimas turi *teorinę reikšmę* – konceptualiai vertinamas tarptautinių organizacijų atsakomybės reguliavimas tarptautinėje teisėje nagrinėjant, kokią reikšmę nustatant tarptautinės organizacijos atsakomybę turi jos valstybėms narėms įprastai taikomi vidiniai ir išoriniai jų galių įgyvendinimo apribojimai ir taip plėtojama tarptautinių organizacijų teisės ir tarptautinės atsakomybės teisės teorija, analizuojamas bendrosios tarptautinės teisės ir specialiųjų tarptautinės teisės taisyklių santykis ir suderinamumas. Tyrimas taip pat turi *praktinę reikšmę* – sprendimas, kam priskirtina veika, kuria galimai pažeidžiama tarptautinė teisė, arba sprendimas dėl atsakomybės pagrindo pasirinkimo gali lemti tai, ar konkrečiu atveju teisminės gynybos priemonės nukentėjusiajam asmeniui bus prieinamos ir ar atsakomybė pagal tarptautinę teisę iš viso bus kažkam pritaikyta. Teisinis aiškumas dėl šių klausimų yra svarbus tiek pačioms tarptautinėms organizacijoms, tiek valstybėms, dalyvaujančioms tarptautinių organizacijų veikloje (taip pat ir Lietuvai³¹), tiek asmenims, nukentėjusiems nuo tarptautinės teisės pažeidimų ir siekiantiems apginti savo pažeistas teises.

³¹ Pavyzdžiui, paminėtinos šios EŽTT nagrinėtos bylos, kuriose tarp valstybių atsakovių buvo ir Lietuvos Respublika: 2006 m. kovo 14 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Saddam Hussein prieš Albaniją ir kitus*, peticijos Nr. 23276/04, 2009 m. birželio 16 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Beygo prieš 46 valstybes Europos Tarybos nares*, peticijos Nr. 36099/06, 2010 m. rugsėjo 30 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Artemi ir Gregory prieš Kiprą ir kitus*, peticijos Nr. 35524/06, 2015 m. kovo 31 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Andreasen prieš Jungtinę Karalystę ir kitas 26 Europos Sąjungos valstybes nares*, peticijos Nr. 28827/11.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Šio tyrimo *tikslas* – įvertinti, ar tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio, kiek jis susijęs su veikos priskyrimu ir valstybės narės atsakomybe, susijusia su tarptautinės organizacijos veikla, reguliavimas tarptautinėje teisėje ir sprendimas nacionalinių ir tarptautinių teismų praktikoje leidžia pasiekti pagrindinius atsakomybės taisyklių tarptautinėje teisėje tikslus – užtikrinti, kad būtų neišvengiama atsakomybės dėl tarptautinės teisės pažeidimo ir garantuojama reparacija nuo tarptautinės teisės pažeidimo nukentėjusiam asmeniui, ir pateikti pasiūlymus dėl pažangios tarptautinės teisės plėtros šioje srityje.

Siekiant įgyvendinti išsikelto tyrimo tikslą, sprendžiami tokie tyrimo *uždaviniai*:

1. Išnagrinėti tarptautinių organizacijų tarptautinės atsakomybės genezę, kodifikavimą ir tarptautinių organizacijų atsakomybės įgyvendinimo praktikoje kliūtis siekiant įvertinti atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus, susijusius su tarptautinių organizacijų veikla, reguliavimo veiksmingumą.

2. Ištirti, kaip bendroji tarptautinė teisė reguliuoja valstybių atsakomybės vien tik dėl jų narystės tarptautinėje organizacijoje klausimą, ir įvertinti galimus tokio reguliavimo trūkumus.

3. Išnagrinėti veikos priskyrimo taisyklių taikant atsakomybę valstybei ar (ir) tarptautinei organizacijai teorinius pagrindus, jų aiškinimo ir taikymo problemas siekiant pateikti pasiūlymus dėl veikos priskyrimo taisyklių ir jų aiškinimo, kuriuo remiantis, sprendžiant klausimą dėl tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio, būtų užtikrintas veiksmingas atsakomybės pagal tarptautinę teisę režimas.

4. Ištirti, kokiais papildomais pagrindais pagal tarptautinę teisę tarptautinės organizacijos valstybei narei gali kilti atsakomybė, susijusi su tarptautinės organizacijos veikla, atsižvelgiant į tai, kad vien dėl narystės

tarptautinėje organizacijoje valstybei atsakomybė už tos tarptautinės organizacijos veikas nekyla.

5. Išanalizuoti nacionalinių ir tarptautinių teismų praktikoje taikomų principų sprendžiant klausimą dėl valstybės atsakomybės, susijusios su jos dalyvavimu tarptautinėje organizacijoje, teorines ir praktines prielaidas siekiant įvertinti, kiek tokia praktika užtikrinamas atsakomybės instituto tarptautinėje teisėje tikslų įgyvendinimas.

Tyrimo objektas

Šio tyrimo *objektas* yra tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės pagal tarptautinę teisę santykis. Šis santykis analizuojamas tik dėl atsakomybės nustatymo: 1) nagrinėjant veikos priskyrimo tarptautinei organizacijai ir (ar) jos valstybei narei taisyklės; 2) nagrinėjant valstybės atsakomybės, susijusios su tarptautinės organizacijos veika arba dalyvavimu tarptautinėje organizacijoje, pagrindus.

Tyrimo nagrinėjama atsakomybė pagal tarptautinę teisę, kuri suprantama kaip nauji teisiniai santykiai, atsirandantys tarptautinės teisės subjektui padarius tarptautinės teisės pažeidimą³².

Šiame tyrime analizuojama dabartinė tarptautinės teisės būklė tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio klausimu, taip pat teikiami pasiūlymai dėl tarptautinės teisės tobulinimo siekiant, kad atsakomybės institutas tarptautinėje teisėje veiktų efektyviau.

Tyrimo pagrindas yra bendroji tarptautinė teisė – tiriamos bendrai visoms tarptautinėms organizacijoms ir jų valstybėms narėms taikomos tarptautinės teisės taisyklės. Pažymėtina, kad tarptautinėje teisėje gali būti nustatytos specialios atsakomybės taisyklės (*lex specialis*)³³, bet tokie atvejai šiame tyrime nėra išsamiai analizuojami, išskyrus antrojoje tyrimo dalyje

³² Plačiau apie šiame tyrime nagrinėjamos atsakomybės pagal tarptautinę sąvoką ir jos paaiškinimą žr. šios disertacijos pirmosios dalies pirmame poskyryje.

³³ TO atsakomybės straipsnių 64 straipsnis.

nagrinėjamą tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybę pagal EŽTK³⁴.

Siekiant nustatyti tarptautinės teisės turinį, analizuojama tarptautinės teisės doktrina ir nacionalinių bei tarptautinių teismų praktika. Tyrime nagrinėjamų pavyzdžių (konkrečių tarptautinių organizacijų, pavyzdžiui, JT ar ES, veiklos) pasirinkimą lėmė objektyvios priežastys – būtent šiais atvejais iki šiol dažniausiai kildavo ir (ar) buvo sprendžiama tyrime nagrinėjama problema.

Šiame tyrime laikomasi požiūrio, kad, nors tarp tarptautinių organizacijų egzistuoja tam tikri skirtumai, susiję su jų tikslais, naryste, struktūra, finansavimo mechanizmu ar kitais bruožais, joms turėtų būti taikomas bendras atsakomybės režimas. Valstybės taip pat tarpusavyje skiriasi dydžiu, gyventojų skaičiumi, valdymo modeliu ir kt., bet joms taikomos horizontalios atsakomybės pagal tarptautinę teisę taisyklės. Manytina, kad tarp visų tarptautinių organizacijų, kaip vienos kategorijos tarptautinės teisės subjektų, egzistuoja tam tikri bendrumai, kuriais remiantis leidžiama nustatyti joms taikomas vienodas teisės taisykles³⁵. Atsižvelgiant į tai, turėtų būti nustatytas ir „neutralus“ tarptautinių organizacijų atsakomybės teisinis režimas, nes jis yra būtinas tarptautinės teisės efektyvumui užtikrinti³⁶.

Atsakomybės įgyvendinimas (arba atsakomybės procesinės taisyklės tarptautinėje teisėje) nepatenka į šio tyrimo objektą, tačiau tam tikri atsakomybės įgyvendinimo aspektai (pavyzdžiui, tarptautinių organizacijų teisminės kontrolės trukdžiai) yra analizuojami, kai jie gali turėti įtakos atsakomybės nustatymo ar taikymo klausimui.

³⁴ Pasirinkimą nagrinėti valstybių atsakomybę pagal EŽTK lemia tai, kad šiuo metu Konvencijos dalyvėmis yra net 47 valstybės, jos laikymosi priežiūrą užtikrina EŽTT, kurio sprendimai EŽTK dalyvėms yra privalomi; be to, šio teismo praktika daro didelį poveikį valstybių praktikai ir kitų teismų jurisprudencijai. Paminėtina ir tai, kad valstybės atsakomybės pagal EŽTK nagrinėjimas yra aktualus ir Lietuvai, kaip ET narei ir EŽTK dalyvei.

³⁵ MENDELSON, M. The definition of ‘International Organization’ in the International Law Commission’s Current Project on the Responsibility of International Organizations. In RAGAZZI, M. (sud.), *International Responsibility Today: Essays in Memory of Oscar Schachter*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 373. Taip pat žr. šio tyrimo pirmosios dalies 1.2 poskyrį, kuriame išskiriami tarptautinės organizacijos požymiai.

³⁶ BLOKKER, N. M. Preparing articles on responsibility of international organizations: Does the International Law Commission take international organizations seriously? A mid-term review. In KLABBERS, J.; ir WALLEND AHL, Å. (sud.), *Research handbook on the law of international organizations*. Cheltenham/Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 2011, p. 335–337.

Atsakomybė pagal nacionalinę teisę taip pat nepatenka į šio tyrimo objektą, nes tai nėra tarptautinės teisės dalykas. Nepaisant to, tam tikrais atvejais atsakomybę pagal nacionalinę teisę ir atsakomybę pagal tarptautinę teisę yra sunku atskirti ir ginčo šalių bei teismo požiūriai į šį klausimą gali skirtis, todėl nagrinėjami praktiniai pavyzdžiai gali būti susiję su reikalavimais taikyti atsakomybę ir pagal nacionalinę teisę. Be to, principai, kurie yra taikomi tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybei pagal nacionalinę teisę, gali būti aktualūs sprendžiant tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės pagal tarptautinę teisę santykio klausimą.

Disertacijos struktūra

Be įvado ir išvadų disertacija susideda iš dviejų pagrindinių dalių.

Pirmojoje tyrimo dalyje iš pradžių apibrėžiamos tyrime vartojamos pagrindinės sąvokos – atsakomybė pagal tarptautinę teisę ir tarptautinė organizacija. Po to analizuojami tarptautinių organizacijų atsakomybės instituto raida ir kodifikavimas, nagrinėjamos tarptautinių organizacijų atsakomybės prielaidos ir tarptautinių organizacijų atsakomybės praktinio įgyvendinimo kliūtys. Pirmosios dalies pabaigoje tiriamas tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybės už tarptautinės organizacijos veikas vien tik dėl narystės tarptautinėje organizacijoje klausimas. Tyrimas pirmojoje disertacijos dalyje atskleidžia tarptautinių organizacijų, kaip tarptautinės teisės subjektų, specifiką, pagrindžia, kodėl yra būtina teisinė tarptautinių organizacijų veiklos kontrolė, ir parodo, kodėl iki šiol ši kontrolė nėra visiškai efektyvi. Valstybių atsakomybės už tarptautinės organizacijos veikas klausimo nagrinėjimas leidžia suprasti bendrą tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio kontekstą ir šio klausimo svarbą. Šių preliminarių klausimų analizė sudaro prielaidas išsamiam tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio sprendimo būdų tyrimui ir tyrimo išvadų suformulavimui remiantis antrojoje tyrimo dalyje atlikta analize. Pirmojoje disertacijos dalyje sprendžiami pirmasis ir antrasis tyrimo uždaviniai.

Antrojoje tyrimo dalyje, visų pirma, tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio sprendimas analizuojamas nagrinėjant tarptautinės teisės normas, kuriomis nustatomos veikos priskyrimo taisyklės, kai sprendžiama dėl atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimą, susijusį su valstybės dalyvavimu tarptautinėje organizacijoje. Apibendrinant pateikiami pasiūlymai dėl taikytinų veikos priskyrimo taisyklių, jų turinio ir galimo dvigubo arba sudėtinio veikos priskyrimo. Antra, tiriama, kokiais kitais pagrindais pagal bendrąją tarptautinę teisę gali kilti valstybių narių atsakomybė už tarptautinės organizacijos veikas, vertinamas esamų tarptautinės teisės taisyklių pakankamumas. Trečioji ir ketvirtoji analizės dalys yra siejamos su nacionalinių ir tarptautinių teismų atsako į atsakomybės režimo tarptautinėje teisėje trūkumus nagrinėjimu – pristatomi teismų praktikoje taikomi principai, kuriais remiantis valstybėms taikoma atsakomybė dėl veikų, susijusių su dalyvavimu tarptautinėse organizacijose. Galiausiai vertinamas šių principų teorinis ir praktinis pagrindumas bei poveikis tarptautinių organizacijų ir valstybių atsakomybės režimo efektyvumui. Antrojoje tyrimo dalyje sprendžiami trečiasis, ketvirtasis ir penktasis tyrimo uždaviniai.

Ginamieji teiginiai

1. Sprendžiant klausimą dėl tarptautinei organizacijai perduotų valstybės organų veikos priskyrimo, turėtų būti taikomas efektyvios kontrolės testas, nes taip būtų užtikrinamas veiksmingiausias atsakomybės pagal tarptautinę teisę režimas. Siekiant, kad būtų užtikrintas visiškos reparacijos principo įgyvendinimas, tam tikrais atvejais yra galimas dvigubas arba sudėtinis veikos priskyrimas tarptautinei organizacijai ir jos valstybei narei (valstybėms narėms).

2. Pagal bendrąją tarptautinę teisę tarptautinės organizacijos valstybės narės neatsako už tarptautinės organizacijos veikas vien dėl narystės tarptautinėje organizacijoje, tačiau valstybei gali kilti atsakomybė dėl tarptautinės organizacijos, kurios narė ji yra, veikų, kai valstybės veika yra

susijusi su tarptautinės organizacijos veika, kuria pažeidžiama tarptautinė teisė, arba kai valstybė neužtikrina, kad tarptautinė organizacija, kurioje ji dalyvauja, priimdama ir įgyvendindama savo sprendimus, laikytųsi minimalių žmogaus teisių apsaugos standartų, kuriuos valstybė yra įsipareigojusi užtikrinti pagal jai taikomą tarptautinę teisę.

3. Taikydami atsakomybę tarptautinės organizacijos valstybėms narėms už veikas, susijusias su jų dalyvavimu tarptautinėje organizacijoje, nacionaliniai ir tarptautiniai teismai padeda užtikrinti atsakomybės pagal tarptautinę teisę režimo veiksmingumą tarptautinėje bendruomenėje, nes taip garantuojama reparacija nuo tarptautinės teisės pažeidimo nukentėjusiai šaliai.

Atliktų tyrimų apžvalga ir šio tyrimo naujumas

Chronologiškai, atsižvelgiant į nagrinėtų klausimų pobūdį, tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių tarptautinės atsakomybės už tarptautinės organizacijos veikas srityje mokslinius tyrimus galima suskirstyti į tris etapus. Pirmasis jų yra sietinas su ITC krizės metu kilusiomis diskusijomis. Būtent po šių įvykių pirmąjį išsamų tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimo tyrimą 1995 m. pristatė Hirsch'as³⁷. Autorius siekė suformuoti konceptualų požiūrį į tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimą. Tuo pačiu metu Tarptautinės teisės institutas, kuris vienija iškiliausius tarptautinės teisės mokslininkus, atliko analizę tarptautinių organizacijų valstybių narių atsakomybės klausimu, parengė ataskaitą ir 1996 m. priėmė rezoliuciją (pranešėja Higgins)³⁸. Taip pat paminėtina 1998 m. Klein'o monografija, kurioje siekta sistemiškai pažvelgti į tarptautinių organizacijų atsakomybės problemą tarptautinės ir nacionalinės teisės aspektais³⁹. Nors šių tyrimų indėlis į

³⁷ HIRSCH, M. *The Responsibility of International Organizations Toward Third Parties: Some Basic Principles*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.

³⁸ The Legal Consequences for Member States of the Non-Fulfillment by International Organizations of Their Obligations Toward Third Parties, Resolution, *Yearbook of the Institute of International Law*, Vol. 66-II, 1995.

³⁹ KLEIN, P. *La responsabilité des organisations internationales dans les ordres juridiques internes et en droit international*. Bruxelles: Bruylant, 1998.

tarptautinės teisės doktriną išlieka vertingas, pokyčiai pozityviojoje teisėje ir praktikoje iškelė naujus iššūkius, kurie suponuoja poreikį iš naujo įvertinti tarptautinių organizacijų tarptautinės atsakomybės pagrindus. Antrasis tyrimų tarptautinių organizacijų tarptautinės atsakomybės klausimu etapas, kuris prasidėjo 2001 m., sietinas su TTK darbu tarptautinių organizacijų tarptautinės atsakomybės srityje. Tuo metu daugiausia dėmesio skirta TTK pasirinktai metodologijai ir vertintas TTK TO atsakomybės straipsnių projekte siūlytų taisyklių pagrįstumas tarptautinės teisės teorijos ir praktikos požiūriu. Pavyzdžiui, paminėtinas reikšmingas straipsnių rinkinys *International Responsibility Today: Essays in Memory of Oscar Schachter*⁴⁰. Atsižvelgiant į TTK TO atsakomybės straipsnius, jame nagrinėjami atskiri tarptautinių organizacijų atsakomybės aspektai, taip pat konkrečių tarptautinių organizacijų veikla. Būtina pabrėžti, kad TTK indėlis į tarptautinės atsakomybės taisyklių plėtrą yra neabejotinai svarbus, tačiau TTK parengti TO atsakomybės straipsniai tarptautinės teisės doktrinoje ir praktikoje vertinami kritiškai. Kadangi TO atsakomybės straipsniai yra paremti Valstybių atsakomybės straipsnių modeliu, dalis probleminių klausimų, ypač susijusių su tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių atsakomybės santykiu, liko neišspręsta. Šį faktą iliustruoja tai, kad, net ir 2011 m. patvirtinus TO atsakomybės straipsnius, diskusijos tarptautinės teisės doktrinoje ir teismų praktikoje tęsiasi⁴¹. Pastaraisiais metais teismų praktikoje susidurta su sudėtingais klausimais dėl valstybių atsakomybės, susijusios su jų dalyvavimu tarptautinėse organizacijose, ir tai lėmė poreikį iš naujo analizuoti tarptautinės atsakomybės režimo prielaidas bei efektyvumą ir senoms problemoms spręsti siūlyti naujus sprendimus. Poreikį toliau nagrinėti tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių tarptautinės atsakomybės santykio klausimą lėmė nenuosekli nacionalinių ir tarptautinių teismų praktika. Būtent su šiomis tendencijomis sietinas trečiasis šiam darbui aktualių tyrimų etapas. Iš reikšmingų pastarųjų metų tyrimų paminėtinas Amsterdamo universitete

⁴⁰ RAGAZZI, M. (sud.), *International Responsibility Today: Essays in Memory of Oscar Schachter*. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden/Boston, 2005

⁴¹ Pavyzdžiui, RAGAZZI, M. (sud.), *Responsibility of International Organizations. Essays in Memory of Sir Ian Brownlie*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013.

vykdytas mokslinis projektas bendrosios (arba pasidalinamosios) atsakomybės klausimu *Shares Project*. Tačiau, vykdant šį projektą, bendrosios atsakomybės klausimas nagrinėtas plačiau nei tik tarptautinių organizacijų veiklos kontekste siekiant suformuluoti bendro pobūdžio bendrosios atsakomybės teorinius pagrindus ir principus⁴², todėl jo išvadose ne visada tinkamai atsižvelgiama į tarptautinių organizacijų veiklos specifiką ir jų santykį su valstybėmis narėmis – ši problema nagrinėta fragmentiškai. Taip pat paminėtinas Hagos tarptautinės teisės akademijos parengtas jaunų tyrėjų straipsnių rinkinys *Responsibility, Immunities, and Remedies for the Acts of International Organizations*⁴³. Jame atlikta vertinga kai kurių tarptautinių organizacijų atsakomybės aspektų tarptautinės institucinės teisės požiūriu analizė. Naujausiuose tyrimuose⁴⁴ nagrinėjama teismų praktika ir galimos jos plėtros tendencijos, tačiau trūksta teisės tyrimų, kuriuose sistemiškai būtų analizuojama tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių tarptautinės atsakomybės santykio problema (atskirai analizuojami tik pavieniai šios problemos aspektai arba šios problemos sprendimas konkrečiose bylose).

Atsižvelgiant į tai, kad tarptautinių organizacijų tarptautinės atsakomybės taisyklės remiasi valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus taisyklėmis, šiam tyrimui taip pat reikšmingi tarptautinės teisės mokslo darbai, nagrinėjantys valstybių atsakomybę už tarptautinės teisės pažeidimus. Ši sritis yra daug analizuota, tačiau išskirtinas autoritetingu tarptautinės teisės mokslininkų straipsnių rinkinys *The Law of International*

⁴² Pavyzdžiui, kaip šio projekto rezultatas parengtas mokslinių straipsnių rinkinys NOLLKAEMPER, A.; PLAKOKEFALOS, I. (sud.), *Principles of Shared Responsibility in International Law: An Appraisal of the State of the Art*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

⁴³ SAROOSHI, D. (sud.), *Responsibility, Immunities, and Remedies for the Acts of International Organizations*. The Hague: Brill/Nijhoff, 2014.

⁴⁴ Pavyzdžiui, RYNGAERT, C. Apportioning Responsibility between the UN and Member States in UN Peace-Support Operations: An Inquiry into the Application of the 'Effective Control' Standard after *Behrami*. *Israel Law Review*. March 2012, Vol. 45, Issue 01, p. 151-178; PLATON, S. The 'Equivalent Protection Test': From European Union to United Nations, from *Solange II* to *Solange I*. *European Constitutional Law Review*, September 2014, Vol. 10, Issue 02, p. 226–262; BOON, K. E. Are Control Tests Fit For The Future? The Slippage Problem in Attribution Doctrines. *Melbourne Journal of International Law*, 2014, Vol. 15, Issue 2, p. 1–48.

*Responsibility*⁴⁵ ir Crawford'o, kuris buvo paskutinis TTK pranešėjas valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus klausimu, darbai⁴⁶.

Apžvelgiant Lietuvos teisės doktriną, paminėtina, kad lietuvių autorių (Žalimo, Žalimienės, Vadapalo⁴⁷, taip pat P. Kūrio⁴⁸) darbuose nagrinėti bendrieji tarptautinės atsakomybės, tarptautinių organizacijų teisės ir ES, kaip tarptautinės organizacijos, specifikos aspektai. ES tarptautinės atsakomybės taikymo praktika Lietuvos teisės doktrinoje išsamiau aptarta Limanto disertacijoje⁴⁹, kurioje nagrinėti tarptautinės atsakomybės už mišrių susitarimų pažeidimą ypatumai ir tarptautinės atsakomybės paskirstymo ES grupėje modelis. ES atsakomybė pagal EŽTK yra nagrinėjama Vienažindytės disertacijoje. Joje autorė siekė įvertinti ir apibrėžti galimą santykį tarp *Bosphorus* prezumpcijos ir ES prisijungimo prie EŽTK, analizuojant, kokią įtaką šis prisijungimas turės *Bosphorus* prezumpcijos taikymui ateityje⁵⁰. Bubnytės disertacijoje pristatytos šio tyrimo trečiajai daliai aktualios teismų sąveikos tendencijos sprendžiant teisinio pliuralizmo keliamus norminius

⁴⁵ CRAWFORD, J., et al. (sud.), *The Law of International Responsibility*. New York: Oxford University Press, 2010.

⁴⁶ Pavyzdžiui, CRAWFORD, J. *The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002; CRAWFORD, J. *State Responsibility. The General Part*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

⁴⁷ ŽALIMAS, D., et al. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001; VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006. Paminėtina, kad Vadapalas 1983 m. Maskvos M. Lomonosovo valstybiniame universitete apsigynė disertaciją „Aplinkybės, pašalinančios valstybės atsakomybę tarptautinėje teisėje“, o 1995 m. Varšuvos universitete – disertaciją „Valstybių atsakomybės tarptautinėje teisėje realizavimas“ (habilitacijos procedūra). Tačiau, kaip jau minėta, tarptautinės atsakomybės įgyvendinimas (arba tarptautinės atsakomybės procesinės taisyklės) nepatenka į šio tyrimo objektą. Be to, pastaraisiais dešimtmečiais valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus srityje įvyko reikšmingų pokyčių, kurie pirmiausiai siejami su Valstybių atsakomybės straipsnių patvirtinimu 2001 m.

⁴⁸ KŪRIS, P. *Atsakomybės tarptautinėje teisėje problemos*. Vilnius: Valstybinis V. Kapsuko universitetas, Teisės fakultetas, 1970, p. 49–54. Šioje monografijoje nagrinėti pagrindiniai atsakomybės šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje aspektai ir trumpai aptarta tarptautinių organizacijų atsakomybės problema, tačiau, atsižvelgiant į tuo metu dar itin negausią praktiką ir analizės teisės moksle trūkumą, tema plačiau neaplėta.

⁴⁹ LIMANTAS, M. *Mišrūs susitarimai Europos Sąjungos teisės sistemoje*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas, 2014. Šioje disertacijoje tarptautinės atsakomybės problematika nagrinėjama iš ES perspektyvos ir pateikiami pasiūlymai dėl ES tarptautinės atsakomybės klausimo reguliavimo sutartyse tarp ES ir trečiųjų šalių.

⁵⁰ VIENAŽINDYTĖ, J. *Bosphorus prezumpcija ir Europos Sąjungos prisijungimas prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas, 2016. Šiame tyrime tarptautinės teisės normos dėl tarptautinės atsakomybės priskyrimo tarptautinei organizacijai yra vertinamos tik tiek, kiek jos yra tiesiogiai aktualios dėl ES atsakomybės pagal EŽTK naujai siūlomo bendraatsakovio mechanizmo kontekste.

konfliktus ir jurisprudencijų sandūras EŽTK įgyvendinimo požiūriu⁵¹. Tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės pagal tarptautinę teisę santykio problema Lietuvos teisės doktrinoje nėra išsamiai nagrinėta.

Šiame tyrime, atsižvelgiant į tarptautinės teisės doktrinoje keltas problemas ir į naujausias teismų jurisprudencijos tendencijas, bandoma konceptualiai ir sistemiškai paaiškinti problemiškesnį tarptautinių organizacijų tarptautinės atsakomybės aspektą – tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių santykį. Šis santykis tyrime yra analizuojamas horizontaliai nagrinėjant atskirus tarptautinės atsakomybės nustatymo aspektus. Pažymėtina, kad daugumoje iki šiol tarptautinės teisės doktrinoje atliktų tyrimų analizuojama arba tarptautinių organizacijų atsakomybė, arba valstybių atsakomybė, bet nėra vertinama, kokį poveikį atsakomybės pritaikymas vienam iš šių subjektų gali turėti kito subjekto atsakomybės režimui ir veiklai.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad šiuo metu dėl nacionalinių ir tarptautinių teismų praktikos dinamikos beveik nėra teisės tyrimų, kuriuose būtų susisteminta tarptautinė teisė veikos priskyrimo ir valstybių atsakomybės, susijusios su valstybių dalyvavimu tarptautinėse organizacijose, klausimu, atsižvelgiant į naujausias teismų praktikos tendencijas. Todėl šiame tyrime galima suformuluoti originalias išvadas: dėl taikytinų veikos priskyrimo taisyklių ir dėl nacionalinių ir tarptautinių teismų vykdomos netiesioginės tarptautinių organizacijų teisminės kontrolės principų ir galimų pasekmių. Be to, pažymėtinas papildomas šio tyrimo išskirtinumo aspektas – tarptautinės atsakomybės taisyklės analizuojamos kitų aktualių tarptautinės teisės sričių – tokių kaip valstybių atsakomybės pagal tarptautinę teisę, tarptautinės žmogaus teisių teisės, Europos Sąjungos teisės – kontekste.

Tyrime kritiškai analizuojami anksčiau Lietuvos teisės doktrinoje išsamiai nenagrinėti probleminiai tarptautinių organizacijų ir tarptautinės atsakomybės teisės aspektai.

⁵¹ BUBNYTĖ, K. *Teismų vaidmuo įgyvendinant Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją Lietuvoje*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas, 2015.

Teisinis tyrimas gali būti tiek deskriptyvus, kuriuo siekiama iširti esamą būklę, tiek normatyvinis, kuriuo siekiama pateikti siūlymus dėl teisės pažangios plėtros. Šiuo tyrimu, ypač jo antrojoje dalyje, siekiama antrosios krypties.

Tyrimo šaltiniai

Pažymėtina, kad pirminio tarptautinės teisės šaltinio – pozityvios tarptautinės teisės (tarptautinių sutarčių), kuri padėtų spręsti tyrime nagrinėjamą problematiką, beveik nėra arba tiesiogiai tyrime nagrinėjamų klausimų ji nereguliuoja (kaip pavyzdžiui EŽTK). Būtų sudėtinga pagrįsti, kad egzistuoja paprotinės tarptautinės teisės taisyklės, kurios veiksmingai reguliuoja tyrime nagrinėjamą problematiką (bent jau šiame tyrime tokia išvada nepadaryta). Atsižvelgiant į tai, esminė reikšmė tyrime teikiama pagalbiniais tarptautinės teisės šaltiniams – *tarptautinės teisės doktrinai* ir *tarptautinių ir nacionalinių teismų praktikai*.

Tyrimo ypatinga reikšmė teko TTK parengtiems dokumentams tarptautinės atsakomybės srityje – Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsniams⁵² ir Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsniams⁵³, kuriuose kodifikuojama ir pažangiai plėtojama tarptautinė teisė. TTK, kurią sudaro pripažinti tarptautinės teisės ekspertai, parengti dokumentai turi didelės įtakos tiek tarptautinės teisės mokslininkams, tiek praktikams. Šiame tyrime taip pat remiamasi TTK parengtų straipsnių komentarais ir parengiamaisiais dokumentais, kuriuose atlikta išsami tarptautinės teisės TTK nagrinėtais klausimais analizė.

Aptariant nagrinėtą tarptautinės teisės doktriną, pirmiausiai paminėti tarptautinės teisės mokslininkai, nagrinėjantys bendruosius tarptautinių

⁵² Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsniai su komentarais (Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries), Yearbook of the International Law Commission, 2001, Vol. II, Part Two, as corrected.

⁵³ Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsniai su komentarais (Draft articles on the responsibility of international organizations, with Commentaries), Doc. A/66/10, Yearbook of the International Law Commission, 2011, Vol. II, Part Two.

organizacijų teisės aspektus (Amerasinghe⁵⁴, Blokker, Schermers⁵⁵, Klabbbers⁵⁶, Sarooshi⁵⁷, Sands, Klein⁵⁸, Žalimas⁵⁹). Taip pat išskirtini autoriai, nagrinėję bendruosius tarptautinės atsakomybės aspektus (Cassese⁶⁰, Crawford⁶¹, Nollkaemper⁶², Pellet⁶³). Hirsch‘as⁶⁴, Reinisch‘as⁶⁵ ir Wellens‘as⁶⁶ savo monografijose išsamiai nagrinėjo tarptautinių organizacijų veiklos teisminę priežiūrą. Tarptautinių organizacijų valstybių narių atsakomybės klausimą atskiruose moksliniuose straipsniuose nagrinėjo D‘Aspremont‘as⁶⁷, Murray‘us⁶⁸, Stumer‘is⁶⁹. Veikų priskyrimo klausimu reikšmingi Boon⁷⁰,

⁵⁴ AMERASINGHE, C. F. *Principles of the Institutional Law of International Organizations*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

⁵⁵ SCHERMERS, H. G.; BLOKKER, N. M. *International Institutional Law*, 4th ed., Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2003.

⁵⁶ KLABBERS, J. *An Introduction to International Institutional Law*. 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press, 2009; KLABBERS, J. Law, Ethics and Global Governance: Accountability in Perspective. *New Zealand Journal of Public International Law*. 2013, Vol. 11, No. 2, p. 309–321; KLABBERS, J. The EJIL Foreword: The Transformation of International Organizations Law. *European Journal of International Law*, 2015, Vol. 26 No. 1, p. 9–82.

⁵⁷ SAROOSHI, D. *International Organizations and Their Exercise of Sovereign Powers*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

⁵⁸ SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett’s Law of International Institutions*. 5th ed. London: Sweet & Macwell, 2001.

⁵⁹ ŽALIMAS, D., et al. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001.

⁶⁰ CASSESE, A. The Nicaragua and Tadić Tests Revisited in Light of the ICJ Judgment on Genocide in Bosnia. *European Journal of International Law*, 2007, Vol. 18, No. 4, p. 649–668.

⁶¹ CRAWFORD, J. *The International Law Commission’s Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002; CRAWFORD, J. *State Responsibility. The General Part*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

⁶² NOLLAEMPER, A.; JACOBS, D. Shared Responsibility in International Law: A Conceptual Framework. *Michigan Journal of International Law*, 2013, Vol. 34, Issue 2, p. 359–438.

⁶³ PELLET, A. The Definition of Responsibility in International Law. In CRAWFORD, J., et al. (sud.), *The Law of International Responsibility*. New York: Oxford University Press, 2010.

⁶⁴ HIRSCH, M. *The Responsibility of International Organizations Toward Third Parties: Some Basic Principles*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.

⁶⁵ REINISCH, A. *International Organizations before National Courts*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

⁶⁶ WELLENS, K. *Remedies against international organizations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

⁶⁷ D’ ASPREMONT, J. Abuse of the Legal Personality of International Organizations and the Responsibility of Member States, *International Organisations Law Review*, 2007, Vol. 4, Issue 1, p. 91–119.

⁶⁸ MURRAY, O. Piercing the Corporate Veil: The Responsibility of Member States of an International Organization. *International Organizations Law Review*, 2011, Vol. 8, Issue 2, p. 291–347.

⁶⁹ STUMER, A. Liability of Member States for Acts of International Organizations: Reconsidering the Policy Objections. *Harvard International Law Journal*, Summer 2007, Vol. 48, No. 2, p. 553–580.

⁷⁰ BOON, K. E. Are Control Tests Fit For The Future? The Slippage Problem in Attribution Doctrines. *Melbourne Journal of International Law*, 2014, Vol. 15, Issue 2, p. 1–48.

Dannenbaum⁷¹, Messineo⁷², Milanović⁷³, Ryngaert⁷⁴, Sari⁷⁵ tyrimai. Atsižvelgiant į kompleksinį šio tyrimo pobūdį, nagrinėti ir teisės mokslininkų darbai, kuriuose aptariami specifiniai tarptautinių organizacijų veiklos aspektai. Paminėtini Fleck⁷⁶ ir Gill⁷⁶ tyrimai (tarptautinių operacijų reguliavimo srityje), Larsen⁷⁷, Simm⁷⁸, Verdirame⁷⁹ monografijos (JT operacijų srityje), Tzanakopoulos⁸⁰ (Saugumo Tarybos veikla), Lock⁸¹ (ES atsakomybė pagal EŽTK) tyrimai.

Šiame tyrime, ypač jo antrojoje dalyje, itin daug dėmesio skiriama nacionalinių ir tarptautinių teismų praktikos analizei. TTT jurisprudencija yra aktuali aiškinant bendruosius tarptautinių organizacijų veiklos ir tarptautinės atsakomybės aspektus. Išsamiai nagrinėjama EŽTT praktika, atsižvelgiant į tai, kad kaip tik šio tarptautinio teismo jurisprudencija šiuo metu yra bene labiausiai

⁷¹ DANNENBAUM, T. Translating the Standard of Effective Control into a System of Effective Accountability: How Liability Should be Apportioned for Violations of Human Rights by Member State Troops Contingents Serving as United Nations Peacekeepers. *Harvard International Law Journal*, Winter 2010, Vol. 51, No. 1, p. 113–192; DANNENBAUM, T. Dual Attribution in the Context of Military Operations. *International Organizations Law Review*, 2015, Vol. 12, Issue 2, p. 401–426.

⁷² MESSINEO, F. The House of Lords in Al-Jedda and Public International Law: Attribution of Conduct to UN-Authorized Forces and the Power of the Security Council to Displace Human Rights. *Netherlands International Law Review*, 2009, Vol. 56, p. 39–43; MESSINEO, F. Attribution of Conduct. In NOLLKAEMPER, A.; PLAKOKEFALOS, I. (sud.), *Principles of Shared Responsibility in International Law: An Appraisal of the State of the Art*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, p. 60–97.

⁷³ MILANOVIĆ, M. State Responsibility for Genocide. *European Journal of International Law*, 2006, Vol. 17, No. 3, p. 553–604; MILANOVIĆ, M.; PAPIĆ, T. As Bad as It Gets: The European Court of Human Rights *Behrami and Saramati* Decision and General International Law. *International and Comparative Law Quarterly*, April 2009, Vol. 58, Issue 2, p. 267–296.

⁷⁴ RYNGAERT, C. Apportioning Responsibility between the UN and Member States in UN Peace-Support Operations: An Inquiry into the Application of the ‘Effective Control’ Standard after *Behrami*. *Israel Law Review*. March 2012, Vol. 45, Issue 01, p. 151–178.

⁷⁵ SARI, A. Jurisdiction and International Responsibility in Peace Support Operations: The *Behrami* and *Saramati* Cases. *Human Rights Law Review*, 2008, Vol. 8, No. 1, p. 151–170; SARI, A. UN Peacekeeping Operations and Article 7 ARIO: The Missing Link. *International Organizations Law Review*, 2012, Vol. 9, Issue 1, p. 77–85.

⁷⁶ GILL, T. D.; FLECK, D. (sud.), *The Handbook of the International Law of Military Operations*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2010.

⁷⁷ LARSEN, M. K. *The Human Rights Treaty Obligations of Peacekeepers*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

⁷⁸ SIMM, G. *Sex in Peace Operations*. New York: Cambridge University Press, 2013.

⁷⁹ VERDIRAME, G. *The UN And Human Rights: Who Guards The Guardians?* Cambridge University Press, 2011.

⁸⁰ TZANAKOPOULOS, A. *Disobeying the Security Council – Countermeasures against Wrongful Sanctions*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2011.

⁸¹ LOCK, T. Beyond Bosphorus: The European Court of Human Rights’ Case Law on the Responsibility of Member States of International Organisations Under the European Convention on Human Rights. *Human Rights Law Review*, 2010, Vol. 10, No. 3, p. 529–545.

išplėtota tarptautinių organizacijų valstybių narių atsakomybės klausimu. Antroje tyrimo dalyje pristatoma ESTT praktika, kurioje nagrinėta iš narystės JT kylanti ES valstybių narių tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimo problematika. Pažymėtina, kad, nesant sutarimo dėl taikomų taisyklių ir jų turinio, šių teismų sprendimai ir juose pateikiami argumentai daro didelę įtaką tarptautinės teisės teorijai ir praktikai.

Kadangi prieš tarptautines organizacijas teisinės gynybos priemonės tarptautiniu lygmeniu yra retai prieinamos, svarbus vaidmuo tenka nacionaliniams teismams, kurių sprendimai, vadovaujantis TTT Statuto 38 straipsniu, taip pat yra pagalbini tarptautinės teisės šaltiniai. Būtent nacionalinių teismų praktikoje analizuotos valstybių suverenių galių perdavimo tarptautinėms organizacijoms ribos (Vokietijos, Prancūzijos, Italijos, Lenkijos teismuose), spręsta dėl valstybių atsakomybės, susijusios su jų dalyvavimu tarptautinių organizacijų veikloje (Jungtinės Karalystės, Šveicarijos, Kanados, Belgijos teismuose), šiuo metu nacionalinių teismų praktikoje yra aktyviai aiškinamos tarptautinės atsakomybės normos dėl veikų priskyrimo (Jungtinės Karalystės, Nyderlandų, Belgijos teismuose). Atsižvelgiant į tai, kad vis dar nėra daug teismų praktikos dėl tarptautinės atsakomybės taikymo tarptautinėms organizacijoms ir (ar) jų valstybėms narėms, tyrime stengiamasi išanalizuoti kuo daugiau prieinamų teismų praktikos pavyzdžių, siekiant nustatyti vyraujančią teismų poziciją vienu ar kitu klausimu.

Atsižvelgiant į tyrimo objekto specifiką, visose tyrimo dalyse taip pat analizuoti tarptautinių organizacijų vienašaliai aktai, pirmiausia, Saugumo Tarybos ir Generalinės Asamblėjos rezoliucijos.

Šiame tyrime atsižvelgiama į šaltinius, paskelbtus iki 2017 m. rugsėjo 1 d.

Tyrimo metodai

Šiame tyrime derinami skirtingi metodai, kuriais galima atskleisti tiek teorinę, tiek praktinę analizuojamo klausimo problematiką. Atsižvelgiant į

pasirinktą tyrimo tikslą – analizuoti dviejų tarptautinės teisės subjektų atsakomybės santykį, šiame tyrime dominuoja sisteminis, lyginamasis ir loginis metodai.

Tyrime daug remiamasi *sisteminio metodu*. Pavyzdžiui, taikant sisteminį metodą tyrime, tarptautinių organizacijų tarptautinės atsakomybės institutas susiejamas su valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus institutu. Antrojoje tyrimo dalyje šis metodas pasitelkiamas analizuojant skirtingų praktinių situacijų sprendimą teismų praktikoje ir jų vertinimą teisės doktrinoje. Be to, taikant sisteminį metodą analizuojamos sąsajos tarp nacionalinių teismų praktikos, kurioje nagrinėtos valstybių galių perdavimo tarptautinėms organizacijoms ribos, ir tarptautinių teismų praktikos (pavyzdžiui, EŽTT), kurioje spręsta dėl valstybių atsakomybės, susijusios su jų dalyvavimu tarptautinėse organizacijose. Šio metodo taikymas visame tyrime leidžia išanalizuoti tarptautiniuose dokumentuose, teismų praktikoje ir tarptautinės teisės doktrinoje siūlomus tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių tarptautinės atsakomybės santykio problemas sprendimus siekiant juos susieti į nuoseklią visumą ir tuo remiantis pateikti poziciją dėl taikytinų taisyklių turinio.

Lyginamasis metodas naudojamas sugretinti skirtingų subjektų (pavyzdžiui, TTK, JT, ES, EŽTT, ESTT, nacionalinių teismų) pozicijas tiek veikų priskyrimo klausimu, tiek valstybių atsakomybės už tarptautinės organizacijos veikas klausimu. Kadangi pozityvioji tarptautinė teisė šių klausimų iš esmės nereglamentuoja, yra būtina lyginti skirtingų subjektų pozicijas, siekiant įvertinti, ar egzistuoja nuosekli valstybių praktika ir *opinio juris*, kurios leistų nustatyti paprotinės tarptautinės teisės taisykles šioje srityje ir pateikti pagrįstas tyrimo išvadas. Lyginamasis metodas taip pat taikomas, pavyzdžiui, siekiant įvertinti santykį tarp valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus taisyklių ir tarptautinių organizacijų tarptautinės atsakomybės taisyklių.

Loginis metodas antrojoje darbo dalyje taikomas pristatyti siūlomą veikos priskyrimo taisyklių turinį, pateikiant poziciją dėl dvigubo arba sudėtinio veikos priskyrimo taisyklių ir išskiriant galimus jų taikymo scenarijus. Šis

metodas taip pat taikomas vertinant nacionalinių ir tarptautinių teismų praktikoje taikomus principus, kai sprendžiama dėl valstybių atsakomybės, susijusios su jų dalyvavimu tarptautinėje organizacijoje, ir pateikiant galimus šių principų taikymo scenarijus ir apibūdinant praktikoje išliekančius tarptautinės atsakomybės režimo trūkumus.

Darbe taip pat taikomas *istorinis metodas*, kuriuo remiantis pristatomas tarptautinių organizacijų, kaip tarptautinės teisės subjektų, iškilimas tarptautinėje bendruomenėje, jų vaidmens ir veiklos pokyčiai, analizuojama tarptautinės atsakomybės ir tarptautinių organizacijų tarptautinės atsakomybės instituto kilmė bei plėtra. Šio metodo taikymas leidžia pateikti tarptautinės atsakomybės instituto plėtros tendencijas, į kurias yra atsižvelgiama ir formuluojant tyrimo išvadas.

Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių tarptautinės atsakomybės santykio aiškinimui daug įtakos turi nacionalinių ir tarptautinių teismų jurisprudencija, darbe yra atliekama *empirinė teismų praktikos analizė*. Šios analizės metu atrinkti aktualūs teismų praktikos, ypač EŽTT ir nacionalinių teismų sprendimų, pavyzdžiai, turėję reikšmės nagrinėjamos problematikos sprendimui. Atliekant teismų praktikos analizę itin svarbūs lyginamasis ir sisteminis metodai: lyginami teismų pateikiami argumentai ir sistemiškai išskiriami pasikartojantys elementai, kurie padeda konceptualiai analizuoti nagrinėjamą problematiką. Vertinant teismų praktiką taip pat atsižvelgiama į tarptautinės teisės doktrinoje pateikiamas įžvalgas ir kritiką, kurios, remiantis lyginamuoju, sisteminiu ir loginiu metodais, yra susistemintos ir apibendrinamos.

I. TARPTAUTINIŲ ORGANIZACIJŲ ATSAKOMYBĖS GENEZĖ IR JŲ VALSTYBIŲ NARIŲ ATSAKOMYBĖS KLAUSIMAS

Pirmojoje tyrimo dalyje pirmiausia aptariamos pagrindinės tyrime vartojamos sąvokos – atsakomybė pagal tarptautinę teisę ir tarptautinė organizacija. Po to pristatoma tarptautinių organizacijų tarptautinės atsakomybės reguliavimo tarptautinėje teisėje raida ir atliekamas preliminarus TTK darbo tarptautinių organizacijų tarptautinės atsakomybės srityje vertinimas. Siekiant atskleisti tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių tarptautinės atsakomybės santykio problematikos kontekstą, taip pat tiriamos tarptautinės atsakomybės taikymo tarptautinėms organizacijoms prielaidos ir tarptautinių organizacijų atsakomybės įgyvendinimo praktiniai sunkumai. Galiausiai, atsižvelgiant į šio tyrimo dalyką, pirmoji jo dalis baigiama tarptautinių organizacijų valstybių narių atsakomybės vien dėl jų narystės tarptautinėje organizacijoje klausimo analize. Pirmosios tyrimo dalies išvados sudaro prielaidas antrojoje tyrimo dalyje nagrinėti nagrinėti konkrečius tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių tarptautinės atsakomybės sprendimo būdus.

1. Pagrindinės sąvokos

1.1. Atsakomybės pagal tarptautinę teisę sąvoka

Tarptautinė atsakomybė yra bendrasis tarptautinės teisės principas⁸². Kaip pastebėjo Pellet, tarptautinė atsakomybė yra tarptautinės teisės padarinys, geriausias jos egzistavimo įrodymas ir patikimiausias jos efektyvumo matas⁸³. Sutiktina su Dupuy, kad kiekvienoje teisinėje sistemoje atsakomybės institutas atlieka lemiamą vaidmenį, nes jis užtikrina ir parodo tos teisės sistemos integracijos laipsnį, taip pat teisių ir pareigų toje teisinėje sistemoje supratimą,

⁸² BROWNLIE, I. *Principles* <...>, p. 434.

⁸³ PELLET, A. *The Definition* <...>, p. 3–4.

jų pažeidimo pasekmes ir, svarbiausia, atskleidžia tos teisės sistemos, kaip visumos, etinius ir socialinius pamatus. Atsakomybės taikymas reikalauja įvertinti, kaip konkreti teisinė sistema reguliuoja santykį tarp teisės subjektų, jų veiksmų ir bendruomenės, kuriai jie priklauso⁸⁴.

Šiame tyrime analizuojama tarptautinės teisės subjektų – konkrečiai tarptautinių organizacijų ir valstybių, atsakomybė pagal tarptautinę teisę. Pažymėtina, kad teismų praktikoje ir tarptautinės teisės doktrinoje anglų kalba nagrinėjant valstybių ir tarptautinių organizacijų atsakomybę pagal tarptautinę teisę nenuosekliai kaip sinonimai vartojamos šios sąvokos: *international responsibility*, *international legal responsibility*, *responsibility under international law*, *responsibility in international law*⁸⁵. Ilgą laiką atsakomybės institutas tarptautinėje teisėje sietas tik su valstybių atsakomybe. Šiuo metu paprastai bendrai kalbama apie tarptautinės teisės subjektų atsakomybės tarptautinėje teisėje taisyklės ir specifinę tarptautinės teisės sritį – tarptautinės atsakomybės teisę⁸⁶. Šiame tyrime vartojamos sąvokos „atsakomybė pagal tarptautinę teisę“ ir „tarptautinė atsakomybė“, kurių turinys yra suprantamas tapačiai. Sąvoka „atsakomybė pagal tarptautinę teisę“ pasirinkta kaip pagrindinė sąvoka, siekiant aiškumo ir konkretumo ir siekiant tyrime nagrinėjamą atsakomybę atriboti nuo kitų atsakomybės formų.

Tyrime nagrinėjama atsakomybė pagal tarptautinę teisę arba tarptautinė atsakomybė turėtų būti suprantama kaip nauji teisiniai santykiai, atsirandantys tarptautinės teisės subjektui padarius tarptautinės teisės pažeidimą⁸⁷. Atsakomybės taisyklės tarptautinėje teisėje sudaro atskirą sistemą, kuri yra savita ir negali būti lyginama su atsakomybės taisyklėmis nacionalinėje teisėje, pavyzdžiui, nustatančiomis civilinę ar baudžiamąją atsakomybę. Tradiciškai atsakomybė pagal tarptautinę teisę buvo apibrėžiama kaip teisinės pasekmės, t.

⁸⁴ DUPUY, P. M. The International Law of State Responsibility: Revolution or Evolution? *Michigan Journal of International Law*, 1989, Vol. 11, No. 105, p. 126.

⁸⁵ TTK taip pat vartoja šiuos terminus kaip sinonimus. Pavyzdžiui, tai pastebima TO atsakomybės straipsnių komentare, p. 2–3.

⁸⁶ Plačiau apie atsakomybės taisyklių tarptautinėje teisėje turinį ir jo pokyčius žr. PELLET, A. The Definition <...>, p. 3–16.

⁸⁷ Valstybių atsakomybės straipsnių komentaras, p. 32.

y. naujos teisės ir pareigos, kurios kyla pagal tarptautinę teisę, kai tarptautinės teisės subjektas nesilaiko jį saistančių tarptautinių įsipareigojimų⁸⁸. Laikyta, kad atsakomybės taisyklės tarptautinėje teisėje reguliuoja santykius tarp lygiaverčių subjektų, t. y. valstybių. Šiuo metu laikoma, kad dėl tam tikrų tarptautinės teisės pažeidimų nauji teisiniai santykiai susiklosto ne tik tarp pažeidėjo ir nukentėjusiojo, bet pasekmės kyla ir visai tarptautinei bendruomenei. Tai visų pirma siejama su *erga omnes* įsipareigojimų kategorijos įtvirtinimu⁸⁹. Taigi atsakomybės institutas tarptautinėje teisėje imtas sieti su viešojo intereso tarptautinėje bendruomenėje tikslais. Atsakomybė pagal tarptautinę teisę arba tarptautinė atsakomybė nėra nei civilinės, nei baudžiamosios prigimties. Dažnai ji apibūdinama kaip esanti „mišrios“ prigimties⁹⁰. Tačiau šiame tyrime nagrinėjama atsakomybė pagal tarptautinę teisę arba tarptautinė atsakomybė yra specifinė tarptautinės teisės sistemoje taikoma atsakomybė, kuri neturėtų būti lyginama su civiline ar baudžiamąja atsakomybė pagal nacionalinę teisę.

Valstybės ar kito tarptautinės teisės subjekto atsakomybė pagal tarptautinę teisę yra objektyvi, t. y. jai nėra būtinas kaltės elementas⁹¹. Be to, šiuo metu tarptautinė atsakomybė nėra siejama su žalos atsiradimu – tarptautinio įsipareigojimo pažeidimas yra pakankamas pagrindas tarptautinei atsakomybei kilti⁹². Atsižvelgiant į tai, Valstybių atsakomybės straipsnių 1 straipsnis nustato, kad „bet koks valstybės padarytas tarptautinės teisės pažeidimas užtraukia šios valstybės tarptautinę atsakomybę“. Atitinkamai TO atsakomybės straipsnių 3 straipsnis nustato, kad „bet koks tarptautinės organizacijos padarytas tarptautinės teisės pažeidimas užtraukia šios tarptautinės organizacijos tarptautinę atsakomybę“.

⁸⁸ CRAWFORD, J. *The International Law* <...>, p. 77-80. Taip pat Report on the Work of the Fifty-fifth session, Doc. No. 10 (A/58/10), Yearbook of the International Law Commission, 2003, Vol. II, Part Two, p. 228.

⁸⁹ Valstybių atsakomybės straipsniai su komentarais, 1 straipsnio komentaras, p. 33.

⁹⁰ PELLET, A. *The Definition* <...>, p. 13.

⁹¹ CRAWFORD, J. *State Responsibility* <...>, p. 60–61.

⁹² STERN, B. *The Elements of an Internationally Wrongful Act*. In CRAWFORD, J., *et al.* (sud.), *The Law of International Responsibility*. New York: Oxford University Press, 2010, p. 194.

Pagal paprotinę tarptautinę teisę tarptautinei atsakomybei kilti yra būtinos dvi kumuliatyvios sąlygos⁹³, kurios yra kodifikuotos tiek Valstybių atsakomybės, tiek TO atsakomybės straipsniuose:

- 1) veika, kuri yra tarptautinės teisės pažeidimas, turi būti *priskiriama* tarptautinės teisės subjektui, kuriam taikoma atsakomybė;
- 2) ta veika turi būti to tarptautinės teisės subjekto tarptautinio įsipareigojimo *pažeidimas*.

Šios dvi sąlygos paprastai turėtų būti vertinamos nuosekliai. *Jungtinių Valstijų diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane* byloje TTT nustatė, kad, *pirma*, turi būti nustatyta, ar teisiškai ginčijami veiksmai yra priskirtini Irano valstybei; *antra*, turi būti įvertintas šių veiksmų suderinamumas arba nesuderinamumas su Irano įsipareigojimais pagal galiojančias tarptautines sutartis ar bet kokias kitas taikomas tarptautinės teisės taisykles⁹⁴. Tokia loginė seka pasirenkama, nes tam, kad būtų galima įvertinti, ar tam tikras elgesys atitinka tarptautinės teisės subjekto įsipareigojimus pagal tarptautinę teisę, pirmiausiai turėtų būti įvertinta, ar tas elgesys yra priskirtinas tam tarptautinės teisės subjektui. Taip atsižvelgiama į tarptautinės teisės subjektų tarptautinių įsipareigojimų apimties skirtumus.

Tokios atsakomybės pagal tarptautinę teisę sąlygų nagrinėjimo sekos stengiamasi laikytis ir šiame tyrime. Kita vertus, pristatytas eiliškumas neturėtų būti absoliutinas ir tam tikrais atvejais galima atvirkštinė seka, t. y. pirmiausiai yra įvertinama, ar veika atitinka tarptautinę teisę, ir tik po to yra nagrinėjamas jos priskyrimo tarptautinės teisės subjektui klausimas. Kaip tokios situacijos pavyzdys doktrinoje nurodomas galimų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų nagrinėjimas⁹⁵ (pavyzdžiui, kaip *Genocido konvencijos*

⁹³ Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas. Sprendimas *Chožuvo gamyklos* byloje (Vokietija prieš Lenkiją) (*Factory at Chorzow* (Germany v. Poland)), 13 September 1928, Publications of the Permanent Court of International Justice, Series A, No. 17, p. 4; taip pat sprendimas *Fosfatų Maroke* byloje, (preliminarių prieštaravimų stadija) (Italija prieš Prancūziją) (*Phosphates in Morocco*, Preliminary Objections (Italy v. France)), 1936, Publications of the Permanent Court of International Justice, Series A/B, No. 74, p. 28.

⁹⁴ Sprendimas *Jungtinių Valstijų diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane* byloje (Jungtinės Amerikos Valstijos prieš Iraną) (*United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran* (United States of America v. Iran)), 24 May 1980, I. C. J. Reports 1980, p. 29.

⁹⁵ STERN, B. The Elements <...>, p. 202.

byloje⁹⁶). Šiais atvejais, net jei išvada dėl nagrinėjamos veikos priskyrimo galiausiai yra neigiama ir atsakomybė valstybei nėra pritaikoma, veikos kvalifikavimas pagal tarptautinę teisę gali būti reikšmingas siekiant užtikrinti teisės viršenybę tarptautinėje bendruomenėje. Pavyzdžiui, tokia situacija susiklosto konstatavus, kad buvo įvykdytas genocidas, t. y. nustatius, kad toje konkrečioje situacijoje buvo pažeista *jus cogens* norma.⁹⁷ Tokiu veikos kvalifikavimas sukelia pasekmes, kurios peržengia konkretaus subjekto atsakomybės klausimą.

Jei nagrinėjamas iš neveikimo kylantis pažeidimas, minėti du etapai ne visais atvejais yra aiškiai atskiriami. Netgi priešingai – sprendžiant dėl tarptautinės teisės pažeidimo padarymo neveikimu, pirmiausiai yra būtina nustatyti, ar konkreti tarptautinės teisės norma nustato pareigą veikti, t. y. ar konkretus įpareigojimas yra tik negatyvus, ar ir pozityvus. Pavyzdžiui, Genocido konvencija *expressis verbis* nustato pareigą valstybėms imtis veiksmų siekiant užkirsti kelią genocido nusikaltimui⁹⁸, todėl joje nustatytas pareigas tam tikromis sąlygomis valstybė galėtų pažeisti ir neveikimu. Atsakomybės pagal tarptautinę teisę sąlygų nagrinėjimo seka gali pasirodyti kaip itin teorinis ir techninis klausimas, tačiau, kaip atskleista šio tyrimo antroje dalyje, jis gali turėti praktines pasekmes konkrečioje byloje, pavyzdžiui, teismui sprendžiant jurisdikcijos klausimą.

Vertindama atsakomybės taisyklių vietą tarptautinės teisės sistemoje, TTK laikosi požiūrio, kad šios taisyklės yra antrinės tarptautinės teisės taisyklės, kurios užtikrina pirminių tarptautinės teisės taisyklių įgyvendinimą⁹⁹. Pirminės

⁹⁶ Sprendimas *Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį taikymo byloje tarp Bosnijos ir Hercegovinos bei Jugoslavijos taikymo* byloje (Bosnija ir Hercegovina prieš Jugoslaviją) (*Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia)), 26 February 2007, I. C. J. Reports 2007, p. 43.

⁹⁷ STERN, B. The Elements <...>, p. 202.

⁹⁸ 1948 m. Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, 1 straipsnis: „Susitariančiosios Šalys patvirtina, kad genocidas, nesvarbu, ar jis vykdomas taikos ar karo metu, yra nusikaltimas pagal tarptautinę teisę, ir *įsipareigoja užkirsti jam kelią* ir už jį bausti“.

⁹⁹ Valstybių atsakomybės straipsniai su komentarais, para. 77. TO atsakomybės straipsniai su komentarais, p. 2. Tarptautinės teisės normų skirstymas į pirmines ir antrines normas yra kildinamas iš Hart teisės sampratos. Labai bendrai pirminės normos gali būti apibūdinamos kaip normos, kurios nustato pareigas, o antrinės normos – kaip normos, kurios užtikrina tinkamą teisinės sistemos veikimą (plačiau žr. HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 161–187).

tarptautinės teisės taisyklės yra suprantamos kaip paprotinio arba sutartinio pobūdžio teisės taisyklės, kurios nustato pareigas valstybėms ar kitiems tarptautinės teisės subjektams. Atsakomybės taisyklės kaip antrinės taisyklės pateikia kriterijus nustatyti tarptautinės teisės pažeidimo faktą ir apibūdina tokio pažeidimo pasekmes¹⁰⁰. Šis atskyrimas taikomas siekiant užtikrinti, kad atsakomybės taisyklės būtų neutralios ir taikomos horizontaliai įvairiose tarptautinės teisės srityse, t. y. nepriklausomai nuo pirminių taisyklių turinio. Taip užtikrinamas teisinis tikrumas ir tarptautinės teisinės sistemos vientisumas ir nuoseklumas. Specialusis pranešėjas valstybių atsakomybės klausimu Crawford'as pažymi, kad pirminių ir antrinių taisyklių atskyrimas taikytas dėl pragmatinių priežasčių ir yra funkcinis, t. y. jis sudaro sąlygas efektyviau plėtoti tarptautinę teisę¹⁰¹. Praktiniu požiūriu toks atskyrimas yra parankus atliekant teisinę analizę.

Tačiau griežtas pirminių ir antrinių taisyklių atskyrimas yra kritikuojamas, nes taikant tarptautinę atsakomybę praktikoje šis atskyrimas ne visada yra aiškus ir tam tikrais atvejais antrinių atsakomybės taisyklių turinį, pavyzdžiui, dėl veikos priskyrimo arba atsakomybės padarinių, gali lemti pirminės taisyklės¹⁰². Be to, griežtas skirstymas tarp pirminių ir antrinių taisyklių tam tikrais atvejais yra sunkiai įmanomas netgi teoriniu požiūriu, pavyzdžiui, galima kelti klausimą, kuriose taisyklėse – pirminėse ar antrinėse – reikėtų ieškoti atsakymo į klausimą, ar valstybės narės yra subsidiariai atsakingos už tarptautinės organizacijos padarytus tarptautinės teisės pažeidimus. Be to, antrinės atsakomybės taisyklės gali pačios nustatyti pagrindą atsakomybei pagal tarptautinę teisę, pavyzdžiui, dėl paramos ar pagalbos kitam tarptautinės teisės subjektui, kuris padaro tarptautinės teisės pažeidimą¹⁰³, ir tokiu atveju

¹⁰⁰ CASSESE, A. *International Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 244.

¹⁰¹ CRAWFORD, J. The ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: A Retrospect. *American Journal of International Law*, 2002, Vol. 96, p. 876.

¹⁰² NOLLKAEMPER, A.; JACOBS, D. Shared <...>, p. 408-409; taip pat LINDERFALK, U. State Responsibility and the Primary-Secondary Rules Terminology – The Role of Language for Understanding of the International Legal System. *Nordic Journal of International Law*, No. 78, 2009, p. 62.

¹⁰³ Šie atsakomybės pagrindai išsamiau nagrinėjami šios disertacijos antroje dalyje.

tarptautinės teisės taisyklių skirstymas į pirmines ir antrines apskritai netenka prasmės.

Šiame darbe laikomasi atskyrimo tarp pirminių ir antrinių taisyklių, nes pritartina, kad, siekiant tarptautinės teisės nuoseklumo ir teisinio aiškumo, yra svarbu nustatyti horizontaliai taikomas neutralaus pobūdžio taisykles. Tokia pozicija turi pasekmių kiekvienu atveju, kai sprendžiama, kokiomis taisyklėmis vadovautis nagrinėjant veikos priskyrimo tarptautinės teisės subjektui klausimą konkrečioje situacijoje. Kita vertus, šiame tyrime atliekant analizę ir darant išvadas turimi omenyje minėti galimi tokio skirstymo trūkumai.

Prieš baigiant analizuoti atsakomybės sąvoką, būtina atkreipti dėmesį, kad tarptautinės teisės doktrinoje ir tarptautinių organizacijų praktikoje vis dažniau vartojama *atskaitomybės* (angl. *accountability*) sąvoka ir nagrinėjama tarptautinių institucijų *atskaitomybės* užtikrinimo problema. Atsižvelgiant į šio tyrimo kontekstą, yra tikslinga paaiškinti šių dviejų sąvokų santykį.

Nors ilgą laiką tarptautinės teisės subjektų (ypač valstybių) atskaitomybė tarptautinėje bendruomenėje buvo sieta tik su atsakomybės pagal tarptautinę teisę institutu, šiuo metu atskaitomybė tarptautinėje bendruomenėje yra suprantama plačiau. Tarptautinės teisės asociacijos ataskaitoje apie tarptautinių organizacijų atskaitomybę pabrėžiama, kad atskaitomybė yra daugialypis fenomenas, kuris gali apimti teisinės, politinės administracinės ir finansinės atsakomybės formas. Šių keturių atsakomybės formų sudėtinis pritaikymas paprastai yra būtinas siekiant visiškai garantuoti tarptautinės organizacijos atskaitomybę¹⁰⁴.

Bendriausia prasme atskaitomybė gali būti apibūdinama kaip atsiskaitymas už funkcijos, pareigos ar įsakymo vykdymą arba kaip procesas, kurio metu už atliktus veiksmus atsiskaitoma tam tikram autoritetui¹⁰⁵. Siekiant ją atskirti nuo atsakomybės sąvokos, taip pat pažymėtina, kad, pirma,

¹⁰⁴ Žr. International Law Association. *Accountability of International Organizations. Final Report. Berlin Conference, 2004*, p. 5; HAFNER, G. *Can International Organizations be Controlled? Accountability and Responsibility. American Society of International Law Proceedings. April 2–5, 2003*, p. 239.

¹⁰⁵ CURTIN, D.; NOLLKAEMPER, A. *Conceptualizing accountability in international and European law. Netherlands Yearbook of International Law, 2005, Vol. 36, Issue 01, p. 7.*

atsakomybės pagrindas visada yra tarptautinės teisės pažeidimas, o atskaitomybės pagrindu gali būti ir kitokio pobūdžio veikimas arba neveikimas. Atskaitomybės esmė yra politinė, ji suprantama, kaip bet kokio pobūdžio atsiskaitymas už galių įgyvendinimą. Antra, atskaitomybės santykių subjektų ratas yra platesnis – jis gali apimti priežiūros organus tarptautinėje organizacijoje, nacionalinius parlamentus, nevyriausybinės organizacijas ir pan. Galiausiai pastebėtina, kad pagal atskaitomybės taisykles paprastai taikomos politinės ar administracinės, o ne teisinės gynybos priemonės¹⁰⁶. Taigi atskaitomybė tarptautinėje bendruomenėje savo turiniu yra platesnė kategorija nei atsakomybė pagal tarptautinę teisę. Kita vertus, šių institutų analizė, pavyzdžiui, jų tikslų nustatymas, gali būti grindžiama panašiais ar identiškais argumentais, todėl, nagrinėjant atsakomybę pagal tarptautinę teisę, gali būti tikslinga įvertinti ir diskusijas dėl atskaitomybės tarptautinėje bendruomenėje stiprinimo.

1.2. Tarptautinės organizacijos sąvoka

Tarptautinė organizacija – dar viena šiam tyrimui reikšminga sąvoka, kurios turinį yra būtina išsamiai apibrėžti. Bendro pobūdžio mokslo darbai tarptautinių organizacijų teisės klausimais paprastai nepateikia griežtos tarptautinės organizacijos sąvokos apibrėžties. Tai pirmiausiai lemia tarptautinių organizacijų kaip socialinių darinių įvairovė¹⁰⁷. Tarptautinės teisės doktrinoje pateikiami tam tikri susisteminti požymiai, kuriais apibūdinama tarptautinė organizacija. Remiantis šiais požymiais, kiekvienu konkrečiu atveju turėtų būti sprendžiama dėl organizacijos statuso pagal tarptautinę teisę. Apibendrinant TTK ir svarbiausių tarptautinių organizacijų teisės teoretikų (Amerasinghe'ės,

¹⁰⁶ International Law Association. Accountability of International Organizations. Final Report. Berlin Conference, 2004, p. 32.

¹⁰⁷ KLABBERS, J. The EJIL Foreword <...>, p. 30; BRÖLMANN, C. *The Institutional Veil in Public International Law: International Organizations and the Law of Treaties*. Oxford: Hart Publishing, 2007, p. 14–15.

Sands'o, Klein'o, Schermers'o, Blokker'io, Klabbers'o, taip pat Žalimo)¹⁰⁸ pozicijas, išskirtini tokie pagrindiniai tarptautinės organizacijos požymiai:

- 1) *narystė*;
- 2) *steigimo sutartis ir taikytina teisė*;
- 3) *teisinis subjektiškumas*.

Sands'as ir Klein'as papildomai išskiria organizacijos *teisėkūros funkciją*, t. y. tarptautinė organizacija gali priimti normas, adresuotas savo nariams¹⁰⁹. Schermers'as, Blokker'is, Amerasinghe'ė ir Klabbers'as pabrėžia savarankiškų organizacijos *organų sukūrimo* reikšmę¹¹⁰. Manytina, kad pastarieji požymiai yra papildomi kriterijai, kuriais remiantis gali būti įvertinta, ar organizacija turi atskirą nuo savo kūrėjų valią. Nors yra akivaizdu, kad, pavyzdžiui, be savo organų tarptautinė organizacija praktiškai negalėtų veikti savarankiškai.

Nurodyti trys pagrindiniai požymiai kodifikuoti ir TTK TO atsakomybės straipsniuose pateiktoje tarptautinės organizacijos apibrėžtyje: „tarptautinė organizacija reiškia organizaciją, kuri yra įkurta tarptautine sutartimi ar kitu tarptautinės teisės reglamentuojamu dokumentu ir turi savo tarptautinį teisinį subjektiškumą. Tarptautinės organizacijos nariais be valstybių gali būti ir kiti subjektai“¹¹¹. Pastarąją apibrėžtį remiamasi ir šiame tyrime. Toliau išsamiai aptariami trys pagrindiniai tarptautinės organizacijos požymiai.

¹⁰⁸ AMERASINGHE, C. F. *Principles* <...>, p. 10; SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law* <...>, p. 16; SCHERMERS, H. G.; BLOKKER, N. M. *International Institutional* <...>, p. 23, 29–30; KLABBERS, J. *An Introduction* <...>, p. 7–11; ŽALIMAS, D. *et al. Tarptautinės organizacijos* <...>, p. 38–42.

¹⁰⁹ SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law* <...>, p. 16.

¹¹⁰ SCHERMERS, H. G.; BLOKKER, N. M. *International Institutional* <...>, p. 29–30; AMERASINGHE, C. F. *Principles* <...>, p. 10; KLABBERS, J. *An Introduction* <...>, p. 11; SEYERSTED, F. *Common Law of International Organizations*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 43; ŽALIMAS, D. *et al. Tarptautinės organizacijos* <...>, p. 41.

¹¹¹ TO atsakomybės straipsnių 2 straipsnio a punktas. TTK pažymi, kad pateikta apibrėžtis taikoma tik TO atsakomybės straipsnių objekto ribose. Ši apibrėžtis yra platesnė lyginant su 1969 m. Vienos konvencijoje dėl sutarčių teisės vartojama apibrėžtimi, kur tarptautinė organizacija yra apibrėžta tiesiog kaip „tarpvyriausybė organizacija“ (1969 m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės, 2 straipsnio 1 dalies i punktas). Analogiškas apibrėžtis pakartota 1986 m. Vienos konvencijoje dėl sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų (2 (1)(i) straipsnyje). Tiesa, pastarojoje konvencijoje papildomai nurodoma, kad ji taikoma tik toms tarpvyriausybiniams organizacijoms, kurios turi teisę sudaryti tarptautines sutartis. Visgi nurodytų konvencijų rengėjų tikslas buvo reguliuoti specifinius santykius, o ne kodifikuoti tarptautinių organizacijų teisę ir, pavyzdžiui, Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės komentare minima neišspręsta problematika, susijusi su tarptautinių organizacijų tarptautiniu teisiniu subjektiškumu (plačiau žr. MENDELSON, M. *The definition* <...>, p. 375.)

1) *Narystė*. Šiuo metu yra priimta, kad tarptautinės organizacijos narėmis gali būti ne vien tik valstybės, bet ir kitos tarptautinės organizacijos bei kiti subjektai¹¹². Visgi valstybių narystė yra būtina, kad tam tikra organizacija būtų kvalifikuojama kaip tarptautinė organizacija¹¹³.

TO atsakomybės straipsniuose TTK atsisako požymio „tarpvyriausybinių“, nes, *pirma*, nėra aišku, ar požymis „tarpvyriausybinių“ pateikia nuorodą į tarptautinės organizacijos steigimo instrumentą ar į narystę tarptautinėje organizacijoje; *antra*, požymis „tarpvyriausybinių“ yra netikslus, nes keletas svarbių tarptautinių organizacijų įkūrėjais yra ne tik vyriausybės, bet ir kiti valstybių organai; *trečia*, požymis „tarpvyriausybinių“ nebeatitinka realijų, nes vis dažniau tarptautinių organizacijų narėmis yra ne tik valstybės, bet ir kiti subjektai (pavyzdžiui, ES yra PPO narė), o atsakomybės kontekste nebūtų tikslinga neįtraukti tokių organizacijų į tyrimo sritį¹¹⁴.

2) *Steigimo sutartis ir taikytina teisė*. Tarptautinė organizacija visada yra įkurta tarptautine sutartimi ar kitu tarptautinės teisės reglamentuojamu dokumentu. Atkreiptinas dėmesys, kad, remiantis susiklosčiusia praktika, tarptautinė organizacija gali būti įsteigiama ne tik tarptautine sutartimi, bet ir kitu tarptautinės teisės reguliuojamu dokumentu, pavyzdžiui, tarptautinės organizacijos ar valstybių konferencijos rezoliucija (pavyzdžiui, taip buvo įsteigtos ESBO ir OPEC)¹¹⁵. TO atsakomybės straipsnių komentare pabrėžiama, kad tarptautinės organizacijos sąvoka neapima organizacijų, kurios yra įsteigtos nacionalinės teisės reglamentuojamais dokumentais, nebent tarptautinė sutartis ar kitas tarptautinės teisės reglamentuojamas dokumentas buvo priimtas ir įsigaliojo vėliau¹¹⁶. Tokių nacionalinės teisės reglamentuojamais dokumentais įsteigtų organizacijų teisinį subjektiškumą ir atsakomybės klausimus reguliuoja nacionalinė teisė. TO atsakomybės straipsniuose pateikta tarptautinės

¹¹² „Kiti subjektai“ gali būti, pavyzdžiui, tam tikros teritorijos, nacionaliniai išsivadavimo judėjimai ar nevyriausybinių organizacijos. Atsižvelgiant į jų tarptautinį teisinį subjektiškumą, „kiti subjektai“ nebūtinai turi būti tarptautinę organizaciją steigiančios tarptautinės sutarties dalyviais, tačiau jų narystės galimybę gali numatyti tarptautinės organizacijos vidaus teisė.

¹¹³ Tokio požiūrio laikosi TTK, žr. TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 10.

¹¹⁴ *Ibid.*, p. 7.

¹¹⁵ SEYERSTED, F. *Common Law* <...>, p. 46–47.

¹¹⁶ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 8.

organizacijos apibrėžtis taip pat neapima organizacijų, kurios yra įsteigtos pagal nacionalinę teisę, nors jų įsteigimą nustato tarptautinė sutartis. Tokios organizacijos doktrinoje paprastai vadinamos terminu prancūzų kalba *les établissements publics internationaux* ir yra įsteigiamos kelių valstybių ar valstybių grupės konkrečiam, dažniausiai techniniam tikslui pasiekti¹¹⁷.

3) *Teisinis subjektiškumas*. Tarptautinė organizacija turi turėti savo teisinį subjektiškumą, kurį lemia tarptautinės organizacijos atskira valia, kuri skiriasi nuo jos narių valios. Pastarajai savybei apibūdinti tarptautinės teisės doktrinoje paprastai vartojama sąvoka prancūzų kalba *volonté distincte*.

Praktikoje gali būti sudėtinga nustatyti, ar organizacija turi *volonté distincte*, ypač tais atvejais, kai visi sprendimai organizacijoje yra priimami konsensu¹¹⁸. Tarptautinės organizacijos atskiros valios nustatymą apsunkina tai, kad dažnai šis klausimas yra nereglamentuojamas tarptautinės organizacijos steigimo dokumentuose. Tai paaiškinama tuo, kad tarptautinės organizacijos sukūrimas paprastai nėra tarptautinės teisės subjektų veiklos tikslas, bet priemonė tikslui pasiekti. Organizacija yra įkuriama ir jai suteikiamos tam tikros savybės, kurios, organizacijos kūrėjų nuomone, yra būtinos jos misijai vykdyti. Šio proceso metu organizacijos kūrėjai nebūtinai (detaliai) apibrėžia jos teisinį statusą. Dar daugiau – organizacijos kūrėjai (dažniausiai dėl politinio pobūdžio priežasčių) gali specialiai vengti aiškaus organizacijos statuso pagal tarptautinę teisę apibrėžimo. Pavyzdžiui, galima prisiminti vykusias diskusijas dėl ES arba dėl ESBO tarptautinio teisinio subjektiškumo¹¹⁹.

Sprendžiant dėl tarptautinės organizacijos atskirto teisinio subjektiškumo, reikėtų įvertinti, ar tarptautinė organizacija yra autonomiškas

¹¹⁷ Tokios organizacijos pavyzdys galėtų būti Tarptautinis atsiskaitymų bankas. Išsamiau žr. MENDELSON, M. The definition <...>, p. 373.

¹¹⁸ GAZZINI, T. Personality of International Organizations. In KLABBERS, J.; ir WALLEND AHL, Å. (sud.), *Research handbook on the law of international organizations*. Cheltenham/Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 2011, p. 42.

¹¹⁹ Tik 2009 m. įsigaliojusioje Lisabonos sutartyje įtvirtinta, kad ES yra juridinis asmuo. Iki tol ES teisinio subjektiškumo klausimas kėlė daug diskusijų tiek teisės teorijoje, tiek praktikoje. Kitas pavyzdys – 1975 m. įkurta Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencija. Jos įkūrimo metu buvo aiškiai nurodyta, kad tai nėra tarptautinė organizacija. Ilgainiui praktikoje ši konferencija įgijo vis labiau formalizuotą struktūrą, 1990 m. sukurta jos institucinė struktūra, galiausiai 1994 m. ji pavadinta Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO). Plačiau žr. SCHERMERS, H. G.; BLOKKER, N. M. *International Institutional <...>*, p. 21–22.

darinys. Autonomija turėtų būti suprantama kaip politinis ir socialinis faktas, t. y. *prima*, būtina atsižvelgti į tarptautinės organizacijos steigėjų valią suteikti jai autonomiją; *antra*, būtina įvertinti, ar tarptautinė organizacija faktiškai veikia kaip autonominis darinys. Tam būtina išanalizuoti tiek tarptautinės organizacijos steigiamuosius dokumentus, tiek tarptautinės organizacijos veikimą praktikoje¹²⁰.

Sprendžiant, ar tarptautinė organizacija turi atskirą tarptautinį teisinį subjektiškumą, taip pat galima remtis *Žalos atlyginimo* byloje TTT nurodytais kriterijais¹²¹:

- 1) ar tarptautinio teisinio subjektiškumo suteikimas yra būtinas tam, kad tarptautinė organizacija galėtų pasiekti jai jos valstybių narių nustatytus tikslus;
- 2) ar valstybės narės sukūrė organizacijos organus ir nustatė organizacijai specialias užduotis;
- 3) ar valstybės narės apibrėžė santykius tarp organizacijos ir jos valstybių narių, ypač suteikdamos organizacijai teisinį subjektiškumą, privilegijas ir imunitetus valstybių narių teritorijose, ir ar organizacijai yra suteiktas veiksnumas sudaryti sutartis tarp organizacijos ir jos narių;
- 4) ar organizacijos statusas yra patvirtintas praktikoje, pavyzdžiui, ar organizacija yra tarptautinių sutarčių šalis;
- 5) ar organizacija taiko politines priemones savo valstybėms narėms.

Žalos atlyginimo byloje JT pateikė reikalavimą atlyginti žalą Izraelio valstybei, kuri tuo metu nebuvo JT narė. TTT konstatavo, kad JT tarptautinis teisinis subjektiškumas yra objektyvus¹²², taigi pati organizacija gali pateikti reikalavimus kitiems tarptautinės teisės subjektams ir tam nėra būtina, kad tas kitas tarptautinės teisės subjektas ją pripažintų. Kita vertus, Konsultacinėje išvadoje *Dėl branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo* buvo atsakyta, kad

¹²⁰ CASSESE, A. *International Law* <...>, p. 137.

¹²¹ Konsultacinė išvada *Dėl žalos, patirtos Jungtinių Tautų tarnyboje, atlyginimo (Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion)*, 11 April 1949, I. C. J. Reports 1949, p. 179.

¹²² *Ibid.*, p. 174.

PSO negali kreiptis į TTT konsultacinės išvados, nes specialumo principas reiškia, kad tarptautinė organizacija turi tik tokias galias, kurias jai tiesiogiai arba netiesiogiai suteikia jos steigiamieji dokumentai. TTT nurodė, kad „tarptautinės organizacijos yra tarptautinės teisės subjektai, kurie, kitaip nei valstybės, neturi bendros kompetencijos“¹²³. Panašiai *Žalos atlyginimo* byloje apibūdindamas JT TTT pažymėjo, kad, nors JT yra tarptautinės teisės subjektas, tai nereiškia, kad ji yra prilyginama valstybei, nes tarptautinės organizacijos teisinis subjektiškumas, teisės ir pareigos pagal tarptautinę teisę nėra tokios pačios kaip valstybės. Toliau TTT nurodė, kad „tuo labiau tai tikrai nereiškia, kad ji yra „super valstybė“, kad ir ką ši frazė galėtų reikšti“¹²⁴. Taigi tarptautinė organizacija gali būti tarptautinės teisės subjektas, bet tarptautinės organizacijos pripažinimas tarptautinės teisės subjektu savaime nereiškia jos sutapatinimo su kitu tarptautinės teisės subjektu – valstybe.

Sekdama aptarta TTT praktika, TTK patvirtino, kad tarptautinės organizacijos teisinis subjektiškumas yra objektyvus, t. y. jis nepriklauso nuo kitų tarptautinės teisės subjektų, pavyzdžiui, valstybių pripažinimo¹²⁵. Reikšmės taip pat neturi ir tai, ar teisinio subjektiškumo klausimas yra aptariamasis tarptautinės organizacijos steigimo dokumentuose. Svarbiausia, kad organizacija būtų realiai veikianti. Šiuo metu tarptautinių organizacijų objektyvaus teisinio subjektiškumo teorija vyrauja ir tarptautinės teisės doktrinoje¹²⁶. Taip atsisakoma požiūrio, kad teisine prasme tarptautinės organizacijos yra tik „įrankiai“ valstybių rankose¹²⁷. Preziumuojama, kad jos yra savarankiški teisės subjektai.

¹²³ Konsultacinė išvada *Dél 1951 m. kovo 25 d. susitarimo tarp PSO ir Egipto aiškinimo (Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion)*, 20 December 1980, I. C. J. Reports 1980, para. 25.

¹²⁴ Konsultacinė išvada *Dél žalos, patirtos Jungtinių Tautų tarnyboje, atlyginimo (Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion)*, 11 April 1949, I. C. J. Reports 1949, p. 9

¹²⁵ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 9.

¹²⁶ AMERASINGHE, C. F. *Principles* <...>, p. 87, 91; KLABBERS, J. *An Introduction* <...>, p. 49-50; SEYERSTED, F. *Common Law* <...>, p. 64; REINISCH, A. *International Organizations* <...>, p. 58.

¹²⁷ Pavyzdžiui, tokios nuomonės laikėsi Cassese'ė, kuris teigė, kad tarptautinės organizacijos yra išvestiniai tarptautinės teisės subjektai ir tik „instrumentai“ valstybių rankose, visų pirma dėl to, kad valstybės išlaiko galią bet kada jas panaikinti. Žr. CASSESE, A. *International Law* <...>, p. 135; taip pat žr. LISTER, F. *The Role of International Organizations in 1990's and Beyond. International Relations*, April 1991, Vol. 10, No. 2, p. 115; SCHERMERS, G. *The International Organizations*. In BEDJAOUI,

Tarptautinio teisinio subjektiškumo turėjimas yra pagrindinis TO atsakomybės straipsniuose pateikiamos apibrėžties elementas. Tai yra suprantama, nes tik nuo savo narių *atskirą* tarptautinį teisinį subjektiškumą turinti organizacija gali būti atsakomybės pagal tarptautinę teisę subjektu. Jei organizacija neturi atskiro teisinio subjektiškumo, atsakomybės subjektais yra jos valstybės narės¹²⁸. Kita vertus, kaip toliau nagrinėjama šiame tyrime, tarptautinės organizacijos atskiras teisinis subjektiškumas nebūtinai reiškia, kad atsakomybę tarptautinės organizacijos valstybėms narėms negali kilti.

2. Tarptautinių organizacijų atsakomybės kodifikavimas

2.1. Tarptautinių organizacijų atsakomybės instituto raida

Tarptautinėje teisėje atsakomybės taikymas valstybėms – tarptautinėje bendruomenėje veikiantiems suvereniems subjektams – yra laikomas savaimė suprantamu dalyku. Tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimas ilgą laiką nebuvo aiškiai išspręstas. Nuo tada, kai pirmosios tarptautinės organizacijos buvo sukurtos XIX a., praėjo nemažai laiko, kol pagal tarptautinę teisę tapo priimta, kad tarptautinės organizacijos gali pačios atsakyti už joms priskirtus tarptautinės teisės pažeidimus¹²⁹.

Tik 1949 m. *Žalos atlyginimo* byloje TTT konstatavo, kad tarptautinės organizacijos yra savarankiški tarptautinės teisės subjektai¹³⁰. Pirmosios diskusijos tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimu TTK fiksuotos 1963 m. diskusijų dėl valstybės atsakomybės metu. Tada antrasis specialusis

M. (sud.), *International Law: Achievements and Prospects*. Paris: UNESCO/Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1991, p. 67; JACOBSON, H. K. *Networks of Interdependence: International Organizations and the Global Political System*. New York: Alfred A. Knopf, 1979, p. 77–78; SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law <...>*, p. 476, kur teigiama, kad trečiosios šalys nėra įpareigtos pripažinti tarptautinių organizacijų (išskyrus JT) teisinio subjektiškumo, bet tai yra labiau teorinio pobūdžio galimybė itin retai įgyvendinama praktikoje.

¹²⁸ BOUWHUIS, S. The International Law Commission's Definition of International Organizations. *International Organizations Law Review*, 2012, Vol. 9, Issue 2, p. 455; taip pat SEYERSTED, F. *Common Law <...>*, p. 53, 415. SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law <...>*, p. 513.

¹²⁹ BLOKKER, N. M. Preparing articles <...>, p. 314.

¹³⁰ Konsultacinė išvada *Dėl žalos, patirtos Jungtinių Tautų tarnyboje, atlyginimo (Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion)*, 11 April 1949, I. C. J. Reports 1949, p. 9.

pranešėjas valstybių atsakomybės tema Ago nurodė, kad „netgi galima kelti klausimą, ar tarptautinės organizacijos apskritai gali padaryti tarptautinės teisės pažeidimus“¹³¹. Taigi net ir pripažinus tarptautinių organizacijų kaip savarankiškų tarptautinės teisės subjektų statusą, atsakymas dėl jų atsakomybės pagal tarptautinę teisę tarptautinės teisės mokslininkams ir praktikams nebuvo savaime akivaizdus. Manytina, kad tai yra susiję su tradiciniu požiūriu, kad tarptautinė teisė yra kuriama valstybių ir tarnauja valstybių interesams, o, pavyzdžiui, tarptautinės organizacijos yra tik įrankiai tiems interesams pasiekti.

Nagrinėjant tarptautinių organizacijų atsakomybės instituto plėtrą, būtina paminėti bendrą tarptautinių organizacijų teisės teorijos kontekstą. Pirmosios tarptautinės organizacijos kurtos griežtai apibrėžtoms funkcijoms vykdyti¹³². Pavyzdžiui, pirmoji ir seniausia šiuo metu veikianti tarptautinė organizacija yra 1815 m. įkurta Centrinė laivybos Reinu komisija, kurios pagrindinis tikslas – užtikrinti laivybos Reinu saugumą. Požiūris į tarptautines organizacijas kaip į specializuotus ir „technokratiškus“ subjektus lėmė funkcionalizmo teorijos, kuri yra tarptautinių organizacijų teisės pagrindas, susiformavimą¹³³. Ši teorija yra grindžiama idėja, kad valstybės deleguoja funkcijas tam tikram dariniui, kurį jos sukuria specialiai šiam tikslui, t. y. tarptautinėms organizacijoms. Išskirtini tokie trys funkcionalizmo elementai: 1) valstybių narių tarptautinei organizacijai nustatytos funkcijos leidžia organizacijai veikti tam tikru būdu; 2) tos funkcijos nustato ribas, ką organizacija gali daryti; 3) tarptautinės organizacijos organai yra įpareigojami veikti tam, kad būtų įgyvendintos tarptautinei organizacijai nustatytos funkcijos¹³⁴. Funkcionalizmo teorija suformuluota XIX a. pabaigoje ir XX a.

¹³¹ Tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimas aptartas diskusijų dėl valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus metu, žr. Report by Mr. R. Ago, Chairman of the Sub-Committee on State Responsibility, Doc. A/CN.4/152, Yearbook of the International Law Commission, 1963, Vol. II, p. 229.

¹³² REINISCH, A. Securing <...>, p. 131.

¹³³ Funkcionalizmas tarptautinių organizacijų teisės kontekste turėtų būti skiriamas nuo teisinio funkcionalizmo (arba teisinio realizmo, teisinio instrumentalizmo, sociologinės jurisprudencijos), kuris akcentuoja teisės realų funkcionavimą (pasireiškimą visuomenėje) ir oponuoja klasikinio pozityvizmo formalizmui.

¹³⁴ KLABBERS, J. The EJIL Foreword <...>, p. 22–23.

pradžioje pirmųjų tarptautinės institucinės teisės teoretikų darbuose¹³⁵. Ši teorija tapo itin įtakinga ir nuo to laiko absoliuti dauguma teisininkų, kurie specializuojasi tarptautinių organizacijų teisės srityje, vadovaujasi šia teorija. Nepaisant to, ši teorija niekada nebuvo išsamiai susisteminta, o jos įtaka teisės mokslininkams pirmiausiai pasireiškia per tam tikro požiūrio ir vienodos metodologijos naudojimą¹³⁶. Tarptautinės teisės doktrinoje teigiama, kad funkcionalizmas yra ne tik tarptautinių organizacijų legitimumo pagrindas, bet ir užtikrina jų efektyvumą¹³⁷. Laikoma, kad funkcionalizmas yra išsami teorija ir paaiškina visus tarptautinių organizacijų teisės aspektus, nesvarbu, ar tai susiję su sprendimų priėmimu tarptautinėje organizacijoje, ar su tarptautinių organizacijų privilegijomis ar imunitetais, ar su tarptautinių organizacijų atsakomybe pagal tarptautinę teisę. Būtent funkcionalizmo pagrindu susiformavo imanentinių (neatskiriamų) galių¹³⁸ ir numanomų galių doktrinos¹³⁹.

Pagal funkcionalizmo teoriją tarptautinės organizacijos suvoktos kaip apolitiški dariniai. Tai, be kita ko, leido išvengti diskusijos dėl tarptautinių organizacijų veiklos poveikio jų valstybių narių suverenitetui¹⁴⁰. Be to, funkcionalizmas kaip pagrindinė ir išsami tarptautinių organizacijų teisės teorija tarptautines organizacijas ir jų veiklą aiškino tik per tarptautinės organizacijos ir

¹³⁵ PETERS, A.; PETER, S. International Organizations: Between Technocracy and Democracy. In FASSBENDER, B.; PETERS, A. (sud.), *The Oxford Handbook of the History of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 194.

¹³⁶ KLABBERS, J. The EJIL Foreword <...>, p. 22.

¹³⁷ PETERS, A.; PETER, S. International Organizations <...>, p. 194.

¹³⁸ Pagal imanentinių (neatskiriamų) galių doktriną tarptautinė organizacija gali turėti tokias teises, kurios nėra nustatytos jos steigiamajame akte ar išvedamos iš jo, tačiau yra būdingos iš prigimties organizacijai, kaip tarptautinės teisės subjektui, pagal tarptautinę teisę (plačiau žr. ŽALIMAS, D. *et al. Tarptautinės organizacijos* <...>, p. 81).

¹³⁹ Pagal numanomų galių doktriną tarptautinė organizacija gali turėti numanomą kompetenciją, t. y. tokias teises, kurios tiesiogiai neužfiksuotos organizacijos steigiamajame akte, tačiau gali iš jo kilti (būti numanomos), aiškinant tam tikras nuostatas, taip pat yra įprastos pagal tarptautinę teisę. Numanomų galių doktriną TTT patvirtino 1949 m. konsultacinėje išvadoje *Žalos atlyginimo byloje*: „tokio darinio kaip Organizacija teisės ir pareigos turi priklausyti nuo jos tikslų ir funkcijų, kurios apibrėžtos ar numanomos jo steigiamuosiuose dokumentuose ir išplėtos praktikoje“. Vėliau ši doktrina ne kartą buvo patvirtinta TTT praktikoje, pavyzdžiui, konsultacinėje išvadoje *Dėl branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo* konstatuota, kad „visuotinai pripažįstama, kad tarptautinės organizacijos gali įgyvendinti tokias galias, vadinamas numanomomis“. Šiandien ši doktrina laikoma paprotine tarptautinės teisės norma, pagal kurią tarptautinės organizacijos turi numanomą kompetenciją, būtiną jų tikslams ir funkcijoms vykdyti (plačiau žr. ŽALIMAS, D. *et al. Tarptautinės organizacijos* <...>, p. 80).

¹⁴⁰ PETERS, A.; PETER, S. International Organizations <...>, p. 194.

jos narių santykių prizmę, todėl tarptautinių organizacijų ir trečiųjų šalių santykių aspektas laikytas neaktuali¹⁴¹. Visgi pripažinus, kad tarptautinių organizacijų reguliavimas yra svarbus ne tik organizacijos ir jos narių santykio aspektu, buvo pradėta nagrinėti pačių tarptautinių organizacijų kontrolės idėja. Ji susieta su šių organizacijų vykdomų funkcijų pobūdžiu, kuris tam tikrais atvejais atitinka valstybės funkcijas – imtas kelti klausimas, ar iš suvereniteto koncepcijos kylantys valdžios įgyvendinimo apribojimai neturėtų būti taikomi ir tarptautinėms organizacijoms¹⁴². Kitaip tariant, priimtas požiūris, kad svarbu ne tai, kuris subjektas veikia, bet tai, kokias funkcijas jis vykdo.

Tarptautinių organizacijų atsakomybės pagal tarptautinę teisę instituto lėto akceptavimo priežastis galima geriau suprasti ir analizuojant tarptautinių organizacijų kūrimą skatinančius politinius veiksnius. Tarptautinių organizacijų fenomeną nagrinėjantys autoriai pastebi, kad valstybės jungiasi į tarptautines organizacijas, nes veikdamos kartu jos gali lengviau ir efektyviau pasiekti bendrų tikslų nei veikdamos pavieniui¹⁴³. Teigiama, kad tarptautinės organizacijos atlieka svarbią funkciją tarptautinėje bendruomenėje, nes jos yra neutralūs forumai, kuriuose valstybėms sudaromos sąlygos identifikuoti ir formuluoti bendras vertybes¹⁴⁴. Atsižvelgiant į tai, tarptautinių organizacijų plėtra laikyta idealizmo triumfu prieš realizmą, nes bendradarbiavimas visada yra *ipso facto* efektyvesnis nei konfliktas¹⁴⁵. Pavyzdžiui, JT sistemos sukūrimas siejamas su bendrų tarptautinės bendruomenės vertybių, tokių kaip taika, saugumas, pagarba žmogaus teisėms, kurios peržengia pavienių valstybių interesus, susiformavimu¹⁴⁶. Preziumuota, kad, kurdamos tarptautines organizacijas, valstybės siekia tikslų, kurie yra teigiami ir prisideda prie bendros

¹⁴¹ KLABBERS, J. The EJIL Foreword <...>, p. 23.

¹⁴² REINISCH, A. Securing <...>, p. 133.

¹⁴³ KEOHANE, R. O. International Institutions: Two Approaches. In KRATOCHWIL, F.; MANSFIELD, E. D. (sud.), *International Organization and Global Governance: A Reader*. 2nd ed., New York: Pearson/Longman, 2006, p. 56; ABBOTT, K. W.; SNIDAL, D. Why States Act through Formal International Organizations. *The Journal of Conflict Resolution*, 1998, Vol. 42, No. 1, p. 6.

¹⁴⁴ SAROOSHI, D. *International Organizations <...>*, p. 12.

¹⁴⁵ VERDIRAME, G. *The UN And Human Rights: Who Guards The Guardians?* Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 32.

¹⁴⁶ VIDMAR, J. Norm Conflict and Hierarchy in International Law: Towards a Vertical International Legal System? In DE WET, E.; VIDMAR, J. (sud.), *Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 15.

gerovės¹⁴⁷. Vyravo nuomonė, kad tarptautinės organizacijos veikia humanitariniais ir nesavanaudiškais tikslais bei yra nešališkos¹⁴⁸. Klabbers'as ironiškai pastebi, kad ilgai buvo manoma, kad, „nors valstybės gali būti blogos, jų kuriamos organizacijos visada yra geros“¹⁴⁹. Atsižvelgiant į tai, tarptautinių organizacijų veiklos galimi neigiami padariniai, ypač galima žala privatiems subjektams, buvo tiesiog ignoruojami ir nebuvo įvardijami kaip reali problema.

Nepaisant aptartų abejonių, laikui bėgant tarptautinių organizacijų atsakomybės idėja tapo vis labiau priimta atsižvelgiant į praktinius pokyčius. 1919 m. įkurta Tautų Sąjunga, kuri buvo 1945 m. įsteigtos JT pirmtakė. Po II-ojo pasaulinio karo pabaigos tarptautinių organizacijų skaičius žymiai išaugo, imtos kurti regioninės integracinės organizacijos, kurios vykdo funkcijas, anksčiau priskirtas tik valstybėms. Be to, pasibaigus Šaltajam karui tarptautinės organizacijos Saugumo Taryba plačiau naudojami savo galiomis tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo srityje. Tarptautinių organizacijų skaičiaus ir jų funkcijų plėtra (o atitinkamai ir vis didesnis jų veiklos poveikis visai tarptautinei bendruomenei, kitiems tarptautinės teisės subjektams ir fiziniams asmenims) nuo XX a. vidurio ir ypač paskutiniaisiais jo dešimtmečiais lėmė tai, kad tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimas tapo realia praktine problema.

Šiuo metu visuotinai pripažįstama, kad tarptautinės organizacijos gali būti atsakomybės subjektai¹⁵⁰. Viena pirmųjų išsamių mokslinių tyrimų tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimu 1995 m. Hirsch'as konstatavo, kad tarptautinių organizacijų atsakomybės taisyklės yra paprotinės tarptautinės teisės dalis¹⁵¹. Manytina, kad šią poziciją šiuo metu patvirtina ir toliau šioje disertacijoje aptariama valstybių ir tarptautinių organizacijų praktika, teismų

¹⁴⁷ AMERASINGHE, C. F. *Principles* <...>, p. 7-8; PARISH, M. An Essay on the Accountability of International Organizations. *International Organizations Law Review*, 2010, Vol. 7, Issue 2, p. 330.

¹⁴⁸ WILDE, R. Enhancing accountability at the international level: the tension between international organization and member state responsibility and the underlying issues at stake. *ILSA Journal of International & Comparative Law*, 2006, Vol. 12, No. 2, p. 411.

¹⁴⁹ KLABBERS, J. The EJIL Foreword <...>, p. 29.

¹⁵⁰ KLABBERS, J. *An Introduction* <...>, p. 279; SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law* <...>, p. 513–514, 519; AMERASINGHE, C. F. *Principles* <...>, p. 399; SCHERMERS, H. G.; BLOKKER, N. M. *International Institutional* <...>, p. 1006; CANÇADO TRINDADE, A. A. Some Reflections <...>, p. 6; PELLET, A. The Definition <...>, p. 6–7; ŽALIMAS, D. *et al. Tarptautinės organizacijos* <...>, p. 115.

¹⁵¹ HIRSCH, M. *The Responsibility* <...>, p. 9–10.

praktika bei tarptautinės teisės mokslininkų darbai. Pagrindinius tarptautinių organizacijų atsakomybės elementus galima apibūdinti taip¹⁵²:

- 1) tarptautinės organizacijos kaip tarptautinės teisės subjektai gali turėti teises ir pareigas;
- 2) atsižvelgiant į tai, kad tarptautinės organizacijos gali būti saistomos tarptautinių įsipareigojimų, jos atitinkamai gali šiuos įsipareigojimus pažeisti;
- 3) tarptautinės organizacijos turi užtikrinti reparaaciją dėl jų padarytų teisės pažeidimų.

2.2. Tarptautinės teisės komisijos darbas tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimu

2.2.1. Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių bendra charakteristika

1947 m. JT sukūrė TTK „pažangiai plėtoti ir kodifikuoti tarptautinę teisę“¹⁵³. Nepaisant didelio TTK autoriteto, ne visi TTK parengti dokumentai turi vienodą reikšmę. Teisės praktikams būtina įvertinti, ar TTK parengti straipsniai ar kitas dokumentas kodifikuoja paprotinę tarptautinę teisę, ar tiesiog nustato TTK požiūrį, kokia tarptautinė teisė turėtų būti¹⁵⁴. Tai, ar konkrečiame TTK parengtame dokumente kodifikuojama paprotinė tarptautinė teisė turėtų lemti jo taikymo konkrečioje situacijoje pasekmes, t. y. būtina įvertinti, ar tame dokumente pateiktos nuostatos turėtų būti laikomos privalomomis tarptautinės teisės taisyklėmis, kuriomis būtina vadovautis, ar tai yra tiesiog viena iš daugelio nuomonių tarptautinės teisės doktrinoje (nors ir labai autoritetinga).

¹⁵² Pagal AMERASINGHE, C. F. *Principles* <...>, p. 225; taip pat BLOKKER, N. M. *Preparing articles* <...>, p. 315.

¹⁵³ Tarptautinės teisės komisijos statusas. Generalinės Asamblėjos rezoliucija 174 (II), 1947 m. lapkričio 21 d.

¹⁵⁴ WOODS, M. ‘Weighing’ the Articles on Responsibility of International Organizations. In RAGAZZI, M. (sud.), *Responsibility of International Organizations. Essays in Memory of Sir Ian Brownlie*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, p. 55–56.

Valstybių atsakomybės straipsniai yra laikomi vienu sėkmingiausių TTK projektų. Tarptautinės teisės doktrinoje sutariama, kad juose didžia dalimi yra kodifikuota paprotinė tarptautinė teisė, jie dažnai taikomi tarptautinės teisės praktikoje. Būtent pastarasis aspektas – konkretaus TTK parengto dokumento taikymas praktikoje – yra laikomas vienu iš esminių kriterijų vertinant TTK darbo kokybę ir sėkmę. TTK darbas tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimu nuo pat pradžių buvo kritikuojamas ir iki šiol tarptautinės teisės doktrinoje yra vertinamas nevienareikšmiškai. Atsižvelgiant į tai, pateikus trumpą TO atsakomybės straipsnių bendrą charakteristiką, toliau bus nagrinėjami pagrindiniai šių straipsnių kritiniai aspektai ir įvertinama šio TTK projekto reikšmė.

2001 m. Generalinės Asamblėjos patvirtintų Valstybių atsakomybės straipsnių 57 straipsnyje nustatyta, kad jie netaikomi sprendžiant dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės pagal tarptautinę teisę ir sprendžiant dėl valstybės atsakomybės už tarptautinės organizacijos, kurios nare ji yra, veikų. Taigi TTK baigus darbą valstybių atsakomybės srityje natūralia jo tąsa tapo tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimo nagrinėjimas. 2001 m. Generalinė Asamblėja suformulavo užduotį TTK pradėti tyrimą dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės¹⁵⁵. Specialiuoju pranešėju paskirtas profesorius Gaja. 2011 m. Generalinė Asamblėja patvirtino TTK parengtus TO atsakomybės straipsnius. 2014 m. diskusijų Generalinės Asamblėjos 6-ojo komiteto 69-osios sesijos metu buvo atkreiptas valstybių ir tarptautinių organizacijų dėmesys į TO atsakomybės straipsnius ir rekomenduota jais remtis, tačiau buvo nutarta stebėti jų taikymo praktiką ir prie sprendimo dėl TO atsakomybės straipsnių statuso ir tolesnių veiksmų grįžti ateityje¹⁵⁶.

Bendrai pastebėtina, kad tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimu TTK pasirinko *mutatis mutandis* taikyti taisykles, nustatytas Valstybių atsakomybės straipsniuose. Nustatant tarptautinių organizacijų atsakomybės

¹⁵⁵ Tarptautinės teisės komisijos penkiasdešimt antrosios sesijos darbo ataskaita, Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/55/152, 2000 m. gruodžio 12 d., para 8.

¹⁵⁶ Tarptautinių organizacijų atsakomybė, Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/69/126, 2014 m. gruodžio 10 d., para. 3.

pagal tarptautinę teisę taikymo ir įgyvendinimo sąlygas remiamasi principais, nustatytais dėl valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus, pavyzdžiui, dėl tarptautinės teisės pažeidimo elementų, aplinkybių, šalinančių atsakomybę, reparacijos pareigos ir kt. Kaip ir dėl valstybių atsakomybės, TTK skiria pirmines tarptautinės teisės taisykles, kurios įtvirtina pareigas tarptautinėms organizacijoms, ir antrines tarptautinės teisės taisykles, kurios reguliuoja tarptautinės teisės pažeidimų nustatymą ir jų pasekmes atsakingai tarptautinei organizacijai. TO atsakomybės straipsniai kaip ir Valstybių atsakomybės straipsniai yra skirti horizontaliai taikomoms antrinėms tarptautinės teisės taisyklėms¹⁵⁷.

2.2.2. Tarptautinės teisės komisijos darbo kritika

TTK darbas tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimu ir parengti TO atsakomybės straipsniai sukėlė daug diskusijų ir sulaukė nemažai kritikos. Tokią reakciją iš esmės lėmė tai, kad atsakomybės tarptautinėms organizacijoms taikymo praktika yra negausi, o egzistuojanti praktika yra nenuosekli. Toliau pateikiamas TO atsakomybės straipsnių kritikos analizės apibendrinimas išskiriant pagrindines tokios kritikos priežastis.

a) Temos pasirinkimo laikas

Pirmiausia TTK kritikuota, kad apskritai įtraukė šią temą į savo darbotvarkę. Teigta, kad toks sprendimas buvo per ankstyvas ir neatitiko pačios TTK suformuotų kriterijų, pagal kuriuos sudaroma jos darbo programa¹⁵⁸: 1) į TTK darbotvarkę įtraukiamos temos turėtų atspindėti valstybių poreikius

¹⁵⁷ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 2.

¹⁵⁸ ALVAREZ, J. Book Review: International Organizations and Their Exercise of Sovereign Powers by Dan Sarooshi. *American Journal of International Law*, 2007, Vol. 101, No. 3, p. 677; PROULX, V. J. An Uneasy Transition? Linkages between the Law of State Responsibility and the Law Governing the Responsibility of International Organizations. In RAGAZZI, M. (sud.), *Responsibility of International Organizations. Essays in Memory of Sir Ian Brownlie*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, p. 114.

pažangiai plėtoti ir kodifikuoti tarptautinę teisę; 2) turėtų būti pakankamai valstybių praktikos tam tikroje srityje, kad būtų galima šią sritį pažangiai plėtoti ir kodifikuoti; 3) į TTK darbotvarkę įtraukiamos temos turėtų būti konkrečios ir tinkamos pažangiam plėtojimui ir kodifikavimui¹⁵⁹. Galiausiai, atsižvelgiant į tarptautinių organizacijų įvairovę, buvo keliamas klausimas, ar ši tema yra apskritai tinkama kodifikavimui¹⁶⁰.

Vertinant šią kritiką pastebėtina, kad valstybių praktika tarptautinių organizacijų atsakomybės srityje iš tiesų išlieka negausi, tad gali būti keliamas klausimas, ar ji yra pakankama daryti išvadas apie tarptautinės teisės turinį šiuo klausimu. Kita vertus, kaip jau minėta, poreikis spręsti ir tarptautinių organizacijų atsakomybės pagal tarptautinę teisę klausimą pažymėtas dar pačiuose Valstybių atsakomybės straipsniuose. Be to, nors atsakomybės taikymo praktika tarptautinėms organizacijoms nėra didelė, lyginant su tokios atsakomybės taikymu valstybėms, šios disertacijos įvade ir toliau nagrinėjami konkretūs atvejai, susiję su galimais tarptautinės teisės pažeidimais tarptautinių organizacijų veikloje, parodo, kad tokiose situacijose kyla rimtų problemų, be kita ko, susijusių ir su žmogaus teisių pažeidimais, o tarptautinės teisės taisyklių šiuo klausimu nebuvimas daro žalą tarptautinės teisės sistemos veiksmingumui ir patikimumui.

Pastebėtina, kad pati TTK TO atsakomybės straipsnių įvadiniame komentare nurodė, kad, atsižvelgiant į praktikos trūkumą, TO atsakomybės straipsniai labiau krypta pažangios tarptautinės teisės plėtros nei kodifikavimo link, o TO atsakomybės straipsnių „svoris“ priklausys nuo jų akceptavimo praktikoje¹⁶¹. Taigi TTK nesiekė pateikti galutinio atsakymo dėl visų tarptautinių organizacijų atsakomybės pagal tarptautinę teisę aspektų. Manytina, kad TTK tikslas buvo sudaryti pagrindą toliau derinti tokias taisykles sistemiškai

¹⁵⁹ Report on the Work of the Fifty-second Session, Doc. A/55/10, Yearbook of the International Law Commission, 2000, Vol. II, Part Two, p. 131.

¹⁶⁰ WOUTERS, J; ODERMATT, J. Are all international organizations created equal? Reflections on the ILC's Draft articles of responsibility of international organizations. *Global Governance Opinions*. Leuven Centre for Global Governance Studies, March 2012, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<https://ghum.kuleuven.be/ggs/publications/opinions/opinions13-wouters-odermatt.pdf>>, p. 2–3.

¹⁶¹ TO atsakomybės straipsniai su komentarais, Įvadinis komentaras, p. 2–3.

pateikiant bendrus principus, nustatytus atsižvelgiant į jau egzistuojančias tarptautinės teisės taisykles.

Šio tyrimo tikslu pastebėtina ir tai, kad TO atsakomybės straipsniuose nepateikiamas išsamus tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio sprendimas. Būtent su šiuo klausimu susiję TO atsakomybės straipsnių aspektai (pavyzdžiui, dėl valstybės organizacijai perduoto organo veikos priskyrimo arba dėl valstybės atsakomybės, kai, pasinaudodama savo naryste tarptautinėje organizacijoje, ji siekia išvengti savo tarptautinių įsipareigojimų) sukėlė daugiausiai diskusijų. Atsižvelgiant į tai, TTK pasirinkimas šį klausimą reguliuoti minimaliai yra suprantamas – taip siekiama kuo didesnio visų suinteresuotų subjekto palaikymo TO atsakomybės straipsniuose nustatytoms taisyklės ir tuo pačiu vengiama apibrėžti taisykles tose srityse, kuriose praktika yra nenuosekli ir vyraujanti nuomonė nėra susiformavusi.

b) Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių teisinio reguliavimo dalykas ir metodas

TO atsakomybės straipsniai pirmiausiai skirti tarptautinių organizacijų tarpusavio santykiams ir jų santykiams su valstybėmis. Nors neatmetama straipsnių taikymo galimybė ir platesniam santykių ratui (pavyzdžiui, tarp tarptautinių organizacijų ir privačių asmenų)¹⁶², juose nėra specialių taisyklių tokioms situacijoms spręsti. TO atsakomybės straipsniuose (kaip ir Valstybių atsakomybės straipsniuose) remiamasi privatinės teisės paradigma – reglamentuojami atsakomybės santykiai tarp lygiaverčių subjektų. Tarptautinių organizacijų atsakomybės taisyklės dažnai reikalingos situacijose, kurias nulemia tarptautinių organizacijų veiksmų poveikis kitiems nei valstybės ar tarptautinės organizacijos subjektams. Atsižvelgdami į tai, kai kurie autoriai,

¹⁶² TO atsakomybės straipsnių 33 straipsnis nustato, kad TO atsakomybės straipsnių III dalis, kuri nustato tarptautinės organizacijos atsakomybės turinį, neturi įtakos jokiai teisei, kuri atsirastų iš valstybės tarptautinės atsakomybės ir kurią tiesiogiai įgautų bet koks asmuo ar vienetas, kitoks nei valstybė.

pavyzdžiui, Klabbers'as, teigia, kad viešosios teisės modelio pasirinkimas būtų labiau priimtinas¹⁶³. Taip pat kritikuojama tai, kad TO atsakomybės straipsniuose nesprendžiama didžiausia problema dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės – teisinės gynybos priemonių privatiems asmenims trūkumas¹⁶⁴. Reglamentuojant valstybių atsakomybę už tarptautinės teisės pažeidimus, toks TTK pasirinkimas gali būti pateisinamas tuo, kad valstybėms taikoma teisminė kontrolė vidaus teisės sistemoje ir tarptautinės sutartys, kurios globaliu ar regioniniu lygmeniu nustato individualių teisių apsaugos mechanizmus ir užtikrina išorinę teisminę kontrolę. Tarptautinėms organizacijoms tokie žmogaus teisių apsaugos mechanizmai dažniausiai neegzistuoja. Taigi TTK parengtas tarptautinių organizacijų atsakomybės modelis dalies autorių yra vertinamas kaip iš esmės ribotas. Šiame modelyje nepateikiama aktualiausių problemų, kylančių praktikoje, sprendimas.

Kita vertus, kritikai nepateikia pasiūlymų, kokiomis egzistuojančiomis tarptautinės teisės taisyklėmis galėtų būti vadovaujamosi nustatant kitokį tarptautinių organizacijų atsakomybės pagal tarptautinę teisę modelį. Įvertinant tai, kiek diskusijų sukėlė tarptautinių organizacijų atsakomybės modelio, paremto jau egzistuojančiomis tarptautinės teisės taisyklėmis, nustatymas, labai abejotina, ar praktikoje būtų akceptuojamas modelis, paremtas iš esmės naujais principais.

Be to, reikia atsižvelgti į tai, kad tarptautinė organizacija yra valstybių susivienijimas, o valstybių elgesio vertinimas bet koku atveju remiasi paprotinės tarptautinės teisės taisyklėmis dėl valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus, todėl būtina užtikrinti tarptautinės teisės sistemos nuoseklumą. TO atsakomybės straipsniuose pateikiamos antrinės tarptautinės teisės taisyklės, sudarančios prielaidas visoms tarptautinėms organizacijoms efektyviau taikyti atsakomybę už tarptautinės teisės pažeidimus. Tai neužkerta

¹⁶³ KLABBERS, J. The EJIL Foreword <...>, p. 73.

¹⁶⁴ PROULX, V. J. An Uneasy Transition <...>, p. 119; VON BOGDANDY, A.; STEINBRÜCK PLATISE, M. ARIO and Human Rights Protection: Leaving the Individual in the Cold. *International Organizations Law Review*, 2012, Vol. 9, Issue 1, p. 72–74; KLABBERS, J. *An Introduction* <...>, p. 292.

kelio stiprinti tarptautinių organizacijų atsakomybės pagal tarptautinę teisę sistemą nustatant papildomas pirminės tarptautinės teisės taisykles, pavyzdžiui, kai yra sudaromos tarptautinės sutartys žmogaus teisių apsaugos srityje, kur gali būti įtvirtinami specialūs atsakomybės taikymo mechanizmai.

c) Kiti kritikuotini Tarptautinės teisės komisijos pasirinktos metodologijos aspektai

Nemaža dalis autorių tarptautinės teisės doktrinoje laikosi nuomonės, kad TTK nepavyko užtikrinti tinkamos pusiausvyros tarp poreikio užtikrinti atsakomybės taisyklių nuoseklumą ir būtinybės atsižvelgti į tarptautinių organizacijų specifiką. Teigiama, kad trūksta pagrindimo, kodėl taisyklės, nustatytos valstybių praktikoje sprendžiant atsakomybės klausimus tarp valstybių, turėtų būti automatiškai taikomos tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimams spręsti¹⁶⁵. Primintina, kad tarptautinių organizacijų veiklą reguliuoja specialumo principas, kuris apibrėžia jų kompetencijos ribas¹⁶⁶, todėl, kitaip nei valstybės, tarptautinės organizacijos, kaip tarptautinės teisės subjektai, turi tik tas teises ir pareigas, kurios priklauso nuo jos tikslų ir funkcijų, tiesiogiai ar netiesiogiai nustatytų jos steigiamuosiuose dokumentuose ir išplėtotų praktikoje¹⁶⁷.

Pati TTK pažymėjo, kad tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimo nagrinėjimas yra darbo valstybių atsakomybės srityje tęsinys¹⁶⁸ ir kad, rengdama tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių projektą, ji rėmėsi

¹⁶⁵ Kai kurie itin kritiškai nusiteikę autoriai teigia, kad TTK į naują dokumentą tiesiog perkėlė Valstybių atsakomybės straipsnių kopiją, pavyzdžiui, žr. AHLBORN, C. The Use of Analogies in Drafting the Articles on the Responsibility of International Organizations – An Appraisal of the ‘Copy-Paste Approach’. *International Organisations Law Review*, 2012, Vol. 9, Issue 1, p. 53. Taip pat WOUTERS, J; ODERMATT, J. Are all international <...>, p. 8; PROULX, V. J. An Uneasy Transition <...>, p. 1143, McCORQUODALE, R. International Organizations <...>, p. 148.

¹⁶⁶ Konsultacinė išvada *Dėl branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo ginkluoto konflikto metu (Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion)*, 8 July 1996, I. C. J. Reports 1996, p. 78.

¹⁶⁷ Konsultacinė išvada *Dėl žalos, patirtos Jungtinių Tautų tarnyboje, atlyginimo (Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion)*, 11 April 1949, I. C. J. Reports 1949, p. 180.

¹⁶⁸ Report on the Work of the Fifty-second Session, Doc. A/55/10, Yearbook of the International Law Commission, 2000, Vol. II, Part Two, p. 135.

požiūriu, kuris buvo priimtas dėl valstybių atsakomybės. Specialusis pranešėjas Gaja savo antroje ataskaitoje teigė, kad poreikis užtrinti nuoseklumą TTK darbe reikalauja, kad pakeitimai požiūryje ir taisyklėse, nustatytose dėl valstybių atsakomybės, dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės būtų grindžiami skirtumais praktikoje arba objektyviais skirtumais, kuriuos lemia tarptautinių organizacijų prigimtis¹⁶⁹. TTK taip pat nurodė, kad, nors TO atsakomybės straipsniai yra daugeliu aspektų panašūs į valstybių atsakomybės straipsnius, tai yra savarankiškas dokumentas ir kiekvienas jo aspektas buvo apsvarstytas atsižvelgiant į tarptautinių organizacijų specifiką¹⁷⁰.

Galiausiai, nors ir pripažįstant tarp daugybės šiuo metu veikiančių tarptautinių organizacijų egzistuojančius skirtumus, manytina, kad turi būti įtvirtintos visoms joms taikomos bendro pobūdžio taisyklės, nustatančios tam tikra prasme minimalius jų veiklos standartus. Tokio požiūrio laikomasi ne tik nustatant tipines atsakomybės pagal tarptautinę teisę taisykles, bet ir, pavyzdžiui, nustatant taisykles dėl tarptautinių organizacijų imunitetų ar tarptautinių sutarčių sudarymo. Tai prisideda ne tik prie tarptautinės teisės nuoseklumo, bet ir prie teisės viršenybės tarptautinėje bendruomenėje stiprinimo.

2.2.3. *Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsnių reikšmė*

Nepaisant galimos kritikos TTK darbui, būtina tinkamai įvertinti jo svarbą. Net ir tais atvejais, kai TTK straipsnių projektas netampa tarptautine sutartimi, jis daro įtaką tarptautinės teisės sistemai – pirmiausia, per savo įtaką tarptautinės teisės mokslininkams ir praktikams¹⁷¹. Savo darbo metu TTK analizuoja valstybių ir tarptautinių organizacijų praktiką ir su jomis

¹⁶⁹ Second Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/541, Documents of the fifty-sixth session, 2004, para. 5. Amerasinghe'ė taip pat laikosi nuomonės, kad pasirinktas tinkamas išeities taškas, žr. AMERASINGHE, C. F. Comments on the ILC's Draft Articles on the Responsibility of International Organizations. *International Organisations Law Review*, 2012, Vol. 9, Issue 1, p. 29.

¹⁷⁰ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 2.

¹⁷¹ MENDELSON, M. The definition <...>, p. 373.

konsultuojasi. Taigi atliekama itin išsami nagrinėjamos problemos analizė ir sudaromos sąlygos visų suinteresuotų šalių diskusijai, o tai lemia aukštą TTK darbo kokybę. Atsižvelgiant į tokį TTK dokumentų rengimo procesą, TTK parengti dokumentai yra laikomi autoritetingu šaltiniu, nepaisant to, ar jie kodifikuoja paprotinę tarptautinę teisę, ar ne.

Be to, atsakomybės teisinio režimo egzistavimas gali turėti įtakos tarptautinių organizacijų veiklai, net jei atsakomybė tarptautinėms organizacijoms dėl įvairių priežasčių yra pritaikoma retai. Visų pirma, TO atsakomybės straipsniai yra svarbi priemonė, kuria galima remtis, diskutuojant dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės. Labai tikėtina, kad advokatai ir teisėjai, susidūrę su tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės problema, ieškodami atsakymų remsis TO atsakomybės straipsniais, kurie yra autoritetingas šaltinis, nes pozityviųjų taisyklių šiuo klausimu tiesiog nėra¹⁷².

Pastebėtina ir tai, kad atsakomybės taisyklių ir principų suformulavimas netiesiogiai prisideda prie atskaitomybės skatinimo, nors vien taisyklės atskaitomybės ir neužtikrina¹⁷³. TO atsakomybės straipsniai gali būti pirmas, tačiau reikšmingas žingsnis siekiant reguliuoti iki šiol nereglamentuotą sritį ir spręsti atsakomybės pritaikymo tarptautinėms organizacijoms problemas¹⁷⁴. Sutiktina su Blokker'iu, kad „neutralus“ tarptautinių organizacijų teisinis režimas turėtų egzistuoti, net jei praktikoje juo būtų pasinaudojama retai. Tais atvejais, kai visgi kyla tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimas, paprastai susiduriama su rimtais pažeidimais, pavyzdžiui, su galimais žmogaus teisių pažeidimais tarptautinių operacijų metu. Tokiais atvejais atsakomybės klausimų sprendimas *ad hoc* lemtų teisinį neapibrėžtumą¹⁷⁵. O bendro pobūdžio taisyklių taikymas ilgainiui užtikrintų tarptautinės teisės sistemos nuoseklumą. TO atsakomybės straipsniai skatina ir formuoja diskusiją dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės klausimo, prisideda prie to, kad tam tikros situacijos

¹⁷² DAUGIRDAS, K. Reputation and the Responsibility of International Organizations. *European Journal of International Law*, 2014, Vol. 25 No. 4, p. 999.

¹⁷³ VERDIRAME, G. *The UN <...>*, p. 143.

¹⁷⁴ CANÇADO TRINDADE, A. A. Some Reflections <...>, p. 13.

¹⁷⁵ BLOKKER, N. M. Preparing articles <...>, p. 335–337.

būtų nagrinėjamos kaip galimi tarptautinės teisės pažeidimai, bei padeda įvertinti tarptautinių organizacijų elgesį remiantis teisiniais argumentais, be to, gali prisidėti prie pirminių tarptautinės teisės taisyklių derinimo¹⁷⁶.

Apibendrinant ir pabrėžiant šio TTK projekto svarbą, būtina pripažinti, kad TO atsakomybės straipsniai šiuo metu visgi turėtų būti vertinami labiau kaip TTK pasiūlymas dėl pažangios tarptautinės teisės plėtros nei paprotinę tarptautinę teisę kodifikuojantis dokumentas. Kiekviena TO atsakomybės straipsniuose nustatyta taisyklė turi būti analizuojama atskirai įvertinant jos pagrįstumą, atsižvelgiant į esamas tarptautinės teisės taisykles ir tarptautinės teisės subjektų praktiką, taip pat į jos akceptavimą praktikoje po to, kai ji buvo nustatyta TO atsakomybės straipsniuose. Laikui bėgant, šio dokumento vertinimas gali pasikeisti ir jis gali priartėti prie paprotinės tarptautinės teisės statuso arba atvirkščiai.

3. Atsakomybės taikymas tarptautinėms organizacijoms

3.1. Tarptautinių organizacijų atsakomybės prielaidos

Tarptautinių organizacijų atsakomybės institutą būtų galima paaiškinti paprastai – tai yra tiesioginis tarptautinio teisinio subjektiškumo padarinys. Tarptautinės organizacijos yra tarptautinės teisės subjektai, o tarptautinis teisinis subjektiškumas yra teisių ir pareigų pagal tarptautinę teisę visuma.

Kita vertus, galima pastebėti, kad tradiciškai tarptautinio teisinio subjektiškumo turinys buvo suprantamas laikant, kad tas subjektas, kurio subjektiškumas pagal tarptautinę teisę yra analizuojamas, yra valstybė. Kai susiduriama su kitokio tipo tarptautinės teisės subjektais, jų subjektiškumą yra būtina apibrėžti atsižvelgiant į jų specifiką¹⁷⁷. Tai lemia poreikį išsamiau

¹⁷⁶ DAUGIRDAS, K. Reputation <...>, p. 993.

¹⁷⁷ Kaip jau minėta, *Žalos atlyginimo* byloje TTT nurodė, kad tarptautinė organizacija yra tarptautinės teisės subjektas, tačiau tai nereiškia, kad tarptautinė organizacija yra prilyginama valstybei, nes tarptautinės organizacijos teisinis subjektiškumas, teisės ir pareigos pagal tarptautinę teisę nėra tokios pačios kaip valstybės (Konsultacinė išvada *Dėl žalos, patirtos Jungtinių Tautų tarnyboje, atlyginimo*

analizuoti tarptautinių organizacijų atsakomybės prielaidas. Be to, tik platesnio pobūdžio analizė leidžia tinkamai suvokti ir atskleisti tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės pagal tarptautinę teisę santykį tiek nagrinėjant veikos priskyrimo taisykles, tiek kitais būdais sprendžiant valstybių narių atsakomybės už tarptautinės organizacijos veikas klausimą.

Šiame tyrime apibendrinant išskirtinos tokios prielaidos: a) valstybių narystės tarptautinėse organizacijose pasekmės, b) tarptautinių organizacijų funkcijų pobūdis, c) poreikis užtikrinti tarptautinių organizacijų legitimumą. Kita vertus, pripažintina, kad toks skirstymas yra reliatyvus, nes visos šios prielaidos yra glaudžiai susijusios ir tam tikrais aspektais persidengia tarpusavyje.

3.1.1. Valstybių narystės tarptautinėse organizacijose pasekmės

Kaip jau minėta, tarptautinės organizacijos yra specifiniai subjektai, pirmiausia, todėl, kad jų narės yra valstybės. Valstybių ir tarptautinių organizacijų santykis yra esminis probleminis aspektas nustatant tarptautinių organizacijų atsakomybės taisykles¹⁷⁸.

Valstybės yra suverenūs subjektai, turintys plačiausias teises ir pareigas pagal tarptautinę teisę. Valstybės suteikia¹⁷⁹ tarptautinėms organizacijoms tam tikras funkcijas, nes centralizuotai ir kolektyviai jos gali būti vykdomos efektyviau. Taigi valstybės, tarptautinės organizacijos kūrėjos, priima sprendimą

(*Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, Advisory Opinion), 11 April 1949, I. C. J. Reports 1949, p. 9).

¹⁷⁸ BLOKKER, N. M. Preparing articles <...>, p. 321; KLABBERS, J. *An Introduction* <...>, p. 278–279.

¹⁷⁹ Tarptautinės teisės doktrinoje ir praktikoje nenuosekliai vartojami skirtingi terminai šiam procesui apibūdinti, pavyzdžiui, suteikimas, perleidimas, perdavimas, delegavimas ar sankcionavimas (palyginimas – anglų kalba vartojami terminai: *ceding, alienation, transfer, delegation* ir *authorization*). Suteikimas suprantamas kaip procesas, kurio metu viena ar daugiau valstybių suteikia tarptautinei organizacijai galią vykdyti tam tikrą funkciją. Paprastai kompetencijos suteikimas tarptautinei organizacijai yra fiksuojamas formaliame akte, pavyzdžiui, tarptautinės organizacijos steigimo dokumente. Galių suteikimas tarptautinei organizacijai gali būti dalinis, kai valstybės bent iš dalies ir toliau išlaiko teisę savarankiškai įgyvendinti savo kompetenciją srityje, kurioje tarptautinei organizacijai deleguoja galias, arba visiškai, kai tarptautinė organizacija įgyja išimtinę kompetenciją tam tikroje srityje. Plačiau žr. SAROOSHI, D. *International Organizations* <...>, p. 28–31.

sukurti naują subjektą ir nustato jo funkcijas ir jų ribas. Įkūrusios organizaciją, valstybės toliau dalyvauja jos veikloje veikdamos organizacijos organuose, daro įtaką priimamiems sprendimams ir šiuos sprendimus įgyvendina (dažnai praktiškai). Valstybės laikosi pozicijos, kad jų sukurtos tarptautinės organizacijos veikia kaip savarankiški subjektai ir kad tam tikrais atvejais jos negali atsisakyti vykdyti tarptautinės organizacijos sprendimų, kurie valstybėms yra privalomi. Tačiau atsakomybės pagal tarptautinę teisę kontekste galima kelti klausimą, ar egzistuoja ribos, kiek valstybės gali „prisidengti“ tarptautinės organizacijos atskiru tarptautiniu teisiniu subjektiškumu¹⁸⁰. Valstybėms įprastai yra taikomi vidiniai ir išoriniai jų galių įgyvendinimo apribojimai, todėl būtina įvertinti, kokią reikšmę šie apribojimai turi tarptautinės organizacijos įkūrimui, o vėliau – ir jos veiklai.

Analizuojant problemą dėl valstybių kompetencijos suteikimo (perdavimo) tarptautinėms organizacijoms, gali būti išskiriami *dvejopi apribojimai*.

Pirma, apribojimus suteikti kompetenciją tarptautinėms organizacijoms nustato valstybių nacionalinė teisė. Šiuo atžvilgiu itin svarbi Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo *Solange* jurisprudencija, kuri yra paremta dviem pagrindinėmis vokiškojo liberalizmo filosofijos idėjomis, kurios yra kildinamos iš Kant'o pozicijos, kad laisvė yra nacionalinės ir tarptautinės tvarkų pagrindas ir dominuojantis principas. *Pirma*, individo laisvė, kurią garantuoja Vokietijos Federacijos Konstitucija, yra neatimama ir jos teisinė apsauga yra neatšaukiama. *Antra*, „valstybių bendruomenė“, kuri yra sukuriama perduodant suverenias teises tarptautinėms institucijoms, yra paremta laisve ir demokratija, ir efektyvios individualios laisvės garantijos ją gali tik sustiprinti¹⁸¹. Tai atskleidžia ši Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimo dalis: „Pagrindinės teisės gali būti teisiškai garantuojamos skirtingais būdais ir joms gali būti garantuojama skirtingo pobūdžio teisminė apsauga. Atsižvelgdamas į savo ankstesnę praktiką, Europos teismas laiko, kad jis turi jurisdikciją užtikrinti

¹⁸⁰ BROWNLIE, I. *The Responsibility <...>*, p. 362.

¹⁸¹ VERDIRAME, G. *The UN <...>*, p. 361.

pagrindinių teisių apsaugą pagal Bendrijos teisę. Kita vertus, tik *Bundesverfassungsgericht*, remdamasis Konstitucijoje jam suteiktomis galiomis, yra įpareigotas užtikrinti Konstitucijoje garantuojamų pagrindinių teisių apsaugą. Joks kitas teismas negali iš jo atimti šios Konstitucijoje nustatytos pareigos. Atsižvelgiant į tai, kol Vokietijos Federacinės Respublikos piliečiams Konstitucijoje garantuojama jų pagrindinių teisių teisminė apsauga, jų padėtis negali būti pabloginta vien dėl Vokietijos Federalinės Respublikos institucijų priimtų teisės aktų ar teismų sprendimų, kurie yra paremti Bendrijos teise. Kitaip susidarytų elementarių piliečio teisių teisminės apsaugos spraga. Be to, valstybių bendruomenei, kurios konstitucija yra paremta laisve ir demokratija, negali būti taikomas kitoks požiūris nei federalinei valstybei, kurios konstitucija yra paremta laisve ir demokratija: Bendrijai ir jos konstitucijai, kurios yra paremtos laisve (ir demokratija) negali būti padaroma žala, jei ir tiek, kiek jos narės savo konstitucijose garantuoja didesnę savo piliečių laisvių apsaugą nei Bendrija¹⁸². Taigi valstybės gali suteikti dalį savo kompetencijos tarptautinei organizacijai, tačiau net ir tokiu atveju nacionalinių konstitucinių vertybių apsauga turi būti užtikrinta.

Antra, apribojimus suteikti kompetenciją tarptautinei organizacijai nustato tarptautinė teisė: valstybės negali suteikti įgaliojimų tarptautinei organizacijai vykdyti veiksmų, kurie, jei būtų vykdomi valstybės, prieštarautų tarptautinei teisei¹⁸³. Pavyzdžiui, valstybių sprendimas sukurti tarptautinę organizaciją, kuriai būtų suteikta kompetencija prekiauti žmonėmis, prieštarautų tarptautinės teisės *jus cogens* normai, kuria draudžiama vergija. Žinoma, pateiktas pavyzdys yra radikalus ir praktikoje toks galimas valstybės tarptautinių įsipareigojimų pažeidimas, susijęs su valstybės sprendimu įkurti tarptautinę

¹⁸² 1974 m. gegužės 29 d. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *Internationale Handelsgesellschaft mbH gegen Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel (Solange I)*, BVerfGE 37, 271 2 BvL 52/71.

¹⁸³ PINZAUTI, G. It Takes Two to Tango: States' Conferral of Powers on International Organizations and Its Implications for the Responsibility of the Organization and Its Members. In SAROOSHI, D. (sud.), *Responsibility, Immunities, and Remedies for the Acts of International Organizations*. The Hague: Brill/Nijhoff, 2014, p. 117. Šioje vietoje pažymėtina, kad jos valstybių narių tarptautiniai įsipareigojimai automatiškai nesaisto tarptautinės organizacijos, šis klausimas plačiau nagrinėtas HIRSCH, M. *The Responsibility <...>*, p. 55.

organizaciją, yra kur kas sunkiau nustatomas. Visų pirma, tarptautinių organizacijų kūrimas bent jau pagal dabartinę praktiką paprastai yra siejamas su tam tikrų pozityvių tikslų įgyvendinimu ar bent jau prisidengiama tokiais tikslais, todėl šio veiksmo prieštaravimas tarptautinei teisei nebūtų akivaizdus. Antra, toks prieštaravimas nebūtinai atsiranda tuo momentu, kai suteikiamos galios tarptautinei organizacijai, t. y. jis gali atsirasti vėliau. Šiuo aspektu tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių santykis turėtų būti suprantamas dinamiškai. Tai, ar tarptautinės organizacijos veikla ar sprendimai neprieštarauja jos valstybės narės tarptautiniams įsipareigojimams, turėtų būti vertinama nuolat tol, kol valstybė yra tos tarptautinės organizacijos narė.

Taigi kurdamos tarptautinę organizaciją ir vėliau priimdamos sprendimus dėl tarptautinės organizacijos veiklos kaip jos narės valstybės turi atsižvelgti į savo tarptautinius įsipareigojimus, o tai gali turėti tiesioginės ar netiesioginės įtakos tarptautinių organizacijų atsakomybės įgyvendinimo mechanizmų plėtrai. Šis aspektas išsamiai nagrinėjamas šio tyrimo antrojoje dalyje.

3.1.2. Tarptautinių organizacijų funkcijų pobūdis

Atsakomybės taikymą tarptautinėms organizacijoms galima pagrįsti ir tuo, kad, atsižvelgiant į joms suteiktą kompetenciją, kai kurios tarptautinės organizacijos vykdo viešojo pobūdžio funkcijas. Kaip jau minėta, pirmosios tarptautinės organizacijos veikė konkrečiose siaurose, paprastai techninio pobūdžio srityse ir tik XX a. pradžioje valstybės pradėjo steigti tarptautines organizacijas įvairesnėms funkcijoms vykdyti, įskaitant tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą. Šiuolaikinės tarptautinės organizacijos vaidina svarbų vaidmenį tam tikrose srityse ir valstybių veikla šiose sferose yra lemiamą arba reguliuojama priemonių, kurias priima tarptautinių organizacijų organai. Tokia situacija yra akivaizdi, pavyzdžiui, tarptautinės ekonomikos srityje (PPO, TVF, ES ar Pasaulio bankas), tarptautinio saugumo srityje (JT, NATO), žmogaus

teisių apsaugos srityje (JT, ET), tarptautinės aplinkosaugos srityje (JT)¹⁸⁴. Verdirame'è kai kurias tarptautines organizacijas, tokias kaip JT ar ES, apibūdina kaip Leviataną, kuris yra didesnis ir tam tikrais atvejais galingesnis nei valstybė, bet tuo pačiu yra kur kas nepastovesnis ir mažiau atskaitingas¹⁸⁵.

Kai valstybės vykdo analogiško pobūdžio funkcijas, joms taikomi teisinės kontrolės mechanizmai, kurie paprastai neegzistuoja, kai šias valdžios funkcijas įgyvendina tarptautinės organizacijos¹⁸⁶. Manytina, kad atsakomybė turėtų būti neatsiejama naudojimosi valdžia dalis, t. y. jei tam tikras subjektas turi įgaliojimus veikti, jis turėtų būti atsakingas už savo veiksmus¹⁸⁷. Neturėtų būti toleruotina, jei tarptautinėje bendruomenėje aktyviai veikiantiems subjektams, kurie įgyvendina valdžios įgaliojimus, (kaip tarptautinėms organizacijoms) pažeidus tarptautinę teisę, nekiltų jokios teisinės pasekmės. Tačiau iki šiol pastebima asimetrija tarp tarptautinėms organizacijoms suteikiamų įgaliojimų ir jų įgyvendinimo vidinės ir išorinės teisinės kontrolės mechanizmų plėtros.

Tarptautinės organizacijos turi teisę priimti svarbius sprendimus, tačiau diskusija dėl jų galių įgyvendinimo kontrolės yra kur kas mažiau pažengusi nei analogiška diskusija dėl valstybių galių įgyvendinimo kontrolės. Poziciją dėl tarptautinėms organizacijoms suteiktų įgaliojimų įgyvendinimo apribojimų yra bandoma pagrįsti remiantis principais, kurie yra taikomi valstybėms. Analizuodamas valstybę kaip pavyzdį, Sarooshi'is išskiria tokius valstybinės valdžios įgyvendinimo elementus: 1) kokius įgaliojimus turi valdžia; 2) kas įgyvendina tuos įgaliojimus; ir 3) kaip tie įgaliojimai turėtų būti įgyvendinami¹⁸⁸. Šių elementų taikymas galimas ir nagrinėjant tarptautinėms organizacijoms suteiktų įgaliojimų įgyvendinimą. Atitinkamai galima įvertinti, kokius įgaliojimus turi tarptautinė organizacija ir ar ji veikia pagal jai suteiktus įgaliojimus, kokie subjektai turi teisę įgyvendinti šiuos įgaliojimus pagal

¹⁸⁴ HIRSCH, M. *The Responsibility* <...>, p. 3–4.

¹⁸⁵ VERDIRAME, G. *The UN* <...>, p. 394.

¹⁸⁶ PARISH, M. *An Essay* <...>, p. 280.

¹⁸⁷ CANÇADO TRINDADE, A. A. *Some Reflections* <...>, p. 4.

¹⁸⁸ SAROOSHI, D. *International Organizations* <...>, p. 4–5.

tarptautinės organizacijos teisę, kokia tvarka ir pagal kokius materialinės teisės reikalavimus tarptautinei organizacijai suteikti įgaliojimai turi būti įgyvendinami.

Valstybės valdžios įgyvendinimas dažnai yra siejamas su tam tikrų vertybių laikymu. Tai yra tokios vertybės kaip legitimumas, autonomija, laisvas apsisprendimas, laisvė, atskaitomybė, saugumas ar lygybė. Netgi galima teigti, kad valdžios galių įgyvendinimas gali būti laikomas suverenių galių įgyvendinimu tik tuo atveju, jeigu jis atitinka šias vertybes, nes kitu atveju tai būtų suvereniteto pažeidimas¹⁸⁹. Apskritai pastebėtina ir bendresnio pobūdžio tendencija – pabrėžti vertybių svarbą ir nustatyti bendrus valdymo principus tarptautinėje bendruomenėje¹⁹⁰. Tarptautinės teisės doktrinoje teigiama, kad atsigręžimas į vertybes yra būtinas siekiant, kad būtų užtikrintas tinkamas tarptautinės teisės funkcionavimas¹⁹¹.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad pastaraisiais dešimtmečiais vis labiau pastebima tarptautinės teisės humanizacijos tendencija – nurodoma, kad dėl žmogaus teisių apsaugos plėtros tarptautinės teisės centre yra nebe valstybė, o žmogus¹⁹². Tarptautinės teisės humanizacija pasireiškia dviem būdais. Visų pirma, žmogaus teisių apsaugos normos daro įtaką bendrosios tarptautinės teisės taisyklėms. Ši įtaka gali būti tiesioginė, kai į tarptautinės sutartis įtraukiamos nuostatos dėl žmogaus teisių apsaugos, arba netiesioginė, kai į žmogaus teisių normas atsižvelgiama kuriant tarptautinės teisės normas kitose srityse¹⁹³. Antra, pastebimas tarptautinės teisės sistemos ontologinis pasikeitimas, kai individo gerovė imama suvokti kaip pagrindinis tarptautinės teisės tikslas¹⁹⁴. Atitinkamai ir požiūris į tarptautines organizacijas kaip į valstybių sukurtus darinius, kurie tarnauja išimtinai valstybių tikslams, tampa nebepriimtinas. TTT konsultacinėje

¹⁸⁹ *Ibid.*, p. 9–10.

¹⁹⁰ BARROS, A. S. Member States <...>, p. 347.

¹⁹¹ VIDMAR, J. Norm Conflict <...>, p. 16; KLABBERS, J. Law, Ethics <...>, p. 320.

¹⁹² MERON, T. *The Humanization of International Law*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff, 2006. Introduction; McCORQUODALE, R. An Inclusive International Legal System. *Leiden Journal of International Law*, September 2004, Vol. 17, Issue 3, p. 497; WALDRON, J. The Rule of International Law. *Harvard Journal of Law & Public Policy*, 2008, Vol. 30, p. 25.

¹⁹³ LARSEN, M. K. *The Human Rights* <...>, p. 58-59.

¹⁹⁴ SHAW, M. N. *International Law*. 6th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, p. 258.

išvadoje *Dėl branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo* nurodyta, kad apribojimais tarptautinėms organizacijoms vykdyti suteiktus įgaliojimus nustatyti bendrais interesais, kuriems įgyvendinti valstybės sukuria tarptautines organizacijas ir suteikia joms funkcijas¹⁹⁵.

Diskusija dėl vertybių tarptautinėje bendruomenėje nustatymo ir laikymosi dažnai yra siejama būtent su tarptautinių organizacijų veikla, nes jos yra tam tikra valdymo forma tarptautinėje bendruomenėje. Tarptautinės teisės doktrinoje teigiama, kad, kai tarptautinės organizacijos įgyvendina valdžios įgaliojimus, jos turi laikytis tam tikrų vertybių¹⁹⁶. Tarptautinių organizacijų legitimumas siejamas su demokratijos ir žmogaus teisių kriterijais¹⁹⁷. Pavyzdžiui, šiuo metu kalbant apie JT, pabrėžiama, kad JT institucijų viešųjų funkcijų vykdymas JT Chartijoje nėra pakankamai apribotas tokių vertybių kaip pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms ir minima „konstitucinė juodoji skylė“¹⁹⁸. Kita vertus, vertybių identifikavimas ypač universaliose tarptautinėse organizacijose gali lemti konfliktines situacijas, nes skirtingose bendruomenėse jos gali būti suvokiamos nevienodai¹⁹⁹. Tokį skirtingų pasaulėžiūrų susidūrimą iliustruoja teismų praktika pradedant jau minėtomis *Solange* baigiant *Kadi* bylomis, kai susidurta su bandymais „eksportuoti“ vienos teisinės sistemos, pavyzdžiui, nacionalinės arba ES, vertybes į kitą teisinę sistemą, pavyzdžiui, ES arba JT²⁰⁰. Vienais atvejais toks „eksportas“ gali būti sėkmingesnis (kaip *Solange* bylų atveju), nes, manytina, ES valstybėms narėms yra lengviau susitarti dėl bendrų vertybių, kitais – mažiau sėkmingas (kaip *Kadi* bylų atveju) dėl didelio JT valstybių narių skaičiaus ir skirtumų tarp jų teisės tradicijų.

¹⁹⁵ Konsultacinė išvada *Dėl branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo ginkluoto konflikto metu* (*Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict*, Advisory Opinion), 8 July 1996, I. C. J. Reports 1996, p. 78, para. 25.

¹⁹⁶ McCORQUODALE, R. *International Organizations* <...>, p. 160.

¹⁹⁷ DUXBURY, A. *The Participation of States in International Organisations. The Role of Human Rights and Democracy*. New York: Cambridge University Press, 2011, p. 265–266.

¹⁹⁸ EŽTT teisėjų Albuquerque, Hajiyev, Pejchal ir Dedov pritarianti atskiroji nuomonė. 2016 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 5809/08, para. 8.

¹⁹⁹ SAROOSHI, D. *International Organizations* <...>, p. 10.

²⁰⁰ Ši jurisprudencija plačiau aptarta šios disertacijos antrojoje dalyje.

Visgi demokratijos vertybėmis besivadovaujančioje tarptautinėje bendruomenėje sutariama, kad valdžia turi būti įgyvendinama vadovaujantis teisės viršenybės principu, kuris yra kildinamas iš nacionalinių konstitucinių tradicijų ir šiuo metu yra taikytinas tiek tradicinėms, tiek naujoms valdymo formoms, įskaitant tarptautines organizacijas²⁰¹. Būtiną teisės viršenybės elementą yra teisė kreiptis į nepriklausomą ir nešališką teismą, tai apima teisę ginčyti valdžios institucijų sprendimus. Be to, pabrėžiama, kad turi būti sudarytos sąlygos šią teisę įgyvendinti veiksmingai²⁰².

Tarptautinės organizacijos įgyvendina valdžios įgaliojimus. Taigi, siekiant užtikrinti teisės viršenybę tarptautinėje bendruomenėje, atitinkamai turėtų būti sudarytos galimybės teismine tvarka ginčyti ir tarptautinių organizacijų sprendimus.

3.1.3. Poreikis užtikrinti tarptautinių organizacijų legitimumą

Vertinant praktines tarptautinių organizacijų atsakomybės instituto prielaidas, pažymėtina, kad veiksmingas atsakomybės režimas yra būtinąs siekiant užtikrinti efektyvią tarptautinių institucijų veiklą. Manytina, kad tinkamai funkcionuojantis tarptautinių organizacijų atsakomybės režimas gali paskatinti valstybes perduoti ar suteikti kompetenciją šioms organizacijoms ir prisidėti prie jų plėtros bei vaidmens tarptautinėje bendruomenėje stiprinimo²⁰³. Kita vertus, nebaudžiamumo kultūra gali turėti neigiamų padarinių tarptautinės organizacijos veiklai ir jos siekiamų tikslui įgyvendinimui. Pavyzdžiui, seksualinio pobūdžio nusikaltimų paplitimas ir nebaudžiamumas JT taikos palaikymo operacijų, į kurias savo karines pajėgas siunčia JT valstybės narės,

²⁰¹ European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Report on the Rule of Law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011). CDL-AD(2011)003rev [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] Interneto prieiga <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-e)>, p. 13.

²⁰² *Ibid.*, p. 11–12.

²⁰³ International Law Association. Accountability of International Organizations. Final Report. Berlin Conference, 2004, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/9>>, p. 6.

metu ne tik neprisideda prie konkrečios vietinės bendruomenės pasitikėjimo tarptautinėmis institucijomis, bet ir tarptautiniu mastu daro žalą JT įvaizdžiui²⁰⁴.

Tarptautinės organizacijos įvaizdžio ir jos reputacijos sumenkėjimas gali neigiamai paveikti tarptautinės organizacijos legitimumo suvokimą²⁰⁵, o tarptautinei organizacijai tokia situacija gali turėti kur kas labiau neigiamų padarinių nei valstybei. Tarptautinės organizacijos legitimumo suvokimas yra būtinas tam, kad valstybės pasitikėtų tarptautine organizacija, su ja bendradarbiautų ir remtų (taip pat ir finansiškai) jos veiklą. Be šios paramos tarptautinė organizacija negalėtų efektyviai funkcionuoti. Pavyzdžiui, JT pabrėžia, kad JT taikos palaikymo operacijų sėkmę lemia jų legitimumo ir patikimumo suvokimas bendruomenėje, kurioje jos vykdomos²⁰⁶.

Tarptautinės organizacijos valstybės narės yra suinteresuotos tarptautinės organizacijos veiklos efektyvumu, todėl neturėtų likti abejingos tarptautinės teisės pažeidimams. Pavyzdžiui, Saugumo Tarybos sankcijų režimo efektyvumas iš esmės remiasi tuo, kad JT valstybės narės įgyvendina Saugumo Tarybos rezoliucijas. Pripažinus, kad Saugumo Tarybos sankcijų režimas neatitinka minimalių žmogaus teisių apsaugos standartų, valstybės susiduria su dilema dėl to, kaip suderinti skirtingus tarptautinius įsipareigojimus²⁰⁷. Vienas iš siūlomų tokios situacijos sprendimo būdų yra atsisakymas įgyvendinti Saugumo Tarybos rezoliucijas, kurios prieštarauja valstybių įsipareigojimams

²⁰⁴ SIMM, G. *Sex in Peace Operations*. New York: Cambridge University Press, 2013, p. 13–14.

²⁰⁵ Legitimumas (lot. *legitimus* – įstatymiškas, iš *lex*, kilm. *legis*) – asmens, organizacijos galių (pagrįstai veikti) pripažintinumas, pasitikėjimo klausimas. Legitimuojami gali būti viešosios organizacijos subjektai, grupės arba organizacijos veikėjai, pripažįstant tai, kad jie turi teisę vykdyti tam tikras funkcijas, valdžios įgaliojimus, taikyti prievartą. Legitimacija arba visuomeninis įteisinimas (socialinė akceptancija) reikalinga ypač kuriantis, atsirandant arba pradedant veikti naujai struktūrai, institucijai. Legitimumo klausimas aktualus politikoje, kai naujoms valdžios struktūromis būtina užsitikrinti valdomųjų paramą. Institucija gali būti legali, o poste esantis asmuo į ją patekęs legaliai, tačiau gali neturėti visuomenės pasitikėjimo. Jei visuomenės sluoksniai nepripažįsta valdžios autoriteto arba jo nelegitimuoja, jam nepaklus, priešinsis jo sprendimams arba net bandys nuversti. Žr. NOVAGROCKIENĖ, J. *Politikos mokslo pagrindai: paskaitų konspektai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, p. 45–46.

²⁰⁶ United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines (“Capstone doctrine”). United Nations, 2008, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/principles.shtml>>, p. 37.

²⁰⁷ Pavyzdžiui, žr. EŽTT 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimą byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 5809/08.

žmogaus teisių srityje²⁰⁸. Tai neabejotinai galėtų turėti neigiamos įtakos Saugumo Tarybos veiklos efektyvumui. Atsižvelgdama į tai, Saugumo Taryba ilgainiui ėmėsi veiksmų, siekdama ištaisyti susiklosčiusią situaciją ir užtikrinti minimalias procesines garantijas į sankcijų sąrašus įtraukiamiems asmenims, nors tiesiogiai jai tokia teisinė pareiga niekada nebuvo nustatyta²⁰⁹.

Apibendrinant atsakomybės prielaidų analizę, konstatuotina, kad tarptautinių organizacijų kūrimui ir veiklai turėtų būti taikomi tam tikri ribojimai. Šie ribojimai, pirmiausia, gali būti siejami su tarptautinės organizacijos valstybėms narėms taikomais ribojimais tiek pagal nacionalinę teisę, tiek pagal tarptautinę teisę. Be to, ribojimai tarptautinių organizacijų veiklai gali būti pagrindžiami ir siejant juos su tarptautinės organizacijos funkcijų pobūdžiu, t. y. kai tarptautinės organizacijos įgyvendina valdžios įgaliojimus, jos turėtų laikytis tam tikrų vertybių, siejamų su tokio pobūdžio įgaliojimų įgyvendinimu. Galiausiai atkreiptinas dėmesys į poreikį užtikrinti atsakomybės taikymą tarptautinėms organizacijoms, nes tik taip tarptautinė organizacija gali užsitikrinti patikimumą ir legitimumą tiek tarp savo valstybių narių, tiek bendruomenėje, kurioje ji veikia, ir tai yra būtina veiksmingai tarptautinės organizacijos veiklai.

Pažymėtina, kad tarptautinių organizacijų atsakomybės pagal tarptautinę teisę instituto plėtrai (ar ribotai plėtrai) įtakos turi ir jo pritaikymo problemos – yra sudėtinga užtikrinti tarptautinių organizacijų galių įgyvendinimo kontrolę, nes jų vidiniai ir išoriniai teisminės priežiūros mechanizmai nėra pakankamai išplėtoti. Tai lemia įvairūs teorinio ir praktinio pobūdžio trukdžiai, kurie nagrinėjami kitame šios disertacijos poskyryje.

²⁰⁸ Išsamus atsisakymo vykdyti Saugumo Tarybos rezoliucijas pagrindimas pateiktas TZANAKOPOULOS, A. *Disobeying <...>*.

²⁰⁹ Išsamiau apie šią situaciją žr. antrojoje dalyje.

3.2. Tarptautinių organizacijų atsakomybės įgyvendinimo problemos

3.2.1. Tarptautinių įsipareigojimų, kurie saisto tarptautines organizacijas, identifikavimas

Tarptautinės teisės subjekto tarptautinio įsipareigojimo pažeidimas yra būtinas elementas norint tam tarptautinės teisės subjektui pritaikyti atsakomybę pagal tarptautinę teisę. Kiekvienu atveju būtina nustatyti, kokia tarptautinės teisės norma buvo pažeista. Tiriant tarptautinių organizacijų atsakomybę ir su tuo susijusių tarptautinių organizacijų veiklos teisminę kontrolę, klausimas, kokias tarptautinės teisės taisykles jos gali pažeisti, yra neaiškus.

Nors pirminių taisyklių analizė nepatenka į šio tyrimo objektą, toliau trumpai apžvelgiami tipiniai tarptautiniai įsipareigojimai, kurie saisto tarptautines organizacijas, arba tiksliau – sunkumai aiškinant tarptautinėms organizacijoms taikomų tarptautinių įsipareigojimų pobūdį ir apimtį, siekiant tinkamai įvertinti atsakomybės taikymo tarptautinėms organizacijoms problematiką²¹⁰.

Konsultacinėje išvadoje *Dėl 1951 m. kovo 25 d. susitarimo tarp PSO ir Egipto aiškinimo* TTT konstatavo, kad „tarptautinės organizacijos yra tarptautinės teisės subjektai ir kaip tokie, jos yra saistomos įsipareigojimų, joms taikomų pagal bendrąsias tarptautinės teisės taisykles, pagal jų steigiamuosius dokumentus ar pagal tarptautinius susitarimus, kurių dalyvės jos yra“²¹¹. Nepaisant neabejotinos šios išvados svarbos, būtina pastebėti, kad TTT nurodo „įsipareigojimus, joms taikomus pagal bendrąsias tarptautinės teisės taisykles“. TTT vartojamos bendro pobūdžio formuluotės „bendrosios tarptautinės teisės taisyklės“ turinys nėra apibrėžtas, tad lieka neaišku, kokie įsipareigojimai

²¹⁰ Plačiau, pavyzdžiui, žr. CLAPHAM, A. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. New York: Oxford University Press, 2006. Visgi pažymėtina, kad šiuo metu tarptautines organizacijas saistančių tarptautinių įsipareigojimų nustatymo problema tarptautinės teisės doktrinoje bendrai nėra išsamiai ištirta.

²¹¹ Konsultacinė išvada *Dėl 1951 m. kovo 25 d. susitarimo tarp PSO ir Egipto aiškinimo (Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion)*, 20 December 1980, I. C. J. Reports 1980, para. 37.

tarptautinėms organizacijoms yra *taikomi* pagal bendrąsias tarptautinės teisės taisykles. Taigi TTT praktikoje patvirtinta, kad tarptautinės organizacijos yra saistomos tam tikrų tarptautinių įsipareigojimų, tačiau jų pobūdis ir apimtis turi būti nustatomi kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant ir į specialumo principą. Toliau trumpai aptariamas tarptautinės teisės teorijoje ir praktikoje priimtas požiūris dėl bendrų principų, susijusių su tarptautinės teisės tarptautinėms organizacijoms taikymu.

Tarptautinės teisės doktrinoje teigiama, kad kai kurių tarptautinės teisės normų laikymasis yra automatiškas tarptautinio teisinio subjektiškumo padarinys²¹². Šiuo metu yra neginčijama, kad tarptautinės organizacijos yra saistomos *jus cogens* normų²¹³. Tai patvirtina ir 1986 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų ir tarp tarptautinių organizacijų 53 straipsnis²¹⁴. Tarptautinės teisės doktrinoje taip pat priimta nuomonė, kad tarptautinės organizacijos yra saistomos *paprotinės tarptautinės teisės*²¹⁵, pavyzdžiui, tarptautinės humanitarinės teisės ir žmogaus teisių normų tiek, kiek jos yra paprotinė tarptautinė teisė²¹⁶. Paprotinės tarptautinės teisės privalomumas tarptautinėms organizacijoms patvirtintas ir praktikoje. ESTT yra nurodęs, kad paprotinė tarptautinė teisė saisto ES ir kad ji yra ES teisės sistemos

²¹² JENNINGS, R.; WATTS, A. (sud.) *Oppenheim's International Law*. Volume I. 9th edition, London: Longman, 1992, p. 29.

²¹³ Fourth Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/564, Documents of the fifty-eighth session, 2006, para. 49; Fifth Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/583, Documents of the fifty-ninth session, 2007, para. 56; CANÇADO TRINDADE, A. A. Some Reflections <...>, p. 7.

²¹⁴ Nors ši konvencija dar nėra įsigaliojusi, ji parengta remiantis autoritetinga TTK nuomone dėl tarptautinės teisės šiuo klausimu turinio (1986 m. Vienos konvencija dėl sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų (dar neįsigaliojusi). *Official Records of the United Nations Conference on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, held in Vienna, from 18 February to 21 March 1986*, A/CONF.129/16, Documents of the Conference Vol. II, United Nations publication, No. 94.V.5).

²¹⁵ SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law* <...>, p. 458–459; AMERASINGHE, C. F. *Principles* <...>, p. 230; VERDIRAME, G. *The UN* <...>, p. 71; TZANAKOPOULOS, A. *Disobeying* <...>, p. 73; REINISCH, A. *Securing* <...>, p. 131, 136; PAUST, J. J. The U.N. Is Bound By Human Rights: Understanding the Full Reach of Human Rights, Remedies, and Nonimmunity. *Harvard International Law Journal*, Vol. 51, April 12, 2010, p. 3; CASSESE, A. *International Law* <...>, p. 142.

²¹⁶ MURPHY, R. United Nations Military Operations and International Humanitarian Law: What Rules Apply to Peacekeepers? *Criminal Law Forum*, 2003, Vol. 14, Issue 2, p. 154; FLECK, D. The Law Applicable to Peace Operations. In CLAPHAM, A.; GAETA, P. (sud.), *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*. New York: Oxford University Press, 2014, p. 235.

dalis²¹⁷. Iš JT praktikos paminėtinas 1999 m. JT Generalinio Sekretoriaus biuletenis, kuriame JT pirmą kartą patvirtino, kad ji yra saistoma pagrindinių tarptautinės humanitarinės teisės principų ir taisyklių²¹⁸. Nepaisant to, iki šiol kyla daug diskusijų dėl to, kokios konkrečiai normos, kada ir kokia apimtimi yra taikomos²¹⁹.

Tarptautinės organizacijos, vadovaudamosi savo steigiamaisiais dokumentais, gali sudaryti *tarptautines sutartis* su valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis²²⁰. Daugumoje anksčiau sudarytose tarptautinėse sutartyse nustatyta, kad jų dalyvėmis gali būti tik valstybės. Visgi šiuo metu kai kuriose tarptautinėse sutartyse *expressis verbis* nustatyta, kad jų dalyvėmis gali būti ir tarptautinės organizacijos, tad tarptautinių organizacijų sudaromos tarptautinės sutartys nebėra retenybė²²¹. Pavyzdžiui, 1972 m. dėl tarptautinės atsakomybės už kosminių objektų padarytą žalą ir 1982 m. Jūrų teisės konvencija nustato specifines jose dalyvaujančių tarptautinių organizacijų atsakomybės taisykles. Kaip specialusis atvejis įvardijamos ES ir jos valstybių narių sudaromos mišriosios tarptautinės sutartys²²². Kita vertus, net ir tais atvejais, kai tai yra įmanoma, atsižvelgiant į tarptautinės sutarties objektą ir tikslą, tarptautinių organizacijų prisijungimas prie tarptautinių sutarčių dažnai yra sudėtingas procesas dėl įvairių praktinio pobūdžio priežasčių, kurios šiuo metu bent iš dalies kyla dėl to, kad šios tarptautinės sutartys buvo rengtos turint omenyje, kad

²¹⁷ 1998 m. birželio 16 d. ESTT sprendimas byloje C-162/96 *Racke GmbH & Co. prieš Hauptzollamt Mainz*, para. 45.

²¹⁸ United Nations, Secretary-General's Bulletin. *Observance by United Nations forces of international humanitarian law*. 6 August 1999, ST/SGB/1999/13, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.refworld.org/docid/451bb5724.html>>.

²¹⁹ Plačiau žr. MURPHY, R. United Nations <...>, p. 169–170. Be to, pažymėtina, kad dėl paprotinės tarptautinės teisės turinio nuolat vyksta diskusijos, TTK šiuo metu nagrinėja paprotinės tarptautinės teisės nustatymo klausimą, žr. Fourth report on identification of customary international law by Michael Wood, Special Rapporteur, Doc. A/CN.4/695, Report on the work of the sixty-eighth session, 2016.

²²⁰ Konsultacinė išvada *Dél 1951 m. kovo 25 d. susitarimo tarp PSO ir Egipto aiškinimo (Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion)*, 20 December 1980, I. C. J. Reports 1980, para. 89–90.

²²¹ Pavyzdžiui, 2010 m. ES tapo JT neįgaliųjų teisių konvencijos dalyve, 2015 m. pasirašė ET konvenciją dėl kovos su terorizmu. ES prisijungimo galimybę taip pat nustato, pavyzdžiui, ET konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo.

²²² Mišrių sutarčių sudarymo ir taikymo praktika detalai išnagrinėta LIMANTAS, M. *Mišrūs susitarimai Europos Sąjungos teisės sistemoje*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas, 2014.

jų dalyvėmis bus tik valstybės, ir dėl to galimai nebuvo tinkamai atsižvelgta į tarptautinės organizacijos, kaip tarptautinės teisės subjekto, specifiškumą²²³.

Bendrieji teisės principai, kurie taip pat yra tarptautinės teisės šaltinis pagal TTT statuto 38 straipsnį, yra svarbūs tais atvejais, kai būtina užpildyti teisės spragas arba plėtoti paprotinę tarptautinę teisę. Tarptautinės organizacijos turi laikytis bendrųjų teisės principų ir joms gali būti taikoma atsakomybė dėl šių principų pažeidimo²²⁴. Bendrieji teisės principai kyla iš pagrindinėms pasaulio teisės sistemoms bendrų taisyklių. Tai tokie principai kaip proporcingumas, teisingumas, teisėti lūkesčiai²²⁵ ir jie gali apimti procedūrinius reikalavimus. Pavyzdžiui, jei tarptautinė organizacija sukuria teisinį mechanizmą trečiųjų šalių reikalavimams nagrinėti, šis mechanizmas turėtų atitikti bendruosius teisingumo vykdymo principus²²⁶. Pažymėtina, kad bendrųjų teisės principų privalomumas grindžiamas analogiškais argumentais kaip ir paprotinės tarptautinės teisės atveju – tai yra tarptautinio teisinio subjektiškumo padarinys.

Daug diskusijų kyla dėl to, ar tarptautinei organizacijai gali kilti atsakomybė dėl pareigų, nustatytų *tarptautinės organizacijos taisyklėse* (arba kitaip – *tarptautinės organizacijos vidaus teisėje*), pažeidimo. Pasak TTK, organizacijos taisyklės yra suprantamos, ypač kaip steigiamieji dokumentai, sprendimai, rezolucijos ir kiti aktai, kuriuos organizacija priima remdamasi šiais dokumentais, taip pat įsigalėjusi organizacijos praktika²²⁷. Keliamas klausimas, ar tarptautinei organizacijai gali kilti atsakomybė pagal tarptautinę teisę dėl jos *vidaus* teisės pažeidimo, turint omenyje, kad valstybei atsakomybė pagal tarptautinę teisę dėl jos vidaus teisės pažeidimo nekyla. Kita vertus, gali būti laikomasi požiūrio, kad tarptautinės organizacijos vidaus teisė tuo pačiu yra

²²³ Pavyzdžiui, šiuo metu EŽTK jau nustato ES prisijungimo galimybę, tačiau ją įgyvendinant susidurta su įvairiais sunkumais tiek ES, tiek EŽTK teisinės sistemos požiūriu, plačiau žr. ESTT (plenarinė sesija) 2014 m. gruodžio 18 d. nuomonė 2/13 dėl 2013 m. liepos 4 d. Europos Komisijos pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 218 straipsnio 11 dalį paduoto prašymo pateikti nuomonę.

²²⁴ SCHERMERS, H. G.; BLOKKER, N. M. *International Institutional <...>*, p. 782–783.

²²⁵ HIRSCH, M. *The Responsibility <...>*, p. 37; SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law <...>*, p. 459. Apie bendruosius teisės principus kaip tarptautinės teisės šaltinius plačiau žr. KATUOKA, S. *Tarptautinės teisės šaltiniai*. Vilnius: Registrų centras, 2013, p. 61–65.

²²⁶ HIRSCH, M. *The Responsibility <...>*, p. 37.

²²⁷ TO atsakomybės straipsnių 2 straipsnis.

tarptautinė teisė, nes visais atvejais ji yra nustatyta tarptautine sutartimi ar kitu tarptautinės teisės reglamentuojamu dokumentu²²⁸. Visgi šiuo klausimu tarptautinės teisės doktrinoje nuomonė nėra vienoda. Dalis mokslininkų laikosi pozicijos, kad, įkūrus tarptautinę organizaciją, jos vidaus teisė nebėra tarptautinės teisės dalis²²⁹. Kaip specialusis atvejis išskiriamos regioninės integracijos organizacijos, kurias įkūrus nustatoma specifinė teisinė sistema²³⁰.

TO atsakomybės straipsniuose ir jų komentare aiškiai patvirtinta TTK pozicija, kad tarptautinės teisės pažeidimas gali kilti ir dėl tarptautinės organizacijos vidaus teisės pažeidimo²³¹. Visgi manytina, kad ne kiekvienos tarptautinės organizacijos vidaus teisės nuostatos pažeidimas gali būti tarptautinės teisės pažeidimo pagrindas. Pavyzdžiui, tarptautinės organizacijos administracinio pobūdžio sprendimai neturėtų būti laikomi tarptautinės teisės dalimi. Atsižvelgdama į besitęsiančias diskusijas, TTK TO atsakomybės straipsnių komentare nepateikia aiškaus atsakymo dėl tarptautinės organizacijos vidaus teisės ir tarptautinės teisės santykio, tačiau pažymi, kad kiekvienu atveju būtina įvertinti konkrečios tarptautinės organizacijos vidaus teisės nuostatos pobūdį²³².

Pavyzdžiui, manytina, kad JT Chartijos pažeidimas gali lemti JT atsakomybę pagal tarptautinę teisę. Saugumo Taryba, įgyvendindama JT Chartijoje jai suteiktus įgaliojimus, yra saistoma JT Chartijoje nustatytų apribojimų, t. y. turi atsižvelgti į JT tikslus ir principus, o vienas iš JT tikslų yra

²²⁸ DAILLER, P.; PELLET, A. *Droit international public* (Nguyen Quoc Dinh), 7th ed., Paris: L. G. D. J., 2002, p. 576-577.

²²⁹ AHLBORN, C. *The Rules of International Organizations and the Law of International Responsibility*. ACIL Research Paper No 2011-03 (SHARES Series), [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.sharesproject.nl/publication/the-rules-of-international-organizations-and-the-law-of-international-responsibility/>>, p. 57.

²³⁰ Pavyzdžiui, tokia organizacija yra ES, dėl kurios ESTT yra pasisakęs taip: „Kitaip negu paprastos tarptautinės sutartys, EEB sutartis nustatė savą teisinę sistemą, kuri, Sutarčiai įsigaliojus, buvo integruota į valstybių narių teisinę sistemą ir kurią privalo taikyti jų teismai. Iš tiesų įkurdamos neribotam laikui Bendriją, turinčią savas institucijas, juridinio asmens teises, veiksnumą, tarptautinio atstovavimo teises, ir ypač dėl valstybių kompetencijos apribojimo arba dalies jų funkcijų perdavimo Bendrijai, – realią valdžią, valstybės, nors ir nedaugelyje sričių, apribojo savo suverenias teises ir taip sukūrė teisę, taikomą jų nacionaliniams subjektams ir joms pačioms“ (Europos Teisingumo Teismo 1964 m. liepos 15 d. sprendimas byloje 6/64 *Costa prieš E.N.E.L.*)

²³¹ TO atsakomybės straipsnių 10 straipsnis ir jo komentaras.

²³² TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 33.

pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms skatinimas²³³. Saugumo Taryba taip pat turi laikytis proporcingumo principo, kuris yra kildinamas iš šios JT Chartijos 39 straipsnio formuluotės: „<...> sprendžia, kokių reikia imtis priemonių pagal 41 ir 42 straipsnius siekiant palaikyti arba atkurti tarptautinę taiką bei saugumą“. Taigi priemonės, kurių imasi Saugumo Taryba, turi būti būtinos ir proporcingos apibrėžtam tikslui pasiekti²³⁴.

Apibendrinant galima pastebėti tarptautinių organizacijų tarptautinių teisinių įsipareigojimų katalogo plėtros tendenciją, tačiau tarptautinių organizacijų tarptautinių įsipareigojimų apimtis vis dar neprilygsta valstybės, kaip pagrindinio tarptautinės teisės subjekto, įsipareigojimų apimčiai. Žinoma, apimtis niekada nebus ir neturėtų būti visiškai identiška, nes tarptautinė organizacija, kitaip nei valstybė, turi tik specialią kompetenciją. Kita vertus, net ir atsižvelgiant į tarptautinių organizacijų specialią kompetenciją, tais atvejais, kai tarptautinė organizacija įgyvendina panašaus pobūdžio valdžios įgaliojimus kaip valstybės, tarptautinės organizacijos tarptautinių įsipareigojimų katalogas paprastai yra siauresnis ar sunkiau nustatomas nei jos valstybių narių tarptautinių įsipareigojimų katalogas. Atsižvelgiant į tai, egzistuoja asimetrija tarp tarptautinės organizacijos ir jų valstybių narių tarptautinių įsipareigojimų, kurie gali būti susiję su tos tarptautinės organizacijos vykdomomis funkcijomis.

3.2.2. Tarptautinių organizacijų teisminės kontrolės stoka

Teisė kreiptis į teismą teismų praktikoje įvardyta kaip visuotinai pripažintas bendrasis teisės principas²³⁵. Ji yra reikšminga kitų žmogaus teisių

²³³ JT Chartijos 1 straipsnis. JT Chartijos 24 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad, vykdydama JT Chartijoje jai nustatytas pareigas, Saugumo Taryba remiasi JT tikslais ir principais.

²³⁴ TALMON, S. Security Council as World Legislator. *American Journal of International Law*, 2005, Vol. 99, p. 184; TZANAKOPOULOS, A. Collective Security and Human Rights. In DE WET, E.; VIDMAR, J. (sud.), *Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 43.

²³⁵ EŽTT 1975 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Golder prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 4451/70, para. 35; EŽTT 1998 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Osman prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 23452/94, para. 137; taip pat Kanados Federalinio Teismo 2009 m. birželio 4 d. sprendimas byloje *Abousfian Abdelrazik (Applicant) v. The Minister of Foreign Affairs and the Attorney General of Canada (Respondents)*, T-727-08, para. 51. Be to, tarptautinės teisės doktrinoje

užtikrinimo garantija. Teisės kreiptis į teismą apsauga įtvirtinta pagrindiniuose tarptautiniuose žmogaus teisių apsaugai skirtuose dokumentuose²³⁶. Tarptautinėje bendruomenėje pastaraisiais dešimtmečiais pabrėžiamas didesnis dėmesys nuo tarptautinės teisės pažeidimų nukentėjusiųjų asmenų teisių apsaugai²³⁷. Taigi tiek politiniu lygiu, tiek teisės praktikoje teisės kreiptis į teismą ribojimai tampa vis mažiau toleruoti, o tai turi įtakos ir derinant atsakomybės taisykles. Būtent teisės kreiptis į teismą garantijos teismams tapo išieties tašku vertinant valstybių sprendimus ir veiksmus, susijusius su valstybių dalyvavimu tarptautinėse organizacijose²³⁸. Kaip jau minėta, tarptautinės organizacijos gali įgyvendinti valdžios įgaliojimus, o tai turėtų būti siejama su tam tikrų tarptautinėje bendruomenėje priimtų vertybių, viena iš kurių yra teisės viršenybė, laikymusi. Teisminių gynybos priemonių prieš tarptautines organizacijas prieinamumo klausimas yra svarbus šiam tyrimui, nes, kaip atskleidžiama toliau, teisės kreiptis į teismą neveiksmingumas arba nepakankamas veiksmingumas, kai susiduriama su tarptautinių organizacijų veikla, gali įtakoti tarptautinių organizacijų valstybių narių atsakomybės klausimo sprendimą.

Nagrinėjant egzistuojančias teisminės gynybos priemones prieš tarptautines organizacijas, pastebėtina, kad jos yra taikomos nenuosekliai ir fragmentiškai, jų jurisdikcija dažnai yra siaurai apibrėžta. Daugeliu atveju tokių gynybos priemonių nustatymas priklauso nuo pačių tarptautinių organizacijų (arba jų valstybių narių) pasirinkimo, o nepriklausoma teisminė kontrolė dažnai yra neprieinama. Siaura tarptautinių organizacijų tarptautinių įsipareigojimų

sutinkama nuomonių, kad ši nuostata jau yra įgijusi paprotinės tarptautinės teisės normos statusą, pavyzdžiui, WELLENS, K. *Remedies against international organizations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, p. 17; EVANS, C. *The Right to Reparation in International Law for Victims of Armed Conflict*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 42.

²³⁶ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III), 10 straipsnis; 1966 m. Tarptautinis politinių ir pilietinių teisių paktas, 14 straipsnio 1 dalis; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 6 straipsnio 1 dalis.

²³⁷ Pagrindiniai principai ir gairės dėl teisės į gynybą ir reparaciją nukentėjusiems nuo sunkių tarptautinės žmogaus teisių teisės ir tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų, Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/60/147, 2005 m. gruodžio 16 d.

²³⁸ Pavyzdžiui, šios disertacijos antroje dalyje aptariama teismų praktika dėl valstybių taikomų individualių sankcijų privatiems asmenims, kai valstybės įgyvendina privalomus JT Saugumo Tarybos sprendimus, teisminės kontrolės.

apimtis taip pat lemia tarptautinių organizacijų teisminės priežiūros ir kitokio pobūdžio ginčų sprendimo mechanizmų trūkumą. Pavyzdžiui, tarptautinės organizacijos paprastai nėra tarptautinių sutarčių žmogaus teisių srityje dalyvės, todėl jų pagrindu įsteigti tarptautiniai teismai neturi jurisdikcijos dėl tarptautinių organizacijų, net jei jos veikia žmogaus teisių srityje. Tarptautinių organizacijų teisminės priežiūros spragas pirmiausiai galima paaiškinti tuo, kad tarptautinės organizacijos skiriasi viena nuo kitos savo kompetencija, struktūra ir veiklos metodais, todėl nėra sutarimo dėl to, kokie teisminės priežiūros mechanizmai turėtų būti taikomi. Iš tiesų, atsižvelgiant į labai skirtingas tarptautinių organizacijų struktūras ir veiklos sritis, tenka pripažinti, kad veiksminga teisminė skirtingų organizacijų priežiūra galėtų reikšti skirtingus dalykus. Tenka pastebėti ir tai, kad tarptautinės organizacijos valstybės narės ne visais atvejais yra suinteresuotos garantuoti nuo jų nepriklausomą teisminę priežiūrą.

Nagrinėjant egzistuojančias tarptautinių organizacijų veiklos išorinės teisminės kontrolės galimybes, primintina, kad TTT nagrinėjamų bylų šalys gali būti tik valstybės. Ginčo su JT ir JT specializuotomis įstaigomis atveju galimas kreipimasis į TTT pagal JT Chartijos 96 straipsnį su prašymu pateikti konsultacinę išvadą²³⁹. Tačiau kreiptis dėl konsultacinės išvados gali tik labai ribotas subjektų ratas, be to, TTT konsultacinės išvados yra privalomos tik griežtai apibrėžtais atvejais ir tik konkrečioms šalims²⁴⁰. Atsižvelgiant į tai, abejotina, ar TTT konsultacinės išvados pateikimo mechanizmas galėtų būti laikomas efektyvia teisminės gynybos priemone.

Vienas iš galimų su tarptautinių organizacijų veikla susijusių ginčų nagrinėjimo forumų yra pagal 1899 m. ir 1907 m. Hagoje sudarytas konvencijas dėl taikaus tarptautinių ginčų sprendimo įsteigtas Nuolatinis arbitražo teismas. Jis yra kompetentingas nagrinėti visus arbitražo atvejus, kuriuose gali dalyvauti ne vien valstybės, bet tarptautinės organizacijos bei privatūs subjektai. 2012 m. patvirtintos Nuolatinio arbitražo teismo pasirenkamosios arbitražo taisyklės

²³⁹ 1946 m. Konvencija dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų, VIII straipsnis, 30 skyrius.

²⁴⁰ TTT konsultacinės išvados yra privalomos, kai tai yra aiškiai numatyta iš anksto, pavyzdžiui, kaip 1946 m. Konvencijos dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų VIII straipsnyje.

ginčams tarp tarptautinių organizacijų ir valstybių ir pasirenkamosios taisyklės ginčams tarp tarptautinių organizacijų ir privačių asmenų²⁴¹. Nuolatiniam arbitražo teisme nagrinėjamų ginčų, kuriuose viena iš šalių yra tarptautinė organizacija, praktika yra negausi, iki šiol išnagrinėta vos keletas tokių bylų. Blokker'io nuomone, šis neutralus ir horizontalus ginčų sprendimo mechanizmas turėtų ir galėtų būti kur kas labiau išnaudojamas sprendžiant tarptautinių organizacijų teisminės kontrolės stokos problemą²⁴². Sutiktina, kad šis forumas turi potencialo nagrinėti reikalavimus tarptautinėms organizacijoms, nes juo naudotis gali platus subjektų ratas. Kita vertus, būtina įvertinti tai, kad iki šiol jis nėra populiarus. To priežastis reikėtų analizuoti išsamiau, bet kaip galimi veiksniai paminėtinas menkas žinomumas ir praktiniai sunkumai privatiems asmenims pateikti reikalavimus.

Nagrinėjant vidinę teisminę kontrolę tarptautinėse organizacijose, pastebėtina, kad JT, kaip ir dauguma kitų tarptautinių organizacijų, neturi vidaus teisminės sistemos, kuri sudarytų sąlygas nukentėjusiems asmenims efektyviai ginti pažeistas teises. Šiuo atveju išsiskiria tik ES, nes į ESTT dėl ES aktų teisėtumo ir ES institucijų padarytos žalos atlyginimo gali kreiptis fiziniai ir juridiniai asmenys²⁴³. Žinoma, ne visos tarptautinės organizacijos vykdo tokio pobūdžio funkcijas kaip JT ar ES, todėl ir neturėtų būti tikimasi, kad kiekvienos tarptautinės organizacijos vidinė teisminės kontrolės sistema prilygs valstybės teisminei sistemai. Tačiau, manytina, kad bent minimalių teisės viršenybės standartų turėtų būti laikomasi visais atvejais.

²⁴¹ Nuolatinio arbitražo teismo pasirenkamosios arbitražo taisyklės ginčams tarp tarptautinių organizacijų ir valstybių (Permanent Court of Arbitration Optional Rules for Arbitration Involving International Organizations and States), 1996, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <https://pca-cpa.org/wp-content/uploads/sites/175/2016/01/Optional-Rules-for-Arbitration-Between-International-Organizations-and-States-1996.pdf> ir Nuolatinio arbitražo teismo pasirenkamosios arbitražo taisyklės ginčams tarp tarptautinių organizacijų ir privačių asmenų (Permanent Court of Arbitration Optional Rules for Arbitration between International Organizations and Private Parties), 1996, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <https://pca-cpa.org/wp-content/uploads/sites/175/2016/01/Optional-Rules-for-Arbitration-Between-International-Organizations-and-Private-Parties-1996.pdf>

²⁴² BLOKKER, N. Member State Responsibility for Wrongdoings of International Organizations. *International Organizations Law Review*, 2015, Vol. 12, Issue 2, p. 331.

²⁴³ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 263, 268, 270 straipsniai, Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos, OL 2012 L, C 326.

Valstybių sprendimą užtikrinti teisę kreiptis į teismą dėl tarptautinės teisės pažeidimo, pavyzdžiui, sukuriant tarptautinį ginčų sprendimo mechanizmą, be kita ko, lemia ir abipusiškumo elementas, kuris tarptautinėms organizacijoms yra neaktualus. Valstybės sutinka suteikti teisminės gynybos priemones nuo jų veiksmų nukentėjusiems asmenims, nes siekia, kad tokios priemonės egzistuotų ir jų piliečiams, jei jie nukenčia nuo kitų valstybių veiksmų. Tarptautinės organizacijos tokio intereso neturi ir tai daro poveikį ne tik sprendimams dėl ginčų sprendimo mechanizmų sukūrimo, bet ir tarptautinių organizacijų vidaus ginčų sprendimo mechanizmų nepriklausomumui bei efektyvumui²⁴⁴. Tai iliustruoja JT pavyzdys. JT taip ir nesukūrė Bendrojoje konvencijoje nustatytos JT ginčų komisijos, kuri turėjo veikti kaip *quasi* teisminis organas²⁴⁵. Vietoj to, JT steigia vietines ginčų valdybas JT operacijų vykdymo vietoje²⁴⁶ arba specialios su konkrečia JT operacija susijusių ginčų sprendimo procedūros sukuriamos JT būstinėje. Tačiau ši praktika nėra taikoma nuosekliai²⁴⁷, be to, šie mechanizmai negalėtų būti laikomi teisminėmis institucijomis ir tarptautinės teisės doktrinoje keliamos abejonės dėl šių mechanizmų nepriklausomumo²⁴⁸. Galiausiai pati JT nustato apribojimus gauti kompensaciją naudojantis šiuo mechanizmu²⁴⁹. Kitos tarptautinės organizacijos taip pat steigia panašias ginčų Komisijas arba naudojami arbitražu, tačiau šių ginčo sprendimo būdų prieinamumas priklauso nuo tarptautinės organizacijos sutikimo būti ginčo šalimi²⁵⁰.

²⁴⁴ WELLENS, K. *Remedies* <...>, p. 23.

²⁴⁵ 1946 m. Konvencija dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų, VIII straipsnio 29 skyrius: „Jungtinės Tautos imsis priemonių, kad nustatytų tinkamus sprendimo būdus:

a) ginčų, kilusių dėl civilinių sutarčių, arba kitų privataus pobūdžio teisinių ginčų, kuriuose Jungtinės Tautos yra viena iš šalių;

b) ginčų, susijusių su kuriuo nors Jungtinių Tautų pareigūnu, kuris pagal užimamas tarnybines pareigas naudojami imunitetu, jei Generalinis sekretorius to imuniteto nėra atsisakęs“.

²⁴⁶ Plačiau apie šias valdybas žr. SCHMALENBACH, K. Third Party Liability of International Organizations: A Study on Claim Settlement in the Course of Military Operations and International Administrations. *International Peacekeeping*, 2005, Vol. 10, Issue 1, p. 33, 42, 50–51.

²⁴⁷ FLECK, D. The Law Applicable <...>, p. 235; REINISCH, A. Privileges and immunities. In KLABBERS, J.; ir WALLEND AHL, Å. (sud.), *Research Handbook on the Law of International Organizations*. Cheltenham/Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 2011, p. 140–141.

²⁴⁸ SCHRIJVER, N. Beyond Srebrenica and Haiti: Exploring Alternative Remedies against the United Nations. *International Organizations Law Review*, 2013, Vol. 10, p. 592.

²⁴⁹ Atsakomybė prieš trečiąsias šalis: laiko ir finansiniai apribojimai, Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/52/247, 1998 m. liepos 17 d.

²⁵⁰ KLABBERS, J. *An Introduction* <...>, p. 232.

Tarptautinės organizacijos ir jos personalo ginčus paprastai sprendžia specialios organizacijos teisminės ar administracinės institucijos. Pareiga nustatyti tokias ginčų sprendimo priemones šiuo metu laikoma minimaliu tarptautinių organizacijų veiklos standartu²⁵¹. Konsultacinėje išvadoje *dėl Jungtinių Tautų administracinio tribunolo sprendimo pasekmių* TTT pažymėjo, kad egzistuoja bendro pobūdžio pareiga užtikrinti alternatyvius ginčų sprendimo būdus darbo ginčams spręsti, ir, jei JT savo darbuotojams negarantuotų teisės kreiptis į teismą, tai būtų sunkiai suderinama su JT Chartijoje nustatytu siekiu skatinti teises ir teisingumą²⁵². JT sistemoje tokiems ginčams nagrinėti yra įsteigtos dvi teisminės institucijos: JT ginčų tribunolas ir JT apeliacinis tribunolas. Abu tribunolai yra kompetentingi nagrinėti darbo teisinių santykių ir personalo statuto nesilaikymo klausimus. Panašaus pobūdžio darbo ginčų sprendimo mechanizmai egzistuoja daugelyje tarptautinių organizacijų²⁵³. Nepaisant to, keltos abejonės dėl tokių vidaus mechanizmų atitikties tarptautinių organizacijų valstybių narių įsipareigojimams žmogaus teisių srityje, pavyzdžiui, kiek tai susiję su teisės į teisingą teismą garantijų užtikrinimu²⁵⁴.

Vis dažniau tarptautinėse organizacijose steigiama ombudsmeno institucija²⁵⁵. Nors tai yra pirmas žingsnis didinti tarptautinių organizacijų atskaitomybę, ombudsmeno institucijos funkcijos paprastai yra tik patariamojo pobūdžio ir vien tokios institucijos egzistavimas neužtikrina, kad teisė kreiptis į teismą bus veiksmingai įgyvendinama.

Nacionalinių teismų galimybės vykdyti tarptautinės organizacijos veiklos kontrolę yra ribotos, nes valstybių nacionaliniuose teismuose tarptautinėms organizacijoms paprastai yra taikomi jurisdikciniai imunitetai.

²⁵¹ REINISCH, A. Privileges and immunities <...>, p. 142.

²⁵² Konsultacinė išvada *Dėl Jungtinių Tautų administracinio tribunolo sprendimo pasekmių* (*Effect of Awards of Compensation Made by the United Nations Administrative Tribunal, Advisory Opinion*), 13 July 1954, I. C. J. Reports 1954, p. 57.

²⁵³ SCHRIJVER, N. Beyond <...>, p. 597.

²⁵⁴ Pavyzdžiui, žr. EŽTT 2009 m. gegužės 12 d. nutarimą dėl priimtumo byloje *Gasparini prieš Italiją ir Belgiją*, peticijos Nr. 10750/03.

²⁵⁵ Pavyzdžiui, Pasaulio banke veikia dvi tokio pobūdžio institucijos: Ombudsmenas patarėjas atitikčiai ir Priežiūros grupė. Ombudsmeno institucija taip pat veikia ES. Ombudsmenas buvo paskirtas Kosove nagrinėti nuo UNMIK nukentėjusiųjų asmenų skundus (plačiau žr. SCHRIJVER, N. Beyond <...>, p. 597). 2009 m. Saugumo Taryba paskyrė ombudsmeną nagrinėti asmenų ir organizacijų prašymus dėl jų pašalinimo iš JT sankcijų sąrašo (2009 m. gruodžio 17 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 1904 (2009)).

Tarptautinių organizacijų jurisdikciniai imunitetai yra grindžiami funkcinio būtinumo teorija, t. y. siekiu garantuoti tarptautinių organizacijų funkcijų įgyvendinimo efektyvumą ir nepriklausomumą. Toks požiūris patvirtintas teismų praktikoje ir tarptautinės teisės doktrinoje²⁵⁶. Remiantis šia teorija, tarptautinei organizacijai jurisdikcinis imunitetas turėtų būti taikomas tik dėl veikų, kurios yra susijusios su jos steigiamuosiuose dokumentuose nustatyto funkcijų vykdymu, tačiau praktikoje susiklostė aplinkybės, kai tarptautinei organizacijai taikomas funkcinis imunitetas *de facto* reiškė absoliutų imunitetą. Visų pirma, tai lėmė tarptautinių organizacijų imunitetus detalizuojančių tarptautinių dokumentų nuostatų²⁵⁷ aiškinimas, kuris remiasi prielaida, kad, atsižvelgiant į jos specialų teisinį subjektiškumą, tarptautinė organizacija veikia tik įgyvendindama savo funkcijas arba, kitaip tariant, tarptautinė organizacija iš viso neveikia už savo teisinio subjektiškumo ribų. Pavyzdžiui, TTT patvirtino, kad JT turi absoliutų imunitetą dėl teisinių procesų nacionaliniuose teismuose dėl bet kokių veiksmų, kurie yra priskirtini šiai organizacijai²⁵⁸.

Nors ilgą laiką tarptautinių organizacijų funkcinio imuniteto aiškinimas lėmė *de facto* absoliutų tarptautinių organizacijų imunitetą, pastaraisiais dešimtmečiais pastebima tendencija vertinti tarptautinėje organizacijoje užtikrinamas teisės viršenybės garantijas²⁵⁹. Tai lemia „įtampa“ tarp jurisdikcinių imunitetų tarptautinėms organizacijoms taikymo ir teisės į teisingą

²⁵⁶ REINISCH, A. Privileges and immunities <...>, p. 136; SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law* <...>, p. 487; SCHERMERS, H. G.; BLOKKER, N. M. *International Institutional* <...>, p. 252.

²⁵⁷ Pavyzdžiui, 1946 m. Konvencija dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų, II straipsnio 2 skyrius: „Jungtinės Tautos, jų nuosavybė ir turtas, kur ir kieno valdomas jis bebūtų, naudojasi imunitetu nuo visų formų teismo įsikišimo, išskyrus atvejus, kai Organizacija pati vienareikšmiškai atsisako imuniteto kuriuo nors atskiru atveju. Tačiau daroma prielaida, kad joks imuniteto atsisakymas netaikomas vykdomųjų veiksmų atžvilgiu“.

²⁵⁸ Konsultacinė išvada *Dėl ginčo, susijusio Žmogaus teisių komisijos specialiojo pranešėjo jurisdikciniu imunitetu (Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, Advisory Opinion)*, 29 April, 1999, I. C. J. Reports 1999, para. 66. JT atžvilgiu nacionalinių teismų praktikoje paprastai taikomas absoliutus imunitetas ir šiai organizacijai pripažįstama teisė remtis jurisdikciniu imunitetu dėl bet kokių teismo proceso, pavyzdžiui, 1987 m. liepos 24 d. JAV apygardos teismo sprendimas byloje *Boimah v. General Assembly of the United Nations*, EDNY, 24 July 1987, 664 F Supp 69; taip pat 1992 m. gruodžio 4 d. JAV apygardos teismo sprendimas byloje *Mark Klyumel v. United Nations*, SDNY, 4 December 1992, 92 Civ 4231 (PKL).

²⁵⁹ Panaši tendencija pastebima ir šiuolaikinėje valstybės imuniteto teisėje, kur pabrėžiamas reikalavimas užtikrinti, kad taikant imunitetą užsienio valstybei nebūtų neproporcingai ribojama teisė kreiptis į teismą. Ši tendencija *expressis verbis* patvirtinta ir EŽTT praktikoje, pavyzdžiui, žr. 2015 m. sausio 6 d. nutarimą dėl priimtumo byloje *Klausecker prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 415/07, para. 74.

teismą garantijų. Akcentuojama, kad tarptautinės organizacijos, kaip tarptautinės teisės subjektai, turi veikti pagal tarptautinės teisės ir nacionalinių teisės sistemų principus, t. y. jos taip pat turi laikytis teisės viršenybės. Kai atitinkamų teisės viršenybės garantijų nėra, t. y. nėra užtikrinamos pakankamos alternatyvios priemonės, nacionaliniai teismai vis dažniau atsisako tarptautinei organizacijai taikyti jurisdikcinį imunitetą.

Pamažu atsisakyta tradicinio požiūrio, kad valstybės atsisakymas užtikrinti teisę kreiptis į teismą tokiais atvejais visada gali būti pateisinamas. Pastaruoju metu tarptautinių ir nacionalinių teismų praktikoje pabrėžiama, kad teisė kreiptis į teismą turi būti efektyvi. Tai reiškia, kad išimtys gali būti taikomos tik tada, kai pareiškėjui egzistuoja alternatyvūs būdai pareikšti savo reikalavimus²⁶⁰. Pažymėtina, kad tokiam pokyčiui didelės įtakos turėjo EŽTT praktika. *Waite ir Kennedy* bei *Beer ir Regan* bylose EŽTT atsisakė tradicinio požiūrio dėl tarptautinių organizacijų imunitetų ir nurodė, kad bendro pobūdžio teisės kreiptis į teismą išimtis nebebus priimtina. EŽTT pažymėjo, kad teisė kreiptis į teismą gali būti ribojama, jei egzistuoja teisėtas tikslas, pavyzdžiui, poreikis užtikrinti nepriklausomą tarptautinės organizacijos funkcionavimą. Tačiau toks ribojimas yra teisėtas ir leidžiamas tik tada, jeigu jis yra proporcingas. EŽTT nuomone, proporcingumas priklauso nuo realiai prieinamų alternatyvių būdų ginčui spręsti²⁶¹. Tarptautinių organizacijų administracinių tribunolų praktikoje taip pat išsigalėjo pozicija, kad, remiantis bendraisiais teisės principais, teisinės gynybos priemonės turi būti garantuojamos. TDO administracinis tribunolas *Chadsey ir Rubio* bylose nurodė, kad egzistuoja principas, kad kiekvienas darbuotojas ginčo su darbdaviu atveju turi teisę į tam tikrą apeliacinę procedūrą²⁶². Atsižvelgiant į aptartą EŽTT praktiką,

²⁶⁰ REINISCH, A. Privileges and immunities, <...>, p. 132, 141-142; PAVONI, R. Human Rights and the Immunities of Foreign States and International Organizations. In DE WET, E.; VIDMAR, J. (sud.) *Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 108.

²⁶¹ 1999 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Waite ir Kennedy prieš Vokietiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 26083/94, para. 68; taip pat žr. 1999 m. vasario 18 d. sprendimą byloje *Beer ir Regan prieš Vokietiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 28934/95. Ankstesnė EŽTT praktika, kurioje pripažinta teisė remtis tarptautinės organizacijos jurisdikciniu imunitetu, pavyzdžiui, 1988 m. gruodžio 12 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Spaans prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 12516/86.

²⁶² *Chadsey v. Universal Postal Union*, ILO Administrative Tribunal, 15 October 1968, Judgment No.

nacionalinių teismų praktikoje Europoje taip pat išivyravo požiūris, kad yra nepagrįsta tarptautinėms organizacijoms suteikti absoliutų (netgi platesnį nei valstybėms) imunitetą²⁶³.

Visgi pakankamų alternatyvių ginčo sprendimo priemonių doktrina teismų praktikoje kol kas taikoma tik darbo ginčų arba komercinio pobūdžio ginčų atvejais. Kai individualaus asmens reikalavimas, kuris gali būti pareiškiamas civiline tvarka, kyla iš tarptautinės organizacijos veikų, kurios yra tiesiogiai susijusios su tarptautinės organizacijos funkcijų vykdymu, teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad pakankamų alternatyvių priemonių reikalavimas gali būti netaikomas. Prie tokios išvados EŽTT priėjo *Mothers of Srebrenica* byloje, susijusioje su Nyderlandų teismų atsisakymu nagrinėti ieškinius prieš JT dėl Saugumo Tarybos neveikimo, kuris galimai sąlygojo genocidą Srebrenicoje. Šioje byloje EŽTT nurodė, kad *Waite ir Kennedy* bei *Beer ir Regan* bylose suformuotas standartas neturi būti aiškinamas griežtai. Referuodamas į TTT nagrinėtą *Valstybės jurisdikcinių imunitetų* bylą²⁶⁴, EŽTT

122, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <http://www.ilo.org/dyn/triblex/triblexmain.detail?p_judgment_no=122>; *Rubio v. Universal Postal Union*, ILO Administrative Tribunal, 10 July 1997, Judgment No. 1644, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <http://www.ilo.org/dyn/triblex/triblexmain.detail?p_judgment_no=1644>.

²⁶³ Vokietijos Konstitucinis Teismas sprendime *Hetzel* byloje nurodė, kad Vokietijos teismai neturi jurisdikcijos dėl tarptautinės organizacijos veiksmų, tačiau pažymėjo, kad, taikant jurisdikcinį imunitetą EUROCONTROL, Vokietijos Konstitucijoje įtvirtinti minimalūs teisės viršenybės reikalavimai nebuvo pažeisti, nes pareiškėjui buvo prieinamos alternatyvios jo teisių gynimo priemonės – EUROCONTROL sprendimai dėl jos tarnautojų reikalavimų darbo teisės srityje galėjo būti skundžiami TDO administraciniam tribunolui (1981 m. lapkričio 10 d. Vokietijos Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *Hetzel v. Eurocontrol (Eurocontrol II)*, 2 BvR 1058/79, BVerfG 59, 63; 2006 m. liepos 3 d. Vokietijos Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *B. et al. v. EPO*, 2 BvR 1458/03). Paryžiaus apeliacinis teismas, remdamasis EŽTK 6 straipsnio 1 dalimi, atsisakė taikyti imunitetą UNESCO, nes tai pažeistų pareiškėjo teisę kreiptis į teismą (1998 m. birželio 19 d. Paryžiaus apeliacinio teismo sprendimas byloje *UNESCO c. Boulois*, *Revue de l'arbitrage*, 1999, p. 343–349). Prancūzijos kasacinis teismas patvirtino, kad imuniteto taikymas tarptautinei organizacijai pareiškėjui užkirstų kelią į teisinę gynybą ir reikštų teisingumo neigimą, todėl atsisakė taikyti imunitetą Afrikos plėtos bankui (2005 m. sausio 25 d. Prancūzijos Kasacinio Teismo sprendimas byloje *Banque africaine de développement c. M.A. Degboe*, 04-41012, JDI, 2005). Belgijos teismai, spręsdami dėl imuniteto tarptautinėms organizacijoms taikymo, griežtai vertino alternatyvių teisinės gynybos priemonių prieinamumą pareiškėjams. Briuselio apeliacinis darbo teismas sprendime *Siedler* byloje nurodė, kad organizacijos garantuojama alternatyvi teisinės gynybos priemonė neatitinka minimalių EŽTK 6 straipsnio 1 dalies reikalavimų, nes neužtikrinamas nešališkas procesas, nėra apeliacijos galimybės ir neegzistuoja efektyvios sprendimo vykdymo užtikrinimo priemonės (2009 m. gruodžio 21 d. Belgijos Kasacinio Teismo sprendimas byloje *Siedler v. Western European Union*, S.04.0129.F).

²⁶⁴ TTT sprendimas byloje *Dėl valstybės jurisdikcinių imunitetų* (Vokietija prieš Italiją: dalyvaujant Graikijai) (*Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening)*), 3 February 2012, I. C. J. Reports 2012, p. 99.

pažymėjo, kad ne visais atvejais alternatyvių priemonių nebuvimas *ipso facto* lemia teisės kreiptis į teismą pažeidimą. EŽTT nurodė, kad EŽTK neturėtų būti aiškinama tokiu būdu, kuris lemtų, kad Saugumo Tarybos veikimas ir neveikimas galėtų būti vertinamas nacionalinėse jurisdikcijose be JT sutikimo. Suteikiant nacionaliniams teismams jurisdikciją šiais klausimais būtų sudaromos sąlygos individualioms valstybėms kištis į JT veiklą jai įgyvendinant savo funkcijas, įskaitant JT misijų efektyvų vykdymą²⁶⁵. Manytina, kad tokiais atvejais veiksminga teisė kreiptis į teismą nėra garantuojama.

Tarptautinių organizacijų teisminės priežiūros mechanizmų plėtra yra klausimas, kurio sprendimui būtinas politinis sutarimas²⁶⁶. Tarptautinėje bendruomenėje toks politinis sutarimas ne visada yra lengvai pasiekiamas dėl įvairių priežasčių, kurios šiame tyrime nėra plačiau nagrinėjamos. Atitinkamai šiame tyrime būtų nekorektiška diskutuoti dėl tokios teisminės priežiūros plėtros perspektyvų. Tačiau, kaip jau minėta, šiam tyrimui yra reikšmingas pastebėjimas, kad tarptautinių organizacijų teisminė priežiūra ne visais atvejais yra efektyvi. Jei tarptautinė organizacija neužtikrina teisės kreiptis į teismą, nukentėję asmenys paprastai ieško kitų teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo kelių, iš kurių dažniausiai pasirenkamas bandymas įrodyti tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybę dėl tarptautinių organizacijų veikloje padarytų tarptautinės teisės pažeidimų. Be to, kaip bus toliau atskleista šiame tyrime, nacionaliniai ir tarptautiniai teismai, turintys jurisdikciją spręsti dėl tarptautinių organizacijų valstybių narių atsakomybės, vis dažniau imasi atsakomybės garantuoti, kad teisė kreiptis į teismą bus veiksmingai įgyvendinama, todėl jų praktika tampa reikšmingu šio tyrimo analizės dalyku.

²⁶⁵ 2013 m. birželio 11 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Stichting Mothers of Srebrenica ir kiti prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 65542/12, para. 154, 164–165. Paminėtina, kad 2013 m. rugsėjo 6 d. Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas sprendimuose byloje *Mustafić-Mujić*, 12/03329, ir *Nuhanović*, 12/03324, bei 2014 m. liepos 16 d. Hagos apygardos teismas sprendime byloje *Stichting Mothers of Srebrenica*, C/09/295247, 07-2973, pripažino Nyderlandų valstybės atsakomybę už jos karinių pajėgų veikas Srebrenicos genocido kontekste. Plačiau apie šią Nyderlandų nacionalinių teismų praktiką žr. šios disertacijos antrojoje dalyje.

²⁶⁶ Pavyzdžiui, sprendimo dėl JT teisminės priežiūros plėtros politinis pobūdis įvardytas EŽTT teisėjo E. Kūrio pritariančioje atskirojoje nuomonėje dėl 2016 m. birželio 21 d. sprendimo byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 5809/08, para. 2.

4. Valstybės atsakomybė už tarptautinės organizacijos veikas vien dėl jos narystės tarptautinėje organizacijoje

Šiame tyrime jau pagrįsta, kad tarptautinės organizacijos yra atsakomybės pagal tarptautinę teisę subjektai, analizuotos tokios atsakomybės taikymo priežastys ir svarba ir išnagrinėtas praktinis tarptautinių organizacijų atsakomybės įgyvendinimas. Atsižvelgiant į išvadą, kad šiuo metu atsakomybė tarptautinėms organizacijoms ne visada yra veiksmingai pritaikoma, keltinas klausimas, kokios pasekmės kyla valstybėms narėms, jei tarptautinė organizacija neužtikrina reparacijos nukentėjusiam trečiajam šaliai. Tam pirmiausia būtina tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybės vien dėl narystės tarptautinėje organizacijoje klausimo analizė.

4.1. Galimi valstybių narių atsakomybės modeliai

Prieš pradėdami nagrinėti valstybių atsakomybę vien dėl jų narystės tarptautinėje organizacijoje, aptartini galimi tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybės modeliai. Pirmiausiai turėtų būti daromas skirtumas tarp tiesioginės ir netiesioginės atsakomybės. Jeigu būtų padaryta išvada, kad valstybės narės yra atsakingos už tarptautinės organizacijos veikas, jų atsakomybė gali būti tiesioginė (kuri dar gali būti konkuruojanti arba subsidiari) arba netiesioginė²⁶⁷.

Jei valstybių narių atsakomybė būtų *tiesioginė*, trečiosios šalys, turinčios reikalavimą tarptautinei organizacijai, galėtų jį pateikti tiesiogiai valstybėms narėms. Taikant *konkuruojančios* (arba *solidarios*) atsakomybės modelį, trečiosios šalys pasirinktinai savo reikalavimą galėtų pateikti tarptautinei organizacijai arba jos valstybėms narėms. Taikant *subsidiarios* atsakomybės modelį valstybių narių atsakomybė kiltų tik tuo atveju, kai tarptautinė organizacija neįvykdytų savo įsipareigojimų. Nukentėję asmenys

²⁶⁷ HIRSCH, M. *The Responsibility <...>*, p. 137.

pirmiausiai turėtų pareikšti reikalavimą tarptautinei organizacijai ir, tik jai nepatenkinus jų reikalavimo, galėtų tiesiogiai pateikti reikalavimą valstybėms narėms²⁶⁸.

Pagal *netiesioginės* atsakomybės modelį laikoma, kad, žvelgiant iš nukentėjusios šalies perspektyvos, nėra tiesioginio ryšio tarp tarptautinės organizacijos atsakomybės ir jos valstybių narių atsakomybės. Tarptautinei organizacijai neįvykdžius savo įsipareigojimų, nukentėję asmenys negalėtų tiesiogiai pareikšti reikalavimų valstybėms narėms²⁶⁹. Tokiu atveju valstybės narės turi įsipareigojimus tik tarptautinei organizacijai.

4.2. Valstybių narių atsakomybės klausimo reguliavimas pozityviojoje tarptautinėje teisėje

Pozityviojoje tarptautinėje teisėje valstybių narių atsakomybės klausimas už tarptautinės organizacijos veikas vien dėl jų narystės tarptautinėje organizacijoje nėra reglamentuojamas, išskyrus keletą išimtinių atvejų.

Pirmiausiai, paminėtinos tarptautinės sutartys, kurios *expressis verbis* nustato tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės paskirstymo taisykles. Dažniausiai tai yra tarptautinės sutartys, reglamentuojančios valstybių ir tarptautinių organizacijų veiklą, kuri yra susijusi su didele žalos rizika. Pavyzdžiui, 1967 m. Sutarties dėl valstybių veiklos tyrinėjant ir naudojant kosminę erdvę, įskaitant Mėnulį ir kitus dangaus kūnus, reguliavimo principų VI straipsnis nustato šią bendros ir konkuruojančios atsakomybės taisyklę: „kai veiklą kosminėje erdvėje, įskaitant Mėnulį ir kitus dangaus kūnus, vykdo tarptautinė organizacija, už šios Sutarties laikymąsi atsakinga ir tarptautinė organizacija, ir šiai organizacijai priklausančios valstybės, šios Sutarties Šalys“²⁷⁰. 1972 m. Konvencija dėl tarptautinės atsakomybės už kosminių

²⁶⁸ The Legal Consequences for Member States of the Non-Fulfillment by International Organizations of Their Obligations Toward Third Parties, Resolution, *Yearbook of the Institute of International Law*, Vol. 66-II, 1995, 2(b)(i) ir 2(b)(ii)straipsniai.

²⁶⁹ HIRSCH, M. *The Responsibility <...>*, p. 137–138.

²⁷⁰ 1967 m. Sutartis dėl valstybių veiklos tyrinėjant ir naudojant kosminę erdvę, įskaitant Mėnulį ir kitus dangaus kūnus, reguliavimo principų. VI straipsnis.

objektų padarytą žalą nustato tokią atsakomybės paskirstymo taisyklę: „jei pagal šios Konvencijos nuostatas kuri nors tarptautinė tarpvyriausybė organizacija yra atsakinga už žalą, ta organizacija ir tos jos narės, kurios yra valstybės, šios Konvencijos Šalys, yra solidariai atsakingos, tačiau tik tuomet, jei: a) kiekviena pretenzija dėl tokios žalos kompensavimo visų pirma pateikiama organizacijai; b) tik tada, kai per šešis mėnesius organizacija nesumoka sutartos arba kaip kompensacijos už žalą nustatytos mokėtinos sumos, pretenziją pateikusi valstybė gali remtis organizacijos narių, kurios yra valstybės, šios Konvencijos Šalys, atsakomybe dėl tos sumos mokėjimo“²⁷¹. Taigi pastarojoje konvencijoje pirmenybė teikiama subsidiarios tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybės taisyklei. Kitas pavyzdys yra JT jūrų teisės konvencija, kuri nustato tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių solidarios atsakomybės prezumpciją²⁷². Dar vienas specifinis atvejis yra ES ir jos valstybių narių sudaromos mišriosios sutartys, kuriose gali būti nustatytos išsamios taisyklės dėl tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių paskirstymo, kai yra pateikiamos deklaracijos dėl kompetencijos²⁷³. Aptarti pavyzdžiai parodo, kad nuoseklus požiūris tarptautinėje sutartinėje teisėje net ir tais retais atvejais, kai tarptautinių organizacijų ir valstybių atsakomybės santykio klausimas yra reguliuojamas, nėra. Atsižvelgiant į tai, susidurta su sunkumais nustatant bendrosios tarptautinės teisės taisyklę dėl valstybių atsakomybės vien dėl valstybių narystės tarptautinėse organizacijose.

Keltas klausimas, ar, pirma, pagal tarptautinę teisę tarptautinės organizacijos valstybės narės yra įpareigosotos finansiškai remti tarptautinę

²⁷¹ 1972 m. Konvencija dėl tarptautinės atsakomybės už kosminių objektų padarytą žalą. XXII straipsnio 3 dalis.

²⁷² 1982 m. JT jūrų teisės konvencijos IX priedo 6 straipsnis:

„Atsakomybė

1. Šalys, turinčios kompetenciją pagal šio priedo 5 straipsnį, atsako už įsipareigojimų nevykdymą ir už bet kokią kitą šios Konvencijos pažeidimą.

2. Bet kuri Valstybė Šalis gali paprašyti tarptautinės organizacijos arba jos valstybių narių, šios Konvencijos Šalių, suteikti informaciją apie tai, kam tenka atsakomybė konkrečiu klausimu. Organizacija ir atitinkamos jos valstybės narės suteikia tokią informaciją. Jei tokia informacija nesuteikiama per pagrįstą laikotarpį arba suteikiama prieštaringa informacija, atsakomybė yra *solidari*.“ Taip pat žr. tos pačios konvencijos XI dalies 139 straipsnį.

²⁷³ Plačiau žr. LIMANTAS, M. *Mišrūs susitarimai Europos Sąjungos teisės sistemoje*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas, 2014. 4 skyrius.

organizaciją tam, kad ji tinkamai vykdytų savo įsipareigojimus ar suteiktų tinkamą reparaciją nukentėjusioms šalims; ir, antra, ar tarptautinės organizacijos valstybėms narėms gali kilti atsakomybė, jei jos tinkamai nevykdo savo pareigos finansuoti tarptautinę organizaciją.

TO atsakomybės straipsnių 40 straipsnio 2 dalis nustato, kad „atsakingos tarptautinės organizacijos nariai imsis visų tinkamų priemonių, kurių reikalauja organizacijos taisyklės tam, kad organizacija galėtų įvykdyti savo įsipareigojimus pagal šį skyrių“. Ją analizuojant, visų pirma, pastebėtina, kad ši nuostata nenustato valstybėms griežtos pareigos. Pateikiama nuoroda į tarptautinės organizacijos vidaus taisykles. Tačiau šio straipsnio komentare TTK pabrėžia, kad valstybių narių pareiga užtikrinti finansavimą tarptautinei organizacijai tam, kad ji galėtų tinkamai vykdyti savo funkcijas, organizacijos taisyklėse nebūtinai turi būti nustatyta *expressis verbis*²⁷⁴. Ji kyla iš bendros valstybių narių pareigos bendradarbiauti su tarptautine organizacija. Ji taip pat gali būti kildinama iš valstybių narių pareigos prisidėti prie tarptautinės organizacijos biudžeto²⁷⁵. Pavyzdžiui, TTT teisėjas Fitzmaurice'as savo atskirojoje nuomonėje *Tam tikrų Jungtinių Tautų išlaidų* byloje teigė, kad „be finansavimo organizacija negalėtų vykdyti savo funkcijų, todėl, net ir be 17 straipsnio 2 dalies, valstybių narių bendro pobūdžio pareiga bendrai finansuoti organizaciją kiltų iš JT Chartijos, remiantis *Žalos atlyginimo* byloje teismo taikytu principu, kad tai yra būtina vykdyti organizacijos funkcijas“²⁷⁶.

Pareiga užtikrinti tinkamą finansavimą tarptautinei organizacijai paprastai detalizuojama organizacijos vidaus teisėje ir yra taikoma tik tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių tarpusavio santykiuose, todėl trečiosios šalys neturi teisinio pagrindo tiesiogiai kreiptis į valstybes nares²⁷⁷. Taigi ši nuostata nenustato garantijų trečiosioms šalims tais atvejais, kai

²⁷⁴ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 65.

²⁷⁵ SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law* <...>, p. 525.

²⁷⁶ Konsultacinė išvada *Dėl tam tikrų Jungtinių Tautų išlaidų* (*Certain Expenses of the United Nations*, Advisory Opinion), 20 July 1962, I. C. J. Reports 1962, p. 208.

²⁷⁷ SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law* <...>, p. 525, taip pat The Legal Consequences for Member States of the Non-Fulfillment by International Organizations of Their Obligations Toward Third Parties, Resolution, *Yearbook of the Institute of International Law*, Vol. 66-II, 1995, art. 2(b)(i).

tarptautinė organizacija negali įvykdyti savo finansinio pobūdžio pareigų, t. y. ši nuostata nenustato subsidiarios valstybių narių atsakomybės. TTK padarė išvadą, kad pagal tarptautinę teisę valstybės narės neturi pareigos tiesiogiai atsakyti dėl tarptautinės organizacijos skolų²⁷⁸. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad ši taisyklė neišsprendžia problemos dėl valstybių narių atsakomybės trečiosioms šalims ir poreikio užtikrinti tinkamą trečiųjų šalių interesų apsaugą.

Tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių atsakomybės santykio klausimas taip pat gali būti reguliuojamas tarptautinių organizacijų steigiamuosiuose dokumentuose, nors tai nėra paplitusi praktika. Tokio pobūdžio atsakomybę reglamentuojančios nuostatos dažniausiai aptinkamos tarptautinių finansinių institucijų steigiamuosiuose instrumentuose, kuriuose paprastai *expressis verbis* yra ribojama valstybių narių atsakomybė²⁷⁹. Kita vertus, pažymėtina, kad tarptautinės organizacijos steigiamųjų dokumentų nuostatos, kuriomis ribojama valstybių narių atsakomybė, nepašalina valstybių narių atsakomybės trečiosioms šalims, nes steigiamieji dokumentai trečiųjų šalių nesaisto²⁸⁰. Vidiniai tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių susitarimai taip pat nekeičia bendrojo atsakomybės režimo. Pavyzdžiui, tarptautinės teisės doktrinoje netgi laikomasi požiūrio, kad tarptautinės organizacijos ir priimančios šalies susitarimas dėl karinių pajėgų statuso neturi įtakos tarptautinės organizacijos ir (ar) jos valstybių narių tarptautinei atsakomybei trečiosioms šalims²⁸¹. Visgi praktiniu požiūriu tokių susitarimų egzistavimas gali būti reikšmingas ir į juos atsižvelgiama kilus ginčui, nors galutinį sprendimą dėl atsakomybės klausimo gali lemti ir kiti kriterijai, tokie kaip bendrosios tarptautinės teisės normos ir faktinės konkrečios situacijos aplinkybės.

Pastebėtina, kad paprastai atsakomybės tarp tarptautinės organizacijos ir valstybių narių paskirstymo sutartinių taisyklių nėra. Taigi teisės šaltiniai,

²⁷⁸ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 64–65.

²⁷⁹ Pavyzdžiui, 1989 m. vasario 16 d. Tarptautinio rekonstrukcijos ir plėtros banko steigimo sutartis II straipsnio 6 dalis. Tokių valstybių narių atsakomybę ribojančių nuostatų įtvirtinimą lemia tarptautinių finansinių institucijų specifiniai veiklos tikslai ir funkcijos.

²⁸⁰ BROWNIE, I. *The Responsibility <...>*, p. 360.

²⁸¹ CORTÉS MARTÍN, J. M. *The Responsibility of Members Due to Wrongful Acts of International Organizations*. *Chinese Journal of International Law*, 2013, Vol. 12, p. 711.

kuriais reikėtų remtis sprendžiant valstybių narių atsakomybės klausimą, yra paprotinė tarptautinė teisė ir bendrieji teisės principai. Toliau analizuojama, kaip bendroji tarptautinė teisė reguliuoja tarptautinių organizacijų valstybių narių atsakomybės klausimą. Ilgą laiką tai buvo teorinė problema, su kuria teismų praktikoje susidurta tik paskutiniais XX a. dešimtmečiais – pirmiausiai, *Westland Helicopters Limited* ir su ITC žlugimu susijusiose bylose. Būtent šiose bylose suformuluoti klasikiniai argumentai tarptautinių organizacijų valstybių narių atsakomybės klausimu, kurie iki šiol daro įtaką tarptautinės teisės teoretikams ir praktikams.

4.3. Ankstyvoji teismų praktika

a) Bylos dėl Westland Helicopters Limited

1975 m. Jungtiniai Arabų Emyratai, Saudo Arabija, Kataras ir Egipto Arabų Respublika sudarė tarptautinę sutartį, kuria įkūrė Arabų industrializacijos organizaciją (AIO). Jos tikslas buvo ginklų pramonės plėtra siekiant tenkinti keturių jos valstybių narių interesus. 1978 m. AIO Aukštesnysis komitetas, kurio nariais buvo keturių valstybių narių ministrai, sudarė susitarimo memorandumą su Jungtinės Karalystės Vyriausybe, kuriame AIO valstybės narės garantavo AIO įsipareigojimų Jungtinės Karalystės įmonėms vykdymą. Tais pačiais metais AIO ir *Westland Helicopters Limited*, įmonė, įsteigta pagal Anglijos teisę, sudarė sutartį, kuria įkūrė akcinę bendrovę. AIO valdė 70 proc. šios bendrovės akcijų, *Westland Helicopters Limited* – 30 proc. Minėtos akcinės bendrovės steigimo sutartyje buvo numatyta, kad visi ginčai tarp jos šalių dėl sutarties aiškinimo ar taikymo bus sprendžiami arbitraže. 1979 m. Egiptui ir Izraeliui sudarius Kemp Deivido susitarimus, kitos trys AIO valstybės narės pareiškė, kad jos nutraukia AIO veiklą ir kad visos jų bendros investicijos į ginklų pramonę yra nutraukiamos. 1980 m. *Westland Helicopters Limited*

kreipėsi į arbitražą ir pareikalavo iš AIO ir jos valstybių narių atlyginti žalą, kurią sudarė 126 milijonai svarų sterlingų²⁸².

Arbitražo tribunolas pirmiausia sprendė savo jurisdikcijos klausimą. Egiptas įrodinėjo, kad AIO turi nuo savo valstybių narių atskirą teisinį subjektiškumą, todėl AIO valstybės narės negali būti ginčo šalys. Arbitražo tribunolas atmetė šį argumentą ir pripažino savo jurisdikciją spręsti dėl AIO valstybių narių atsakomybės. Visų pirma, jis pažymėjo, kad AIO atskiras teisinis subjektiškumas neturi įtakos AIO valstybių narių atsakomybės klausimui, t. y. net ir atskirą teisinį subjektiškumą turinčios organizacijos valstybės narės gali būti atsakomybės subjektai. Toliau arbitražo tribunolas nurodė, kad kiekviena teisinė sistema nustato ribas juridinio asmens išimtinai atsakomybei. Išanalizavęs AIO steigiamuosius dokumentus ir susijusius susitarimus, jis konstatavo, kad juose nėra nuostatų, kuriomis būtų pašalinta valstybių narių atsakomybė, todėl AIO valstybės narės atsako prieš trečiąsias šalis dėl AIO finansinio pobūdžio pareigų nevykdymo. Tribunolas pažymėjo, kad tokią išvadą padarė remdamasis bendraisiais teisės principais ir gera valia ir kad tik toks sprendimas užtikrina trečiųjų šalių teisėtų lūkesčių apsaugą. Jis pabrėžė, kad teisingumas reikalauja garantuoti trečiosioms šalims teisinės gynybos priemones²⁸³.

Egiptas apskundė arbitražo tribunolo sprendimą Ženevos teisingumo teismui, kuris buvo apeliacinė instancija dėl Šveicarijoje vykusių arbitražo tribunolų sprendimų. Ženevos teisingumo teismas panaikino arbitražo tribunolo sprendimą, bet jurisdikcijos klausimą nagrinėjo remdamasis Šveicarijos teise ir teismų praktika, pagal kurią taikoma taisyklė, kad, kai nėra tarp ginčo šalių sudaryto arbitražinio susitarimo, taikoma prezumpcija, kad tokio susitarimo nėra, ir šalis, kuri teigia, kad toks susitarimas visgi egzistuoja, turi šią prezumpciją paneigti. Teismas nurodė, kad Egiptas nepasirašė arbitražinio susitarimo, o AIO buvo nuo savo valstybių narių teisiškai ir finansiškai nepriklausomas juridinis asmuo. *Westland Helicopters Limited* apskundė šį

²⁸² HIRSCH, M. *The Responsibility* <...>, p. 108.

²⁸³ *Ibid.*, p. 108–109.

sprendimą Šveicarijos federaliniam aukščiausiajam teismui, kuris paliko galioti Ženevos teisingumo teismo sprendimą ir palaikė jo argumentus. Visgi Šveicarijos federalinis aukščiausiasis teismas rėmėsi ne tik nacionaline teise, bet ir analizavo AIO steigimo dokumentus. Jis nurodė, kad pagrindinis šaltinis sprendžiant AIO ir jos valstybių narių teisinio santykio klausimą yra AIO steigimo dokumentai, ir atsisakė taikyti kitus tarptautinės teisės principus. Galutinės instancijos teismas pažymėjo, kad iš AIO steigiamųjų dokumentų yra akivaizdu, kad AIO yra nuo savo valstybių narių teisiškai nepriklausomas juridinis asmuo, o tai reiškia, kad AIO sudaromos sutartys nesaisto jos valstybių narių. Valstybių narių vykdoma AIO kontrolė nebuvo tokio lygio, kad ši prezumpcija būtų paneigta. Atsižvelgdamas į tai, jis konstatavo, kad arbitražinis susitarimas nesaisto Egipto²⁸⁴.

Aptarti teismų sprendimai atskleidžia, kad nėra nuoseklaus požiūrio tarptautinių organizacijų valstybių narių atsakomybės klausimu. Tarptautiniai tribunolai ir nacionaliniai teismai savo negausioje praktikoje padarė skirtingas išvadas. Tarptautiniai arbitrai, remdamiesi bendraisiais teisės principais, nurodė, kad valstybės atsako už tarptautinės organizacijos sutartinius įsipareigojimus. O Šveicarijos nacionaliniai teismai, kurie pirmiausiai rėmėsi Šveicarijos nacionaline teise, padarė priešingą išvadą. Jie konstatavo, kad tais atvejais, kai tarptautinė organizacija turi atskirą teisinį subjektiškumą, valstybėms narėms atsakomybė nekyla. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Šveicarijos federalinis aukščiausiasis teismas, kitaip nei tarptautinis arbitražo tribunolas, nurodė, kad tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių teisinio santykio klausimas turėtų būti sprendžiamas išskirtinai vadovaujantis tarptautinės organizacijos steigiamaisiais dokumentais. Taigi, padaryta išvada, kad šį klausimą reikia spręsti pagal tarptautinę teisę.

²⁸⁴ *Ibid.*, p. 109–111.

b) Bylos, susijusios su Tarptautinės alavo tarybos žlugimu

Tarptautinės alavo tarybos (arba ITC) žlugimas 1985 m. sąlygojo teismo procesus, kurių metu nacionaliniai teismai turėjo spręsti precedento neturinčius klausimus dėl tarptautinių organizacijų statuso bei tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio.

ITC buvo tarptautinė organizacija, įsteigta 1956 m. pirmuoju tarptautiniu alavo susitarimu, kurį galiausiai pakeitė šeštasis tarptautinis alavo susitarimas. ITC narėmis buvo 22 valstybės ir Europos Ekonominė Bendrija, jos būstinė buvo Londone. ITC tikslas buvo alavo kainų reguliavimas tarptautinėse rinkose, siekiant apsaugoti ITC narių vartotojų ir gamintojų interesus. Siekdama užtikrinti alavo kainų stabilumą, ITC, atsižvelgdama į rinkos svyravimus, supirkdavo arba dideliais kiekiais parduodavo alavą. ITC taip pat skolindavosi lėšas savo funkcijoms vykdyti. Išaugus alternatyvių produktų pasiūlai, 1985 m. alavo kaina smarkiai krito ir ITC nebegalėjo įvykdyti savo sutartinių įsipareigojimų. Nurodoma, kad ITC skolos siekė apie 900 milijonų svarų sterlingų. Kreditoriai teigė, kad jie yra pasirengę atidėti reikalavimų pateikimą dvylikai mėnesių, jei ITC valstybės narės įneš papildomų piniginių lėšų ir garantuos ITC įsipareigojimų vykdymą. Suteikdamos tokias garantijas valstybės narės būtų prisiėmusios atsakomybę už tarptautinės organizacijos įsipareigojimus. Tačiau derybos neatnešė rezultatų ir susitarimas tarp ITC kreditorių ir valstybių narių nebuvo pasiektas. Atitinkamai kreditoriai ėmėsi teisminių gynybos priemonių²⁸⁵.

Kilusių teisminių ginčų metu nagrinėti įvairūs tarptautinių organizacijų veiklos klausimai, susiję su, pavyzdžiui, imunitetais, teisiniu subjektiškumu, tarptautinės organizacijos sudarytais susitarimais, tačiau šio skyriaus kontekste

²⁸⁵ SADURSKA, R.; CHINKIN, C. M. The Collapse of the International Tin Council: A Case of State Responsibility? *Virginia Journal of International Law*, 1990, Vol. 30, p. 849–851; SEIDL-HOHENVELDERN, I. Piercing the Corporate Veil of International Organizations: The International Tin Council in the English Court of Appeal. *German Yearbook of International Law*, 1989, Vol. 32, p. 43–54; HERDEGEN, M. The Insolvency of International Organizations and the Legal Position of Creditors: Some Observations in the Light of the International Tin Council Crisis. *Netherlands International Law Review*, 1988, Vol. 35, No. 2, p. 135–144.

aktualiausi yra tiesioginiai ieškiniai ITC valstybėms narėms dėl ITC įsipareigojimų nevykdymo. Daugelyje Jungtinės Karalystės teismuose pradėtų bylų buvo nagrinėjami labai panašūs teisiniai klausimai. Pagrindiniai pareiškėjų argumentai gali būti apibendrinti ir suskirstyti į tris grupes.

Pirma, buvo keltas ITC valstybių narių tiesioginės atsakomybės klausimas. Buvo teigiama, kad ITC neturi nuo savo valstybių narių atskiro teisinio subjektiškumo, todėl turėtų būti laikoma, kad ITC sudaryti sandoriai tiesiogiai saisto ir jos valstybes nares.

Antra, alternatyviai kreditoriai teigė, kad, jei ITC turi atskirą teisinį subjektiškumą, valstybės narės yra kartu arba subsidiariai atsakingos už tarptautinės organizacijos skolas.

Trečia, jei ITC laikoma atskiru nuo savo valstybių narių teisės subjektu, tai, remiantis Šeštuoju tarptautiniu alavo susitarimu, ITC trečiųjų šalių atžvilgiu elgėsi kaip savo valstybių narių agentas, todėl ITC savo veiksmais sukūrė teises ir pareigas ir savo valstybėms narėms tiesiogiai²⁸⁶.

Pirmosios instancijos teismas atmetė kreditorių reikalavimus, nurodė, kad ITC turi atskirą tarptautinį teisinį subjektiškumą pagal tarptautinę teisę, ir atmetė argumentą, kad ITC veikė kaip savo valstybių narių agentas. Apeliacinės instancijos teismas patvirtino, kad ITC turi atskirą tarptautinį teisinį subjektiškumą ir atmetė argumentą, kad ITC trečiųjų šalių atžvilgiu elgėsi kaip savo valstybių narių agentas. Pažymėtina, kad nors diskusijose dėl konkuruojančios arba subsidiarios valstybių narių atsakomybės teisėjų dauguma priėjo prie bendros pozicijos, kad ITC valstybėms narėms tokia atsakomybė netaikoma, jų argumentai, kiek jie susiję su tarptautine teise, išsiskyrė.

Lordas Gibson'as rėmėsi tuo, kad Anglijos teismai neturi jurisdikcijos dėl ITC valstybių narių veiksmų, nes ITC įkūrimas sietinas su jų suverenių funkcijų vykdymu. Atitinkamai jis nurodė, kad ITC, kuri yra atskiras tarptautinės teisės subjektas, sukūrimas rodo ITC valstybių narių nenorą, kad jų veiksmai patektų į nacionalinių teismų jurisdikciją. Jo nuomone, tas faktas, kad

²⁸⁶ HIRSCH, M. *The Responsibility* <...>, p. 115.

ITC steigimo dokumentuose nebuvo valstybių narių atsakomybę ribojančių nuostatų, neturi reikšmės. Nors lordas Gibson'as laikėsi pozicijos, kad tarptautinė teisė įpareigoja valstybes nares užtikrinti organizacijai tinkamą finansavimą tam, kad būtų įvykdyti jos įsipareigojimai trečiosioms šalims, jo nuomone, pareiškėjai tokia pareiga tiesiogiai remtis negalėjo²⁸⁷. O lordas Nourse'as teigė, kad ITC valstybių narių atsakomybė už ITC veikas iš principo yra galima. Jo nuomone, vien tai, kad tarptautinė organizacija turi atskirą tarptautinį teisinį subjektiškumą nereiškia, kad tos tarptautinės organizacijos valstybėms narėms negali kilti atsakomybė už jos veikas. Lordas Nourse'as nurodė, kad valstybės narės vaidina aktyvų vaidmenį tarptautinės organizacijos veikloje, todėl egzistuoja tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybės prezumpcija, net jei tai susiję su *acta jure imperii*, nes kitu atveju būtų pažeisti trečiųjų šalių teisėti interesai dėl nuo jų nepriklausančių priežasčių²⁸⁸. Lordas Kerr'is pažymėjo, kad Šeštasis tarptautinis alavo susitarimas nenustatė konkuruojančios ar subsidiarios valstybių narių atsakomybės. ITC yra atskiras juridinis asmuo, todėl jos valstybių narių atsakomybė nekyla. Jis analizavo teisės doktriną ir pažymėjo, kad, nors tuo metu dauguma tarptautinės teisės mokslininkų pasisakė už subsidiarią valstybių narių atsakomybę, jų požiūris buvo pagrįstas vien jų asmenine nuomone, o jurisprudencija šiuo klausimu dar nėra susiformavusi²⁸⁹.

Lordų rūmai 1989 m. sprendime daugiausiai rėmėsi Anglijos teise. Pirmas ir trečias pareiškėjų argumentai buvo atmesti remiantis atskiru ITC teisiniu subjektiškumu pagal Anglijos teisę. Dėl valstybių narių atsakomybės klausimo taip pat buvo sprendžiama remiantis Anglijos teise ir padaryta išvada, kad valstybių narių atsakomybė už ITC skolas nėra numatyta. Be to, lordas Tempelmanas nurodė, kad, net jei pagal tarptautinę teisę egzistuotų pareiga valstybėms padengti tarptautinės organizacijos skolas, Anglijos teismai neturėtų

²⁸⁷ *Ibid.*, p. 116–118.

²⁸⁸ Cinquième Commission. Rapporteur Rosalyn Higgins. The legal consequences for member states of the non-fulfilment by international organizations of their obligations toward third parties, Preliminary Exposé. *Yearbook of the Institut of International Law*, Vol. 66-I, 1995, p. 251.

²⁸⁹ HIRSCH, M. *The Responsibility <...>*, p. 119.

jurisdikcijos spręsti dėl tokio įpareigojimo vykdymo. Lordas Oliver'is sutiko, kad antrasis pareiškėjų argumentas dėl valstybių narių subsidiarios atsakomybės yra atmestinas remiantis Anglijos teise, tačiau pabrėžė, kad tarptautinės teisės analizė jo neįtikino tuo, kad tarptautinės organizacijos valstybėms narėms egzistuoja pareiga atsakyti už tos tarptautinės organizacijos skolas²⁹⁰.

Apibendrinant teisėjų argumentus, pateiktus remiantis tarptautine teise, galima pažymėti, kad, daugumos nuomone, atsižvelgiant į ITC atskirą teisinį subjektiškumą, tiesioginė ITC valstybių narių atsakomybė nekyla. Dauguma taip pat pastebėjo, kad tarptautinėje teisėje nebuvo taisyklės, kuri reglamentuotų valstybių narių atsakomybės klausimą dėl tarptautinės organizacijos sutartinių įsipareigojimų nevykdymo. Kelių teisėjų nuomone, teisingumo principas reikalauja, kad būtų taikoma subsidiari tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybė, tačiau šis klausimas negali būti sprendžiamas nacionaliniame teisme.

Kaip ir *Westland Helicopters Limited* bylos, su ITC žlugimu susijusi jurisprudencija atskleidė valstybių narių atsakomybės už tarptautinės organizacijos veikas klausimo problematiką. ITC bylose šalių kelti argumentai ir teisėjų pozicijos tapo tarptautinės teisės mokslininkų tyrimų išeities tašku nagrinėjant tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybę ir tai iki šiol išlieka vienu svarbiausių precedentų šiuo klausimu.

4.4. Taikomų tarptautinės teisės taisyklių turinio nustatymas

Atsižvelgdamas į aptartos teismų praktikos sukeltas diskusijas, Tarptautinės teisės institutas²⁹¹ atliko išsamų tyrimą dėl tarptautinių organizacijų valstybių narių atsakomybės klausimo, parengė ataskaitą ir 1996 m. priėmė

²⁹⁰ 1989 m. spalio 26 d. Jungtinės Karalystės Lordų rūmų sprendimas byloje *Australia & New Zealand Banking Group Ltd., et al. v. Australia, et al. International Legal Materials*, 1990, Vol. 29, No. 3, p. 670–715.

²⁹¹ Tarptautinės teisės institutas (pranc. *Institut de Droit International*, angl. *Institute of International Law*) yra 1873 m. įkurta neformali nuo valstybių nepriklausoma organizacija (nevyriausybinė organizacija), kuri vienija iškiliausius tarptautinės teisės mokslininkus ir kurios siekis yra prisidėti prie tarptautinės teisės plėtros ir įgyvendinimo. 1904 m. ši organizacija apdovanota Nobelio taikos premija už pastangas skatinti taikų ginčų sprendimą tarp valstybių.

rezoliuciją (pranešėja Higgins). Šioje rezoliucijoje nurodoma, kad nėra jokios bendros tarptautinės teisės taisyklės, kuria remiantis tarptautinės organizacijos valstybėms narėms kiltų atsakomybė vien dėl narystės tarptautinėje organizacijoje²⁹².

Tarptautinės teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, kad valstybėms narėms vien dėl narystės tarptautinėje organizacijoje atsakomybė nekyla²⁹³. Ši pozicija taip pat patvirtinta 2004 m. Tarptautinės teisės asociacijos Tarptautinių organizacijų atskaitomybės ataskaitoje²⁹⁴. Po išsamios praktikos ir doktrinos analizės TTK patvirtino šią poziciją TO atsakomybės straipsniuose²⁹⁵. Tokią poziciją atskleidžia ir valstybių *opinio juris* analizė, atlikta remiantis valstybių pasisakymais Generalinėje Asamblėjoje vykusiuose debatuose dėl TO atsakomybės straipsnių projekto²⁹⁶. Tiek valstybių, tiek tarptautinių organizacijų pozicija, kad valstybės nėra atsakingos už tarptautinių organizacijų veikas, nėra netikėta, nes ji atitinka šių abiejų subjektų interesus. Valstybės yra suinteresuotos išvengti atsakomybės už tarptautinės organizacijos, kuri yra savarankiškas tarptautinės teisės subjektas, veikas, o tarptautinės organizacijos nori pabrėžti savo autonomiją ir nepriklausomumą nuo valstybių narių. Tarptautinės teisės doktrinoje vyraujanti pozicija, kad vien dėl narystės tarptautinėje organizacijoje valstybių atsakomybė nekyla, taip pat yra paremta politiniais argumentais, kurie nagrinėjami toliau.

²⁹² The Legal Consequences for Member States of the Non-Fulfillment by International Organizations of Their Obligations Toward Third Parties, Resolution, *Yearbook of the Institute of International Law*, Vol. 66-II, 1995, 6(a) straipsnis.

²⁹³ 1995 m. Hirsch'as atliko išsamią valstybių praktikos ir *opinio juris* analizę ir padarė išvadą, kad tarptautinėje teisėje aiškios taisyklės dėl tarptautinių organizacijų konkuruojančios ar subsidiarios atsakomybės nėra susiformavusios. Tiesa, jis pažymi tendenciją atmesti konkuruojančios valstybių narių tarptautinės atsakomybės režimą, plačiau žr. HIRSCH, M. *The Responsibility* <...>, p. 128, 147. Taip pat AMERASINGHE, C. F. *Principles* <...>, p. 442; SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law* <...>, p. 524; SEYERSTED, F. *Common Law* <...>, p. 431; CANÇADO TRINDADE, A. A. Some Reflections <...>, p. 6; ŠTURMA, P. The Responsibility of International Organizations and Their Member States. In RAGAZZI, M. (sud.), *Responsibility of International Organizations. Essays in Memory of Sir Ian Brownlie*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, p. 318.

²⁹⁴ International Law Association. Accountability of International Organizations. Final Report. Berlin Conference, 2004, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/9>>, p. 197.

²⁹⁵ TO atsakomybės straipsniai su komentarais, p. 96.

²⁹⁶ CORTÉS MARTÍN, J. M. *The Responsibility* <...>, p. 707.

Pirma, akcentuojamas poreikis užtikrinti tarptautinės organizacijos veiklos savarankiškumą ir nepriklausomumą. Tarptautinės atsakomybės grėsmė lemtų daug aktyvesnį valstybių narių kišimąsi į tarptautinės organizacijos veiklą, kas galiausiai jai kliudytų efektyviai vykdyti savo funkcijas²⁹⁷. Higgins nuomone, priežiūra ir kišimasis būtų sunkiai suderinami su organizacijos, kaip nuo valstybių narių tikrai nepriklausomo subjekto, statusu. Ji teigia, kad, jei valstybėms narėms bus taikoma atsakomybė už tarptautinės organizacijos veikas, tarptautinės organizacijos nepriklausomas teisinis subjektiškumas taps butaforinis²⁹⁸. Minėtoje Tarptautinės teisės instituto rezoliucijoje referuojama į „svarbias politines priežastis, įskaitant būtinybę užtikrinti tarptautinių organizacijų patikimumą ir nepriklausomą jų veikimą“²⁹⁹. Šiuos argumentus citavo ir TTK specialusis pranešėjas Gaja savo ketvirtojoje ataskaitoje tarptautinių organizacijų atsakomybės tema³⁰⁰. Šiuos argumentus neseniai pakartojo Blokker'is, kurio nuomone, tarptautinės organizacijos gali veikti savarankiškai ir veiksmingai tik, jeigu jos pačios atsako už savo padarytus tarptautinės teisės pažeidimus³⁰¹.

Antra, su aptartu pagrindiniu argumentu yra susijęs ir argumentas, kad konkuruojančios arba subsidiarios valstybių narių atsakomybės nustatymas paneigtų tarptautinių organizacijų atskirą teisinį subjektiškumą³⁰². Dėl valstybių narių kišimosi tarptautinė organizacija prarastų savo *volonté distincte*, kuri yra esminis tarptautinių organizacijų teisinio subjektiškumo elementas.

Trečias svarus argumentas – potencialus valstybių nenoras kurti naujas tarptautines organizacijas arba įsitraukti į jų veiklą. Šiuo argumentu, be kita ko,

²⁹⁷ Cinquième Commission. Rapporteur Rosalyn Higgins. The legal consequences for member states of the non-fulfilment by international organizations of their obligations toward third parties, Preliminary Exposé. *Yearbook of the Institut of International Law*, Vol. 66-I, 1995, p. 288.

²⁹⁸ *Ibid.*, p. 419.

²⁹⁹ The Legal Consequences for Member States of the Non-Fulfillment by International Organizations of Their Obligations Toward Third Parties, Resolution, *Yearbook of the Institute of International Law*, Vol. 66-II, 1995, 8 straipsnis.

³⁰⁰ Fourth Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/564, Add 1, Documents of the fifty-eighth session, 2006, p. 124.

³⁰¹ BLOKKER, N. Member State <...>, p. 324.

³⁰² SCHERMERS, H. G.; BLOKKER, N. M. *International Institutional <...>*, p. 1007; STUMER, A. Liability of Member States for Acts of International Organizations: Reconsidering the Policy Objections. *Harvard International Law Journal*, Summer 2007, Vol. 48, No. 2, p. 569.

rėmėsi valstybės atsakovės *Behrami ir Saramati* bei *Al-Jedda* byloje³⁰³. Tokie prieštaravimai yra susiję su bendresnio pobūdžio pozicija, kad tarptautinių organizacijų valstybių narių konkuruojančios ar subsidiarios atsakomybės režimas gali turėti neigiamą poveikį tarptautinės bendruomenės pažangiai institucionalizacijai, o tai turėtų neigiamą poveikį tarptautinių santykių plėtrai³⁰⁴.

Sutiktina, kad tarptautinių organizacijų, kaip savarankiškų tarptautinės teisės subjektų, susiformavimas ir vaidmuo tarptautinėje bendruomenėje turėtų lemti ir jų buvimą savarankiškais atsakomybės pagal tarptautinę teisę subjektais. Tik tokiu atveju tarptautinės organizacijos gali visiškai realizuoti savo tarptautinį teisinį subjektiškumą, kurį sudaro ne tik teisės, bet ir pareigos pagal tarptautinę teisę. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad aptartos tarptautinės teisės mokslininkų pozicijos yra pagrįstos.

Kita vertus, visų pirma, negalima ignoruoti tarptautinių organizacijų atsakomybės pagal tarptautinę teisę įgyvendinimo veiksmingumo problematikos, antra, nors tarptautinių organizacijų teisė yra specializuota tarptautinės teisės sritis, ji negali būti nagrinėjama neatsižvelgiant į susijusias tarptautinės teisės sritis ir tarptautinę teisę kaip sistemą³⁰⁵. Todėl tiek tarptautinės teisės moksle, tiek praktikoje vyraujantis požiūris, kad tarptautinės organizacijos valstybės narės vien dėl narystės tarptautinėje organizacijoje neatsako už tos tarptautinės organizacijos veikas, neturėtų būti absoliutinamas.

4.5. Vyraujančio požiūrio kritika

Nepaisant ankstesniame poskyryje padarytos išvados, kad šiuo metu tarptautinėje bendruomenėje vyrauja nuomonė, kad vien dėl narystės

³⁰³ Valstybių atsakovių *Behrami ir Saramati* byloje – Prancūzijos, Vokietijos ir Norvegijos, taip pat valstybės atsakovės *Al-Jedda* byloje – Jungtinės Karalystės, pozicijos, cituojamos CORTÉS MARTÍN, J. M. *The Responsibility <...>*, p. 706–707.

³⁰⁴ KLABBERS, J. *An Introduction <...>*, p. 288; CORTÉS MARTÍN, J. M. *The Responsibility <...>*, p. 707; STUMER, A. *Liability <...>*, p. 569.

³⁰⁵ *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising From the Diversification and Expansion of International Law*. Report of the Study Group of the International Law Commission. Finalized by Martti Koskenniemi. A/CN.4/L.682, 13 April 2006, p. 11.

tarptautinėje organizacijoje valstybės neatsako už tos tarptautinės organizacijos veikas, būtina paminėti, kad dažnai pateikiami ir priešingą poziciją pagrindžiantys argumentai.

Pirmiausiai nesutinkama su politiniu argumentu, kad valstybių narių atsakomybės nustatymas turėtų neigiamą poveikį tarptautinių organizacijų veiklai ir plėtrai. D'Aspremont'o nuomone, aktyvesnis valstybių narių dalyvavimas tarptautinės organizacijos veikloje sistemiškai nebūtinai turėtų būti laikomas neigiamu dalyku. Priešingai – tai skatintų tarptautinių organizacijų veiklos efektyvumą ir atskaitomybę³⁰⁶. Dar daugiau Stumer'is teigia, kad valstybių narių aktyvesnio kišimosi į tarptautinės organizacijos veiklą prezumpcija yra nepagrįsta. Jo nuomone, jau dabar tarptautinės organizacijos valstybės narės turi pareigą finansiškai remti tarptautines organizacijas, todėl yra (ar bent jau turėtų būti) suinteresuotos jų veiklos priežiūra³⁰⁷. Vertinant šiuos argumentus pabrėžtina, kad išsamių empirinių tyrimų dėl atsakomybės režimo įtakos tarptautinės organizacijos valstybių narių dalyvavimo tarptautinėje organizacijoje aktyvumui nėra (ar bent jau šio tyrimo autorei nepavyko tokių tyrimų rasti), todėl bet kokia išvada šiuo klausimu neišvengiamai yra subjektyvi ir spekuliatyvi.

Kitas vyraujančią nuomonę dėl tarptautinių organizacijų išimtinės atsakomybės kvestionuojantis argumentas siejamas su tam tikrų vertybių tarptautinėje bendruomenėje nustatymu. Būtent remiantis vertybėmis keliamas klausimas, ar egzistuoja ribos tarptautinių organizacijų išimtinėi atsakomybei. Brownlie'io nuomone, tarptautinių organizacijų išimtinės atsakomybės taisyklę apriboja viešoji tvarka³⁰⁸. Tarptautinės teisės doktrinoje nurodoma, kad toks apribojimas taip pat turėtų būti siejamas su nukentėjusiųjų trečiųjų šalių interesų apsauga³⁰⁹. Tai reikštų, kad, pavyzdžiui, kai padaromi tam tikrų žmogaus teisių pažeidimai ir jie priskiriami tarptautinei organizacijai, o tarptautinė organizacija

³⁰⁶ D'ASPREMONT, J. Abuse of the Legal Personality of International Organizations and the Responsibility of Member States, *International Organisations Law Review*, 2007, Vol. 4, Issue 1, p. 107.

³⁰⁷ STUMER, A. Liability <...>, p. 575.

³⁰⁸ BROWNLIE, I. The Responsibility <...>, p. 361.

³⁰⁹ STUMER, A. Liability <...>, p. 568.

neužtikrina teisės kreiptis į teismą nukentėjusioms šalims, tos tarptautinės organizacijos valstybėms narėms galėtų kilti atsakomybė vien dėl jų narystės tarptautinėje organizacijoje. Kaip jau aptarta, teisė kreiptis į teismą dėl tarptautinės organizacijos padarytų teisės pažeidimų praktikoje dažnai yra sunkiai įgyvendinama. Atsižvelgiant į tai, tarptautinės teisės doktrinoje teigiama, kad tarptautinės organizacijos valstybės narėms turėtų būti taikoma atsakomybė tol, kol jos neužtikrins efektyvaus teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo dėl tarptautinės organizacijos padarytų veikų³¹⁰.

Nepaisant to, manytina, kad ir toliaus vyraus priimta pozicija, kad valstybės neatsako už tarptautinės organizacijos veikas vien tik dėl narystės toje tarptautinėje organizacijoje. Kita vertus, argumentai dėl poreikio užtikrinti veiksmingą tarptautinių organizacijų teisminę kontrolę ir efektyvią teisę kreiptis į teismą asmenims, nukentėjusiems dėl tarptautinių organizacijų veiklos, turi įtakos tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės pagal tarptautinę teisę santykiui. Kaip bus parodyta kitoje šio tyrimo dalyje, valstybėms tampa vis sudėgiau išvengti atsakomybės dėl veikų, kurios pažeidžia tarptautinę teisę, net ir tais atvejais, kai tos veikos, yra nulemtos valstybių dalyvavimo tarptautinėse organizacijose. Kalbant metaforiškai, valstybėms narėms tampa vis sunkiau pasislėpti po „instituciniu šydu“ arba jis tampa vis labiau perregimas.

5. Apibendrinimas

Taikant atsakomybę siekiama užtikrinti visišką reparaciją nuo tarptautinės teisės pažeidimo nukentėjusiam subjektui ir garantuoti tarptautinės teisės sistemos efektyvumą. Pagal paprotinę tarptautinę teisę kiekvieno tarptautinės teisės subjekto atsakomybei pagal tarptautinę teisę kilti yra būtinos dvi kumuliatyvios sąlygos: 1) veika, kuri yra tarptautinės teisės pažeidimas, turi būti priskiriama tarptautinės teisės subjektui, kuriam taikoma atsakomybė; 2) ta

³¹⁰ SEYERSTED, F. *Common Law* <...>, p. 437.

veika turi būti to tarptautinės teisės subjekto tarptautinio įsipareigojimo pažeidimas.

Šiuo metu visuotinai sutariama, kad tarptautinės organizacijos gali savarankiškai atsakyti už tarptautinės teisės pažeidimus, t. y. tarptautinės organizacijos yra atsakomybės pagal tarptautinę teisę subjektai. TTK parengti TO atsakomybės straipsniai reguliuoja anksčiau nesuderintą tarptautinių organizacijų tarptautinės atsakomybės sritį ir prisideda prie sisteminio požiūrio į šį klausimą tarptautinėje teisėje nustatymo, tačiau šiuo metu negalima daryti vienareikšmiškos išvados, kad jie kodifikuoja paprotinę tarptautinę teisę. TO atsakomybės straipsnių vertinimas ir statusas ateityje priklausys nuo jų akceptavimo praktikoje. Tuo pačiu būtina pastebėtina, kad TO atsakomybės straipsniai neišsprendžia visų su tarptautinių atsakomybę susijusių aspektų, pavyzdžiui, juose nėra atsakyti visi klausimai dėl tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio, nesprendžiamas klausimas dėl atsakomybės tarptautinėms organizacijoms praktinio pritaikymo.

Nagrinėjant bendrą tarptautinių organizacijų atsakomybės kontekstą, pažymėtina, kad tiek tarptautinių organizacijų kūrimui, tiek jų veiklai turėtų būti taikomi tam tikri ribojimai. Šie ribojimai pirmiausiai siejami su tuo, kad tarptautinės organizacijos narės yra valstybės – suverenūs subjektai, turintys teises ir pareigas pagal tarptautinę teisę. Kai valstybės suteikia funkcijas tarptautinei organizacijai, tai negali turėti neigiamos įtakos jų nacionalinių konstitucinių vertybių apsaugos užtikrinimui, be to, įkurdamos tarptautinę organizaciją ir dalyvaudamos jos veikloje, valstybės yra saistomos savo tarptautinių įsipareigojimų. Ribojimai tarptautinių organizacijų veiklai taip pat gali būti pagrindžiami vertinant tarptautinės organizacijos vykdomų funkcijų pobūdį, t. y. kai tarptautinės organizacijos įgyvendina valdžios įgaliojimus, joms taikomi reikalavimai pagal teisės viršenybės principą. Galiausiai atkreiptinas dėmesys į praktinį poreikį užtikrinti atsakomybės taikymą tarptautinėms organizacijoms, nes tik taip tarptautinė organizacija gali užsitikrinti patikimumą ir legitimumą tiek tarp savo valstybių narių, tiek bendruomenėje, kurioje ji veikia, o tai yra būtinos sąlygos jos veiksmingai veiklai.

Praktikoje tarptautinių organizacijų teisminė kontrolė išlieka neefektyvi. Tai lemia: a) tarptautinių įpareigojimų, kurie saisto tarptautines organizacijas, identifikavimo problema; b) tarptautinių organizacijų teisminės kontrolės įgyvendinimo sunkumai. Šios aplinkybės sąlygoja tai, kad tarptautinių organizacijų vidinės ir išorinės teisminės kontrolės sistema nėra pakankamai efektyvi. Dėl teisminės kontrolės mechanizmų trūkumo nėra užtikrinamas tarptautinės teisės laikymasis ir nėra garantuojamos teisinės gynybos priemonės nuo tarptautinės teisės pažeidimo nukentėjusiems asmenims. Atsižvelgiant į tai, tampa reikšmingas tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybės aspektas.

Pozityvioji tarptautinė teisė nepateikia atsakymo sprendžiant valstybių narių atsakomybės už tarptautinės organizacijos veikas klausimą. Atlikus kitų tarptautinės teisės šaltinių analizę, darytina išvada, kad šiuo metu nėra jokios bendrosios tarptautinės teisės taisyklės, kuri nustatytų valstybių narių atsakomybę vien dėl narystės tarptautinėje organizacijoje. Pozicija, kad valstybės neatsako už tarptautinės organizacijos veikas vien dėl narystės toje organizacijoje yra grindžiama poreikiu užtikrinti tarptautinių organizacijų veiklos nepriklausomumą ir efektyvumą. Tokią poziciją TTK patvirtino ir TO atsakomybės straipsniuose. Visgi pastaraisiais dešimtmečiais požiūris, pagal kurį valstybių narių atsakomybė yra griežtai ribojama, yra vis labiau kritikuojamas. Kritika tarptautinės teisės doktrinoje, visų pirma, yra grindžiama poreikiu užtikrinti reparaciją nuo tarptautinių organizacijų veikų nukentėjusiems asmenims.

II. TARPTAUTINIŲ ORGANIZACIJŲ IR JŲ VALSTYBIŲ NARIŲ ATSAKOMYBĖS SANTYKIO SPRENDIMAS

Šioje disertacijos dalyje nagrinėjami konkretūs būdai, kuriais remiantis sprendžiamas tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykis.

Visų pirma, tyrime nagrinėjamas santykis gali būti sprendžiamas veikos priskyrimo aspektu. Tokiu būdu tarptautinės organizacijos ir jos valstybės narės atsakomybės santykio klausimas yra ankstyvojoje atsakomybės nustatymo stadijoje. Turint omenyje jau aptartą daugialypį ir dinamišką tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių santykį, veikos priskyrimo klausimas dažnai kelia daug diskusijų tarptautinės teisės teorijoje, be to, turi praktines pasekmes. Atsižvelgiant į praktinius tarptautinių organizacijų atsakomybės įgyvendinimo sunkumus, veikos priskyrimas tarptautinei organizacijai dažnai reiškia, kad praktiškai atsakomybė nebus pritaikyta. Nukentėjęs asmuo atsiduria geresnėje padėtyje, jei yra nusprendžiama, kad ginčijama veika priskirtina valstybei.

Antra, tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykis analizuojamas atsakomybės priskyrimo aspektu. Tokiu atveju, nors valstybei nėra priskiriama veika, kuri kvalifikuojama kaip tarptautinės teisės pažeidimas, ir tarptautinės organizacijos valstybė narė nėra tiesiogiai atsakinga už tarptautinės organizacijos padarytą tarptautinės teisės pažeidimą, valstybei narei atsakomybė gali kilti papildomais pagrindais.

Paskutinė analizės dalis siejama su teismų praktikoje išplėtotais tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio sprendimo principais. Šie principai remiasi valstybių atsakomybės analize pagal valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus taisyklės tiesiogiai nenagrinėjant tarptautinės organizacijos atsakomybės klausimo.

1. Veikos priskyrimas

Veikos priskyrimo taisyklės nėra kodifikuotos tarptautinėje sutartinėje teisėje, o dėl jų paprotinio statuso ir galimai egzistuojančių tarptautinių papročių turinio, ypač kiek tai susiję su valstybės tarptautinei organizacijai perduotų organų veikų priskyrimu, nėra sutariama. Pažymėtina, kad tarptautinės organizacijos ir jų valstybių narių atsakomybės santykio aspektas praktikoje dažniausiai iškyla (ar bent jau iki šiol iškilo) sprendžiant dėl valstybės tarptautinei organizacijai perduotų pareigūnų ar organų veikų priskyrimo, konkrečiau – dėl valstybių JT perduotų karinių pajėgų veikų priskyrimo. Atsižvelgiant į tai, aptarus bendrus veikos priskyrimo valstybėms ir tarptautinėms organizacijoms principus, tyrime išsamiai analizuojama valstybių organų perdavimo praktika JT, veikos priskyrimo taisyklių tokiais atvejais taikymo praktika, TTK siūlomos taisyklės TO atsakomybės straipsniuose, nacionalinių ir tarptautinių teismų pozicijos sprendžiant dėl tokių perduotų organų veikų priskyrimo tarptautinei organizacijai ar (ir) valstybei. Galiausiai pateikiami apibendrinimai ir pasiūlymai dėl taikytinų veikos priskyrimo taisyklių turinio ir principų.

1.1. Veikos ir priskyrimo sąvokos

a) Veikos sąvoka

Nors veikos priskyrimo valstybei ar (ir) tarptautinei organizacijai atsakomybės kontekste sąlygos išsamiai analizuojamos kituose šio tyrimo skyriaus poskyriuose, pirmiausiai pateikiamos tyrimui reikšmingos bendro pobūdžio pastabos dėl veikos ir priskyrimo sąvokų.

Atsakomybės pagal tarptautinę teisę kontekste veikos sąvoka apima tiek valstybės ar tarptautinės organizacijos veikimą, tiek neveikimą³¹¹. „Veikimo“ nustatymas paprastai nekelia sunkumų, tačiau „neveikimo“ nustatymas ir jo

³¹¹ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 14.

priskyrimas reikalauja platesnio paaiškinimo. Pagal tarptautinę teisę valstybei gali būti taikoma atsakomybė, jei ji nesielia pakankamai rūpestingai, kad užkirstų kelią teisės pažeidimams, pavyzdžiui, jeigu ji nesiima reikiamų prevencinių veiksmų, tinkamai neištiria padarytų pažeidimų arba nesilaiko pareigos atlyginti žalą³¹². Taigi pareigos užkirsti kelią tarptautinės teisės pažeidimui ir kitų su tuo susijusių pareigų neįvykdymas gali lemti valstybės atsakomybę pagal tarptautinę teisę, nors konkretūs veiksmai, kuriais tie pažeidimai buvo padaryti, ir nėra jai priskirtini. Tokiais atvejais valstybė yra atsakinga už savo pačios neveikimą.

Neveikimas atsakomybės kontekste suprantamas ne kaip bet koks nedarymas ar neveiklumas – jis turi teisinės pasekmes tik tada, kai neįgyvendinama teisinė pareiga veikti, t. y. teisės požiūriu jo reikšmė gali būti įvertinta tik analizuojant tam tikros teisinės pareigos, kuri saisto konkretų tarptautinės teisės subjektą, turinį³¹³. *Jungtinių Valstijų diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane* byloje TTT apibrėžė atsakomybės priskyrimo valstybei neveikimo pagrindu bendras sąlygas: a) valstybė turėjo įpareigojimą veikti pagal tarptautinę teisę; b) valstybė žinojo apie poreikį imtis veiksmų; c) valstybė turėjo priemones tam, kad galėtų įgyvendinti savo įsipareigojimus; d) valstybė visiškai neįvykdė šių įsipareigojimų³¹⁴.

Tarptautinei organizacijai taip pat gali kilti atsakomybė dėl jai priskiriamo neveikimo. Teoriškai tarptautinės organizacijos taip pat turi bendro pobūdžio pareigą elgtis rūpestingai, kiek tai yra paprotinė tarptautinė teisė³¹⁵, ir pozityviašias pareigas³¹⁶. Tačiau šių koncepcijų pritaikymo tarptautinėms organizacijoms praktika yra negausi. Tą pirmiausiai lemia jau anksčiau aptarta aplinkybė, kad tarptautinės organizacijos paprastai nėra prisijungusios prie

³¹² CASSESE, A. *International Law* <...>, p. 250.

³¹³ CRAWFORD, J. *State Responsibility* <...>, p. 218.

³¹⁴ Sprendimas *Jungtinių Valstijų diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane* byloje (Jungtinės Amerikos Valstijos prieš Iraną) (*United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran* (United States of America v. Iran)), 24 May 1980, I. C. J. Reports 1980, para. 68.

³¹⁵ BOON, K. E. *Are Control* <...>, p. 37.

³¹⁶ Pavyzdžiui, *Human Rights Due Diligence Policy on United Nations Support to non-United Nations Security Forces*, UN Secretary-General, Identical letters dated 25 February 2013 from the Secretary-General addressed to the President of the General Assembly and to the President of the Security Council, UN Doc. A/67/775-S/2013/110, 5 March 2013.

atitinkamų tarptautinių sutarčių, o nustatyti ir pagrįsti šių pareigų turinį remiantis vien paprotine tarptautine teise praktikoje yra sudėtinga. Be to, kaip jau aptarta, beveik nevykdoma tarptautinių organizacijų veiklos išorinė teisinė priežiūra. Nepaisant to, pozityviųjų įsipareigojimų laikymasis turi didelės reikšmės, pavyzdžiui, JT imasi priemonių užkirsti kelią taikdarius daromiems seksualinio pobūdžio nusikaltimams.

Tarptautinė organizacija, kaip ir valstybė, yra teisinė fikcija, kuri gali veikti tik per fizinius asmenis. XX a. pradžioje tą patvirtino ir Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas konsultacinėje išvadoje *Dėl klausimų, susijusių su vokiečių naujakuriais Lenkijoje*, konstatavęs, kad valstybės gali veikti tik per savo agentus ir atstovus³¹⁷. Taigi veikos priskyrimas tarptautinės teisės subjektui yra būtinas elementas tam, kad būtų galima nustatyti tarptautinės teisės pažeidimą. Antras atsakomybės taikymui būtinas elementas yra tarptautinio įsipareigojimo pažeidimas. Sprendžiant dėl atsakomybės šie elementai turi būti įvertinti atskirai. Taigi veikos priskyrimo negalima prilyginti veikos kvalifikavimui tarptautinės teisės pažeidimu, nes tam, kad būtų konstatuotas tarptautinės teisės pažeidimas papildomai būtina įvertinti, ar tarptautinės teisės subjektui priskirta veika pažeidė jo tarptautinius įsipareigojimus. Kai situacija yra susijusi su vieno tarptautinės teisės subjekto veiksmu, daugeliu atvejų veikos priskyrimas atskirai nėra nagrinėjamas (praktikoje sudėtinga atriboti šiuos du loginius veiksmus). Kai susiduriama su situacijomis, kuomet veikia keli tarptautinės teisės subjektai, šie du etapai yra aiškiau atribojami. Kadangi tarptautinės teisės subjektus saisto skirtingi tarptautiniai įsipareigojimai (pavyzdžiui, ES valstybės narės yra EŽTK dalyvės, o ES – ne), sprendimas dėl veikos priskyrimo gali lemti tai, ar atsakomybė iš viso bus pritaikyta ir ar nukentėjusiems asmenims bus prieinamos teisinės gynybos priemonės. Tarptautinės teisės doktrinoje pažymima, kad veikos priskyrimas, ypač tais atvejais, kai susiduriama su situacijomis, kuriose

³¹⁷ Konsultacinė išvada *Dėl klausimų, susijusių su vokiečių naujakuriais Lenkijoje* (*Questions relating to German Settlers in Poland, Advisory Opinion*), 10 September 1923, Publications of the Permanent Court of International Justice, Series B, No. 6, p. 4, 22.

dalyvauja keli subjektai, yra vienas problemiškesnių atsakomybės taisyklių tarptautinėje teisėje aspektų³¹⁸.

b) Priskyrimo sąvoka

Priskyrimas (angl. *attribution*³¹⁹) apibrėžiamas kaip procesas, kurio metu konkretus veikimas arba neveikimas (veika) yra susiejamas su valstybe arba tarptautine organizacija³²⁰. TTK atsakomybės modelyje veikos priskyrimas yra laikomas iš esmės techniniu klausimu. Visgi praktikoje dėl šio elemento kyla nemažai diskusijų ir jų metu pasitelkiami politiniai argumentai, nes, kaip jau minėta, veikos priskyrimas vienam ar kitam subjektui gali nulemti tai, ar iš viso bus kam taikyti atsakomybę pagal tarptautinę teisę. Diskusijos dėl veikos priskyrimo kriterijų aiškinimo tampa diskusijomis dėl atsakomybės tikslų ir tinkamos skirtingų interesų (pavyzdžiui, tarptautinių organizacijų veiklos nepriklausomumo ar trečiųjų šalių interesų apsaugos) pusiausvyros užtikrinimo.

Veikos priskyrimas valstybei ar tarptautinei organizacijai yra tarptautinės, o ne nacionalinės teisės reguliuojamas dalykas³²¹. Veikos priskyrimas yra laikomas teisės, o ne fakto klausimu. Tokio požiūrio laikosi ir TTK, kuri nurodo, kad veikos priskyrimas valstybei, kaip tarptautinės teisės subjektui, yra paremtas tarptautinės teisės nustatytais kriterijais, o ne vien faktiniu priežastiniu ryšiu³²². Šiuo metu tokia pozicija vyrauja ir tarptautinės teisės doktrinoje³²³. Anksčiau kitokios nuomonės laikėsi specialusis pranešėjas valstybių atsakomybės klausimu Arangio Ruiz'as, kuris teigė, kad reikėtų

³¹⁸ KLABBERS, J. *An Introduction* <...>, p. 280; HAFNER, G. *Can International* <...>, p. 239.

³¹⁹ Teisės praktikoje ir doktrinoje anglų kalba taip pat vartojamas šio žodžio sinonimas *imputability*. TTK pasirinko vartoti žodį *attribution*, nes, kitaip nei žodis *imputability*, jis nesuponuoja kaltės elemento. Be to, anglų kalba žodis *imputation* taip pat galimai implikuoja, kad veikos susiejimas su tarptautinės teisės subjektu yra fikcija ir tai yra kažkieno kito veika.

³²⁰ Valstybių atsakomybės straipsnių komentaras, p. 36.

³²¹ *Ibid.*, p. 38–39. Visgi valstybės ar tarptautinės organizacijos vidaus teisė gali būti aktuali nustatant, ar tam tikras asmuo turi oficialų pareigūno statusą atitinkamai valstybėje ar tarptautinėje organizacijoje.

³²² Report of the International Commission on the work of its Twenty-fifth session. Yearbook of the International Law Commission, 1973, Vol. II, p. 198.

³²³ CHEN, Y. Attribution, Causation and Responsibility of International Organizations. In SAROOSHI, D. (sud.), *Responsibility, Immunities, and Remedies for the Acts of International Organizations*. The Hague: Brill/Nijhoff, 2014, p. 43.

kalbėti apie faktinį ryšį tarp veikos ir valstybės, t. y. apie faktinį veikos susiejimą su valstybe, kaip tarptautinės teisės subjektu. Jo požiūriu, tarptautinė teisė tik fiksuoja arba akceptuoja tokį faktinį ryšį³²⁴. Ši teorija yra susijusi su paradigma, kad valstybė, kaip pirminis ir pagrindinis tarptautinės teisės subjektas, nulemia tarptautinės teisės sistemą (yra pirmiau jos), todėl atitinkamai tarptautinės teisės taisyklės negali apibrėžti valstybės struktūros³²⁵. Veikos priskyrimas doktrinoje apibūdintas ir kaip intelektinis veiksmas, kurio metu pažeidimas susiejamas su valstybės atsakomybe. Toks vertinimas neužkerta kelio veikos priskyrimą tuo pačiu laikyti ir teisės klausimu³²⁶. Galiausiai kai kurie mokslininkai veikos priskyrimą apibūdina kaip teisinę fikciją, kuri privačių asmenų veiksmus prilygina valstybės veiksmams ir lemia jos atsakomybę³²⁷. Pastarojo požiūrio ilgainiui atsisakyta, nes jis implikuoja, kad atsakomybė valstybei kilo už kito asmens, o ne už jos pačios veikas.

TTK pozicija, pagal kurią veikos priskyrimas apibūdinamas kaip techninis klausimas, kritikuojama tarptautinės teisės doktrinoje. Pavyzdžiui, Brownlie'io nuomone, vien tik veikos priskyrimas neturi praktinės reikšmės, jei kartu nėra analizuojami pažeisto tarptautinės teisės įsipareigojimo pobūdis, padaryto pažeidimo pobūdis ir pan. Jo teigimu, neįmanoma suformuluoti priskyrimo taisyklių, kurios būtų taikomos nuosekliai ir nepriklausomai nuo pirminių taisyklių³²⁸. Manytina, kad tokiu atveju jau kalbama apie atsakomybės, o ne apie veikos priskyrimą. Žinoma, ši kritika gali būti laikoma bent jau iš dalies pagrįsta, nes tam tikrais atvejais yra sudėtinga atskirti pirmines ir antrines taisykles. Tai ypač pastebima, kai yra nagrinėjamas neveikimo priskyrimas. Neveikimas gali būti nustatytas tik apibrėžus, kokio aktyvaus elgesio iš tarptautinės teisės subjekto reikalauja pirminės taisyklės. Be to, tam tikrais atvejais gali būti keliamas klausimas, kiek pirminės tarptautinės teisės taisyklės

³²⁴ Second Report on State Responsibility by Special Rapporteur Gaetano Arangio-Ruiz, Doc. A/CN.4/425, Documents of the Forty-first session, 1989, p. 51–52.

³²⁵ CONDORELLI, L.; KRESS, C. The Rules of Attribution: General Considerations. In CRAWFORD, J.; PELLET, A.; OLESSON, S. (sud.), *The Law of International Responsibility*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2010, p. 226.

³²⁶ CHEN, Y. Attribution <...>, p. 46.

³²⁷ SHAW, M. N. *International Law* <...>, p. 786.

³²⁸ BROWNLIE, I. *Principles* <...>, p. 436.

gali lemti antrinių taisyklių (šiuo atveju veikos priskyrimo taisyklių) turinį. Pavyzdžiui, tarptautinės teisės doktrinoje diskusijose dėl teroristų veikų priskyrimo valstybei vis dažniau siūloma taikyti žemesnį (t. y. ne tokį griežtą) veikų priskyrimo standartą nei efektyvios kontrolės testas, kuris suprantamas kaip konkrečių nurodymų padaryti konkrečius veiksmus davimas³²⁹. Kita aktuali sritis – žmogaus teisių apsauga. Analizuojant EŽTT praktiką valstybių atsakomybės srityje, galima pastebėti pirminių taisyklių (EŽTK) poveikį EŽTT taikomų antrinių taisyklių turiniui, pavyzdžiui, sprendžiant klausimą dėl privačių asmenų veikų priskyrimo valstybei kaip *Ilaşcu* byloje³³⁰.

Priskyrimo klausimas yra aktualus (tiesiogiai ar netiesiogiai) visais atvejais, kai pagal tarptautinę teisę analizuojami valstybės veiksmai. Priskyrimo klausimas yra nagrinėjamas ne tik tarptautinės atsakomybės teisės, bet ir tarptautinių sutarčių teisės (sprendžiant, kas gali prisiimti įsipareigojimus valstybės vardu) ar diplomatinės teisės (sprendžiant, kam gali būti taikomas imunitetas) kontekste, todėl būtina atkreipti dėmesį, kad priskyrimo taisyklių turinys skirtingose tarptautinės teisės srityse nėra identiškas³³¹ ir priskyrimo aiškinimas vienoje srityje automatiškai neturėtų būti taikomas kitai sričiai.

Veikos priskyrimo taisyklės nustato, kokiais kriterijais ir sąlygomis remiantis asmens veika susiejama su valstybe ar tarptautine organizacija. Valstybių atsakomybės kontekste veikos priskyrimo taisyklės yra paremtos fundamentaliu atskyrimu tarp viešų ir privačių veiksmų³³². Tarptautinių organizacijų atveju šį atskyrimą taikyti gali būti sudėtinga, ypač tais atvejais, kai yra nagrinėjamas tarptautinei organizacijai perduotų valstybės organų veikų priskyrimas, nes tuomet paprastai kyla klausimas, kuriam iš dviejų tarptautinės teisės subjektų veika yra priskirtina.

³²⁹ CHEN, Y. Attribution <...>, p. 50.

³³⁰ 2004 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Ilaşcu prieš Moldovą ir Rusiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 48787/99, para. 392–393. Šis sprendimas plačiau aptariamas šios disertacijos antrosios dalies 2 skyriuje.

³³¹ Valstybių atsakomybės straipsnių komentaras, p. 39.

³³² First Report on State responsibility by Mr. James Crawford, Special Rapporteur, Doc. A/CN.4/490/Add.1-7, documents of the fiftieth session, ILC Report, Doc. A/53/10, 1998, Add 5, p. 6.

c) *Jurisdikcijos nustatymo ir veikos priskyrimo klausimų atskyrimas*

Kaip jau minėta, veikos priskyrimo taisyklės yra antrinės tarptautinės teisės taisyklės. O jurisdikcijos klausimas yra siejamas su pirminių tarptautinės teisės taisyklių taikymu, siekiant atsakyti į klausimą, ar valstybę (arba tarptautinę organizaciją) saisto tam tikras tarptautinis įsipareigojimas toje situacijoje. Logiškai šie du klausimai turėtų būti nagrinėjami atskirai. Atsakius į klausimą, ar tam tikra veika yra priskiriama valstybei (arba tarptautinei organizacijai), turėtų būti sprendžiama, ar valstybę (arba tarptautinę organizaciją) saisto tam tikras tarptautinis įsipareigojimas toje situacijoje. Nagrinėjant šias dvi koncepcijas gali būti vartojamos panašios sąvokos, tokios kaip *efektyvi kontrolė*. Pavyzdžiui, EŽTK 1 straipsnis nustato, kad „[a]ukštosios susitariančios šalys garantuoja kiekvienam jų jurisdikcijoje esančiam žmogui teises bei laisves, apibrėžtas šios Konvencijos pirmame skyriuje“. Atsižvelgiant į tai, nagrinėdamas konkrečią peticiją, EŽTT kiekvienu atveju turėtų įvertinti, ar pareiškėjas toje situacijoje buvo valstybės atsakovės jurisdikcijoje. Valstybės jurisdikcija pagal EŽTK 1 straipsnio nuostatas turėtų būti suprantama kaip teritorijos arba asmenų kontrolė. Tokią kontrolę valstybė gali įgyvendinti tik per asmenų, kurių veikos jai priskiriamos pagal valstybių atsakomybės taisykles, veiksmus³³³.

Absoliučia dauguma atvejų problemų dėl veikos priskyrimo nekildavo (valstybės pareigūnų veiksmai automatiškai priskiriami valstybei), todėl, pavyzdžiui, daugelyje EŽTT nutarčių šis klausimas iš viso nėra nagrinėjamas. Tais atvejais, kai veikų priskyrimo problema iškilo (arba galėjo kilti), EŽTT nutarčių *obiter dicta* šios dvi koncepcijos ne visada buvo aiškiai atskiriamos, ypač kai sprendžiama dėl ekstrateritorinės jurisdikcijos³³⁴. Be to, pastebėtina,

³³³ MILANOVIĆ, M.; PAPIĆ, T. As Bad <...>, p. 273.

³³⁴ Pavyzdžiui, *Jaloud* byloje EŽTT teisėjai Spielmann'as ir Raimondi'is pritariančioje atskirojoje nuomonėje bei teisėja Motoc pritariančioje atskirojoje nuomonėje pažymėjo, kad, toje byloje sprenddamas valstybės atsakovės ekstrateritorinės jurisdikcijos klausimą, EŽTT nagrinėjo valstybių atsakomybės taisykles, nors ankstesnėje savo praktikoje buvo nurodęs, kad šie klausimai turėtų būti nagrinėjami atskirai (žr. 2014 m. lapkričio 20 d. EŽTT sprendimą byloje *Jaloud prieš Nyderlandus* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 47708/08, atitinkamai p. 81–82 ir p. 87–88.

kad EŽTT nebūtinai pirmiausiai išsprendžia veikų priskyrimo klausimą. Pavyzdžiui, *Banković* byloje sprendžiant dėl jurisdikcijos pirmiausiai vertintas jurisdikcijos *ratione loci* trūkumas³³⁵. Teisės doktrinoje nėra bendros nuomonės dėl šių elementų nagrinėjimo sekos³³⁶. Visgi, manytina, kad šių elementų nagrinėjimo eiliškumas nėra esminis aspektas ir jis gali būti nustatomas atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes. Svarbiausia yra suvokti ir atriboti šių dviejų atsakomybės elementų analizę siekiant tinkamai nustatyti taikomas teisės taisykles.

1.2. Veikos priskyrimo taisyklės valstybių atsakomybės kontekste

1.2.1. Veikos priskyrimo taisyklės Valstybių atsakomybės straipsniuose

Veikos priskyrimo taisyklės valstybių atsakomybės kontekste yra skirtos atskirti valstybės viešųjų funkcijų vykdymą ir veiksmus, įgyvendinamus privačiais tikslais. Jos taip pat turėtų užtikrinti, kad būtų išvengta veikų priskyrimo spragų. Atsižvelgiant į tai, šios taisyklės yra paremtos iš esmės trejopo pobūdžio kriterijais.

Visų pirma, valstybė gali *pripažinti arba priimti* tam tikrą elgesį kaip savo veiką³³⁷. Tokiu atveju veikos priskyrimui yra būtinas tarptautinės teisės subjekto pareiškimas, kuriuo jis pripažintų ar priimtų tam tikrą elgesį kaip priskirtiną sau. Ši taisyklė apibūdinama kaip procedūrinė taisyklė³³⁸. Ji, pavyzdžiui, buvo pritaikyta *Jungtinių Valstijų diplomatinio ir konsulinio*

³³⁵ 2001 m. gruodžio 12 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Banković ir kiti prieš Belgiją ir kitus* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 52207/99. Daugiau šiuo klausimu žr. MILANOVIĆ, M. *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties: Law, Principles, and Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 41–53.

³³⁶ Milanović'iaus nuomone, pirmiausiai turi būti atsakoma į klausimą, ar ta konkreti veika yra priskiriama valstybei, po to turėtų būti sprendžiama dėl antrojo tarptautinės atsakomybės elemento (žr. MILANOVIĆ, M. *Extraterritorial* <...>, p. 51). Vanneste'ė laikosi priešingos pozicijos dėl šių aspektų nagrinėjimo sekos (žr. VANNESTE, F. *General International Law Before Human Rights Courts: Assessing the Speciality Claim of International Human Rights Law*. Antwerpen: Intersentia, 2010, p. 174).

³³⁷ Valstybių atsakomybės straipsnių 10 straipsnis.

³³⁸ MESSINEO, F. *Attribution* <...>, p. 68.

personalo Teherane byloje, kur buvo pripažinta, kad Irano pareigūnai savo viešais pareiškimais prisiėmė atsakomybę už studentų organizacijų veiksmus³³⁹.

Kitais atvejais vertinami: a) instituciniai ir b) faktiniai ryšiai.

a) *Instituciniai ryšiai*

Taikant atsakomybę valstybėms už tarptautinės teisės pažeidimus pagal bendrą veikų priskyrimo taisyklę bet kurio valstybės *de jure* organo veika pagal tarptautinę teisę laikoma šios valstybės veika nepriklausomai nuo to, ar šis organas vykdo įstatymų leidybos, vykdomąsias, teismines ar kurias nors kitas funkcijas, taip pat nepriklausomai nuo to, kokią padėtį jis užima šios valstybės organizacinėje struktūroje, ir nuo to, ar šis organas yra centrinės vyriausybės ar valstybės teritorinio vieneto organas. Organo sąvoka apima bet kurį asmenį ar vienetą, kuris turi organo statusą pagal valstybės vidaus teisę³⁴⁰. Valstybei taip pat priskiriamas asmenų ar vienetų, vykdančių tam tikrus valstybinės valdžios elementus elgesys³⁴¹, jai suteiktų kitos valstybės organų elgesys³⁴², jos organų *ultra vires* elgesys³⁴³. Jei *ultra vires* veiksmai padaromi oficialių funkcijų vykdymo metu, jie paprastai yra priskiriami valstybei. Privačiai padaromi valstybės pareigūnų veiksmai nėra priskiriami valstybei, tačiau TTK nurodo, kad net ir privatus elgesys gali būti priskiriamas valstybei, jeigu jis yra pasikartojantis ir paplitęs, o valstybė žinojo arba turėjo apie jį žinoti, tačiau nesiėmė jokių veiksmų tam, kad užkirstų jam kelią³⁴⁴.

³³⁹ Sprendimas *Jungtinių Valstijų diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane byloje (Jungtinės Amerikos Valstijos prieš Iraną) (United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran))*, 24 May 1980, I. C. J. Reports 1980, p. 29–30, 33.

³⁴⁰ Valstybių atsakomybės straipsnių 4 straipsnis.

³⁴¹ Valstybių atsakomybės straipsnių 5 straipsnis.

³⁴² Valstybių atsakomybės straipsnių 6 straipsnis.

³⁴³ Valstybių atsakomybės straipsnių 7 straipsnis.

³⁴⁴ Valstybių atsakomybės straipsnių komentaras, p. 46.

c) *Faktiniai ryšiai*

Taikant faktinių ryšių kriterijų³⁴⁵, daugiausiai diskusijų kyla dėl asmenų ar vienetų, kurie nėra valstybės organai ir nevykdo valstybinės valdžios elementų, bet kuriems vadovauja ar kuriuos kontroliuoja valstybė, elgesio priskyrimo. Valstybių atsakomybės straipsniuose TTK naudoja efektyvios kontrolės testą, kuris reiškia, kad tam tikro asmens ar subjekto elgesys yra laikomas valstybės elgesiu, jei tas asmuo ar subjektas *faktiškai* veikia pagal tos valstybės instrukcijas ar esant tos valstybės nurodymams ar kontrolei³⁴⁶. TTK remiasi TTT *Nikaragvos* ir *Genocido konvencijos* bylose suformuluotu efektyvios kontrolės testu. Visgi klausimas dėl to, koks testas turėtų būti taikomas sprendžiant klausimą dėl nevyriausybinė darinių veikų priskyrimo valstybei išlieka kontraversiškas tiek teismų praktikoje, tiek tarptautinės teisės doktrinoje³⁴⁷. Tačiau atsakymas į šį klausimą yra svarbus šiam tyrimui, nes būtent veikų priskyrimo valstybėms kriterijais yra remiamasi ir sprendžiant klausimą dėl veikų priskyrimo tarptautinei organizacijai ar jos valstybės narėms. Atsižvelgiant į tai, kitame skyriuje išsamiau aptariamos efektyvios kontrolės testo ištakos ir turinys taikant atsakomybę valstybėms už tarptautinės teisės pažeidimus.

1.2.2. Privataus asmens ar asmenų grupės elgesio priskyrimas valstybei

Reikšmingiausias privačių asmenų veikų priskyrimo valstybei precedentas išlieka TTT išnagrinėta *Nikaragvos* byla, kurioje buvo

³⁴⁵ Prieš šio pobūdžio taisyklių dar priskirtinos Valstybių atsakomybės straipsnių 9 ir 10 straipsniuose nustatytos taisyklės, atitinkamai dėl elgesio, atliekamo situacijose, kai valstybės valdžios institucijų nėra arba jos nefunkcionuoja, ir dėl sukilėlių ar kitokio judėjimo elgesio.

³⁴⁶ Valstybių atsakomybės straipsnių 8 straipsnis.

³⁴⁷ Pirmiausiai paminėtinas JTBJ 1999 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Prokuroras prieš Tadić*, apeliacinė kolegija, IT-94-1-A, kuriame taikytas bendrosios kontrolės testas (para. 131, 137). Nenuosekli tarptautinių teismų praktika veikų priskyrimo testo klausimu ir jos sukeltos diskusijos plačiau aptariamos 2.2 poskyryje.

suformuluotas efektyvios kontrolės testas³⁴⁸. Šioje byloje, spręsdamas dėl JAV atsakomybės, TTT išskyrė dvi asmenų, kurie nėra *de jure* valstybės organai, bet kurie, nepaisant to, veikia kaip valstybės organai, kategorijas: 1) asmenys, kurie yra visiškai priklausomi nuo valstybės – jos apmokami, aprūpinti, iš esmės remiami ir veikiantys pagal tos valstybės organų planus ir nurodymus (tai buvo *UCLAS Nikaragvos* bylos atveju); 2) asmenys, kurie, nors yra apmokami, finansuojami ir aprūpinami užsienio valstybės, bet išlaiko tam tikrą nepriklausomumo laipsnį (tai buvo Nikaragvos sukilėliai *Contras* toje byloje)³⁴⁹.

TTT nurodė, kad *UCLAS* veiksmai buvo aiškiai priskirtini užsienio valstybei (JAV). Tačiau dėl *Contras* padarytų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų priskyrimo JAV TTT atsakė neigiamai. Spręsdamas dėl *Contras* veikų priskyrimo, TTT taikė efektyvios kontrolės testą ir konstatavo, kad efektyvios kontrolės toje situacijoje nebuvo. TTT pažymėjo, kad, nors JAV apmokė, apginklavo, aprūpino, finansavo, teikė paramą ir kitaip skatino, rėmė ir padėjo *Contras*, JAV nei davė nurodymus, nei privertė *Contras* vykdyti žmogaus teisių ir humanitarinės teisės pažeidimus³⁵⁰. TTT pripažino, kad toje situacijoje savo veiksmais JAV pažeidė nesikišimo į kitos valstybės vidaus reikalus principą³⁵¹. Taigi atsakomybė JAV kilo dėl jos pačios veiksmų, o ne dėl *Contras* veiksmų.

Apibendrinant sprendimą *Nikaragvos* byloje, efektyvi kontrolė reiškia: arba 1) nurodymų vykdyti konkrečius veiksmus davimą, arba 2) privertimą vykdyti tuos konkrečius veiksmus.

Autoritetingiausiu šio TTT sprendimo kritiku galėtų būti laikomas Cassese, kurio nuomone, TTT nurodytas efektyvios kontrolės testas nebuvo paremtas nei paprotine tarptautine teise, nei bendraisiais atsakomybės principais, nei bendraisiais tarptautinės teisės principais, bet iš esmės buvo paremtas

³⁴⁸ Sprendimas *Karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą byloje (Nikaragva prieš Jungtines Amerikos Valstijas) (Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America))*, 27 June 1986, I. C. J. Reports 1986, p. 14.

³⁴⁹ *Ibid.*, para. 106.

³⁵⁰ *Ibid.*, para. 115.

³⁵¹ CASSESE, A. The Nicaragua and Tadić Tests Revisited in Light of the ICJ Judgment on Genocide in Bosnia. *European Journal of International Law*, 2007, Vol. 18, No. 4, p. 652.

politiniais motyvais. Jo teigimu, efektyvios kontrolės testas yra pernelyg griežtas, o tai prieštarauja vienam iš esminių atsakomybės taisyklių principų, kad valstybės negali išvengti atsakomybės vien dėl to, kad jos veikia ne per savo organus, bet naudojasi kitomis asmenų grupėmis. Valstybėms turėtų būti taikoma atsakomybė, net jei tie asmenys peržengia mandatą, nes kitaip už šiurkščiausius pažeidimus nebūtų baudžiama. Tokį požiūrį Cassese grindė taisyklėmis dėl *ultra vires* veiksmų priskyrimo valstybei. Valstybių atsakomybės straipsnių 7 straipsnis nustato, kad „valstybės organo, arba asmens ar vieneto, įgaliojoto vykdyti tam tikrus valstybinės valdžios elementus, elgesys laikomas valstybės veiku pagal tarptautinę teisę, su sąlyga, kad šis organas, asmuo ar vienetas veikia turėdamas tokį statusą net tada, kai jis peržengia savo įgaliojimus ar pažeidžia instrukcijas“³⁵². Taigi pagal analogiją – jei privačių asmenų grupės, kurias kontroliuoja valstybė, savo veiksmais peržengia valstybės nurodymus arba elgiasi ne pagal tiesioginius nurodymus, jų veiksmai vis tiek turėtų būti priskirtini valstybei. Tačiau Nikaragvos byloje šia analogija nesiremta ir taikytas efektyvios kontrolės testas aiškintas siaurai.

Nenuoseklumo veikų priskyrimo taisyklių klausimu įnešė JTTBJ sprendimas *Tadić* byloje³⁵³. JTTBJ, nagrinėdamas sąvokos „priklauso konflikto šaliai“ turinį, nurodė, kad tam, kad ginkluotosios pajėgos galėtų būti priskirtos valstybei, ji turi turėti tam tikrą tų pajėgų „valdžią ar kontrolę“. Toliau teismas nurodė, kad tarptautinėje humanitarinėje teisėje nėra kriterijų, kurie apibrėžtų tos valdžios ar kontrolės apimtį ar pobūdį, todėl būtina remtis bendrosios tarptautinės teisės taisyklėmis, pagal kurias vertinama, ar asmuo veikia kaip *de facto* valstybės organas, o šios taisyklės yra tapačios veikų priskyrimo taisyklėms, kurios yra taikomos sprendžiant klausimą dėl valstybių

³⁵² *Ibid.*, p. 653–654.

³⁵³ JTTBJ 1999 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Prokuroras prieš Tadić*, apeliacinė kolegija, IT-94-1-A, para. 87. Šioje byloje JTTBJ turėjo nustatyti, ar konfliktas tarp Bosnijos serbų ginkluotų ir pusiau ginkluotų pajėgų ir Bosnijos musulmonų, kurio kontekste kilo *Tadić*‘iaus individualios baudžiamosios atsakomybės klausimas, buvo tarptautinis ginkluotas konfliktas, nes tik tokiu atveju JTTBJ turėtų jurisdikciją pagal JTTBJ statuto 2 straipsnį. JTTBJ turėjo įvertinti, ar Bosnijos serbų pajėgos veikė Serbijos Federacinės Respublikos vardu, nes tai galėjo lemti konflikto kvalifikavimą tarptautiniu ginkluotu konfliktu. Paminėta, kad šio sprendimo priėmimo metu JTTBJ pirmininku buvo Cassese‘ė.

atsakomybės³⁵⁴. JTTBJ pažymėjo, kad veikų priskyrimo taisyklėmis yra siekiama užkirsti kelią valstybėms išvengti atsakomybės pasitelkiant privačius asmenis atlikti veiksmus, kurie negalėtų būti atliekami valstybinių institucijų³⁵⁵. JTTBJ, remdamasis teismų ir valstybių praktika, išskyrė du valstybės vykdomos kontrolės laipsnius:

1. Sprendžiant klausimą dėl *individualių asmenų*, kurie yra įtraukiami valstybės įvykdyti neteisėtus veiksmus kitos valstybės teritorijoje (ar dėl asmenų, kurie darydami teisėtus veiksmus veikia *ultra vires*), veiksmų priskyrimo, būtina įrodyti, kad valstybė davė nurodymus dėl kiekvieno konkretaus veiksmo³⁵⁶. Tai iš esmės atitinka TTT suformuluotą efektyvios kontrolės testą.
2. Sprendžiant klausimą dėl *organizuotų ar turinčių hierarchinę struktūrą grupių* (pavyzdžiui, karinių ar pusiau karinių vienetų) veiksmų, užtenka, kad valstybė vykdo bendrą tokios grupės kontrolę ir nėra reikalaujama, kad valstybė duotų specifinius nurodymus kiekvienos operacijos atveju³⁵⁷. Tokia bendroji kontrolė apima ne tik grupės aprūpinimą, finansavimą, mokymą ar operacinės paramos suteikimą, bet ir koordinavimo ar pagalbos planuojant karinius ar pusiau karinius grupės veiksmus teikimą³⁵⁸.

Aptartos situacijos atskleidžia skirtumą tarp efektyvios kontrolės ir bendrosios kontrolės testų turinio. Pirmasis siejamas su konkrečių nurodymų dėl konkrečių veiksmų kontroliuojamiems asmenims davimu, antrasis – bendra pakankamai efektyvia tam tikros grupės kontrole. *Tadić* byloje JTTBJ pasirinko lankstų požiūrį ir pripažino abu testus, bet pažymėjo skirtumą tarp jų taikymo apimties ir turinio.

³⁵⁴ JTTBJ 1999 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Prokuroras prieš Tadić*, apeliacinė kolegija, IT-94-1-A, para. 97.

³⁵⁵ *Ibid.*, para. 117.

³⁵⁶ *Ibid.*, para. 118–119, 141.

³⁵⁷ *Ibid.*, para. 120.

³⁵⁸ *Ibid.*, para. 131, 137.

Nepaisant to, *Ginkluotų veiksmų Kongo teritorijoje* byloje TTT dar kartą patvirtino efektyvios kontrolės testą³⁵⁹, o *Genocido konvencijos* byloje *expressis verbis* nurodė, kad bendrosios kontrolės testas neturėtų būti taikomas kitose situacijose nei *Tadić* byloje, t. y. jis gali būti taikomas tik vertinant, ar valstybė vykdo tam tikros grupės, kuri yra ginkluoto konflikto šalis, bendrąją kontrolę, o tai nulemia, kad ginkluotas konfliktas yra tarptautinis ginkluotas konfliktas. Tačiau, TTT nuomone, bendrosios kontrolės testas neturėtų būti naudojamas sprendžiant valstybės atsakomybės klausimą³⁶⁰.

Kaip jau minėta, valstybių atsakomybės kontekste efektyvios kontrolės kriterijų TTT aiškina siaurai. *Genocido konvencijos* byloje TTT nurodė, kad bendrosios kontrolės testas nagrinėjant valstybių atsakomybės klausimą pernelyg išplėstų atsakomybės taikymo valstybėms ribas, nes pagal pagrindinį valstybių atsakomybės principą valstybė atsako tik už savo elgesį, t. y. tik už elgesį tų asmenų, kurie veikia kaip jos *de jure* ar *de facto* organai arba yra tos valstybės tiesiogiai vadovaujami ir kontroliuojami, vadovaujantis Valstybių atsakomybės straipsnių 8 straipsnyje kodifikuota paprotinės tarptautinės teisės taisykle, kuri buvo plačiau paaiškinta *Nikaragvos* byloje. Sprendžiant klausimą dėl veikų priskyrimo valstybei, būtina įrodyti, kad valstybė davė nurodymus dėl kiekvienos konkrečios veikos, kurios metu padaryta tariamų teisės pažeidimų, o bendro pobūdžio nurodymai dėl tų asmenų ar grupių vykdomų operacijų nelemia valstybės atsakomybės dėl tokių operacijų metu padarytų teisės pažeidimų³⁶¹.

³⁵⁹ Sprendimas *Ginkluotų veiksmų Kongo teritorijoje* byloje (*Kongo Demokratinė Respublika prieš Uganda*) (*Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*), 19 December 2005, I. C. J. Reports 2005, p. 168.

³⁶⁰ Sprendimas *Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį taikymo* byloje tarp *Bosnijos ir Hercegovinos bei Jugoslavijos taikymo* byloje (*Bosnija ir Hercegovina prieš Jugoslaviją*) (*Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* (*Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia*)), 26 February 2007, I. C. J. Reports 2007, para. 403–405. Be to, TTT pažymėjo, kad JTTBJ – tarptautinis baudžiamasis tribunolas, turintis jurisdikciją spręsti dėl individualios baudžiamosios atsakomybės, – pasisakė dėl bendrosios tarptautinės teisės klausimo (veikų priskyrimo valstybių atsakomybės kontekste), nors tai nebuvo būtina jo jurisdikcijai vykdyti. TTT nuomone, jis neprivalo atsižvelgti į JTTBJ sprendimus bendrosios tarptautinės teisės klausimais, kurie nėra tiesiogiai susiję su jo kompetencija ir kurių išsprendimas nėra būtinas baudžiamosioms byloms jame nagrinėti.

³⁶¹ Sprendimas *Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį taikymo* byloje tarp *Bosnijos ir Hercegovinos bei Jugoslavijos taikymo* byloje (*Bosnija ir Hercegovina prieš Jugoslaviją*) (*Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* (*Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia*)), 26 February 2007, I. C. J. Reports 2007, para. 406–407.

Genocido konvencijos byloje TTT konstatavo, kad Serbija efektyviai nekontroliavo Bosnijos serbų pusiau karinių pajėgų, kurios kaltinamos įvykdžiusios genocidą, nors pripažino, kad Serbija materialiai rėmė Bosnijos serbų respubliką, žymiai prisidėjo prie atlyginimų Bosnijos serbų pusiau karinių pajėgų nariams mokėjimo ir jų ekonomikos iš esmės buvo visiškai integruotos³⁶². Taigi TTT savo sprendimą pagrindė efektyvios kontrolės testu.

Sprendimas *Genocido konvencijos* byloje kritikuotas tarptautinės teisės doktrinoje, nes jame nustatyti per aukšti reikalavimai įrodyti valstybės vykdomą nevyriausybinį subjektų efektyvią kontrolę³⁶³. Teigta, kad tokia TTT pozicija neturi pagrindo tarptautinėje teisėje, nes valstybių praktika patvirtina efektyvios kontrolės testo taikymą privačių asmenų veiksams, bet dėl organizuotų ginkluotų grupių ar karinių vienetų veiksmų valstybių praktika ir jurisprudencija pagrindžia bendrosios kontrolės testo taikymą. Tokiais atvejais neturėtų būti reikalaujama instrukcijų ar nurodymų dėl kiekvieno veiksmo tam, kad būtų galima taikyti atsakomybę valstybei. Pakanka įrodyti bendro pobūdžio kontrolę, kuri susideda ne tik iš finansavimo ar aprūpinimo, bet taip pat koordinavimo ar pagalbos bendrai planuojant grupės veiklą³⁶⁴. Jei valstybė remia tokią grupę finansiškai, teikia logistinę paramą, konsultuoja organizaciniais klausimais ir koordinuoja jos karinius veiksmus ar dalyvauja juos koordinuojant ar planuojant, tarp valstybės ir tokios konkrečios grupės egzistuoja stiprus ryšys. Faktas, kad valstybė sistemiškai ir visapusiškai remia tam tikrą grupę, ir tai, kad tokia grupė turi hierarchiškai organizuotą struktūrą, implikuoja, kad valstybė gali daryti įtaką tokios grupės veiklos planavimui ir organizavimui. Kai tokia grupė ar kai kurie jos nariai padaro teisės pažeidimų, valstybei turi kilti atsakomybė, net jei ta valstybė konkrečiai neįsakė ir neorganizavo tų specifinių veikų. Jei valstybės paramos pobūdis ir grupės charakteristika leidžia daryti išvadą, kad tokia grupė yra kontroliuojama valstybės, valstybei kyla atsakomybė dėl tos grupės veiksmų, kurie pažeidžia tarptautinę teisę. Tai pagrindžiama

³⁶² GIBNEY, M. Genocide and State Responsibility. *Human Rights Law Review*, 2007, Vol. 7, No. 4, p. 763.

³⁶³ *Ibid.*, p. 771; MILANOVIĆ, M. State Responsibility <...>, p. 585–586.

³⁶⁴ CASSESE, A. The Nicaragua <...>, p. 657–658.

bendruoju valstybių atsakomybės principu, kad valstybė negali išvengti atsakomybės už subjektų, kurių kontrolę ji vykdo, veikas³⁶⁵.

Nepaisant aptartos kritikos, TTT ir TTK laikosi pozicijos, kad valstybių atsakomybės kontekste privačių asmenų grupių veikų priskyrimas turėtų būti sprendžiamas pagal efektyvios kontrolės testą, kuris yra suprantamas kaip efektyvi *de facto* konkretaus subjekto konkretaus elgesio kontrolė. Tokią poziciją lemia siekis užtikrinti, kad atsakomybė pagal tarptautinę teisę valstybėms nebūtų taikoma per plačiai³⁶⁶. Galima pastebėti, kad tai pirmiausiai tarnauja valstybių interesams. Šiuo metu, kai valstybės vis dažniau pasitelkia nevyriausybinis subjektus neteisėtiems veiksams vykdyti ir taip siekia išvengti tarptautinės atsakomybės, galima suabejoti, ar laikantis tokios pozicijos pasiekiami atsakomybės instituto tarptautinėje teisėje tikslai³⁶⁷. Pavyzdžiui, tarptautinės teisės doktrinoje pabrėžiama, kad, sprendžiant klausimą dėl valstybių atsakomybės pagal tarptautines sutartis žmogaus teisių apsaugos srityje, turėtų būti taikomas ne toks griežtas kontrolės testas, atsižvelgiant į įsipareigojimų žmogaus teisių srityje specifinį pobūdį³⁶⁸. Šią poziciją patvirtina ir EŽTT praktika. Pavyzdžiui, paminėtinas EŽTT sprendimas *Ilaşcu* byloje, kurioje buvo sprendžiama dėl Padniestrės separatistinio režimo veikų priskyrimo Rusijai. Šioje byloje tariami pažeidimai buvo įvykdyti Rusijos okupuotame Moldovos regione, kuris pasiskelbė nepriklausomybę nuo Moldovos kaip „Padniestrės Moldavijos Respublika“ (PMR)³⁶⁹. Vienas iš pareiškėjų reikalavimų toje byloje buvo susijęs su Rusijos teikiama karine ir politine pagalba ir parama PMR, įskaitant ir Rusijos karių dalyvavimą, sulaikant pareiškėjus PMR. Spręsdamas dėl Rusijos atsakomybės, EŽTT atsižvelgė į susiklosčiusios situacijos istorines aplinkybes, iš kurių buvo aišku, kad Rusija teikė karinę ir politinę paramą PMR, taip pat dalyvavo ginkluotose kovose,

³⁶⁵ *Ibid.*, p. 654.

³⁶⁶ CRAWFORD, J. *State Responsibility* <...>, p. 125.

³⁶⁷ Plačiau žr. BOON, K. E. *Are Control* <...>, p. 11–12.

³⁶⁸ McCORQUODALE, R. *Impact on State Responsibility*. In KAMMINGA, M. T.; SCHEININ, M. (sud.), *The Impact of Human Rights Law on General International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 245.

³⁶⁹ Šio darinio nėra pripažinusi nei viena valstybė, Padniestrės regionas yra pripažįstamas kaip Moldovos valstybės dalis.

kuriuose padėjo separatistams įtvirtinti savo režimą. EŽTT taip pat įvertino specifinius Rusijos veiksmus, ypač tą faktą, kad Rusijos kariai dalyvavo areštuojant ir sulaikant pareiškėjus ir kad Rusijos pareigūnai perdavė pareiškėjus PMR institucijoms, žinodami, kad perduoda juos neteisėtam ir antikonstituciniam režimui, ir suprasdami, kas jiems gresia³⁷⁰. EŽTT nurodė, kad aplinkybių visuma leidžia daryti išvadą, kad Rusija efektyviai vadovauja arba mažų mažiausiai turi lemiamos įtakos³⁷¹ PMR ir bet koku atveju PMR egzistavimą lemia Rusijos karinė, ekonominė, finansinė ir politinė parama. Atsižvelgdamas į tai, EŽTT konstatavo, kad PMR veiksmai yra priskirtini Rusijai ir atitinkamai lemia jos atsakomybę pagal EŽTK³⁷². Taigi EŽTT savo praktikoje pritaikė kontrolės testą, pagal kurį nėra reikalaujama aukšto kontrolės lygio. *Ilaşcu* byloje taikytas testas nėra toks griežtas kaip efektyvios kontrolės testas ir netgi nėra toks griežtas kaip bendrosios kontrolės testas, nes pakanka įrodyti, kad valstybė turi „lemiamos įtakos“ kitos valstybės teritorijoje veikiantiems nevyriausybiniais dariniams. Galima kelti klausimą, ar, atsižvelgdamas į EŽTK kaip tarptautinės sutarties žmogaus teisių srityje specifinį pobūdį, EŽTT nemodifikavo veikos priskyrimo taisyklių išplėsdamas valstybių atsakomybės ribas. Jei taip, klausimas, kiek ši EŽTT praktika bus aktuali sprendžiant klausimą dėl veikų priskyrimo valstybėms, kai jos dalyvauja JT taikos palaikymo operacijose ar sankcionuotose misijose, lieka atviras.

Tinkamo kontrolės testo turinys valstybių atsakomybės kontekste peržengia šio tyrimo objektą, tačiau aptarta problematika yra reikšminga sprendžiant dėl veikų priskyrimo tarptautinei organizacijai ar (ir) valstybei. Būtent remiantis praktika valstybių atsakomybės srityje vartojamos sąvokos, tokios kaip „efektyvi kontrolė“ ir „bendroji kontrolė“, ir kyla diskusija dėl to, ar būtina įrodyti efektyvią *de facto* kontrolę konkretaus elgesio atžvilgiu ar pakanka bendros teisinio pobūdžio tam tikros grupės, pavyzdžiui, valstybės

³⁷⁰ 2004 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Ilaşcu prieš Moldovą ir Rusiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 48787/99, para. 392–393.

³⁷¹ Angl. „effective authority, or at the very least under the decisive influence“.

³⁷² 2004 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Ilaşcu prieš Moldovą ir Rusiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 48787/99, para. 392–394.

tarptautinei organizacijai perduoto karinio dalinio, veiksmų kontrolės. Taigi praktika valstybių atsakomybės kontekste yra reikšminga nustatant tinkamą kontrolės testą ir jo turinį tarptautinių organizacijų atsakomybės atveju, ypač jei laikomasi požiūrio, kad veikos priskyrimo taisyklės kaip antrinės tarptautinės teisės taisyklės turėtų būti taikomos horizontaliai. Atitinkamai gali būti keliamas ir klausimas, ar vyraujantis griežtas (arba siaurinamas) kontrolės testo aiškinimas valstybių atsakomybės srityje nelemia ir kontrolės testo turinio tarptautinių organizacijų atsakomybės taisyklėse. Būtent iš šios perspektyvos toliau analizuojamos veikos priskyrimo tarptautinei organizacijai ar (ir) valstybei taisyklės ir kartu įvertinama, ar TTK siūlomų taisyklių taikymas užtikrintų tinkamą pusiausvyrą tarp tarptautinės bendruomenės, tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių interesų.

1.3. Veikos priskyrimas tarptautinei organizacijai ar (ir) valstybei

1.3.1. Veikos priskyrimo taisyklės Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsniuose

Kaip ir valstybių atsakomybės atveju, TO atsakomybės straipsniuose veikų priskyrimas remiasi tokiais trimis principais: a) elgesio pripažinimas savo elgesiu; b) instituciniai ryšiai arba tarptautinės organizacijos funkcijų vykdymas; ir c) faktiniai ryšiai.

Pažymėtina, kad tarptautinė organizacija tam tikrą elgesį gali pripažinti arba priimti kaip savo veiką³⁷³. Šiuo atveju taikomi tie patys principai kaip ir valstybių atsakomybės kontekste. ES praktika PPO taip pat gali būti pateikiama kaip taisyklės dėl veikos prisiėmimo taikymo pavyzdys³⁷⁴. Pavyzdžiui, *EC – Biotech* byloje kolegija vertino ne tik ES institucijų elgesį, bet ir priemones, kurių ėmėsi ES valstybės narės, įgyvendindamos direktyvos nuostatas. Kolegija

³⁷³ TO atsakomybės straipsnių 9 straipsnis.

³⁷⁴ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 29–30; PAŽERECKAITĖ, G. Tarptautinės teisinės atsakomybės paskirstymo Europos Sąjungai ir jos valstybėms narėms kriterijai. *Teisė. Mokslo darbai*, 2014, 93 tomas, p. 179–180.

nurodė, kad ES niekada neginčijo ES valstybių narių priemonių priskyrimo ES ir to, kad tokios ES valstybių narių priemonės gali būti laikomos ES priemonėmis. Būtent ES, kaip vienintelė atsakovė šioje byloje, gynė valstybių narių priemonių teisėtumą³⁷⁵. Tai atspindi ES praktiką ir kitose bylose PPO, kuriose buvo ginčijami tiek ES, tiek jos valstybių narių veiksmai, visiškai prisiiminti atsakomybę už įsipareigojimus pagal ES teisę įgyvendinančius jos valstybių narių veiksmus.

Kitais atvejais vertinami instituciniai ir faktiniai ryšiai. Visų pirma, paminėtinas TO atsakomybės straipsnių 6 straipsnis, kuris nustato, kad:

- „1. Tarptautinės organizacijos organo ar agento elgesys, kai jis vykdo savo kaip organo ar agento funkcijas, yra laikomas tarptautinės organizacijos veika pagal tarptautinę teisę, nepaisant to, kokią poziciją organas ar agentas užima toje tarptautinėje organizacijoje.
2. Organizacijos vidaus taisyklės yra taikomos nustatant jos organų ir agentų funkcijas.“

Apibrėždama tarptautinės organizacijos organo ir agento sąvokas, TTK stengėsi užtikrinti, kad jos būtų pakankamai bendro pobūdžio tam, kad būtų atsižvelgiama į skirtingų tarptautinių organizacijų praktikos įvairovę. TO atsakomybės straipsniuose tarptautinės organizacijos organas apibrėžiamas kaip bet kuris asmuo ar vienetas, kuris turi tokį statusą pagal organizacijos taisykles³⁷⁶. Baigtinis arba atviras organų sąrašas gali būti pateikiamas tarptautinės organizacijos steigiamuosiuose dokumentuose. Kai kurių tarptautinių organizacijų steigiamuosiuose dokumentuose „organo“ sąvoka iš viso nevartojama, tačiau tai neturi reikšmės veikos priskyrimui, nes TO atsakomybės straipsniuose TTK pasirinktas apibrėžimas užtikrina, kad bet kuris oficialų statusą turintis asmuo ar vienetas yra laikomas tarptautinės organizacijos organu³⁷⁷.

³⁷⁵ 2006 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *EC – Biotech* byloje, WT/DS 291/R; DS 292/R, WT/DS 293/R, para. 7.101.

³⁷⁶ TO atsakomybės straipsnių 2 straipsnio c paragrafas.

³⁷⁷ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 12.

TO atsakomybės straipsniuose tarptautinės organizacijos agentas apibrėžiamas kaip pareigūnas arba kitas asmuo ar vienetas, kuris nėra organas, bet kuris yra organizacijos įpareigotas atlikti ar padėti atlikti vieną iš jos funkcijų ir todėl per jį organizacija veikia³⁷⁸. Šis apibrėžimas yra paremtas TTT pozicija *Žalos atlyginimo* byloje, kurioje teismas nurodė, kad žodį „agentas“ jis supranta pačia plačiausia prasme. Tai reiškia, kad agentas yra bet kuris asmuo, nesvarbu, ar jam mokamas oficialus atlygis ar ne, jis yra nuolatinis darbuotojas ar ne, kuriam tarptautinės organizacijos organas patikėjo atlikti ar padėti atlikti vieną iš jos funkcijų – trumpai tariant, tai asmuo, per kurį tarptautinė organizacija veikia³⁷⁹. Agentu gali būti tiek privatus asmuo, tiek vienetas (angl. *entity*). Agento apibrėžimas apima tik tuos subjektus, kurie nėra organizacijos. Tačiau TTK pabrėžia, kad praktikoje sprendžiant dėl veikų priskyrimo nėra svarbu, ar veika buvo padaryta organo, ar agento, nes šių abiejų subjektų veiksmai yra priskirtini tarptautinei organizacijai³⁸⁰. Tarptautinei organizacijai taip pat priskirtinos veikos asmenų, kurie *de facto* įgyvendina jos organo ar agento funkcijas. Konsultacinėje išvadoje *Dėl Konvencijos dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų VI straipsnio skyriaus taikymo* TTT nurodė, kad praktikoje JT patiki atlikti įvairiausias misijas asmenims, kurie neturi JT pareigūnų statuso. Tokiais atvejais esminis klausimas yra ne jų oficialus statusas, bet jų misijos pobūdis, t. y. jie veikia kaip *de facto* tarptautinės organizacijos organai ar agentai³⁸¹. TTT praktika dėl JT turėtų būti taikoma ir kitoms tarptautinėms organizacijoms³⁸². Pagal TO atsakomybės straipsnių 6 straipsnį tarptautinės organizacijos organo ar agento elgesys yra laikomas tarptautinės organizacijos veika pagal tarptautinę teisę, kai jis vykdo savo, kaip organo ar

³⁷⁸ TO atsakomybės straipsnių 2 straipsnio d paragrafas.

³⁷⁹ Konsultacinė išvada *Dėl žalos, patirtos Jungtinių Tautų tarnyboje, atlyginimo (Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion)*, 11 April 1949, I. C. J. Reports 1949, p. 177.

³⁸⁰ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 12, 18.

³⁸¹ Konsultacinė išvada *Dėl Konvencijos dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų VI straipsnio skyriaus taikymo (Applicability of Article VI, Section 22, of the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations, Advisory opinion)*, 15 December 1989, I. C. J. Reports 1999, p. 194, para. 47–48.

³⁸² TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 18.

agente, funkcijas. Kai organas ar agentas veikia kaip privatus asmuo, jo veiksmai nėra priskiriami tarptautinei organizacijai.

Valstybių ir tarptautinių organizacijų komentaruose TTK ir teisės doktrinoje kilo klausimų dėl valstybių organų, kai jie įgyvendina privalomus tarptautinės organizacijos sprendimus, veikų priskyrimo. Atsižvelgiant į jų ribotus išteklius, tarptautinėms organizacijoms tam tikrais atvejais yra būtina „pasitelkti“ valstybes nares. Iš tiesų, atsižvelgiant į pakankamai plačiai suformuluotus agente ar organo apibrėžimus, būtų galima teigti, kad valstybių narių organai tam tikrais atvejais įgyvendina tarptautinės organizacijos funkcijas. Pavyzdžiui, EŽTT nagrinėtoje *Al-Dulimi* byloje dalyvavusi Prancūzijos Vyriausybė argumentavo, kad JT valstybių narių institucijų, kai jos įgyvendina privalomus Saugumo Tarybos sprendimus, veiksmai turėtų būti priskirti JT³⁸³. Tokia pozicija EŽTT praktikoje iki šiol nebuvo patvirtinta.

ES ilgą laiką laikėsi pozicijos, kad ES valstybių narių institucijų ir pareigūnų veiksmai, kai jie įgyvendina ES teisės aktus, turėtų būti priskiriami tik ES, ir šiuo klausimu reikalavo *lex specialis* TO atsakomybės straipsniuose³⁸⁴. Iš tiesų tokia praktika yra susiklosčiusi PPO. Pavyzdžiui, *EC – LAN* byloje³⁸⁵, kurioje JAV kvestionavo Airijos ir Jungtinės Karalystės muitinės pareigūnų veiksmus, kai, įgyvendindami ES reglamentą, jie padidino importo mokesčio tarifą kompiuterinės įrangos importuotojams, JAV pateikė ieškinį dėl ES ir jos valstybių narių (Airijos ir Jungtinės Karalystės). ES teigė, kad ji yra savarankiška PPO narė ir prisiėmė visišką atsakomybę dėl muitų mokesčių taisyklių. JAV nurodė, kad Airija ir Jungtinė Karalystė taip pat yra PPO narės ir kad ES ir jos valstybių narių tarpusavio santykių ypatumai neturi sumažinti apsaugos, garantuojamos kitiems PPO nariams. Ginčą sprendusi kolegija pažymėjo, kad „Europos Bendrijos, Airija ir Jungtinė Karalystė turi laikytis savo tarifų įsipareigojimų ir kolegija vertins, ar Europos Bendrijų muitinės

³⁸³ 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 5809/08, para. 90. Plačiau apie šią bylą žr. disertacijos antrosios dalies 3.2 poskyryje.

³⁸⁴ PAŽERECKAITĖ, G. Tarptautinės teisinės <...>, p. 179–180.

³⁸⁵ 1998 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *EC – Customs Classification of Certain Computer Equipment* byloje, WT/DS62/R, WT/DS67/R, WT/DS68/R, para. 64 ir 96.

pareigūnai, įskaitant tuos, kurie veikia Airijoje ir Jungtinėje Karalystėje, nepažeidė šių įsipareigojimų“. Panašiai *EC – Geografic Indications* byloje kolegija nurodė, kad valstybės narės veikia kaip ES *de facto* organai, todėl pagal PPO ir bendrąją tarptautinę teisę kyta ES atsakomybė³⁸⁶.

Žmogaus teisių srityje susiklostė kitokia situacija. EŽTT praktikoje laikomasi nuoseklios pozicijos, kad ES valstybių narių institucijų ir pareigūnų veiksmai, kai jie įgyvendina ir taiko privalomus ES teisės aktus, yra priskirtini valstybėms narėms net ir tais atvejais, kai valstybės narės neturi diskrecijos veikti. Pavyzdžiui, *M. & Co.* byloje EŽTT pažymėjo, kad Vokietijos Federacinė Respublika išduodama vykdomąjį aktą pagal Europos Komisijos sprendimą šioje situacijoje neveikė kaip *quasi* Bendrijos organas ir nusprendė, kad Vokietijos Federacinės Respublikos valdžios veiksmai patenka į EŽTT jurisdikciją, todėl peticija priimtina *ratione personae*³⁸⁷. EŽTT tai pakartojė *Bosphorus* byloje: „kiekviena EŽTK valstybė dalyvė yra atsakinga pagal Konvencijos 1 straipsnį už visas veikas, kurias ji įvykdo nepriklausomai nuo teisinio tų veikų pagrindo“³⁸⁸. Remdamasis tokiu praktikos skirtinguose forumuose nenuoseklumu, specialusis pranešėjas Gaja laikėsi pozicijos, kad ES atveju nėra susiformavusi jokia specifinė veikų priskyrimo taisyklė³⁸⁹.

Iš tiesų, šiuo metu yra sudėtinga identifikuoti horizontaliai taikomą bendro pobūdžio taisyklę dėl valstybių narių, kai jos įgyvendina tarptautinių organizacijų sprendimus, veikų priskyrimo. Tačiau pastebėtina, kad bent jau žmogaus teisių apsaugos srityje valstybėms paprastai yra priskiriami visi jų pareigūnų ir organų veiksmai nepriklausomai nuo jų teisinio pagrindo. Ši pozicija EŽTT praktikoje patvirtinta sprendžiant situacijas, susijusias tiek su ES, tiek su JT sprendimų įgyvendinimu. Tokia pozicija remiasi Valstybių atsakomybės straipsnių 4 straipsnyje nustatyta taisykle, kad visi valstybės

³⁸⁶ 2005 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *EC – Trademarks and Geographical Indications* byloje. WT/DS174, para. 7.725.

³⁸⁷ 1990 m. vasario 9 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *M. & Co. prieš Vokietijos Federacinę Respubliką*, peticijos Nr. 13258/87.

³⁸⁸ 2005 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret Anonim Şirketi prieš Airiją* (didžioji kolegija), peticijos Nr. 45036/98, para. 153.

³⁸⁹ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 101.

organų ir pareigūnų veiksmai yra priskiriami valstybei. Manytina, kad tokios bendros taisyklės būtų paprastai laikomasi ir kitose srityse. Be to, ypač reti yra atvejai, kai valstybės pareigūnai ar organai, įgyvendindami privalomus tarptautinės organizacijos sprendimus, neturi diskrecijos. Jei valstybės pareigūnai ar organai veikia pagal savo diskreciją, jų veikimas ar neveikimas visada bus priskiriamas valstybei³⁹⁰.

Tarptautinės organizacijos organo ar agento *ultra vires* veiksmai tarptautinei organizacijai yra priskiriami remiantis TO atsakomybės straipsnių 8 straipsniu. Šis straipsnis nustato, kad tarptautinės organizacijos organo ar agento elgesys, kai jis veikia kaip oficialus asmuo ir pagal bendras tarptautinės organizacijos funkcijas, net jei jo elgesys peržengia jam kaip organui ar agentui suteiktas galias ar prieštarauja instrukcijoms, yra laikomas tos tarptautinės organizacijos elgesiu pagal tarptautinę teisę. Tokiu atveju tarptautinės organizacijos kompetencijos peržengimas yra suprantamas kaip tarptautinės organizacijos organui ar agentui suteiktų galių peržengimas³⁹¹. Vertinant tai, kokias galias ir funkcijas turi tarptautinės organizacijos agentas ar organas, pirmiausiai analizuojamos tarptautinės organizacijos vidaus taisyklės. Tačiau tai neturėtų būti vienintelis šaltinis ir išimtiniais atvejais gali susiklostyti situacija, kai tarptautinės organizacijos organo ar agento funkcijos galėtų būti apibrėžiamos ir kituose dokumentuose ar susitarimuose³⁹².

TTT konsultacinėje išvadoje *Dėl tam tikrų Jungtinių Tautų išlaidų* nurodė, kad nacionalinės ir tarptautinės teisės analizė patvirtina, kad juridiniam asmeniui gali kilti atsakomybė trečiosioms šalims dėl jo agentų *ultra vires* veiksmų.³⁹³ Ši taisyklė yra nustatoma siekiant apsaugoti trečiųjų šalių interesus³⁹⁴ ir taip pat yra taikoma tarptautinės organizacijos agentui, kuris neturi

³⁹⁰ Plačiau apie diskrecijos aspektą žr. šios disertacijos antrosios dalies 4 poskyryje.

³⁹¹ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 26.

³⁹² *Ibid.*, p. 19.

³⁹³ Konsultacinė išvada *Dėl tam tikrų Jungtinių Tautų išlaidų* (*Certain Expenses of the United Nations, Advisory Opinion*), 20 July 1962, I. C. J. Reports 1962, p. 168.

³⁹⁴ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 27.

oficialaus statuso tarptautinėje organizacijoje³⁹⁵. Tačiau atsakymas dėl jos taikymo ne visada yra akivaizdus. Pavyzdžiui, galima kelti klausimą, ar JT taikos palaikymo operacijų metu JT taikdarių padaromi seksualinio pobūdžio nusikaltimai yra *ultra vires* veiksmai. Vadovaujantis bendra taisykle, jei šie nusikaltimai yra padaromi oficialių funkcijų vykdymo metu, jie yra priskirtini tarptautinei organizacijai visais atvejais. Tačiau, jei JT pajėgų nariai šiuos nusikaltimus padaro laisvu nuo tiesioginių pareigų vykdymo laiku, jų veiksmai tarptautinei organizacijai turėtų būti priskiriami tik tais atvejais, kai jie yra pasikartojančio pobūdžio ir plačiai paplitę³⁹⁶.

Tarptautinei organizacijai deleguotų valstybės narės organų ar agentų veiksmai priskiriami vadovaujantis TO atsakomybės straipsnių 7 straipsnyje nustatyta specialia taisykle. Tokia situacija aptariama kitame poskyriuje.

1.3.2. Valstybės organo ar agento, perduoto tarptautinei organizacijai, veikos priskyrimas

Didžiausia problema sprendžiant klausimą dėl veikos priskyrimo tarptautinei organizacijai ar (ir) jos valstybėms narėms, kuriai pagrindinis dėmesys ir yra skiriamas šiame tyrime, atsižvelgiant į tyrimo tikslą ir objektą, yra susijusi su situacijomis, kai valstybės perduoda savo organus tarptautinei organizacijai. Būtent tais atvejais tampa aktualus tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių santykio klausimas. Sunkumų kyla dėl to, kad tokiose situacijos dažnai nėra aišku, „kur prasideda tarptautinė organizacija ir kur baigiasi jos valstybė narė“³⁹⁷. Šiems atvejams reguliuoti yra skirtas TO atsakomybės straipsnių 7 straipsnis, kuris nustato, kad: „[v]alstybės organo ar tarptautinės organizacijos organo ar agento, kuris yra perduotas kitai tarptautinei organizacijai, elgesys yra laikomas pastarosios tarptautinės organizacijos elgesiu

³⁹⁵ Konsultacinė išvada *Dėl ginčo, susijusio Žmogaus teisių komisijos specialiojo pranešėjo jurisdikciniu imunitetu (Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, Advisory Opinion)*, 29 April, 1999, I. C. J. Reports 1999, p. 89, para. 66.

³⁹⁶ SIMM, G. *Sex <...>*, p. 67. Šiuo atveju nagrinėjama tik tarptautinės organizacijos atsakomybė, o ne individuali baudžiamoji atsakomybė, kuri taip pat turėtų būti taikoma padarius tokias veikas.

³⁹⁷ KLABBERS, J. *An Introduction <...>*, p. 274.

pagal tarptautinę teisę, jei ši organizacija to konkretaus elgesio atžvilgiu vykdo efektyvią kontrolę“.

TTK pažymi, kad, kai valstybės organas yra perduodamas tarptautinei organizacijai, jis gali būti visiškai deleguojamas tarptautinei organizacijai. Tokiu atveju, vadovaujantis TO atsakomybės straipsnių 6 straipsnyje nustatyta bendro pobūdžio taisykle, to organo elgesys aiškiai bus priskiriamas tik tai organizacijai, kuriai organas yra deleguotas. 7 straipsnis yra skirtas reguliuoti situaciją, kai deleguotas organas iš dalies ir toliau elgiasi kaip deleguojančios valstybės organas. TTK teigia, kad būtent tokia situacija susiklosto per JT taikos palaikymo operacijas, nes pajėgas siunčiančiosios valstybės išlaiko drausminę ir baudžiamąją jurisdikciją dėl savo pajėgų. TO atsakomybės straipsnių komentare TTK nurodo, kad dėl elgesio priskyrimo valstybei ar tarptautinei organizacijai turėtų būti sprendžiama vadovaujantis *faktine kontrole*, kuri yra vykdoma dėl deleguoto organo konkretaus elgesio. Tam būtina atsižvelgti į visas faktines aplinkybes ir specifinį kontekstą³⁹⁸.

Taigi iš esmės TTK laikosi šiame tyrime jau aptartos Valstybių atsakomybės straipsniuose pateiktos pozicijos dėl taikytino veikos priskyrimo testo aiškinimo. Visgi taikant atsakomybę tarptautinėms organizacijoms susiklosto kitokia situacija. Tokiais atvejais, sprendžiant klausimą dėl veikos priskyrimo, turi būti atsakyta, kuriam tarptautinės teisės subjektui – tarptautinei organizacijai ar valstybei – veika yra priskirtina. Atitinkamai klausimas, ar veika iš viso priskirtina tarptautinei organizacijai ar (ir) valstybei, net nekyla, nes veiką padaręs subjektas visada yra valstybės organas ar pareigūnas. Kaip pažymi TTK, nagrinėjant klausimą dėl tarptautinių organizacijų atsakomybės kontrolės testas atlieka kitokį vaidmenį – būtina atsakyti, *kuris iš dviejų* subjektų efektyviai kontroliuoja tam tikrą elgesį³⁹⁹.

TO atsakomybės straipsnių 7 straipsnyje nustatyta taisyklė visų pirma suformuota ir kol kas yra aktualiausia JT operacijų kontekste. Siekiant suprasti tokios taisyklės prielaidas bei turinį ir įvertinti pagrįstumą toliau šiame tyrime

³⁹⁸ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 19–20

³⁹⁹ *Ibid.*, p. 21.

apžvelgiamas JT operacijų reglamentavimas, praktika, taikomos veikų priskyrimo taisyklės ir aktuali teismų praktika. Analizuojama, ar TO atsakomybės straipsnių 7 straipsnyje nustatyta taisyklė tinkamai sprendžia atsakomybės klausimą, kai valstybės perduoda savo organus ar pareigūnus tarptautinei organizacijai. Tokia analizė sudaro sąlygas pateikti pasiūlymus *de lege ferenda* požiūriu dėl tinkamo veikų priskyrimo testo turinio ir dvigubo arba sudėtinio veikų priskyrimo.

1.4. Veikos priskyrimas Jungtinių Tautų operacijų metu

1.4.1. Jungtinių Tautų operacijų teisinis reguliavimas

JT Chartijos 42 straipsnyje Saugumo Tarybai suteikiami įgaliojimai imtis veiksmų, kurių reikia tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti arba atkurti. Tokie veiksmai gali būti demonstracijos, blokada ir kitokios JT narių oro, jūrų bei sausumos pajėgų operacijos. Vadovaujantis JT Chartijos VII skyriumi, turėtų būti imamasi karinių priemonių, kurias visiškai kontroliuotų JT. Remiantis JT Chartijos 43 straipsniu, valstybės turėtų sudaryti ilgalaikius susitarimus su Saugumo Taryba, kuriais įsipareigotų Saugumo Tarybai suteikti savo ginkluotąsias pajėgas, iš kurių būtų sudarytos nuolatinės JT ginkluotosios pajėgos⁴⁰⁰. Be to, JT Chartijos 47 straipsnis nustato, kad Karo štabo komitetas, kuris yra atskaitingas Saugumo Tarybai, strategiškai vadovautų JT ginkluotosioms pajėgoms.

⁴⁰⁰ JT Chartijos 43 straipsnis:

1. Visos Jungtinių Tautų narės, prisidėdamos prie tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo, Saugumo Tarybos reikalavimu ir remdamosi specialiu susitarimu ar susitarimais, įsipareigoja suteikti ginkluotąsias pajėgas, pagalbą bei atitinkamas aptarnavimo priemones, įskaitant tranzito teisę, kurios būtinos tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti.
2. Toks susitarimas ar susitarimai nustato ginkluotųjų pajėgų skaičių ir rūšis, jų parengtį bei bendrą jų išsidėstymo vietą ir teikiamų aptarnavimo priemonių ir pagalbos pobūdį.
3. Saugumo Tarybos iniciatyva derybos dėl susitarimo ar susitarimų turi vykti kuo trumpiau. Susitarimai sudaromi tarp Saugumo Tarybos ir valstybių narių arba tarp Saugumo Tarybos ir valstybių narių grupių ir pateikiami ratifikuoti juos pasirašiusioms valstybėms, remiantis jų atitinkamomis konstitucinėmis procedūromis.

Ši kolektyvinio saugumo sistema iki šiol praktikoje nėra visiškai įgyvendinta, nes nuolatinės JT ginkluotosios pajėgos nėra sukurtos⁴⁰¹. Atsižvelgiant į tai, siekiant spręsti susidariusią situaciją ir esant poreikiui reaguoti į tarptautinei taikai ir saugumui grėsmę keliančias krizes, imtasi alternatyvių priemonių. Analizuojant JT praktiką, bendriausia prasme galima išskirti tokias dvejopo pobūdžio operacijas, kurių metu pasitelkiamos ginkluotos pajėgos: JT taikos palaikymo operacijos ir Saugumo Tarybos sankcionuotos operacijos, kurias vykdo JT valstybės narės⁴⁰². Toliau trumpai apžvelgiamos šios dvi operacijų rūšys ir jų metu įprastai taikomos vadovavimo ir kontrolės sistemos. Ši pradinė teisinės bazės ir praktikos analizė bus reikšminga vėliau nagrinėjant veikų priskyrimo taisyklių taikymo problematiką tokių operacijų metu.

1.4.1.1. Jungtinių Tautų operacijų rūšys

a) Saugumo Tarybos sankcionuotos operacijos

Atsižvelgdama į tai, kad JT Chartijoje nustatyta karinės jėgos panaudojimo sistema iki šiol nėra įgyvendinta, laikui bėgant Saugumo Taryba ėmė sankcionuoti valstybių narių jėgos panaudojimą konkrečiose situacijose konkretiems tikslams pasiekti. Susiformavo praktika, kai, nustačiusi grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, Saugumo Taryba, veikdama pagal JT Chartijos VII skyrių, priima rezoliuciją, kuria sankcionuoja „norinčių ir galinčių“ valstybių karinius veiksmus. Saugumo Taryba sankcionuoja arba rekomenduoja, arba deleguoja teisę⁴⁰³ valstybėms narėms naudoti ginkluotąsias pajėgas prieš

⁴⁰¹ CONFORTI, B. *The Law and Practice of the United Nations*. 3rd ed., Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 196–197; SAROOSHI, D. *The United Nations and the Development of Collective Security: The Delegation by the UN Security Council of its Chapter VII Powers*. New York: Oxford University Press, 1999, p. 76.

⁴⁰² JT Chartija nepateikia aiškios JT operacijų tipologijos, atsižvelgiant į tai, tarptautinės teisės doktrinoje pateikiamos klasifikacijos skiriasi. Plačiau žr. Military Operations within the Context of the UN Collective Security System (Part II), In GILL, T. D.; FLECK, D. (sud.), *The Handbook of the International Law of Military Operations*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2010, p. 81–186.

⁴⁰³ Tarptautinės teisės doktrinoje anglų kalba šie terminai vartojami kaip sinonimai.

kitą valstybę arba kitoje valstybėje ir suteikia toms valstybėms vadovavimo jų vykdomoms karinėms operacijoms laisvę. Tokių operacijų pagrindinis tikslas – tarptautinės taikos ir saugumo palaikymas arba atkūrimas panaudojant karinę jėgą⁴⁰⁴.

Pirmą kartą ginkluotos jėgos panaudojimas prieš valstybę agresorę sankcionuotas 1950 m., kai Šiaurės Korėja įsiveržė į Korėjos Respubliką. Tada iniciatyvos Saugumo Taryboje ėmėsi JAV. Saugumo Taryba patvirtino, kad buvo įvykdytas agresijos aktas ir sulaužyta taika. Atitinkamai buvo pareikalauta nedelsiant nutraukti karinius veiksmus. Šiaurės Korėja nepakluso ir JAV inicijavo JT ST rezoliuciją, kuria valstybės narės buvo įgaliotos suteikti karinę pagalbą Korėjos Respublikai. JT ST rezoliucija 83 (1950) nustatė, kad visų norinčių prisidėti valstybių ginkluotosioms pajėgoms bendrą vadovavimą užtikrins JAV, kurios reguliariai informuos Saugumo Tarybą apie koordinuotus sąjungininkų veiksmus. Tačiau, atsižvelgiant į JAV turėtą įtaką (ji kontroliavo apie 90 proc. visų ginkluotųjų pajėgų), kilo diskusijų dėl Saugumo Tarybos sankcijos ribų ir Saugumo Tarybos vykdomos tokios operacijos kontrolės veiksmingumo. Panašios diskusijos dėl JAV įtakos kilo ir 1991 m. sankcionuojant karinę intervenciją į Iraką⁴⁰⁵. JT ST rezoliucija 678 (1990), kuria buvo sankcionuotas jėgos panaudojimas prieš Iraką Pirmojo Persijos įlankos karo metu yra klasikinis JT sankcionuotos operacijos pavyzdys. Pažymėtina, kad Saugumo Taryba niekada nėra *įpareigojusi* valstybių narių naudoti jėgą ir praktikoje ši problema kol kas neiškilo⁴⁰⁶.

Jėgos panaudojimas taip pat gali būti sankcionuojamas siekiant užtikrinti tinkamą Saugumo Tarybos sankcijų įgyvendinimą. Pirmą kartą tokia situacija susiklostė 1966 m., kai Saugumo Taryba leido Jungtinei Karalystei panaudoti jėgą, siekiant užkirsti kelią naftos, kuri buvo skirta Pietų Rodezijai, patekimui į Beirą, Portugalijos kolonijoje Mozambike. Jungtinė Karalystė, kuri

⁴⁰⁴ GILL, T. D. Legal Characterization and Basis for Enforcement Operations and Peace Enforcement Operations under the Charter. In GILL, T. D.; FLECK, D. (sud.), *The Handbook of the International Law of Military Operations*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2010, p. 82.

⁴⁰⁵ McCoubrey, H.; White, N. D. *The blue helmets: legal regulation of United Nations military operations*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company, 1996, p. 15–17.

⁴⁰⁶ CONFORTI, B. *The Law <...>*, p. 204.

buvo ir rezoliucijos iniciatorė, įvykdė šią rekomendaciją. Vėliau panašus mandatas valstybėms buvo suteiktas Persų įlankos krizės metu 1990 m. Tiesa, šios rezoliucijos detalieji neregamentavo jėgos panaudojimo ribų ir centralizuoto jų įgyvendinimo⁴⁰⁷.

Saugumo Tarybos sankcionuotos misijos yra kritikuojamos, nes, nesant centralizuotos institucinės struktūros, valstybės, kurios inicijuoja tokias operacijas ir dalyvauja tokiose operacijose, turi pernelyg daug veikimo laisvės ir dažniausiai siekia įgyvendinti sau politiškai naudingus tikslus⁴⁰⁸. Pažymėtina, kad Saugumo Tarybos valstybėms suteikiamo mandato apibrėžtumas ir Saugumo Tarybos įsitraukimas įgyvendinant tokią operaciją gali būti reikšmingi faktoriai sprendžiant klausimą dėl tarptautinės atsakomybės už tokių operacijų metu padarytus pažeidimus.

Šiame kontekste taip pat paminėtina, kad Saugumo Tarybos sankcionuotų operacijų teisėtumas grindžiamas delegavimo teorija. Delegavimo teorija išsamiau aptariama šios disertacijos kitame poskyryje ir bus reikšminga toliau šiame darbe nagrinėjant Saugumo Tarybos sankcionuotų operacijų metu padarytų veikų priskyrimo klausimą.

b) Taikos palaikymo operacijos

Kitaip nei sankcionuotos karinės intervencijos, taikos palaikymas yra taiki trečiosios šalies intervencija, kai konflikto šalys su ja sutinka. Taikos palaikymo operacijos remiasi trimis pagrindiniais principais, suformuotais dar 1956 m. po Sueco kanalo krizės: 1) konflikto šalių sutikimas; 2) nešališkumas; 3) jėgos naudojimas tik gynybos tikslais⁴⁰⁹. Tai reiškia, kad taikos palaikymo operacija dislokuojama tik konflikto šalims su tuo sutikus, taikos palaikymo operacija turi būti nešališka konflikto šalių atžvilgiu ir su jomis bendradarbiauti, kariai, kurie dalyvauja tokioje operacijoje, turi tik ribotą teisę naudoti jėgą (tik

⁴⁰⁷ McCOUBREY, H.; WHITE, N. D. *The blue helmets <...>*, p. 14.

⁴⁰⁸ *Ibid.*, p. 18.

⁴⁰⁹ *Ibid.*, p. 2–4.

savigynos tikslais). Šis modelis laikomas tradiciniu taikos palaikymu arba dar kartais vadinamas „pirmosios kartos“ taikos palaikymu⁴¹⁰.

Santykių tarp Rytų ir Vakarų valstybių blokų atšilimas (artėjanti Šaltojo karo pabaiga) XX a. devintajame dešimtmetyje lėmė taikos palaikymo operacijų geografinę, politinę ir teisinę plėtrą. Tokios naujos kartos taikos palaikymo operacijos ne tik rūpinosi paliaubų *status quo* užtikrinimu, bet ir taikiomis priemonėmis aktyviai dalyvavo sprendžiant konfliktą, dažniausiai remdamos rinkimų organizavimą ir vykdymą. JT sėkmė Namibijoje ir Nikaragvoje iliustravo tokio integruoto metodo taikymą. Šis metodas kartais vadinamas „antrosios kartos“ taikos palaikymu. Tokiomis operacijomis siekiama sukurti neutralią politinę aplinką tam, kad žmonės galėtų laisvai apsispręsti dėl savo šalies ateities⁴¹¹.

Laikui bėgant taikos palaikymas buvo toliau vystomas, siekiant jį pritaikyti prie besikeičiančios politinės situacijos ir realių tarptautinės bendruomenės poreikių. Po Šaltojo karo pabaigos Saugumo Taryba ėmėsi aktyvesnio vaidmens ir pradėjo taikyti įvairesnes priemones, įskaitant karinės jėgos panaudojimo sankcionavimą bei ekonomines sankcijas. Karinės priemonės tam tikrais atvejais pritaikytos kartu su taikos palaikymo misijomis, pavyzdžiui, Bosnijoje ar Somalyje⁴¹². Tokios mišrios operacijos vadinamos „trečiosios kartos“ taikos palaikymu. JT taikdarių funkcijos ir atsakomybė ilgainiui plėtėsi, jie tapo atsakingi, pavyzdžiui, už nusiginklavimą, policijos mokymus ir priežiūrą, pabėgėlių perkėlimą, žmogaus teisių stebėseną, teisės viršenybės stiprinimą. Atsižvelgiant į tai, šiuolaikines taikos palaikymo misijas

⁴¹⁰ Pastebėtina, kad bendro sutarimo dėl taikos palaikymo operacijų istorinio skirstymo nėra. Kai kurie autoriai taikos palaikymo operacijas skirsto į šešias arba net į devynias kategorijas. Daugiau apie taikos palaikymo operacijų skirstymą, pavyzdžiui, žr. LARSEN, K. M. *The Human Rights <...>*, p. 8-9; CHESTERMAN, S.; FRANCK, T. M.; MALONE, D. M. *Law and Practice of the United Nations: Documents and Commentary*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 271–300. Šio tyrimo tikslu pakanka išskirti tris kategorijas, kurios atskleidžia pagrindines taikos palaikymo operacijų plėtros tendencijas.

⁴¹¹ McCOUBREY, H.; WHITE, N. D. *The blue helmets <...>*, p. 5–6.

⁴¹² SIMM, G. *Sex <...>*, p. 27.

paprastai sudaro ne tik karinis, bet ir civilinis personalas. Šios misijos tapo atsakingos už tam tikrų viešųjų funkcijų vykdymą⁴¹³.

Kita Saugumo Tarybos veiklos tendencija yra skirtingų priemonių naudojimas vienam konfliktui sureguliuoti, pavyzdžiui, vykdam taikos palaikymo misiją ir taikant ekonomines sankcijas, arba, nepasiekus pirminės misijos tikslo, sankcionuojant karinės jėgos panaudojimą⁴¹⁴. Jau pradėtos vykdyti taikos palaikymo misijos mandatas gali būti plečiamas, atsižvelgiant į besikeičiančią praktinę situaciją⁴¹⁵. Pavyzdžiui, pirmosios JT operacijos Somalyje UNOSOM I pagrindinė užduotis buvo stebėti ugnies nutraukimą Mogadiše ir užtikrinti JT personalo apsaugą, apsaugoti humanitarinės pagalbos sostinei ir (palaipsniui plečiant geografinę veikimo zoną) visai Somalio teritorijai teikimą. Pasikeitus situacijai, Saugumo Taryba vienbalsiai priėmė rezoliuciją 814 (1993), pakeitusią UNOSOM I į UNOSOM II, kuri tapo pirmąja taikos užtikrinimo operacija, kuriai vadovavo JT ir kuri peržengė „tradicinės“ taikos palaikymo operacijos ribas. Rezoliucija 814 (1993) įgalino UNOSOM II veikti visoje Somalio teritorijoje (stebėti ugnies nutraukimą, užkirsti kelią smurto protrūkiams, užtikrinti nusiginklavimo eigą ir, jei reikia, imtis priemonių, būtinų ugnies nutraukimui, palaikyti saugumą uostuose, saugoti civilinį personalą ir pan.)⁴¹⁶.

Tam tikrais atvejais riba tarp taikos palaikymo operacijos ir taikos užtikrinimo operacijos praktikoje nėra visiškai aiški, pavyzdžiui, tokia situacija susiklostė JT misijos UNPROFOR metu. Šios misijos mandatas buvo keletą kartų keičiamas Saugumo Tarybos rezoliucijomis ir vėlesniame jos etape apėmė

⁴¹³ FINDLAY, T. *The Use of Force in UN Peace Operations*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 6; VERDIRAME, G. *The UN* <...>, p. 197.

⁴¹⁴ McCoubrey, H.; White, N. D. *The blue helmets* <...>, p. 6–7; CHESTERMAN, S.; FRANCK, T. M.; MALONE, D. M. *Law* <...>, p. 270.

⁴¹⁵ VERDIRAME, G. *The UN* <...>, p. 197.

⁴¹⁶ UNOSOM I buvo pirmoji sankcionuota Saugumo Tarybos operacija, vykdyta vidaus konflikto metu pagal Chartijos VII skyrių. Ši operacija sankcionuota Saugumo Tarybos rezoliucija 794 (1992), kurioje nebuvo daroma jokių nuorodų į tarptautinį konfliktą. UNOSOM II mandato išplėtimas palyginus su UNOSOM I buvo tik iš dalies veiksmingas. Žuvus taikdarius, kuriuos užpuolė viena iš kariaujančių pusių, priimta rezoliucija 837 (1993) įgalino JT suimti ir teisti žudynes vykdytusius asmenis. Tačiau dėl kariaujančių pusių nenoro padėti taikdarius ir JAV karių atšaukimo, misija buvo galiausiai pabaigta 1995 m. Plačiau žr. VITKAUSKAITĖ-MEURICE, D.; BANDZA, M. Tarptautinių operacijų teisinio reglamentavimo ypatumai. *Jurisprudencija*. 2013, Nr. 20(3), p. 1131–1151, p. 1139–1140.

funkcijas, tokias kaip teikiamos humanitarinės pagalbos apsauga, karinių pajėgų išvedimo iš demilitarizuotų zonų stebėjimas ar saugių zonų (kai kurių Bosnijos miestų ir jų apylinkių) apsauga⁴¹⁷.

Taigi JT operacijų praktika nėra nusistovėjusi ir nuolat vystoma atsižvelgiant į praktinį poreikį. Pastebėtina, kad tokios operacijos tampa vis labiau kompleksinės, jose naudojamos karinės priemonės derinamos su nekarinėmis priemonėmis. Konkretios JT operacijos teisinis pagrindas ir konkretūs įgyvendinimo veiksmai gali kisti priklausomai nuo tokios misijos įgyvendinimo eigos ir kitų faktorių. Pažymėtina ir tai, kad JT operacijas paprastai įgyvendina bent keletas subjektų (pavyzdžiui, kelių valstybių deleguotos pajėgos ir tarptautinės organizacijos atstovai), o konkretūs jų vaidmenys ir funkcijos taip pat gali kisti operacijos eigoje. Siekiant, kad būtų užtikrintas veiksmingas vadovavimas tokioms operacijoms ir įtraukti visi dalyvaujantys subjektai, paprastai įtvirtinama sudėtinga ir daugiapakopė jų struktūra.

Praktikoje skirtingų priemonių taikymas, skirtingų subjektų įtraukimas ir sudėtingų struktūrų sukūrimas kelia daugybę klausimų, ypač sprendžiant dėl veikų priskyrimo ir atsakomybės paskirstymo tarp tokiose operacijose dalyvaujančių subjektų – tą iliustruoja toliau šiame poskyryje aptariama teismų praktika.

1.4.1.2. Jungtinių Tautų operacijų struktūra (vadovavimo ir kontrolės taisyklės)

Taikos palaikymo operacijų metu paprastai įgyvendinamas bendras JT vadovavimas ir valstybių narių perduotų karinių pajėgų bendra kontrolė. Saugumo Taryba reguliariai vertina tokių pajėgų veiklą, be to, Generalinis Sekretorius ar jo įgaliotas asmuo nuolat seka ir koordinuoja tokių misijų veiksmus.

⁴¹⁷ CONFORTI, B. *The Law <...>*, p. 199–200.

Kuriant ir įgyvendinant JT taikos palaikymo misijas, naudotos įvairios vadovavimo ir kontrolės sistemos, taikyti skirtingi kontrolės ir atsiskaitymo mechanizmai. Vadovavimo ir kontrolės grandinė skirtingose misijose gali skirtis, pirmiausiai, atsižvelgiant į JT susitarimus su priimančiąja šalimi dėl karinių pajėgų statuso, taip pat į JT ir karines pajėgas siunčiančiųjų šalių susitarimus⁴¹⁸. Tačiau pagrindiniai visų taikos palaikymo operacijų organizaciniai struktūriniai elementai yra pakankamai panašūs ir leidžia atlikti jų įprastos kontrolės sistemos analizę. Galima išskirti tokius keturis pagrindinius kiekvienos taikos palaikymo operacijos hierarchijos (organizacinius) lygmenis:

- 1) institucija, kuri sukuria taikos palaikymo pajėgas (dažniausiai tai Saugumo Taryba, išimtiniais atvejais – Generalinė Asamblėja);
- 2) Generalinis Sekretorius;
- 3) JT misijos vadas ir jo personalas;
- 4) nacionaliniai daliniai, vadovaujami nacionalinio dalinio vado⁴¹⁹.

Saugumo Taryba nustato kiekvienos taikos palaikymo operacijos mandatą, apibrėžia, kokia apimtimi ir koku tikslu operacijos metu gali būti naudojama jėga. Saugumo Tarybos mandatas suteikia teisinį pagrindą taikos palaikymo operacijai. Tačiau paprastai Saugumo Taryba tik suteikia įgaliojimus Generaliniam Sekretoriui imtis visų reikiamų priemonių karinei paramai suteikti. Įgyvendindamas Saugumo Tarybos mandatą, Generalinis Sekretorius telkia karinius dalinius būsimai operacijai. Valstybės narės prisideda savanoriškumo pagrindais ir nėra įpareigosotos suteikti savo karines pajėgas tokioms operacijoms. Be to, tos valstybės, kurios siunčia savo karinius dalinius, turi teisę bet kada juos atšaukti⁴²⁰.

⁴¹⁸ KONDOCH, B. The Responsibility of Peacekeepers, Their Sending States, and International Organizations. In GILL, T. D.; FLECK, D. (sud.), *The Handbook of the International Law of Military Operations*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2010, p. 520.

⁴¹⁹ BOTHE, M. Peacekeeping. In SIMMA, B., et al. (sud.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*. 2nd ed., Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 687. Taip pat žr. McCoubrey, H.; White, N. D. *The blue helmets* <...>, p. 142; Findlay, T. *The Use of Force* <...>, p. 9–13.

⁴²⁰ DANNENBAUM, T. Translating the Standard of Effective Control into a System of Effective Accountability: How Liability Should be Apportioned for Violations of Human Rights by Member State Troops Contingents Serving as United Nations Peacekeepers. *Harvard International Law Journal*, Winter 2010, Vol. 51, No. 1, p. 143.

Telkdamas pajėgas Generalinis Sekretorius nustato vadovavimo operacijai struktūrą. Paprastai Generalinis Sekretorius turi visišką valdžią spręsti dėl taikos palaikymo operacijos siuntimo, jos organizacijos, elgesio ir vadovavimo jai, įskaitant ir dėl dalyvaujančių valstybių suteikto personalo. Operacijos metu šią valdžią praktiškai įgyvendina operacijos vadas (specialusis atstovas), kuris yra atskaitingas Generaliniam Sekretoriui. Operacijos vadas turi teisę nustatyti tolesnį valdžios delegavimą⁴²¹. Operacijos vadas vadovauja tiek kariniam, tiek civiliniam misijos personalui. Taigi įtvirtinama bendra ir centralizuota operacinė kontrolė ir vadovavimo grandinė.

Operacijos vadas gali būti civilis asmuo, kuris tiesiogiai vadovauja vyriausiam kariniam pareigūnui – JT pajėgų vadui, arba operacijos vadas tuo pačiu gali būti ir JT pajėgų vadas. JT pajėgų vadas įgyvendina aukščiausią valdžią daliniams. Jį samdo ir paskiria JT (paprastai Generalinis Sekretorius). JT pajėgų vadas paprastai bendrauja su JT politine vadovybe ir atsiskaito Generaliniam Sekretoriui bei yra jungtis tarp JT ir nacionalinių dalinių⁴²². Nacionaliniai daliniai paprastai išlaiko vidinę vadovavimo grandinę, kurios integralumas negali būti pažeistas. JT taikos palaikymo operacijose nacionaliniams daliniams JT pajėgų vadas vadovauja per tų dalinių vadus. Taigi ryšys tarp JT pajėgų vado ir nacionalinių dalinių vadų yra ypač svarbus⁴²³.

Valstybės narės gali JT perduoti operacinį vadovavimą savo pajėgoms tam tikram tikslui, tam tikram laikotarpiui ir tam tikroje teritorijoje, t. y. tiksliai apibrėžtomis sąlygomis⁴²⁴. Paprastai tai apibrėžiama JT ir karinius dalinius siunčiančiosios valstybės susitarimuose.

⁴²¹ Model agreement between the United Nations and Member States contributing personnel and equipment to United Nations peace-keeping operations. Report of the Secretary General, 23 May 1991, A/46/185. 7 straipsnis.

⁴²² HIRSCH, M. *The Responsibility* <...>, p. 66.

⁴²³ DANNENBAUM, T. Translating <...>, p. 144–145.

⁴²⁴ CAMMAERT, P. C.; KLAPPE, B. Authority, Command, and Control in United Nations-led Peace Operations. In GILL, T. D.; FLECK, D. (sud.), *The Handbook of the International Law of Military Operations*, Oxford/New York: Oxford University Press, 2010, p. 159–160.

Vadovaujantis JT pavyzdiniu susitarimu, siunčiančioji valstybė yra atsakinga už drausmę dalinyje⁴²⁵. Nors paprastai JT operacijos vadas gali inicijuoti tyrimą dėl pajėgų narių drausminės atsakomybės ir dėl to konsultuotis su nacionalinio dalinio vado, galutinis sprendimas pajėgų narių drausmės klausimais yra išimtinė nacionalinio dalinio vado atsakomybė⁴²⁶. Baudžiamoji jurisdikcija dėl nacionalinių dalinių narių veikų taip pat išimtinai priklauso pajėgas siunčiančiajai valstybei⁴²⁷. Be to, pajėgas siunčiančioji valstybė užtikrina savo dalinių finansinį aprūpinimą, sprendžia personalo, įskaitant vertinimo, klausimus, rūpinasi savo karių fiziniu pasirengimu, mokymais, įskaitant mokymus žmogaus teisių ir tarptautinės humanitarinės teisės temomis⁴²⁸.

Atsižvelgiant į aptartas bendras taisykles, galima daryti išvadą, kad siunčiančioji valstybė paprastai vykdo reikšmingą nacionalinių dalinių kontrolę. Be to, dauguma taikos palaikymo operacijas nagrinėjančių mokslininkų pabrėžia, kad *de facto* ši įtaka yra didesnė nei būtų galima preziumuoti atsižvelgiant į aptartas formalias taisykles. Pavyzdžiui, praktikoje dauguma nacionalinių dalinių pasilieka teisę konsultuotis su savo nacionaline vadovybe taip pat ir dėl operacinių nurodymų, o prieštaringi įsakymai iš JT operacijos vado ir nacionalinio dalinio vado nėra retenybė. Be to, kaip rodo praktika, kuo realesnė yra karinės jėgos panaudojimo būtinybė, tuo aktyvesnis yra pajėgas siunčiančiosios valstybės dalyvavimas priimant sprendimus⁴²⁹. Pavyzdžiui, Tyrimo komisijos ataskaitoje apie antrąją JT operaciją Somalyje (UNOSOM II) teigiama, kad UNOSOM II pajėgų vadas efektyviai nekontroliavo keleto nacionalinių dalinių, kurie skirtingais lygmenimis, prieš vykdydami pajėgų vado įsakymus, konsultavosi su nacionalinėmis institucijomis. UNOSOM II atveju JT

⁴²⁵ Model agreement between the United Nations and Member States contributing personnel and equipment to United Nations peace-keeping operations. Report of the Secretary General, 23 May 1991, A/46/185. 8 straipsnis.

⁴²⁶ DANNENBAUM, T. Translating <...>, p. 147.

⁴²⁷ Model agreement between the United Nations and Member States contributing personnel and equipment to United Nations peace-keeping operations. Report of the Secretary General, 23 May 1991, A/46/185. 25 straipsnis.

⁴²⁸ *Ibid.* 12 straipsnis.

⁴²⁹ DANNENBAUM, T. Translating <...>, p. 149–150; FINDLAY, T. *The Use of Force* <...>, p. 13.

visiškai nevadovavo ir nekontroliavo daugumos su JT vėliava vykdytų operacijų⁴³⁰. Pajėgas siunčiančiosios valstybės gali daryti įtaką ir sprendimus priimančioms JT politiniams pareigūnams. Kontaktai tarp pajėgas siunčiančiosios valstybės ir JT operacijos vadovybės yra gana įprasta praktika, nes valstybės domisi strateginiais sprendimais, kurie yra priimami dėl jų nacionalinių dalinių. Tuo tikslu dažniausiai paskiriami kontaktiniai asmenys. Pabrėžtina tai, kad reikšmingą įtaką valstybėms leidžia išlaikyti tas faktas, kad, kaip jau minėta, jos pasilieka teisę bet kada atšaukti savo pajėgas.

Sankcionuotos misijos yra kur kas labiau decentralizuotos. Saugumo Tarybos aktyvus vaidmuo paprastai apsiriboja tokių misijų sankcionavimu, nors operacijos mandate gali būti nustatyta pareiga reguliariai teikti ataskaitas Saugumo Tarybai apie tokių operacijų progresą⁴³¹. Sankcionuotų operacijų metu karines pajėgas siunčiančiosios valstybės išlaiko visišką vadovavimą savo daliniams⁴³². Kita vertus, praktikoje dažnai egzistuoja tarpiniai variantai tarp šių dviejų kraštutinumų, todėl kiekvieną situaciją reikėtų vertinti atskirai atsižvelgiant į visas faktines aplinkybes.

1.4.1.3. Jungtinių Tautų pozicija dėl veikų priskyrimo

JT pozicija dėl veikų priskyrimo JT operacijų metu skiriasi priklausomai nuo tarptautinės operacijos tipo.

Nuo pirmųjų JT sankcionuotų operacijų pradžios JT laikėsi pozicijos, kad JT sankcionuotų misijų metu įvykdyti teisės pažeidimai negali būti priskirtini JT, nes JT nevadovauja šioms misijoms. Paprastai nustatoma, kad tokioms misijoms bendrą vadovavimą (angl. *unified command*) užtikrina kuri nors JT valstybė narė arba regioninė tarptautinė organizacija. Pavyzdžiui, tokios

⁴³⁰ VERDIRAME, G. *The UN <...>*, p. 201.

⁴³¹ Pavyzdžiui, tokia pareiga buvo numatyta JT ST rezoliucijoje 1244 (1999), kuri sankcionavo tarptautinių pajėgų buvimą Kosove, žr. JT ST rezoliucijos 1244 (1999) 20 punktą.

⁴³² CATHCART, B. *Command and Control in Military Operations*. In GILL, T. D.; FLECK, D. (sud.), *The Handbook of the International Law of Military Operations*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2010, p. 235–236.

pozicijos JT laikėsi dėl galimų karo taisyklių pažeidimų jau minėtos 1950 m. pradėtos karinės operacijos Korėjoje metu, nes šiai operacijai vadovavo JAV⁴³³.

Dėl jungtinių operacijų TTK cituoja tokią JT poziciją: „JT tarptautinė atsakomybė už karinius JT pajėgų veiksmus yra preziumuojama, jei JT išimtinai vadovauja konkrečiai operacijai ir ją kontroliuoja. Jungtinėse operacijose atsakomybė už pajėgų elgesį yra nustatoma pagal tai, kas vykdo operacinį vadovavimą ir kontrolę pagal susitarimus, kuriais nustatomos bendradarbiavimo taisyklės tarp pajėgų siunčiančiųjų valstybių ir JT. Jei dėl šių klausimų nėra formalių susitarimų, atsakomybė kiekvienu konkrečiu atveju nustatoma atsižvelgiant į tai, kuri šalis turi *efektyvią kontrolę* operacijos metu vykdomų veiksmų atžvilgiu“⁴³⁴. 2004 m. ataskaitoje TTK specialusis pranešėjas Gaja nurodė, kad „Straipsnių projekte pateikiami tik pozityvūs kriterijai, kuriais remiantis elgesys priskiriamas tarptautinei organizacijai, ir nenurodomi atvejai, kada elgesys organizacijai nėra priskiriamas. Pavyzdžiui, nors tai nėra tiesiogiai nurodyta, netiesiogiai galima daryti išvadą, kad valstybių ar tarptautinių organizacijų karinių pajėgų elgesys nėra priskiriamas JT, kai Saugumo Taryba sankcionuoja valstybių ar tarptautinių organizacijų priemones, kurioms netaikoma JT vadovavimo grandinė, siejanti šias pajėgas su JT. Šią poziciją, kuri abejotina, ar yra kontraversiška, neseniai patvirtino JT“⁴³⁵.

Kita vertus, JT laikosi pozicijos, kad taikos palaikymo misijos yra JT pagalbinis organas, todėl jų veikos yra priskirtinos JT. Jei tokių misijų metu padaromi tarptautinės teisės pažeidimai, atsakomybė ir pareiga atlyginti žalą kyla JT. Klasikinis pavyzdys – JT operacija Konge (ONUC). 1965 m. sudaryti Belgijos ir JT susitarimai dėl nuostolių, kuriuos Belgijos piliečiai patyrė dėl JT pajėgų veiksmų Konge, atlyginimo. Šiuose susitarimuose JT *expressis verbis* pripažino savo atsakomybę už misijoje dalyvavusių ginkluotųjų pajėgų

⁴³³ HIRSCH, M. *The Responsibility* <...>, p. 68–69.

⁴³⁴ Report of the UN Secretary-General to the United Nations General Assembly: *Administrative and Budgetary Aspects of the Financing of United Nations Peacekeeping Operations*, 20 September 1996, A/51/389, para. 17–18.

⁴³⁵ Second Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc A/CN.4/541, Documents of the fifty-sixth session, 2004, p. 102.

veiksmus⁴³⁶. Analogiškos pozicijos JT laikėsi dėl JT taikos palaikymo misijos Kipre (UNFICYP), taip pat kitais atvejais. JT sekretoriatas TTK nurodė, kad, atsižvelgiant į daugybę priežasčių, ypač politinių, JT praktikoje laikoma, kad JT atsako prieš trečiąsias šalis už veiksmus taikos palaikymo operacijų metu, nes JT taikos palaikymo pajėgų, kaip pagalbinio JT organo, elgesys yra priskiriamas organizacijai⁴³⁷. JT sekretoriatas taip pat yra nurodęs, kad taikos palaikymo operacijų kontekste veikų priskyrimo principas remiasi prielaida, kad konkreči vykdoma operacija yra vadovaujama ir kontroliuojama JT, todėl tokią operaciją vykdančios pajėgos turi JT pagalbinio organo statusą⁴³⁸. Pavyzdinis JT SOFA nustato, kad JT taikos palaikymo operacija, kaip pagalbinis JT organas, naudojami JT statusu bei privilegijomis ir imunitetais⁴³⁹. Pažymėtina, kad tokiais atvejais nėra būtina, kad JT savo atsakomybę iš anksto pripažintų specialiuose tarptautiniuose susitarimuose.

Visgi TTK nuomone, prezumpcija, kad JT taikos palaikymo misijos yra JT pagalbiniai organai, taikoma tik tais atvejais, kai JT vykdo operacinį vadovavimą ir tokių pajėgų kontrolę. Operacinio vadovavimo ir kontrolės taisyklės paprastai apibrėžiamos JT ir pajėgas siunčiančiosios šalies susitarimuose. Kai tokių susitarimų nėra, TTK nuomone, taikomas efektyvios kontrolės testas⁴⁴⁰.

Sprendžiant iš JT komentarų, JT yra linkusios prisiimti atsakomybę už valstybių deleguotų pajėgų veiksmus JT operacijų metu, pabrėždamos, kad jos vykdo efektyvią šių pajėgų kontrolę. Tokia pozicija gali būti paaiškinama politiniais motyvais. Pripažindamos pajėgas siunčiančiųjų valstybių atsakomybės galimybę, tuo pačiu JT pripažintų ir tai, kad jos visais atvejais efektyviai nekontroliuoja arba negali efektyviai kontroliuoti savo operacijų. Tai

⁴³⁶ KŪRIS, P. *Atsakomybės <...>*, p. 53.

⁴³⁷ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 21.

⁴³⁸ Responsibility of International Organizations: Comments and Observations Received from International Organisations, Doc. A/CN.4/545, Documents of the fifty-sixth session, 2004, p. 18.

⁴³⁹ Model status of forces agreement (SOFA) for peace-keeping operations. Report of the Secretary General, 9 October 1990, A/45/594. 15 paragrafas.

⁴⁴⁰ Report of the UN Secretary-General to the United Nations General Assembly: *Administrative and Budgetary Aspects of the Financing of United Nations Peacekeeping Operations*, 20 September 1996, A/51/389, para. 17.

galėtų neigiamai paveikti JT kaip savarankiškos organizacijos įvaizdį. Be to, tokia JT pozicija dar nereiškia, kad atsakomybė ir su tuo susijusios neigiamos pasekmės JT bus realiai pritaikytos, atsižvelgiant į tai, kad trečiosios šalys praktiškai neturi teisinės gynybos priemonių prieš JT. Dažnai teigiama ir tai, kad JT yra linkusi prisiimti atsakomybę, nes valstybės imtų vengti siųsti savo pajėgas į JT misijas, jei joms grėstų atsakomybė dėl jų kontingentų veiksmų tokių operacijų metu. Arba, net jeigu valstybės ir toliau siųstų savo pajėgas, jos būtų kur kas labiau suinteresuotos jas kontroliuoti tam, kad nekiltų atsakomybę lemiantis elgesys⁴⁴¹. Kita vertus, pastebėtina, kad savo komentaruose TTK valstybės palaikė siūlomą efektyvios kontrolės testą, todėl argumentai dėl galimo valstybių nenoro dalyvauti JT misijose neatrodo visai pagrįsti. Žinoma, valstybių pozicija gali būti aiškinama ir nenoru visiškai atsisakyti savo deleguojamų pajėgų kontrolės, nes tai susiję su valstybių suverenių galių įgyvendinimu⁴⁴². Juk iš dalies dėl šios priežasties ir nebuvo sukurtos nuolatinės JT ginkluotosios pajėgos.

Aptarta situacija puikiai iliustruoja tradicinę įtampą tarp valstybių siekio išsaugoti savo suverenitetą ir tuo pačiu efektyviai vykdyti tarptautinį bendradarbiavimą kuriant tarptautines organizacijas ir dalyvaujant jų veikloje. Manytina, kad atsakymas į klausimą dėl veikų priskyrimo nėra vienareikšmis ir JT poziciją dėl veikų priskyrimo JT operacijų metu galima kvestionuoti, ypač atsižvelgiant į praktikoje susiklostančią vadovavimo ir kontrolės situaciją. Toliau analizuojama, kaip veikų priskyrimo JT operacijų metu klausimas yra sprendžiamas teismų praktikoje.

⁴⁴¹ RYNGAERT, C. Apportioning <...>, p. 164.

⁴⁴² *Ibid.*, p. 165.

1.4.2. Teismų praktikos analizė

1.4.2.1. Europos Žmogaus Teisių Teismo nutarimas Behrami ir Saramati byloje

1999 m. NATO karinė operacija JFR baigėsi 1999 m. birželio 9 d. sudarius Serbijos ir NATO Karinį techninį susitarimą, kuriame Serbija įsipareigojo išvesti iš Kosovo savo karines pajėgas. Kitą dieną Saugumo Taryba priėmė Rezoliuciją 1244 (1999), kuri sankcionavo „norinčių ir galinčių“ valstybių narių ir tarptautinių organizacijų pajėgų įvedimą į Kosovą. Iniciatyvos ėmėsi NATO ir atitinkamai buvo sudarytos NATO vadovaujamos Kosovo karinės pajėgos (KFOR). Rezoliucija 1244 (1999) taip pat nustatė laikinosios civilinės administracijos, kuriai vadovautų Generalinio Sekretoriaus paskirtas specialusis atstovas, (UNMIK) sukūrimą. Rezoliucija 1244 (1999) detaliam reglamentavo šių dviejų tarptautinių misijų mandatus. Nurodyta, kad KFOR bus vykdoma remiant JT (angl. *under UN auspices*) ir kad KFOR, kurioje aktyviai dalyvaus NATO, turi būti išlaikomas „bendras vadovavimas ir kontrolė“⁴⁴³. KFOR buvo padalintos į keturias tarptautines brigadas, vadovaujamas skirtingų JT valstybių narių. Kiekviena iš šių brigadų buvo atsakinga už saugumo palaikymą konkrečiame Kosovo rajone. UNMIK turėjo glaudžiai koordinuoti savo veiksmus su KFOR⁴⁴⁴.

2000 m. kovo mėn. keli vaikai 1999 m. NATO karinės kampanijos metu bombarduotuoje teritorijoje aptiko nesprogusias kasetines bombas ir, manydami, kad jos nebekelia pavojaus, pradėjo su jomis žaisti. Vienai iš bombų netikėtai sproguo vienas berniukas žuvo, o jo brolis buvo sunkiai sužeistas – tapo aklas. KFOR atstovai pripažino, kad jie žinojo apie nesprogusias kasetines bombas toje teritorijoje, tačiau jų pašalinimas nebuvo prioritetas⁴⁴⁵. Žuvusio vaiko tėvas Behrami‘is ir sužalotas jo sūnus kreipėsi į EŽTT prašydami

⁴⁴³ 1999 m. birželio 10 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 1244 (1999).

⁴⁴⁴ 2007 m. gegužės 2 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Behrami ir Behrami prieš Prancūziją ir Saramati prieš Prancūziją, Vokietiją ir Norvegiją* (Didžioji kolegija), peticijų Nr. 71412/01 ir 78166/01, para. 2–4.

⁴⁴⁵ *Ibid.*, para. 5–6.

pripažinti, kad Prancūzija, kuri buvo KFOR vadovaujanti valstybė tame Kosovo rajone, pažeidė EŽTK 2 straipsnį.

Kitą pareiškėją Saramati'į 2001 m. balandžio mėn. dėl įtarimų pasikėsiniu nužudyti ir neteisėtu ginklo laikymu sulaikė UNMIK policija. Jo sulaikymas, kurį sankcionavo teisėjas, tęsėsi iki 2001 m. birželio mėn., kol Kosovo Aukščiausiasis Teismas nurodė įtariamąjį paleisti. Po šio teismo sprendimo Saramati'is netrukus vėl buvo sulaikytas kaip keliantis grėsmę saugumui. Sulaikymo teisinis pagrindas buvo KFOR vado, kuris buvo Norvegijos karinių pajėgų narys, įsakymas, priimtas vadovaujantis Rezoliucijoje 1244 (1999) suteiktas įgaliojimas. Saramati'is EŽTT skundėsi dėl EŽTK 5 straipsnio pažeidimo, kurį lėmė keletą mėnesių trukęs teismo nesankcionuotas prevencinis jo sulaikymas⁴⁴⁶.

Spręsdamas peticijų priimtinumą klausimą, EŽTT nurodė, kad sujungtoje *Behrami ir Saramati* byloje pirmiausiai reikia atsakyti į klausimą, ar EŽTT turi jurisdikciją pagal EŽTK nagrinėti valstybių veiksmus joms dalyvaujant Kosovo pajėgose. Atsižvelgiant į tai, dėl priimtumo pirmiausiai buvo sprendžiama *ratione personae* aspektu⁴⁴⁷. Be to, EŽTT nurodė, kad, spręsdamas dėl valstybių atsakomybės pagal Konvenciją, jis atsižvelgia į atitinkamas tarptautinės teisės taisykles⁴⁴⁸.

EŽTT nustatė, kad galimybė sulaikyti asmenis saugumo sumetimais pateko į KFOR mandata, o už išminavimo priežiūrą buvo atsakinga UNMIK. Toliau nurodė, kad Saugumo Taryba, įgyvendindama savo įgaliojimus pagal JT Chartijos VII skyrių, remiasi valstybių ar jų grupių pagalba užtikrinant kolektyvinį saugumą ir kad tokiose operacijose JT vadovavimas pajėgoms yra ne tiesioginis, o deleguotas⁴⁴⁹. *Behrami ir Saramati* bylos analizė leidžia daryti išvadą, kad šioje byloje veikų priskyrimo klausimas buvo nagrinėjamas remiantis būtent delegavimo teorija – ji turėjo esminės įtakos EŽTT pozicijai⁴⁵⁰.

⁴⁴⁶ *Ibid.*, para. 8–12, 64–65.

⁴⁴⁷ *Ibid.*, para. 71–72.

⁴⁴⁸ *Ibid.*, para. 122.

⁴⁴⁹ *Ibid.*, para. 126–129.

⁴⁵⁰ Tai, kad EŽTT rėmėsi delegavimo teorija, patvirtina, pavyzdžiui, ir EŽTT nutarimo *Behrami ir Saramati* byloje 129–130 paragrafai, kuriuose EŽTT konstatuoja, kad JT ST Rezoliucijoje 1244 (1999)

EŽTT nurodė, kad, „nors JT Chartijos VII skyriuje yra nustatytas pagrindas Saugumo Tarybos įgaliojimų delegavimui, toks delegavimas turi būti pakankamai ribotas tam, kad būtų suderinamas su JT Chartijoje nustatytu Saugumo Tarybos kolektyvinio saugumo sistemos centralizacijos laipsniu, ir tam, kad subjekto, kuriam įgaliojimai yra deleguojami, veiksmai būtų priskirtini JT“⁴⁵¹. Toliau EŽTT pažymėjo, kad Saugumo Taryba išlaikė galutinę valdžią ir kontrolę (angl. *ultimate authority and control*) ir tik operacinė kontrolė buvo deleguota NATO. Nors pajėgas siuntusios šalys išlaikė savo pajėgų drausminę kontrolę, sprendė baudžiamosios atsakomybės klausimus ir rūpinosi jų materialiniu aprūpinimu, siunčiančiųjų šalių vykdytos kontrolės laipsnis nebuvo toks, kad šalių turėta kontrolė būtų pažeidusi vadovavimo grandinę⁴⁵². Tuo remdamasis, EŽTT konstatavo, kad KFOR vykdė teisėtai deleguotus JT Chartijos VII skyriuje nustatytus Saugumo Tarybos įgaliojimus, todėl ginčijami veiksmai iš principo buvo priskirtini JT. Kiek tai susiję su UNMIK, UNMIK buvo pagalbinis JT organas, sukurtas pagal JT Chartijos VII skyrių, todėl jo neveikimas automatiškai buvo priskirtinas JT⁴⁵³.

Toliau EŽTT konstatavo, kad JT yra atskiras tarptautinės teisės subjektas ir nėra EŽTK šalis, todėl peticijos yra nepriimtinos *ratione personae* aspektu. EŽTT taip pat atsisakė remtis *Bosphorus* precedentu ir jame suformuota ekvivalentės žmogaus teisių apsaugos prezumpcija⁴⁵⁴, motyvuodamas tuo, kad faktinės bylų aplinkybės skiriasi (kitai nei *Bosphorus* byloje, kuri buvo susijusi su EŽTK pažeidimą lėmusiais Airijos teritorijoje padarytais Airijos pareigūnų veiksmais, *Behrami ir Saramati* byloje ginčijami veiksmai buvo priskirtini JT, jie nebuvo padaryti valstybių atsakovių teritorijose⁴⁵⁵ ir nulemti jų institucijų

Saugumo Taryba delegavo jai JT Chartijos VII skyriuje nustatytus įgaliojimus valstybėms ir suinteresuotoms tarptautinėms organizacijoms (tuo atveju – NATO), aptaria tokio minėtų įgaliojimų delegavimo galimus teisinius pagrindus ir nurodo delegavimo teoriją pagrindžiančią tarptautinės teisės doktriną, taip pat Sarooshi'io monografiją (SAROOSHI, D. *The United Nations* <...>).

⁴⁵¹ 2007 m. gegužės 2 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Behrami ir Behrami prieš Prancūziją ir Saramati prieš Prancūziją, Vokietiją ir Norvegiją* (Didžioji kolegija), peticijų Nr. 71412/01 ir 78166/01, para. 132.

⁴⁵² *Ibid.*, para. 134–139.

⁴⁵³ *Ibid.*, para. 141–142.

⁴⁵⁴ Ši prezumpcija detaliau nagrinėjama tyrimo antrosios dalies trečiame ir ketvirtame poskyriuose.

⁴⁵⁵ Kai kurių autorių teigimu, sprendžiant *Behrami ir Saramati* bylą, esminės reikšmės turėjo ta aplinkybė, kad ginčijami veiksmai buvo ekstrateritoriniai, o EŽTT savo praktikoje dar iki *Behrami ir*

sprendimų), bei pabrėždamas specifinį JT, kaip universalią jurisdikciją turinčios tarptautinės organizacijos, misijos, nustatytos JT Chartijos VII skyriuje, pobūdį, t. y. jos ypatingą vaidmenį palaikant arba atkuriant tarptautinę taiką bei saugumą⁴⁵⁶. Taigi EŽTT savo sprendimą pagrindinė, viena vertus, analize dėl veikų priskyrimo, kita vertus, JT specifiniu statusu tarptautinėje bendruomenėje, tačiau pastarojo argumento plačiau nenagrinėjo, todėl liko neaišku, kiek jis turėjo reikšmės galutinei Strasbūro teismo išvadai *Behrami ir Saramati* byloje. Kitaip tariant, galima kelti klausimą, ar JT turėtų būti vertinama kaip išskirtinis atvejis ir kokias tai turėtų lemti pasekmes, visų pirma, sprendžiant dėl JT teisminės kontrolės.

1.4.2.2. Nutarimo *Behrami ir Saramati* byloje analizė

EŽTT nutarimas *Behrami ir Saramati* byloje kritikuotas tarptautinės teisės doktrinoje dėl jo motyvuojamoje dalyje pasirinktų argumentų⁴⁵⁷. Toliau pateikiamas pagrindinių kritinių aspektų apibendrinimas.

Visų pirma, keltos abejonės dėl EŽTT pasirinkimo veikos priskyrimo klausimą analizuoti remiantis Saugumo Tarybos įgaliojimų, įtvirtintų JT Chartijos VII skyriuje, delegavimo teorija. Būtent šios teorijos taikymas *Behrami ir Saramati* byloje lėmė ne tik galutinę EŽTT išvadą dėl veikų

Saramati bylos galimai rodo nenorą išplėsti savo jurisdikciją už Europos Tarybos teisinės erdvės ribų. Pavyzdžiui, žr. ALSTON, P.; GOODMAN, R. *International Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 906. Iš tiesų šio faktoriaus reikšmė EŽTT pozicijai nėra iki galo aiški, tačiau, kadangi ginčijamos veikos nebuvo priskirtinos valstybėms atsakovėms, nebuvo poreikio atsakyti į klausimą, ar tokios ekstrateritorinės veikos patenka į EŽTT jurisdikciją *ratione loci*.

⁴⁵⁶ 2007 m. gegužės 2 d. nutarimas dėl priiimtumo byloje *Behrami ir Behrami prieš Prancūziją ir Saramati prieš Prancūziją, Vokietiją ir Norvegiją* (Didžioji kolegija), peticijų Nr. 71412/01 ir 78166/01, para. 151.

⁴⁵⁷ Pavyzdžiui, LARSEN, K. M. Attribution of Conduct in Peace Support Operations: The „Ultimate Authority and Control Test“, *European Journal of International Law*, 2008, Vol. 19, No. 3, p. 509; MILANOVIĆ, M.; PAPIĆ, T. As Bad <...>, p. 267; BELL, C. A. Reassessing multiple attribution: the International Law Commission and the Behrami and Saramati decision. *New York University Journal of International Law and Politics*, 2010, Vol. 42, p. 501; MESSINEO, F. The House of Lords in Al-Jedda and Public International Law: Attribution of Conduct to UN-Authorized Forces and the Power of the Security Council to Displace Human Rights. *Netherlands International Law Review*, 2009, Vol. 56, p. 39–43; SARI, A. Jurisdiction <...>, p. 164; STRYDOM, H. The Responsibility of International Organisations for Conduct Arising out of Armed Conflict Situations. *South African Yearbook of International Law*, 2009, Vol. 34, p. 116–120; RYNGAERT, C. Apportioning <...>, p. 158; BREITEGGER, A. Sacrificing the Effectiveness of the European Convention on Human Rights on the Altar of the Effective Functioning of Peace Support Operations: a Critique of Behrami & Saramati and Al Jeddah. *International Community Law Review*, 2009, Vol. 11, p. 155.

priskyrimo, bet ir veikos priskyrimo kriterijų aiškinimą. Siekiant tinkamai suprasti ir įvertinti tokį EŽTT pasirinkimą, būtina trumpai aptarti pagrindinius Saugumo Tarybos įgaliojimų, įtvirtintų JT Chartijos VII skyriuje, delegavimo teorijos elementus.

Kaip jau minėta, atsižvelgdama į tai, kad JT Chartijoje nustatyta JT kolektyvinio saugumo sistema nėra iki galo įgyvendinta, Saugumo Taryba, nustačiusi pavojų tarptautinei taikai ir saugumui, pradėjo sankcionuoti valstybių karinius veiksmus. JT Chartijos 42 straipsnyje yra įtvirtintas įgaliojimas pačiai Saugumo Tarybai panaudoti jėgą, bet Saugumo Tarybos teisė sankcionuoti valstybių narių jėgos panaudojimą nėra tiesiogiai nustatyta. Atsižvelgiant į šią teisės spragą, tarptautinės teisės doktrinoje išplėtota Saugumo Tarybos įgaliojimų, nustatytų JT Chartijos VII skyriuje, delegavimo teorija. Ši teorija, kuri remiasi bendraisiais tarptautinių organizacijų teisės principais (pirmiausiai numanomų galių doktrina)⁴⁵⁸, ne tik teisiškai pagrindžia Saugumo Tarybos teisę sankcionuoti valstybių narių jėgos panaudojimą, bet ir nustato Saugumo Tarybos įgaliojimų naudoti karinę jėgą delegavimo ribas tam, kad Saugumo Taryba nevengtų savo atsakomybės suteikdama valstybėms pernelyg plačius įgaliojimus⁴⁵⁹. Tarptautinės teisės doktrinoje išskiriami šie trys Saugumo Tarybos įgaliojimų, įtvirtintų JT Chartijos VII skyriuje, delegavimo apribojimai:

- 1) subjektas, kuris deleguoja tam tikrą įgaliojimą, turi pats jį turėti;
- 2) papildomus apribojimus delegavimui nustato principas *delegatus non potest delegare*. Pasak Sarooshi'io, JT Chartijos VII skyriuje nustatytų Saugumo Tarybos įgaliojimų delegavimo kontekste papildomi apribojimai yra tokie: a) Saugumo Taryba neturi teisės deleguoti kai kurių savo JT Chartijos VII skyriuje nustatytų įgaliojimų; b) įgaliojimai, kurie yra susiję su plačia diskrecija, gali būti deleguojami tik nustatant

⁴⁵⁸ Ši teorija išsamiai pateikta SAROOSHI, D. *The United Nations <...>*, p. 10–16. Taip pat žr. BLOKKER, N. Is the Authorization Authorized? Powers and Practice of the UN Security Council to Authorize the Use of Force by Coalitions of the Able and Willing. *European Journal of International Law*, 2000, Vol. 11, No. 3, p. 541–568. Tačiau ne visi autoriai sutinka su šia teorija, teigdami, kad Saugumo Taryba negali valstybėms narėms deleguoti tų galių, kurias pirmiau jai delegavo valstybės narės (principas *delegatus non potest delegare*) (žr. CONFORTI, B. *The Law <...>*, p. 207).

⁴⁵⁹ MILANOVIĆ, M.; PAPIĆ, T. *As Bad <...>*, p. 277.

jų įgyvendinimo ribojimus; c) turi būti nustatomos naudojimosi deleguotais įgaliojimais taisyklės; d) pagal JT Chartijos VII skyrių priimamose rezoliucijose deleguojami įgaliojimai turi būti apibrėžiami siaurai⁴⁶⁰;

3) pabrėžiama (ir tai yra ypač reikšminga nagrinėjamos problemos kontekste), kad galima deleguoti tik kompetenciją, bet ne atsakomybę⁴⁶¹.

Atsižvelgdamas į šiuos reikalavimus, Sarooshi'is nurodo, kad tam, kad delegavimas būtų teisėtas, Saugumo Taryba visą laiką turi išlaikyti vadovavimą ir deleguojamų įgaliojimų kontrolę deleguojamų įgaliojimų. Be to, valstybėms narėms negali būti deleguojamas neribojamas vadovavimas sankcionuotas operacijas vykdančioms pajėgoms ir neribota jų kontrolė⁴⁶². Šį paskutinį apribojimą pagrindžia tai, kad pati Saugumo Taryba neturi neribotos vadovavimo ir kontrolės teisės, nes priimdama sprendimus visada turi konsultuotis su valstybėmis narėmis. Taigi taikomas principas, kad subjektas negali deleguoti tokių įgaliojimų, kurių jis pats neturi. Be to, numanoma sąlyga, kad Saugumo Taryba turi teisę bet kada atšaukti arba pakeisti įgaliojimų, nustatytų JT Chartijos VII skyriuje, delegavimo būdą. Atsižvelgdamas į tai, Sarooshi'is daro išvadą, kad visiškas vadovavimas karinėms pajėgoms ir jų kontrolė turi lemti ir Saugumo Tarybos atsakomybę dėl visų šių pajėgų veiksmų. Jis teigia, kad sprendžiant dėl atsakomybės už pajėgų padarytas veikas nėra svarbu, kas konkrečiai vykdo operacinį vadovavimą pajėgoms ir jas kontroliuoja. Svarbiausia yra tai, kas išlaiko bendrą (angl. *overall*) vadovavimą ir kontrolę⁴⁶³. Ši pozicija remiasi valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus kontekste taikoma taisykle, kad valstybė atsako už visų asmenų, kurie įgyvendina jos viešąsias funkcijas, veiksmus⁴⁶⁴.

⁴⁶⁰ SAROOSHI, D. *The United Nations* <...>, p. 20.

⁴⁶¹ BLOKKER, N. *Is the Authorization* <...>, p. 552.

⁴⁶² SAROOSHI, D. *The United Nations* <...>, p. 34-35.

⁴⁶³ *Ibid.*, p. 163.

⁴⁶⁴ Valstybių atsakomybės straipsnių 5 straipsnis nustato, kad „elgesys asmens ar vieneto, kuris nėra valstybės organas pagal 4 straipsnį, tačiau, kuris pagal šios valstybės teisę yra įgaliotas vykdyti valstybinės valdžios tam tikrus elementus, laikomas valstybės veika su sąlyga, kad šis asmuo ar vienetas veikia turėdamas tokį statusą konkrečioje situacijoje“.

EŽTT pasirinkimas veikų priskyrimo klausimą spręsti remiantis Saugumo Tarybos įgaliojimų, nustatytų JT Chartijos VII skyriuje, delegavimo teorija yra kvestionuotinas. Pabrėžtina, kad turėtų būti daromas skirtumas tarp, remiantis JT Chartijos VII skyriumi, tokių misijų metu vykdomų tarptautinių operacijų teisėtumo klausimo ir veikų priskyrimo klausimo. Veikos priskyrimo taisyklės, kaip atsakomybės taisyklių tarptautinėje teisėje dalis, yra antrinės taisyklės, kurios turėtų būti vienodai taikomos skirtingose tarptautinės teisės pirminių taisyklių reguliuojamose srityse, nebent egzistuoja *lex specialis*. Delegavimo teorija yra tarptautinės institucinės teisės dalis ir neturėtų būti tapatinama su atsakomybės pagal tarptautinę teisę taisyklėmis. Delegavimo teorijos tikslas yra nustatyti, ar tarptautinės organizacijos organas pagal tos organizacijos vidaus teisę gali teisėtai įgalioti kitą subjektą atlikti tam tikrus veiksmus. Šios taisyklės nėra skirtos spręsti dėl tarptautinės organizacijos ar valstybės atsakomybės. Saugumo Tarybos sankcija gali turėti įtakos sprendžiant, ar valstybės elgesys yra teisėtas, bet ji negali turėti įtakos sprendžiant dėl veikos priskyrimo⁴⁶⁵. Kaip jau minėta, sprendžiant veikos priskyrimo klausimą organizacijos vidaus teisė (organizacijos taisyklės) yra aktuali tik tiek, kiek ji padeda apibrėžti organizacijos organų ir agentų funkcijas, arba, kitaip tariant, sprendžiant dėl atsakomybės organizacijos vidaus teisė yra ne daugiau aktuali nei būtų aktuali valstybės vidaus teisė sprendžiant dėl valstybės atsakomybės⁴⁶⁶.

Be to, remdamasis Sarooshi'io teorija, EŽTT tinkamai neįvertino veikos priskyrimo taisyklių tarptautinių organizacijų atsakomybės kontekste specifikos. Tuo metu, kai Sarooshi'is išdėstė savo teoriją, TTK dar nebuvo pradėjusi darbo tarptautinių organizacijų atsakomybės srityje ir tarptautinėms organizacijoms Sarooshi'is pritaikė jau minėtą Valstybių atsakomybės straipsnių 5 straipsnį⁴⁶⁷. Remiantis juo, valstybės veika yra priskiriama tarptautinei organizacijai visais atvejais, kai tarptautinė organizacija valstybei deleguoja savo įgaliojimus. Pažymėtina, kad, kaip jau minėta, Valstybių atsakomybės straipsnių

⁴⁶⁵ MILANOVIĆ, M.; PAPIĆ, T. As Bad <...>, p. 280–281.

⁴⁶⁶ Second Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc A/CN.4/541, Documents of the fifty-sixth session, 2004, p. 107.

⁴⁶⁷ SAROOSHI, D. *The United Nations* <...>, p. 164.

5 straipsnyje nustatyta yra skirta užtikrinti, kad valstybės neišvengtų atsakomybės už subjektų, kurie vykdo valstybės funkcijas, veiksmus. Jei tokių asmenų ar vienetų veiksmai nėra priskiriami valstybei, jų nėra daugiau kam priskirti ir atsakomybė iš viso nėra pritaikoma. Tarptautinių organizacijų atsakomybės kontekste susiklosto kitokia situacija – paprastai kyla klausimas, kuriam iš dviejų tarptautinės teisės subjektų reikia priskirti tam tikrą elgesį. Atsižvelgdama į tai, išnagrinėjusi tarptautinių organizacijų ir valstybių praktiką TTK modifikavo Valstybių atsakomybės straipsnių 5 straipsnį ir TO atsakomybės straipsnių 7 straipsnyje pabrėžia efektyvios kontrolės kriterijaus svarbą.

Nutarimas *Behrami ir Saramati* byloje taip pat kritikuojamas dėl netinkamo kontrolės testo turinio suformulavimo. Manytina, kad delegavimo teorijos pritaikymas lėmė tai, kad nors *Behrami ir Saramati* byloje EŽTT paminėjo TO atsakomybės straipsnių 7 straipsnį, tačiau jo turinį aiškino kitaip nei TTK⁴⁶⁸. Visų pirma, nebuvo vertinama, kuris subjektas faktiškai kontroliavo KFOR elgesį. EŽTT apsiribojo tuo, kad Saugumo Taryba išlaikė KFOR galutinę (angl. *ultimate*) valdžią ir kontrolę. Pasak EŽTT, tai pagrindė reguliarius KFOR vado atsiskaitymas Saugumo Tarybai⁴⁶⁹. Taigi KFOR veikų priskyrimas JT buvo pagrįstas tuo, kad JT nustatė teisinį pagrindą operacijai ir kad Saugumo Taryba periodiškai būdavo informuojama apie KFOR veiklą, t. y. *Behrami ir Saramati* nutarime nebuvo analizuojama, kuris subjektas efektyviai kontroliavo KFOR darant konkrečią veiką.

EŽTT pozicija *Behrami ir Saramati* byloje dėl valstybių karinių pajėgų veikų, dalyvaujančių KFOR misijoje, priskyrimo JT neatspindi tarptautinių organizacijų bei valstybių praktikos ir vyraujančios nuomonės doktrinoje⁴⁷⁰.

⁴⁶⁸ MILANOVIĆ, M.; PAPIĆ, T. As Bad <...>, p. 283.

⁴⁶⁹ 2007 m. gegužės 2 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Behrami ir Behrami prieš Prancūziją ir Saramati prieš Prancūziją, Vokietiją ir Norvegiją* (Didžioji kolegija), peticijų Nr. 71412/01 ir 78166/01, para. 134.

⁴⁷⁰ AMERASINGHE, C. F. *Principles* <...>, p. 403; PAULUS, A. Article 29. In SIMMA, B., et al. (sud.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 542; CERONE, J. Minding the Gap: Outlining KFOR Accountability in Post-Conflict Kosovo. *European Journal of International Law*, 2001, Vol. 12, No. 3, p. 469; VANNESTE, F. *General International* <...>, p. 189; LARSEN, M. K. *The Human Rights* <...>, p. 135; MILANOVIĆ, M.; PAPIĆ, T. As Bad <...>, p. 280–288.

Šiuo aspektu EŽTT jurisprudenciją sukritikavo TTK specialusis pranešėjas Gaja, kuris nurodė, kad „nenuvertinant šios jurisprudencijos svarbos, yra sudėtinga sutikti, vien remiantis nutarimu *Behrami ir Saramati* byloje, kad toje byloje pritaikytas kriterijus turėtų būti priimtas kaip galimai universali taisyklė. Taip pat ir politiniu aspektu EŽTT požiūris yra neįtikinantis. Remiantis juo, JT būtų priskiriami veiksmai, kurių organizacija specialiai nesankcionavo arba apie kuriuos mažai žinojo arba visai nieko nežinojo. Atsižvelgiant į tai, nėra netikėta, kad JT atsiribojo nuo šio kriterijaus“⁴⁷¹. Iš tiesų, komentuodama *Behrami ir Saramati* precedentą, JT teigė, kad, vertinant veikų priskyrimo klausimą, jame neatsižvelgiama į esminį skirtumą tarp dviejų JT operacijų tipų (JT operacijos ir JT sankcionuotos operacijos). JT pažymėjo, kad, remdamasis vien tuo, kad Saugumo Taryba delegavo savo įgaliojimus ir išlaikė galutinę JT sankcionuotos operacijos (KFOR) valdžią ir kontrolę, ir atitinkamai priskirdamas šios operacijos veiksmus JT, EŽTT neatsižvelgė į efektyvaus vadovavimo ir kontrolės testą, kuriuo remiantis daugiau kaip šešis dešimtmečius buvo sprendžiamas veikų priskyrimo JT ar valstybėms narėms klausimas⁴⁷². EŽTT pasirinko atsakyti į klausimą, ar ginčijami veiksmai yra priskirtini JT, o ne į klausimą, ar ginčijami veiksmai yra priskirtini valstybėms atsakovėms, nors pareiškėjai savo pozicijoje bandė pagrįsti valstybių atsakovių atsakomybę. Taigi EŽTT net nenagrinėjo to, ar valstybės atsakovės kontroliavo savo pajėgas⁴⁷³. EŽTT taip pat nevertino dvigubo KFOR veikų priskyrimo galimybės.

Be to, tarptautinės teisės doktrinoje teigiama, kad EŽTT pozicija *Behrami ir Saramati* byloje neužtikrina efektyvios žmogaus teisių apsaugos ir tinkamos pusiausvyros tarp skirtingų tarptautinių organizacijų, valstybių ir nukentėjusių asmenų interesų. JT Chartijoje nustatyta kolektyvinio saugumo sistema yra neįgyvendinta, nes valstybės nenorėjo atsisakyti savo pajėgų kontrolės. *Behrami ir Saramati* precedentas atveria galimybę valstybėms

⁴⁷¹ Seventh Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/610, Report on the work of the sixty-first session, 2009, para. 30.

⁴⁷² Responsibility of International Organizations: Comments and Observations Received from International Organizations, Doc A/CN.4/637/Add.1, 2011, p. 12.

⁴⁷³ VANNESTE, F. *General International <...>*, p. 190.

išlaikyti savo kontingentų kontrolę ir tuo pačiu išvengti atsakomybės už šių pajėgų veiksmus, nes tokių pajėgų elgesys yra priskirtinas tik JT⁴⁷⁴. Taip atsiranda žmogaus teisių apsaugos spraga⁴⁷⁵. EŽTT pasirinkimas *Behrami ir Saramati* byloje aiškintas ir nenoru priimti valstybėms politiškai nepalankų sprendimą, kuris galimai atvertų klausimus dėl EŽTK ir Chartijos 103 straipsnio santykio⁴⁷⁶. Kaip jau minėta, nutarime *Behrami ir Saramati* byloje EŽTT atkreipė dėmesį į specifinį JT misijos, nustatytos JT Chartijos VII skyriuje, pobūdį tarptautinėje bendruomenėje⁴⁷⁷, tačiau šio argumento plačiau nenagrinėjo, todėl jo reikšmė galutinei EŽTT išvadai liko neaiški.

Strasbūro teismo nutarimo *Behrami ir Saramati* byloje kritika pirmiausiai siejama su jo motyvuojamojoje dalyje pateikta argumentacija. EŽTT motyvų pasirinkimą kritikuoja net ir tie autoriai, kurie pritarė šioje byloje EŽTT pasiektam rezultatui⁴⁷⁸. Nors klausimas dėl veikų priskyrimo šioje byloje nėra vienareikšmiškai aiškus, manytina, kad jo sprendimas remiantis vien iš delegavimo teorijos išvestu bendros kontrolės testu nėra tinkamas. Tokia pozicija neatsižvelgiama į skirtingose tarptautinėse operacijose nustatomas specifines vadovavimo ir kontrolės taisykles ir jų praktinį įgyvendinimą. *Behrami ir Saramati* precedento taikymas kitose situacijose gali lemti tarptautinių organizacijų atsakomybės išplėtimą ir jų valstybių narių atsakomybės susiaurinimą. Praktikoje tai paprastai reikštų, kad teisinė atsakomybė nėra pritaikoma jokiame subjektui. Be to, toks veikos priskyrimo taisyklių aiškinimas gali turėti pasekmių tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių santykiams, atsižvelgiant į tai, kad karinis bendradarbiavimas yra

⁴⁷⁴ KRIEGER, H. A Credibility Gap: The Behrami and Saramati Decision of the European Court of Human Rights. *Journal of International Peacekeeping*, 2009, Vol. 13, p. 164, 180; STARMER, K. Responsibility for troops abroad: UN mandated forces and issues of human rights accountability. *European Human Rights Law Review*, 2008, Vol. 3, p. 289.

⁴⁷⁵ BELL, C. A. Reassessing <...>, p. 534; SARI, A. Jurisdiction <...>, p. 168.

⁴⁷⁶ DE SENA, P.; VITUCCI, M. C. The European Courts and the Security Council: Between *Dedoublement Fonctionnel* and Balancing of Values. *European Journal of International Law*. Vol. 20, No. 1, 2009, p. 193-194; MILANOVIĆ, M.; PAPIĆ, T. As Bad <...>, p. 295.

⁴⁷⁷ 2007 m. gegužės 2 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Behrami ir Behrami prieš Prancūziją ir Saramati prieš Prancūziją, Vokietiją ir Norvegiją* (Didžioji kolegija), peticijų Nr. 71412/01 ir 78166/01, para. 151.

⁴⁷⁸ SARI, A. Jurisdiction <...>, p. 169.

glaudžiai susijęs su suvereniteto įgyvendinimu⁴⁷⁹. Galiausiai pastebėtina, kad *Behrami ir Saramati* byla įnešė nenuoseklumo veikos priskyrimo kriterijų klausimu ir neigiamai paveikė paprotinės tarptautinės teisės taisyklės šioje srityje formavimąsi. Skirtingų kontrolės testų egzistavimas lemia teisinį neaiškumą, nes jų taikymas praktikoje gali sąlygoti nevienodas pasekmes analogiškose situacijose, todėl teisės subjektams yra sudėtinga prognozuoti savo elgesio pasekmes.

Toliau bus nagrinėjama nacionalinių teismų praktika ir jų pozicijos dėl taikytino veikos priskyrimo testo tais atvejais, kai valstybės siunčia savo pajėgas dalyvauti JT taikos palaikymo operacijose arba JT sankcionuotose misijose. Aptarus nacionalinių teismų praktiką, bus pristatomos ir po *Behrami ir Saramati* bylos sekusios EŽTT praktikos veikos priskyrimo klausimu tendencijos ir pateikiamas vertinimas dėl taikytinų veikos priskyrimo taisyklių turinio.

1.4.2.3. Nacionalinių teismų praktika po Behrami ir Saramati precedento

a) Al-Jedda prieš Jungtinę Karalystę

Al-Jedda byla Jungtinės Karalystės teismuose, o vėliau – ir EŽTT, buvo susijusi su Jungtinės Karalystės pajėgų veiksmis Irako okupacijos metu. Irakiečių kilmės Jungtinės Karalystės pilietį Al-Jedda'ą, kuris lankė savo gimines Bagdade, 2004 m. gruodžio 10 d. sulaikė Jungtinės Karalystės pajėgos,

⁴⁷⁹ Pavyzdžiui, ES prisijungimo sutarties prie EŽTK projekto 1 straipsnio 4 dalyje nustatyta aiški veikų priskyrimo ES ar jos valstybėms narėms taisyklė: valstybės narės ar jos vardu veikiančio asmens veika visada yra priskiriama tai valstybei, net jei ši veika įvykdoma, kai valstybė įgyvendina ir taiko ES teisę, įskaitant ir sprendimus, priimtus pagal ES sutartį ir SESV. Aiškinamojo rašto projekte nurodoma, kad ši taisyklė iš esmės atsirado siekiant reguliuoti situacijas ES Bendrosios užsienio ir gynybos politikos kontekste, kai ES valstybių narių karinės pajėgos veikia pagal ES Tarybos suteiktą mandatą. ES siekė *expressis verbis* pažymėti, kad tokiais atvejais *Behrami ir Saramati* precedentas neturėtų būti taikomas. Žr. Fifth negotiation meeting between the CDDH and ad hoc negotiation group and the European Commission on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights. Final report to the CDDH. 47+1(2013)008rev2, 10 June 2013, Draft explanatory report, para. 23-24. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.]. Interneto prieiga <https://www.echr.coe.int/Documents/UE_Report_CDDH_ENG.pdf>.

vadovaudamosi žvalgybos informacija. Remiantis tuo, kad jis kelia grėsmę saugumui Irake, Al-Jedda buvo laikomas iki 2007 m. gruodžio 30 d. Iš pradžių jo sulaikymą sankcionavo sulaikymo įstaigos vyresnysis pareigūnas. Vėliau šį sprendimą vertino Sulaikymo peržiūros komitetas, kurį sudarė sulaikymo įstaigos ir kariuomenės personalas. Galiausiai sprendimą dėl sulaikymo peržiūrėjo Koalicijos tarptautinių pajėgų vadas. Kai buvo svarstomas jo sulaikymo klausimas, sulaikytasis neturėjo teisės susipažinti su įkalčiais ar dalyvauti posėdžiuose, tačiau turėjo galimybę raštu pateikti savo poziciją. Praėjus aštuoniolikai mėnesių nuo Al-Jedda'os sulaikymo pradžios, sprendimą dėl sulaikymo peržiūrėjo Jungtinis sulaikymo komitetas, kurį sudarė tarptautinių pajėgų vyresnieji pareigūnai, Irako laikinosios Vyriausybės atstovai ir Jungtinės Karalystės ambasadorius. 2007 m. gruodžio 14 d. iš Al-Jedda'os atimta Jungtinės Karalystės pilietybė. 2007 m. gruodžio 30 d. jis buvo paleistas⁴⁸⁰.

2005 m. birželio 8 d. Al-Jedda kreipėsi į Jungtinės Karalystės teismus dėl savo sulaikymo teisėtumo. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai pažymėjo, kad pareiškėjas buvo sulaikytas vadovaujantis JT ST rezoliucija 1546 (2004), kuri aiškiai leido tarptautinėms pajėgoms imtis visų būtinų priemonių tam, kad būtų užtikrintas saugumas ir stabilumas Irake. Remiantis JT valstybių narių praktika, valstybė, kuri veikė įgyvendindama tokio pobūdžio Saugumo Tarybos rezoliucijas, vadovavosi JT Chartijos 25 ir 103 straipsniais. Atsižvelgdami į tai, nacionaliniai teismai konstatavo, kad Jungtinės Karalystės įsipareigojimai pagal JT ST rezoliuciją 1546 (2004) turi taikymo pirmenybę prieš įsipareigojimus pagal EŽTK⁴⁸¹. Kasacinio proceso metu Vyriausybės atstovai pateikė naują argumentą. Remdamiesi EŽTT nutarimu *Behrami ir Saramati* byloje, jie teigė, kad Jungtinės Karalystės pareigūnų veiksmai Irake yra priskirtini ne Jungtinei Karalystei, bet – JT, nes Saugumo Taryba sankcionavo misiją Irake⁴⁸².

⁴⁸⁰ 2011 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Al-Jedda prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 27021/08, para. 9–15.

⁴⁸¹ *Ibid.*, para. 16–17.

⁴⁸² *Ibid.*, para. 18.

Sprendami bylą Lordų rūmai rėmėsi TTK rengtu TO atsakomybės straipsnių projektu ir jame pateikta veikų priskyrimo taisykle. Lordų rūmai nurodė, kad Jungtinės Karalystės pajėgos nebuvo perduotos JT, JT nevykdė efektyvios Jungtinės Karalystės pajėgų kontrolės, be to, tuo metu, kai Al-Jedda buvo sulaikytas, šios pajėgos neveikė kaip JT taikos palaikymo misijos dalis, todėl Jungtinės Karalystės pajėgų veiksmai nėra priskirtini JT. Be to, Lordų rūmai pažymėjo, kad Laikinoji administracija Irake buvo įkurta JAV, o ne Saugumo Tarybos iniciatyva. Saugumo Taryba tarptautinės koalicijos buvimą Irake sankcionavo rezoliucija 1511 (2003) ir vėliau priimtomis susijusiomis rezoliucijomis, įskaitant rezoliuciją 1546 (2004), tačiau nevykdė tarptautinių pajėgų efektyvios kontrolės ir joms nevadovavo⁴⁸³. Lordų rūmai pažymėjo, kad EŽTT nutarimas *Behrami ir Saramati* byloje šiuo atveju yra nepritaikomas, nes skiriasi tiek teisinės, tiek faktinės bylų aplinkybės ir analogija negalima. Lordų rūmai nurodė, kad tarptautinių pajėgų reguliarius atsiskaitymas Saugumo Tarybai, ir tai, kad Saugumo Taryba turėjo teisę bet kada atšaukti savo duotą mandatą, nėra pakankami tam, kad tarptautinių pajėgų veiksmai būti priskirtini JT⁴⁸⁴. Toliau teismas pažymėjo, kad Saugumo Tarybos rezoliucijos nustatė JT valstybėms narėms įpareigojimus, kurie, kilus konfliktui su įsipareigojimais pagal EŽTK, vadovaujantis JT Chartijos 103 straipsniu, turi taikymo pirmenybę. Todėl konstatavo, kad atitinkamos žmogaus teisių garantijos yra netaikomos⁴⁸⁵.

Lordų rūmų sprendimas *Al-Jedda* byloje, kiek tai susiję su veikų priskyrimo klausimu, rėmėsi efektyvios kontrolės kriterijumi. Lordų rūmų sprendime atsižvelgiama į tai, kas faktiškai kontroliavo pajėgas, kurios įvykdė skundžiamus veiksmus. TTK pažymėjo, kad šioje byloje efektyvios kontrolės kriterijus buvo aiškinamas taip, kaip jį supranta TTK⁴⁸⁶.

⁴⁸³ 2007 m. gruodžio 12 d. Jungtinės Karalystės Lordų rūmų sprendimas byloje *R (on the application of Al-Jedda) (FC) (Appellant) v Secretary of State for Defence (Respondent)*, [2007] UKHL 58, para. 22-23.

⁴⁸⁴ *Ibid.*, para. 24.

⁴⁸⁵ *Ibid.*, para. 39.

⁴⁸⁶ TO atsakomybės straipsnių komentarai, p. 25.

b) Mukeshimana ir kiti prieš Belgiją

Byloje *Mukeshimana ir kiti* kilo klausimas dėl atsakomybės paskirstymo tarp JT ir Belgijos dėl Belgijos JT taikdarius neveikimo ir pareigos užkirsti kelią genocidui Ruandoje 1994 metais neįvykdymo. Belgijos pajėgos Ruandoje veikė kaip JT pagalbos misijos Ruandai (MINUAR) dalis. MINUAR buvo JT taikos palaikymo operacija įkurta pagal JT ST rezoliuciją (872) 1993⁴⁸⁷. Prasidėjus neramumams 1994 m. balandžio mėn. Belgijos Vyriausybė, atsižvelgdama į Ruandoje vyraujančias itin neigiamas nuostatas dėl Belgijos ir jos piliečių, siekė kuo skubiau evakuoti savo MINUAR kontingentą. Gavus JT susitikimą, visos belgų pajėgos buvo išvestos iš Ruandos iki 1994 m. balandžio 19 d. 1994 m. balandžio 7–11 d. apie 2 tūkst. daugiausiai tutsių kilmės asmenų rado prieglobstį vietinėje mokykloje, kurioje tuo metu buvo įsikūręs Belgijos MINUAR dalinys. Besiruošdamos evakuacijai, 1994 m. balandžio 11 d. MINUAR pajėgos paliko pastatą. Jokių priemonių apsaugoti paliekamus asmenis nebuvo imtasi, dauguma jų Ruandos pajėgų buvo nužudyti per kelias valandas po Belgijos karių išvykimo⁴⁸⁸.

Belgijos teismas pažymėjo, kad, atsižvelgiant į visas aplinkybes, belgų kariai negalėjo nežinoti apie gresiančias pasekmes po jų pasitraukimo ir atitinkamai nebuvo imtasi visų prieinamų priemonių, kad būtų išvengta neigiamų pasekmių⁴⁸⁹.

Toliau atsakydamas į Belgijos Vyriausybės argumentą, kad tinkamu atsakovu *Mukeshimana ir kiti* byloje turėtų būti JT, Belgijos teismas nurodė, kad svarbiausia yra atsakyti į klausimą, kas efektyviai kontroliavo pajėgas, kai buvo padaryti ginčijami veiksmai. Įvertinęs visas faktines aplinkybes, jis nurodė, kad per evakuaciją 1994 m. balandžio 11 d., t. y. tuo metu, kai buvo padaryti

⁴⁸⁷ 1993 m. spalio 5 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 872 (1993). Ruandoje prasidėjus neramumams 1994 m. balandžio mėn., MINUAR mandatas buvo išplėstas numatant ir tam tikras pareigas, susijusias su civilių apsauga, 1994 m. balandžio 21 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 912 (1994) ir 1994 m. gegužės 17 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 918 (1994).

⁴⁸⁸ 2010 m. gruodžio 8 d. Briuselio pirmosios instancijos teismo sprendimas byloje *Mukeshimana ir kiti prieš Belgijos valstybę ir kitus*, 04/4807/A ir 07/15547/A, para. 13–16.

⁴⁸⁹ *Ibid.*, para. 18–24.

skundžiami veiksmai, atsižvelgiant į chaotiškas sąlygas ir komunikacijos problemas, Belgijos pajėgoms, kurios nors ir veikė MINUAR sudėtyje, vadovavo ir įsakymus davė Belgijos Vyriausybė. Todėl JT efektyvus vadovavimas Belgijos nacionalinėms pajėgoms ir jų kontrolė, taip pat ir atsakomybė už jų veiksmus perėjo pajėgas siunčiančiajai valstybei⁴⁹⁰.

Belgijos teismo sprendimas *Mukeshimana ir kiti* byloje yra paremtas efektyvios kontrolės standartu⁴⁹¹, t. y. šioje byloje teismas vertino, kas operaciniame lygmenyje kontroliavo pajėgas, kai buvo padaryti konkretūs pažeidimai.

c) Nuhanović prieš Nyderlandus ir Mustafić-Mujić prieš Nyderlandus

Dar vienas šiam tyrimui reikšmingas precedentas yra Nyderlandų teismuose išnagrinėtos dvi savo esme identiškos bylos *Nuhanović prieš Nyderlandus ir Mustafić-Mujić prieš Nyderlandus*, susijusios su Nyderlandų atsakomybe už Nyderlandų pajėgų, vadinamų Dutchbat, kurios 1995 m. buvo dislokuotos Bosnijoje kaip UNPROFOR dalis.

Nagrinėtos bylos susijusios su įvykiais Srebrenicoje, kurioje 1995 m. liepos mėn. Bosnijos serbai vykdė etninį valymą. Bosnijos serbų pajėgos masinių egzekucijų metu nužudė nuo 7 iki 8 tūkst. bosnių musulmonų vyrų, daugiau nei 20 tūkst. žmonių buvo priversti palikti vietovę⁴⁹².

Bosnijos serbai bandė užimti Srebrenicą dar 1992 m., siekdami įgyti rytinės Bosnijos ir Hercegovinos dalies kontrolę. 1993 m. Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją 819 (1993), kurioje Bosnijos serbų apsuptą Bosnijos musulmonų anklavą Srebrenicoje paskelbė JT saugoma saugia zona ir pareikalavo visų konflikto šalių iš jos pasišalinti⁴⁹³. Nyderlandai savo pajėgomis

⁴⁹⁰ *Ibid.*, para. 26.

⁴⁹¹ RYNGAERT, C. Apportioning <...>, p. 176–177.

⁴⁹² Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Committee on the Honouring of Obligations and Commitments by member States of the Council of Europe (Monitoring Committee), Doc. 10200, 4 June 2004 (*Honouring of obligations and commitments by Bosnia and Herzegovina*). Interneto prieiga <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=10559&lang=en>

⁴⁹³ 1993 m. balandžio 16 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 819 (1993).

Dutchbat prisidėjo prie jau anksčiau Srebrenicoje dislokuotos JT taikos palaikymo misijos UNPROFOR. 1995 m. pavasarį savavališkai autonomiją pasiskelbusios Bosnijos Serbų Respublikos prezidentas Karadžić'ius įsakė savo pajėgoms „Srebrenicos gyventojams sukurti nepakeliamą visiško nesaugumo atmosferą be jokios išsigelbėjimo vilties“. 1995 m. vasarą Bosnijos serbų pajėgos, vadovaujamos generolo Mladić'iaus, pradėjo atakas Srebrenicoje, dėl kurių tūkstančiai pabėgėlių kreipėsi prieglobsčio į gretimame kaime esančią JT bazę, kur buvo dislokuotas Dutchbat. Dutchbat įsileido į bazę apie 5 tūkst. pabėgėlių, dar didesnis jų skaičius įsikūrė Dutchbat bazės priegose⁴⁹⁴.

1995 m. liepos 11 d. JT galutinai prarado saugios zonos Srebrenicoje kontrolę, kai Bosnijos serbų armija užėmė Srebrenicą. UNOPROFOR vadovybė ir Nyderlandų Vyriausybė po konsultacijų nusprendė nedelsiant evakuoti Dutchbat kartu su pabėgėliais. Buvo sutarta, kad evakuacija yra pagrindinis tikslas. Iš karto po to tarp Dutchbat vado ir generolo Mladić'iaus įvyko derybos dėl pabėgėlių evakuacijos, kurių metu buvo sutarta, kad Dutchbat gali kartu išsigabenti tik savo pagalbinį personalą. Atitinkamai buvo sudarytas apie trisdešimties asmenų sąrašas, į kurį nepatekė pabėgėliai buvo priversti palikti Dutchbat bazę. Tuo metu, kai pabėgėliai buvo šalinami iš bazės, Dutchbat gavo detalios informacijos apie Bosnijos serbų vykdomus nusikaltimus prieš pabėgėlius, ypač tam tikro amžiaus vyrus⁴⁹⁵.

Dutchbat sudarė apie 450 karių, kurie buvo menkai ginkluoti palyginus su pasiruošusia pulti maždaug 2 000 karių Bosnijos serbų armija. Dutchbat vadas ne kartą prašė karinės paramos iš oro, tačiau NATO laiku paramos nesuteikė. Kelių susidūrimų metu Dutchbat iššovė tik įspėjamuosius šūvius, tačiau niekada tiesiogiai neatakavo Bosnijos serbų karių⁴⁹⁶.

Bylose *Nuhanović prieš Nyderlandus* ir *Mustafić-Mujić prieš Nyderlandus* buvo skundžiamas Dutchbat atsisakymas leisti Bosnijos vertėjo,

⁴⁹⁴ ZGONEC-ROŽEJ, M. Netherlands v. Nuhanović; Netherlands v. Mustafić-Mujić. *The American Journal of International Law*, 2014, Vol. 108, No. 3, p. 510.

⁴⁹⁵ *Ibid.*, p. 510.

⁴⁹⁶ Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35: *The fall of Srebrenica*, 15 November 1999, A/54/549, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/54/549>.

kuris buvo JT darbuotojas, šeimai ir Bosnijos elektrikui, kuris dirbo Dutchbat, bet oficialiai nebuvo JT darbuotojas, likti Dutchbat bazėje ir būti evakuotiems kartu su Nyderlandų pajėgomis. Kadangi šie asmenys nebuvo JT personalo sąrašė, jie buvo priversti palikti Dutchbat bazę ir netrukus buvo nužudyti Bosnijos serbų pajėgų ar susijusių pusiau karinių grupuočių. Pareiškėjai teigė, kad Nyderlandams tenka atsakomybė už Dutchbat veiksmus⁴⁹⁷.

Abejose bylose Hagos apygardos teismas (pirmos instancijos teismas) konstatavo, kad Dutchbat kaip JT taikos palaikymo operacijos dalyvaujančio kontingento operacinį vadovavimą ir kontrolę vykdė JT, o ne Nyderlandai. Teismas nurodė, kad JT vadovavimo grandinė nebuvo pažeista, todėl Dutchbat veiksmai priskirtini JT. Atsižvelgiant į tai, Nyderlandų Vyriausybė pripažinta netinkamu atsakovu⁴⁹⁸. Toks pirmos instancijos teismo sprendimas sulaukė kritikos, nes iš faktinių aplinkybių buvo matyti, kad lemiamų įvykių Srebrenicoje metu Nyderlandai išlaikė pakankamai didelę savo pajėgų kontrolę ir vadovavimą joms. Teismo išvada, kad Nyderlandų atsakomybė kiltų tik tuo atveju, jei Nyderlandų Vyriausybė savo įsakymais būtų pažeidusi JT vadovavimo grandinę, vertinta kaip neatitinkanti atsakomybės taisyklių⁴⁹⁹.

Apeliacinės instancijos teismas panaikino pirmos instancijos teismo sprendimą ir, taikydamas efektyvios kontrolės testą, konstatavo, kad Dutchbat veiksmai buvo priskirtini Nyderlandų valstybei. Jis nurodė, kad lemiamas faktorius sprendžiant dėl veikų priskyrimo yra ne vadovavimo ir kontrolės mechanizmas, bet atsakymas į klausimą, kas iš tiesų vykdė efektyvią kontrolę. Apeliacinės instancijos teismas pabrėžė, kad efektyvios kontrolės testo taikymas gali lemti veikų priskyrimą daugiau nei vienam subjektui⁵⁰⁰. Toliau jis nurodė, kad praradus Srebrenicos anklavo kontrolę 1995 m. liepos mėn. tiek JT, tiek Nyderlandų Vyriausybė kontroliavo Dutchbat tolesnius veiksmus evakuojant

⁴⁹⁷ 2013 m. rugsėjo 6 d. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Nuhanović*, 12/03324, para. 3.1; 2013 m. rugsėjo 6 d. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Mustafić-Mujić*, 12/03329, para. 3.1

⁴⁹⁸ 2013 m. rugsėjo 6 d. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Nuhanović*, 12/03324, para. 3.4.

⁴⁹⁹ RYNGAERT, C. Apportioning <...>, p. 172.

⁵⁰⁰ 2013 m. rugsėjo 6 d. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Nuhanović*, 12/03324, para. 3.5.1–3.5.2.

Bosnijos pabėgėlius ir organizuojant Dutchbat išvedimą iš Bosnijos. Tokį teismo vertinimą lėmė keletas aplinkybių: 1) olandas UNPROFOR vadavietės personalo vadas atliko funkcijas tiek kaip JT, tiek kaip Nyderlandų vyriausybės atstovas; 2) du aukšto rango Nyderlandų kariniai pareigūnai kartu su prancūzu JT pajėgų vadu priėmė sprendimą evakuoti Dutchbat ir pabėgėlius; 3) Nyderlandų gynybos ministras davė Dutchbat konkrečius nurodymus. Kadangi Nyderlandų Vyriausybė glaudžiai dalyvavo rengiantis evakuacijai, apeliacinės instancijos teismo nuomone, ji turėjo galimybę užkirsti kelią Dutchbat sprendimui priversti bosnių vyrus palikti Dutchbat bazę. Atitinkamai tai lėmė Nyderlandų vyriausybės atsakomybę⁵⁰¹. Taigi apeliacinės instancijos teismas pritaikė efektyvios kontrolės kriterijų, nes vertino faktinių aplinkybių visumą tuo metu, kai buvo įvykdyti konkretūs ginčijami veiksmai.

Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas pirmiausiai konstatavo, kad dėl Dutchbat veiksmų priskyrimo turi būti sprendžiama vadovaujantis tarptautine teise ir kad jis atitinkamai remsis Valstybių atsakomybės straipsniais ir TO atsakomybės straipsniais⁵⁰². Toliau Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas atmetė Vyriausybės argumentus, kad Dutchbat, kurios buvo UNPROFOR misijos dalis, buvo JT organas ir todėl dėl Dutchbat veikų priskyrimo turėtų būti sprendžiama vadovaujantis ne TO atsakomybės straipsnių 6 straipsniu, bet TO atsakomybės straipsnių 7 straipsniu. Teismas nurodė, kad 7 straipsnis kaip tik ir yra skirtas tokioms situacijoms, kokia susiklostė nagrinėjamoje byloje, t. y. kai valstybės siunčia savo pajėgas dalyvauti JT operacijose ir išlaiko dėl jų tam tikrus kontrolės elementus⁵⁰³. Galiausiai Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas teisingai pritaikė veikų priskyrimo taisykles, nes tam, kad pagal TO atsakomybės straipsnių projekto 7 straipsnį JT perduotų pajėgų veiksmai būtų priskirti jas siunčiančiai valstybei, nėra reikalaujama, kad

⁵⁰¹ RYNGAERT, C. Apportioning <...>, p. 173.

⁵⁰² 2013 m. rugsėjo 6 d. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Nuhanović*, 12/03324, para. 3.5.1–3.5.2. Byloje pareiškėjai įrodinėjo Nyderlandų atsakomybę remdamiesi Nyderlandų nacionaline teise. Galima to priežastis – nenoras remtis EŽTT nutarimu *Behrami ir Saramati* byloje.

⁵⁰³ *Ibid.*, para. 3.10.1–3.10.2.

ta valstybė savo įsakymais pažeistų JT vadovavimo grandinę arba visiškai nepriklausomai nuo JT vykdytų operacinių vadovavimą⁵⁰⁴.

Sprendimai bylose *Nuhanović* ir *Mustafić-Mujić* yra reikšmingi nagrinėjant veikos priskyrimo taisykles, nes, visų pirma, Nyderlandų teismai patvirtino, kad tais atvejais, kai valstybės siunčia savo pajėgas dalyvauti JT taikos palaikymo operacijose, dėl jų veiksmų priskyrimo turi būti sprendžiama vadovaujantis efektyvios kontrolės kriterijumi, kuris suprantamas kaip *de facto* kontrolė priimant konkrečius sprendimus. Nyderlandų teismai rėmėsi TO atsakomybės straipsniuose pateikta TTK pozicija aiškinant efektyvios kontrolės kriterijų ir citavo TO atsakomybės straipsnius ir jų komentarą savo sprendimuose. Antra, Nyderlandų teismai pripažino dvigubo arba sudėtinio veikos priskyrimo galimybę. Nors TTK TO atsakomybės straipsnių komentare užsimena apie tokią galimybę, iki sprendimų *Nuhanović* ir *Mustafić-Mujić* bylose teismų praktikoje dvigubo arba sudėtinio veikos priskyrimo galimybė nebuvo tiesiogiai aptarta.

d) Mothers of Srebrenica prieš Nyderlandus

2014 m. liepos 16 d. Hagos apygardos teismas priėmė sprendimą *Mothers of Srebrenica* byloje⁵⁰⁵. Ši byla yra susijusi su ta pačia faktine situacija kaip ir anksčiau aptartos bylos *Nuhanović prieš Nyderlandus ir Mustafić-Mujić prieš Nyderlandus*, t. y. su Nyderlandų pajėgų Dutchbat veiksmais krizės Srebrenicoje metu. Tačiau, kitaip ne pastarosiose bylose, *Mothers of Srebrenica* byloje buvo sprendžiamas Nyderlandų Vyriausybės atsakomybės dėl pareigos apsaugoti visus Dutchbat stovykloje buvusius asmenis nuo genocido neįvykdymo klausimas.

Spręsdamas šią bylą Hagos apygardos teismas vadovavosi Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimais *Nuhanović* ir *Mustafić-Mujić* bylose ir juose

⁵⁰⁴ *Ibid.*, para. 3.11.3.

⁵⁰⁵ 2014 m. liepos 16 d. Hagos apygardos teismo sprendimas byloje *Stichting Mothers of Srebrenica*, C/09/295247, 07-2973.

suformuluotu efektyvios kontrolės kriterijumi, kuris, kaip nurodė pats teismas, yra kodifikuotas TO atsakomybės straipsniuose ir atspindi šiuo metu galiojančią nerašytą tarptautinę teisę. Efektyvią kontrolę Hagos apygardos teismas apibrėžė kaip galimybę kontroliuoti konkrečius veiksmus, atsižvelgiant į visas situacijos aplinkybes ir kontekstą⁵⁰⁶.

Hagos apygardos teismas nustatė, kad Dutchbat kontrolę ir vadovavimą šiam padaliniui Nyderlandų Vyriausybė perdavė JT 1994 m. gruodžio 14 d., kai bus dislokuota nauja Dutchbat karių pamaina. Toks perdavimas nebuvo siejamas su jokiais sąlygomis ir atitiko įprastą taikos operacijų praktiką. Pažymėtina, kad Dutchbat misijos vykdymo metu JT įgyvendino šių pajėgų operacinę kontrolę. Hagos apygardos teismas nurodė, kad, nors valstybė pasiliko teisę spręsti dėl Dutchbat personalo ir logistikos klausimų bei įgyvendinti drausminę ir baudžiamąją jurisdikciją, tai neturėjo įtakos JT įgyvendinamai Dutchbat kontrolei⁵⁰⁷. Be to, nors buvo įrodyta, kad Dutchbat tiesiogiai kontaktavo ir keitėsi informacija su Nyderlandų Vyriausybe, vien tas faktas, teismo nuomone, nebuvo pakankamas Nyderlandų efektyviai kontrolei patvirtinti⁵⁰⁸. Situacijai Srebrenicoje blogėjant Dutchbat kontaktai su Nyderlandų Vyriausybe intensyvėjo ir pripažinta, kad tuo metu Dutchbat vadovavimo ir kontrolės struktūra tapo vis labiau neaiški, tačiau tai nebuvo pakankamas pagrindas priskirti Dutchbat veiksmus Nyderlandams⁵⁰⁹. Iki JT prarandant Srebrenicos kontrolę, Nyderlandų atsakomybė už Dutchbat veiksmus Hagos apygardos teismo sprendime susieta tik su viena konkrečia situacija, kai buvo įrodyta, kad Nyderlandų Vyriausybė Dutchbat tiesiogiai davė operacinius nurodymus⁵¹⁰, t. y. Nyderlandų atsakomybė tuo atveju kilo dėl jos turėtos efektyvios kontrolės dėl konkrečių Dutchbat veiksmų, kai buvo nesilaikoma JT vadovavimo ir kontrolės sistemos.

⁵⁰⁶ *Ibid.*, para. 4.33–4.34.

⁵⁰⁷ *Ibid.*, para. 4.40–4.41.

⁵⁰⁸ *Ibid.*, para. 4.52.

⁵⁰⁹ *Ibid.*, para. 4.54.

⁵¹⁰ *Ibid.*, para. 4.66.

JT praradus Srebrenicos kontrolę, Hagos apygardos teismo nuomone, kai kuriuos Dutchbat veiksmus, susijusius su Dutchbat karinės bazės evakuacija, efektyviai kontroliavo Nyderlandų Vyriausybė, atsižvelgiant į jos turėtą įtaką priimtiems sprendimams dėl konkrečių Dutchbat veiksmų⁵¹¹. Remdamasis efektyvios kontrolės testu, bylą nagrinėjęs teismas detaliai išanalizavo kiekvieną epizodą, dėl kurio skundėsi pareiškėjai, ir paaiškino, kodėl tose konkrečiose situacijose Dutchbat veiksmai (pavyzdžiui, nepranešimas apie karo nusikaltimus, medicininės pagalbos nesuteikimas, ginklų ir karinės įrangos perdavimas Bosnijos serbams, sprendimas neįsileisti pabėgėlių į bazę) buvo priskirtini Nyderlandų Vyriausybei⁵¹².

Kita vertus, Hagos apygardos teismas konstatavo, kad, pavyzdžiui, sprendimas atsisakyti suteikti karinę pagalbą oru negali būti priskiriamas Nyderlandų Vyriausybei, nes, nors su ja ir buvo konsultuojamasi, priimant šį sprendimą, galutinis sprendimas buvo priimtas laikantis JT vadovavimo ir kontrolės grandinės. Be to, teismas nurodė, kad tas faktas, kad Nyderlandų Vyriausybė neišreiškė savo prieštaravimo Saugumo Tarybos rezoliucijai dėl situacijos Srebrenicoje, pagal kurią nebuvo aiškiai reikalaujama imtis visų prieinamų priemonių, arba tas faktas, kad Nyderlandų karininkas buvo deleguotas į UNPROFOR ir priėmė sprendimus JT vardu, nėra pakankami tam, kad būtų galima pagrįsti Dutchbat veikų priskyrimą Nyderlandams⁵¹³.

Atkreiptinas dėmesys, kad šioje byloje nacionalinis teismas aiškiai atskyrė du valstybės atsakomybės nustatymo pagal tarptautinę teisę elementus – jis pirmiausiai įvertino, ar Dutchbat veikos (ir padarytos neveikimu) yra priskirtinos Nyderlandų Vyriausybei, ir tik po to nagrinėjo tų veikų teisėtumo klausimą⁵¹⁴.

⁵¹¹ *Ibid.*, para. 4.80–4.90.

⁵¹² *Ibid.*, para. 4.116.

⁵¹³ *Ibid.*, para. 4.130, 4.143.

⁵¹⁴ *Ibid.*, para. 4.145.

2017 m. birželio 27 d. Hagos apeliacinis teismas, remdamasis iš esmės analogiškais argumentais, patvirtino apeliacine tvarka apskųstą Hagos apygardos teismo sprendimą⁵¹⁵.

Šie sprendimai *Mothers of Srebrenica* byloje yra svarbūs, nes juose patvirtinama Nyderlandų teismų praktika *Nuhanović prieš Nyderlandus ir Mustafić-Mujić prieš Nyderlandus* bylose, pagal kurią valstybės JT perduotų pajėgų dalyvauti tarptautinėje operacijoje veikų priskyrimas yra sprendžiamas remiantis efektyvios kontrolės kriterijumi. Pažymėtina ir tai, kad šiuose sprendimuose efektyvios kontrolės kriterijaus turinys atskleistas nagrinėjant kiekvieną ginčijamą epizodą ir išsamiai paaiškinant, kaip Nyderlandų Vyriausybė kontroliavo Dutchbat elgesį kiekvienu atveju.

Galiausiai reikšminga ir tai, kad Hagos apygardos teismas *expressis verbis* pažymėjo, kad *Mothers of Srebrenica* byloje nagrinėjamos veikos galėtų būti priskiriamos tiek pajėgas siunčiančiajai valstybei, tiek JT (nors jis iš karto konstatavo, kad neturi jurisdikcijos spręsti dėl JT atsakomybės)⁵¹⁶. Atsižvelgiant į tai, šiuo Hagos apygardos teismo sprendimu remiamasi pagrindžiant dvigubą ar sudėtinį veikos priskyrimą ir parodant, kad tokia idėja teismų praktikoje nėra atmetama.

e) *Mohammed prieš Jungtinę Karalystę*

Mohammed byla yra susijusi su Jungtinės Karalystės karinių pajėgų įvykdytu pareiškėjo sulaikymu Afganistane 2010 m. Jungtinės Karalystės pajėgos tuo metu veikė kaip Tarptautinių saugumo paramos pajėgų (ISAF), kurios buvo sankcionuotos Saugumo Tarybos rezoliucija 1386 (2001) ir kurioms vadovavo NATO, dalis. Šios pajėgos padėjo Afganistano Vyriausybei palaikyti saugumą Afganistane ir kovoti su Talibano ir kitais sukilėliais. Mohammed'as buvo sulaikytas kaip keliantis grėsmę saugumui ir ISAF misijai. Mohammed'as

⁵¹⁵ 2017 m. birželio 27 d. Hagos apeliacinio teismo sprendimas byloje *Stichting Mothers of Srebrenica*, C/09/295247, 07-2973, para. 73.2.

⁵¹⁶ 2014 m. liepos 16 d. Hagos apygardos teismo sprendimas byloje *Stichting Mothers of Srebrenica*, C/09/295247, 07-2973, para. 4.34.

teigė, kad jo sulaikymas, kuris tęsėsi nuo 2010 m. balandžio 7 d. iki 2010 m. liepos 25 d. (daugiau nei 2 mėnesius) buvo neteisėtas ir pažeidė Jungtinės Karalystės įsipareigojimus pagal EŽTK, todėl kreipėsi į Jungtinės Karalystės teismą dėl žalos atlyginimo. Savo atsikirtimuose Jungtinės Karalystės Vyriausybė nurodė, kad ji nėra tinkamas atsakovas toje byloje, nes Jungtinės Karalystės pajėgos tuo metu buvo ISAF dalis ir jų veiksmai turėtų būti priskiriami JT⁵¹⁷.

Atsižvelgdamas į EŽTT praktiką *Behrami ir Saramati* ir *Al-Jedda* bylose, Apeliacinės instancijos teismas analizavo, ar ISAF veiksmai turėtų būti priskiriami JT. Tam, kad atsakytų į šį klausimą, teismas nagrinėjo ir lygino KFOR (*Behrami ir Saramati* byla), tarptautinių pajėgų Irake (*Al-Jedda* byla) ir ISAF (*Mohammed* byla) steigimo ir veikimo teisinį reguliavimą. Teismas nesuteikė reikšmės tam, kaip detaliam atitinkamos misijos mandatas buvo nustatytas Saugumo Tarybos rezoliucija, ar tam, kad atitinkama Saugumo Tarybos rezoliucija buvo priimta po to, kai karinės pajėgos jau buvo dislokuotos (*Al-Jedda* ir *Mohammed* bylų atvejis), nes, pasak jo, esminis klausimas buvo, kas kontroliavo pajėgas tuo metu, kai buvo padaryti tariami pažeidimai⁵¹⁸. Apeliacinės instancijos teismo sprendimui lemiamos reikšmės turėjo Saugumo Tarybos rezoliucijomis nustatyta vadovavimo ir kontrolės grandinė. Remdamasis *Behrami ir Saramati* precedentu, jis konstatavo, kad ISAF, kaip ir KFOR, atveju buvo įtvirtinta JT vadovavimo struktūra, todėl bendrai ISAF veiksmai priskirtini JT⁵¹⁹. Nepaisant to, apeliacinės instancijos teismas toliau analizavo, ar konkretūs byloje ginčijami veiksmai yra priskirtini ISAF, ir atsakė neigiamai. Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad Afganistane Mohammed'as buvo laikomas Jungtinės Karalystės karinėse bazėse, kurias *de facto* visiškai ir išimtinai kontroliavo Jungtinė Karalystė. Mohammed'o sulaikymą sankcionavo Jungtinės Karalystės pajėgų vadas, sprendimus dėl jo

⁵¹⁷ 2015 m. liepos 30 d. Jungtinės Karalystės Karališkojo teisingumo teismo sprendimas (apeliacinė instancija) byloje *Serdar Mohammed & Others v Secretary of State for Defence*, A2/2014/1862, A2/2014/4084, A2/2014/4086, para. 1–6.

⁵¹⁸ *Ibid.*, para. 64.

⁵¹⁹ *Ibid.*, para. 65.

sulaikymo pratęsimo priėmė Jungtinės Karalystės ministrai ar kiti aukšto rango Gynybos ministerijos pareigūnai. ISAF vadas niekada nesankcionavo Mohammed'o sulaikymo. Jungtinės Karalystės pajėgų taikytos asmenų sulaikymo taisyklės iš esmės skyrėsi nuo ISAF taikytų taisyklių⁵²⁰. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, teismas nurodė, kad Jungtinės Karalystės karinių pajėgų veiksmai yra priskiriami Jungtinei Karalystei. Ta aplinkybė, kad ISAF vadovybė žinojo apie Jungtinės Karalystės taikytą asmenų sulaikymo praktiką ir nesiėmė jokių veiksmų, nepakeitė teismo išvados dėl veikos priskyrimo⁵²¹.

Pažymėtina, kad, nors *Mohammed* byloje Jungtinės Karalystės apeliacinės instancijos teismas rėmėsi *Behrami ir Saramati* precedentu, galiausiai teismo išvadą lemė būtent efektyvios kontrolės kriterijaus taikymas, t. y. nagrinėtos faktinės aplinkybės ir atsakyta į klausimą, kas faktiškai kontroliavo konkretų ginčijamą elgesį konkrečiu momentu. Jungtinės Karalystės aukščiausiasis teismas savo sprendime veikos priskyrimo klausimo plačiau nenagrinėjo, tačiau patvirtino, kad Mohammed'o sulaikymas buvo Jungtinės Karalystės pajėgų veikla ir kad Jungtinė Karalystė toje situacijoje neužtikrino būtinų žmogaus teisių apsaugos garantijų, susijusių su veiksminga teise kreiptis į teismą⁵²².

1.4.2.4. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika po *Behrami ir Saramati* precedento

Netrukus po nutarimo *Behrami ir Saramati* byloje 2007 m. sprestose bylose, susijusiose su KFOR galimai įvykdytais EŽTK pažeidimais, EŽTT laikėsi nuoseklios pozicijos ir konstatuodavo, kad KFOR veiksmai yra priskirtini JT, todėl atitinkamas peticijas pripažindavo nepriimtiniomis *ratione personae*. *Behrami ir Saramati* precedentas taikytas, pavyzdžiui, byloje *Kasumaj prieš*

⁵²⁰ *Ibid.*, para. 51.

⁵²¹ *Ibid.*, para. 71–72.

⁵²² 2017 m. sausio 17 d. Jungtinės Karalystės aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *Mohammed and others (Respondents) v Ministry of Defence and another (Appellants)* [2017] UKSC 1, para. 223.

Graikiją dėl Graikijos KFOR pajėgų tariamai įvykdyto neteisėto pareiškėjo žemės užėmimo⁵²³, taip pat *Gajić prieš Vokietiją* byloje, kurioje pareiškėjas skundė Vokietijos KFOR pajėgų atsisakymą mokėti jam mokesčių už buto nuomą⁵²⁴. *Berić ir kiti prieš Bosniją ir Hercegoviną* byloje, kurioje buvo sprendžiamas JT vyriausiojo įgaliotinio Bosnijoje ir Hercegovinoje veikų priskyrimo klausimas⁵²⁵, EŽTT įnešė dar daugiau neaiškumo dėl taikomų veikų priskyrimo kriterijų. Visų pirma, jis nagrinėjo Saugumo Tarybos įgaliotinių delegavimo klausimą, o iš karto po to referavo ir į *Behrami ir Saramati* byloje suformuotą savo jurisprudenciją, ir į TO atsakomybės straipsniuose nustatytą efektyvios kontrolės taisyklę ir pritaikė *efektyvios bendros kontrolės* testą, kuris anksčiau EŽTT jurisprudencijoje naudotas sprendžiant dėl valstybių ekstrateritorinės jurisdikcijos⁵²⁶. Pažymėtina tai, kad *Berić* byloje EŽTT ne tik analizavo, ar Saugumo Tarybos įgaliotinių, įtvirtintų JT Chartijos VII skyriuje, delegavimas JT vyriausiajam įgaliotiniui Bosnijoje ir Hercegovinoje atitiko anksčiau aptartus pagrindinius delegavimo principus pagal delegavimo teoriją, bet po to atskirai įvertino ir tai, ar tuo konkrečiu atveju valstybė atsakovė turėjo galimybę daryti įtaką JT vyriausiajam įgaliotiniui vykdyti įgaliotimus, ir konstatavo, kad tokios galimybės nebuvo⁵²⁷.

Įdomu tai, kad 2008 m. nutarime *Stephen prieš Kiprą, Turkiją ir JT* byloje EŽTT pirmiausiai sprendė dėl valstybių atsakovių atsakomybės ir tik po to vertino, ar ginčijami veiksmai gali būti priskiriami JT. EŽTT konstatavo, kad valstybės atsakovės efektyviai nekontroliavo buferinės zonos, kurioje buvo padaryti ginčijami veiksmai, o pareiškėjas nepagrindė to, kad šios valstybės neįvykdė savo (pozityvios) pareigos imtis visų reikiamų priemonių tam, kad

⁵²³ 2007 m. liepos 5 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Kasumaj prieš Graikiją*, peticijos Nr. 6974/05.

⁵²⁴ 2007 m. rugpjūčio 28 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Gajić prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 31446/02.

⁵²⁵ 2007 m. spalio 16 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Berić ir kiti prieš Bosniją ir Hercegoviną*, peticijų Nr. 36357/04 ir kiti.

⁵²⁶ Dėl efektyvios bendros kontrolės testo žr. 1996 m. kovo 23 d. nutarimą dėl priimtumo byloje *Loizidou prieš Turkiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 15318/89.

⁵²⁷ 2007 m. spalio 16 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Berić ir kiti prieš Bosniją ir Hercegoviną*, peticijų Nr. 36357/04 ir kiti, para. 27–28.

užtikrintų pareiškėjo teisių apsaugą⁵²⁸. Toliau, remdamasis *Behrami ir Saramati* precedentu, EŽTT nurodė, kad ginčijamus veiksmus kontroliavo JT taikos palaikymo misija Kipre (UNFICYP), kuri yra pagalbinis JT organas, įsteigtas pagal Chartiją, ir kurios veiksmus išimtinai kontroliavo ir jiems vadovavo JT. Atsižvelgdamas į tai, EŽTT konstatavo, kad UNFICYP veiksmai yra priskirtini JT. JT yra atskiras tarptautinės teisės subjektas, kuris nėra EŽTK šalis, todėl pareiškimas pripažintas nepriimtinu *ratione personae*⁵²⁹.

2009 m. išnagrinėta *Al-Sadoon* byla buvo susijusi su dviejų asmenų sulaikymu Irake ir vėlesniu jų perdavimu Irako pareigūnams. Pareiškėjai skundėsi, kad jų perdavimas Irako pareigūnams, kurį įvykdė juos sulaikiusios Jungtinės Karalystės pajėgos, pažeidė EŽTK 2 ir 3 straipsnius, nes jiems grėsė mirties bausmė⁵³⁰. EŽTT skyrė daug dėmesio jurisdikcijos klausimo analizei ir konstatavo, kad pareiškėjai pateko į Jungtinės Karalystės jurisdikciją, nes Jungtinė Karalystė visiškai ir išimtinai *de facto*, o vėliau ir *de jure* kontroliavo patalpas, kuriose buvo laikomi pareiškėjai⁵³¹. Veikų priskyrimo klausimas šioje byloje apskritai nebuvo analizuotas ir tai leidžia daryti išvadą, kad, EŽTT nuomone, jis buvo savaimė akivaizdus. Tas faktas, kad tarptautinių pajėgų buvimą Irake sankcionavo Saugumo Taryba, neturėjo jokios reikšmės veikų priskyrimui. Tokia EŽTT pozicija atsispindi ir 2011 m. sprendime *Al-Skeini* byloje, kurioje pripažinta Jungtinės Karalystės atsakomybė dėl Jungtinės Karalystės pareigūnų veiksmų jos kontroliuotame sulaikymo centre Irake⁵³².

Tą pačią dieną kaip ir *Al-Skeini* byloje priimtas sprendimas EŽTT pasiekusioje *Al-Jedda* byloje, kurioje EŽTT pirmiausiai vertino, ar Jungtinės Karalystės pajėgų veiksmai gali būti priskirti JT, kaip teigė Jungtinės Karalystės Vyriausybė savo argumentuose, remdamasi JT ST rezoliucijomis 1483 (2003), 1511 (2003) ir 1545 (2004). Be to, Jungtinės Karalystės Vyriausybė rėmėsi

⁵²⁸ 2008 m. gruodžio 11 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Stephens prieš Kiprą, Turkiją ir Jungtines Tautas*, peticijos Nr. 45267/06.

⁵²⁹ *Ibid.*

⁵³⁰ 2009 m. birželio 30 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Al-Sadoon ir Mufdhi prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 61498/08, para. 23–26, 69.

⁵³¹ *Ibid.*, para. 88.

⁵³² 2011 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Al-Skeini ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 55721/07.

Behrami ir Saramati precedentu ir teigė, kad Saugumo Taryba tarptautinių pajėgų atžvilgiu išlaikė didesnę kontrolę nei KFOR atveju⁵³³. EŽTT pabrėžė, kad iki intervencijos į Iraką ir jos metu Saugumo Taryba nebuvo priėmusi rezoliucijų, kurios apibrėžtų tarptautinių pajėgų buvimą Irake. Po Irako okupacijos JAV ir Jungtinė Karalystė sukūrė Koalicijos laikinąją vadovybę, kuri laikinai vykdė vyriausybės funkcijas. Laiške Saugumo Tarybai JAV, Jungtinė Karalystė ir koalicijos partneriai nurodė, kad jie per Koalicijos laikinąją vadovybę, *inter alia*, užtikrins saugumą ir laikinąją Irako administraciją, įskaitant Irako karinių ir saugumo institucijų kontrolę. Rezoliucijos 1483 (2003) preambulėje Saugumo Taryba pripažino, kad JAV ir Jungtinė Karalystė yra okupuojančiosios šalys Irake. Šioje rezoliucijoje Saugumo Taryba, remdamasi savo įgaliojimais, nustatytais JT Chartijos VII skyriuje, pakvietė okupantes „užtikrinti Irako žmonių gerovę garantuojant efektyvų jų teritorijos administravimą, įskaitant sąlygų saugumui ir stabilumui atstatymą“. EŽTT nurodė, kad rezoliucija nenustatė JT jokių funkcijų užtikrinant saugumą ir kad Jungtinė Karalystė neįrodinėjo, kad tuo metu britų karinių pajėgų veiksmai buvo priskirtini JT⁵³⁴. Praėjus penkiems mėnesiams po rezoliucijos 1483 (2003) priėmimo, Saugumo Taryba, veikdama pagal Chartijos VII skyrių, priėmė rezoliuciją 1511 (2003), kuria įgaliojo bendrai vadovaujamas (angl. *under unified command*) tarptautines pajėgas imtis visų reikiamų priemonių tam, kad būtų užtikrintas saugumas ir stabilumas Irake⁵³⁵. Vadovaudamasi EŽTT praktika *Behrami ir Saramati* byloje, Jungtinė Karalystė teigė, kad būtent remiantis šia rezoliucija JT perėmė Jungtinės Karalystės pajėgų kontrolę. Tačiau EŽTT pažymėjo, kad rezoliucija 1511 (2003) nepakeitė vadovavimo struktūros tarptautinėse pajėgose ir kad Saugumo Taryba neprisiėmė jokios kontrolės. Vėliau priimtoje rezoliucijoje 1545 (2004) taip pat nėra nieko, kas patvirtintų, kad Saugumo Taryba prisiima didesnę tarptautinių pajėgų kontrolę ir

⁵³³ 2011 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Al-Jedda prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 27021/08.

⁵³⁴ *Ibid.*, para. 77.

⁵³⁵ *Ibid.*, para. 79.

vadovavimą joms nei remiantis ankstesnėmis rezoliucijomis⁵³⁶. Apibendrinamas EŽTT konstatavo, kad Saugumo Taryba neturėjo nei efektyvios kontrolės, nei galutinės valdžios ir kontrolės dėl tarptautinių pajėgų veiksmų ir neveikimo, todėl pareiškėjo sulaikymas nėra priskirtinas JT⁵³⁷.

EŽTT nenukrypo nuo *Behrami ir Saramati* byloje suformuluoto kontrolės testo, tačiau padarė kitokią išvadą, sekdamas Lordų rūmų analize ir *Al-Jedda* sprendime atskirdamas faktines *Al-Jedda* ir *Behrami ir Saramati* bylų aplinkybes. EŽTT pažymėjo, kad, užtikrindama saugumą Kosove, JT „vaidino kitokią vaidmenį“ nei situacijoje, nagrinėtoje *Behrami ir Saramati* byloje⁵³⁸. Visgi analizuojant šias situacijas sutiktina su nuomone, kad konceptualiai (iš teorinės pusės) situacijos nebuvo tokios skirtingos⁵³⁹, nes tiek KFOR, tiek tarptautinės pajėgos Irake buvo JT sankcionuotos misijos.

EŽTT 2011 m. sprendimas *Al-Jedda* byloje teisės doktrinoje vertinamas kaip atitinkantis efektyvios kontrolės kriterijų⁵⁴⁰. EŽTT iš esmės patvirtino Lordų rūmų požiūrį veikų priskyrimo klausimu. Visgi, atsižvelgiant į EŽTT pabrėžtą faktinių aplinkybių skirtumą, negalima vienareikšmiškai teigti, kad *Al-Jedda* sprendime EŽTT pakeitė savo praktiką, suformuotą *Behrami ir Saramati* byloje⁵⁴¹, todėl atitinkamai yra sudėtinga prognozuoti EŽTT sprendimus būsimose bylose dėl ET valstybių narių karinių pajėgų dalyvavimo JT sankcionuotose operacijose. Be to, po *Al-Jedda* sprendimo liko neaiškus EŽTT praktikoje naudojamų skirtingų veikų priskyrimo kriterijų („galutinė valdžia ir kontrolė“ ir „efektyvi kontrolė“) santykis, pavyzdžiui, ar jie taikomi alternatyviai, ar galėtų būti taikomi ir kartu, pavyzdžiui, pagrindžiant kelių subjektų atsakomybę dėl vienos veikos.

⁵³⁶ *Ibid.*, para. 80–81.

⁵³⁷ *Ibid.*, para. 84.

⁵³⁸ *Ibid.*, para. 83.

⁵³⁹ MESSINEO, F. The House of Lords <...>, p. 38; MILANOVIĆ, M.; PAPIĆ, T. As Bad <...>, p. 294; DIREK, Ö. F. Responsibility in Peace Support Operations: Revisiting the Proper Test for Attribution Conduct and the Meaning of the ‘Effective Control’ Standard. *Netherlands International Law Review*, 2014, Vol. 61, p. 8.

⁵⁴⁰ HENDERSON, L. With (Great) Power Comes (Great) Responsibility: A Move Toward Greater Responsibility for States Exercising Power Abroad. *Merkourios - International and European Security Law*, 2012, Vol. 28/74, p. 54; BOON, K. E. Are Control <...>, p. 31–32.

⁵⁴¹ DIREK, Ö. F. Responsibility <...>, p. 5.

Šiame kontekste paminėtinas dar vienas aktualus EŽTT sprendimas, 2014 m. priimtas *Jaloud* byloje, kurioje buvo nagrinėjamas veikų priskyrimo keliems tarptautinės teisės subjektams klausimas. Pareiškėjo sūnų Irake nušovė Nyderlandų pajėgų kariai, kurie patuliavo (kontroliavo transporto priemonių patikrinimo punktą) pietryčių Irake⁵⁴². Nyderlandų pajėgos Irake buvo dislokuotos kaip tarptautinių pajėgų pietryčių padalinio, kuriam vadovavo Jungtinės Karalystės pajėgų pareigūnas, dalis. Šiuo tikslu tarp Nyderlandų ir Jungtinės Karalystės buvo sudarytas susitarimo memorandumas, kurio turinys liko įslaptintas. Tačiau iš EŽTT pateiktų dokumentų buvo matyti, kad, remiantis sudarytais susitarimais, Jungtinė Karalystė vykdė operacinį vadovavimą tame padalinyje, tačiau Nyderlandai visą laiką išlaikė visišką vadovavimą savo kariniam personalui⁵⁴³. Pareiškėjas skundėsi dėl EŽTK 2 straipsnio pažeidimo, nes nebuvo atliktas tinkamas nepriklausomas jo sūnaus mirties aplinkybių tyrimas⁵⁴⁴. Nyderlandų Vyriausybė teigė, kad ji nėra tinkamas atsakovas šioje byloje, nes Nyderlandai nebuvo okupuojanti šalis Irake, be to, pietryčių padalinyje Nyderlandų pajėgas kontroliavo Jungtinė Karalystė⁵⁴⁵.

EŽTT pažymėjo, kad Nyderlandai išlaikė visišką vadovavimą savo pajėgoms. Remdamasis Valstybių atsakomybės straipsnių 6 straipsniu ir *Genocido konvencijos* byla, EŽTT konstatavo, kad Nyderlandų pajėgos nei buvo suteiktos kitai valstybei, nei buvo kitos valstybės išimtinai kontroliuojamos ar vadovaujamos⁵⁴⁶. *Jaloud* byloje EŽTT taikė efektyvios kontrolės testą ir įvertinęs visas aplinkybes nustatė, kad Nyderlandai išlaikė savo pajėgų kontrolę. Be to, EŽTT pažymėjo, kad jis nevertino kitų subjektų, pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės, vaidmens toje situacijoje⁵⁴⁷, todėl galima teigti, kad sudėtinio veikų priskyrimo galimybė nebuvo atmesta.

⁵⁴² 2014 m. lapkričio 20 d. sprendimas byloje *Jaloud prieš Nyderlandus* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 47708/08, para. 10–16.

⁵⁴³ *Ibid.*, para. 53–57.

⁵⁴⁴ *Ibid.*, para. 105–106.

⁵⁴⁵ *Ibid.*, para. 112–120.

⁵⁴⁶ *Ibid.*, para. 146–151.

⁵⁴⁷ *Ibid.*, para. 153.

Analizuojant EŽTT praktiką po *Behrami ir Saramati* bylos, pastebima tendencija vertinti konkrečios ginčijamos veikos priskyrimo klausimą, bet, kitaip nei *Behrami ir Saramati* byloje, bendrai konkrečios JT operacijos veikų priskyrimo klausimas nėra analizuojamas. Nagrinėjant konkrečios veikos priskyrimą vertinamos tiek teisinės, tiek faktinės aplinkybės, bet pirmenybė teikiama faktinei kontrolei. Tai iš esmės atitinka TTK TO atsakomybės straipsnių 7 straipsnyje nustatytą veikos priskyrimo taisyklę bei išnagrinėtą nacionalinių teismų praktiką. Taigi, darytina išvada, kad, nors EŽTT niekada to tiesiogiai ir nenurodė, naujausioje savo praktikoje tarptautinių pajėgų veikų priskyrimą iš esmės vertina remdamasis efektyvios kontrolės kriterijumi. Kita vertus, kaip jau aptarta, *Behrami ir Saramati* byloje suformuluoto bendros kontrolės testo likimas ir reikšmė tolesnėje EŽTT praktikoje nėra visiškai aiškūs.

1.5. Tinkamo kontrolės testo nustatymas

Pastebėtina, kad, kai 2009 m. TO atsakomybės straipsnių projekto 5 straipsnyje (dabar 7 straipsnis) TTK pristatė veikos priskyrimo taisyklę, paremtą efektyvios kontrolės kriterijumi, šis kriterijus buvo sunkiai pagrindžiamas tarptautinių organizacijų ir valstybių praktika bei vyraujančia *opinio juris*⁵⁴⁸. Iš esmės tarptautinių organizacijų atsakomybės kontekste TTK pasiūlė naują veikos priskyrimo teoriją, nors ši teorija ir yra paremta valstybių atsakomybės kontekste taikomais principais. Nepaisant to, praktikoje parama 7 straipsnio taisyklei auga ir po diskusijų, pirmiausiai siejamų su EŽTT pozicija *Behrami ir Saramati* byloje, šiuo metu, remiantis jurisprudencija, galima identifikuoti jos akceptavimo tendenciją. Kaip atskleidė atlikta analizė, teismų praktikoje vyrauja požiūris, kad nustatant, kam yra priskirtinos valstybių tarptautinei organizacijai perduotų karinių padalinių veikos, turėtų būti taikomas efektyvios kontrolės testas.

⁵⁴⁸ RYNGAERT, C. Apportioning <...>, p. 177–178.

Tokia jurisprudencija vertintina teigiamai, nes, manytina, kad TO atsakomybės straipsnių 7 straipsnyje nustatyta taisyklė tinkamai sprendžia veikos priskyrimo problematiką – ja nustatomas veiksmingas tarptautinės atsakomybės režimas, nes galiausiai atsakomybė priskiriama tam subjektui, kuris vykdo efektyvią atsakomybę sukeliančio elgesio kontrolę ir turi geriausias galimybes užkirsti kelią neteisėtam elgesiui. Toks teisinis režimas atgraso nuo tarptautinės teisės pažeidimų ir skatina jos laikymąsi. Ir atvirkščiai – prevencija ir teisės laikymasis nėra skatinami, jeigu atsakomybė netaikoma subjektui, kuris efektyviai kontroliuoja pajėgas.

Kita vertus, net ir teigiant, kad gali būti identifikuojamas sutarimas⁵⁴⁹ dėl taikytino testo tarptautinėms organizacijoms perduotų valstybių pajėgų veikos priskyrimo klausimui spręsti, arba, tiksliau tariant, sutarimas, kaip tokį testą pavadinti, tenka konstatuoti, kad šiuo metu nėra bendro sutarimo dėl efektyvios kontrolės testo turinio ir taikymo sąlygų, t. y. nesutariama dėl to, kokia kontrolė yra „efektyvi“. Siekiant atskleisti išliekančius probleminius aspektus, galima skirti dvejopo pobūdžio diskusijas: teisinė v. faktinė kontrolė ir negatyvi v. pozityvi kontrolė.

a) Teisinė kontrolė v. faktinė kontrolė

Visų pirma, pradėdant diskusiją dėl teisinės ar faktinės kontrolės, pažymėtina, kad pagal efektyvios kontrolės standartą veika turėtų būti priskiriama tarptautinės teisės subjektui tik po detalios faktinės situacijos analizės. Tarptautinės organizacijos vidaus teisė ir formalūs susitarimai tarp JT ir pajėgas siunčiančiųjų šalių arba priimančiosios valstybės yra reikšmingi šiai analizei, tačiau vien jie neturėtų lemti sprendimo dėl veikos priskyrimo. Esminiai kriterijai turėtų būti faktiškai vykdomas operacinis vadovavimas ir

⁵⁴⁹ Tarptautinės teisės doktrinoje tokios pozicijos laikosi dauguma autorių. Tačiau, pavyzdžiui, Sari'is teigia, kad karinių operacijų kontekste efektyvios kontrolės testas yra per griežtas. Jo teigimu, visiško vadovavimo testas (angl. *full command*) leistų paprasčiau priskirti pajėgų veiksmus keliems subjektams ir užtikrintų efektyvesnę tarptautinės atsakomybės taikymą (žr. SARI, A. Untangling Extra-territorial Jurisdiction from International Responsibility in *Jaloud v. Netherlands*: Old Problem, New Solutions? *Military Law and the Law of War Review*, 2014, Vol. 53, p. 287).

įgyvendinama kontrolė. TO atsakomybės straipsnių 7 straipsnyje vartojama formuluotė „jei ši organizacija *to konkretaus elgesio* atžvilgiu vykdo efektyvią kontrolę“ taip pat patvirtina, kad lemiamos reikšmės turi būtent faktinė analizė, nes yra svarbu atsakyti į klausimą, kas kontroliuoja konkretų elgesį. Žinoma, teisinės kontrolės reikšmės nereikėtų visiškai atmesti. Idealiu atveju teisinė ir faktinė kontrolė turėtų sutapti. Visgi jau aptarta tarptautinių operacijų praktika parodo, kad taip būna ne visada. Kai teisinė ir faktinė kontrolė nesutampa, pirmenybė turėtų būti teikiama faktinei kontrolei. Jei konkrečioje byloje nagrinėjamas tarptautinei organizacijai savo pajėgas perdavusios valstybės atsakomybės klausimas, teisinės analizės pagrindu turėtų būti klausimas, ar valstybė veikos padarymu metu faktiškai efektyviai kontroliavo savo pajėgas.

Atsižvelgiant į aptartą teismų praktiką ir jos pagrindu padarytas išvadas, taikytina prezumpcija, kad, jei JT nustatoma standartinė vadovavimo ir kontrolės sistema veikia tinkamai, JT efektyviai kontroliuoja pajėgas, kurios dalyvauja JT misijose. Todėl JT taikos palaikymo operacijų atveju efektyvios kontrolės testo taikymas lemia tai, kad nacionalinių pajėgų veiksmai paprastai turėtų būti priskiriami JT, nes JT taip pat vykdo ir operacinę šių pajėgų kontrolę. Kitų tarptautinių operacijų (pavyzdžiui, JT sankcionuotų operacijų) atveju turėtų būti vertinama, ar yra nustatyta bendra JT vadovavimo ir kontrolės struktūra. Atsižvelgiant į tai, prieš pradėdant vykdyti kiekvieną tarptautinę operaciją rekomenduotina siunčiančiosios valstybės ir priimančiosios tarptautinės organizacijos dvišaliuose susitarimuose aiškiai nustatyti vadovavimo ir kontrolės taisykles. Kai kitų tarptautinių operacijų metu (kaip ir taikos palaikymo operacijų metu) JT priskirta pajėgų kontrolė įgyvendinama tinkamai ir JT vadovavimo grandinė nėra pažeidžiama, turėtų būti preziumuojama, kad JT efektyviai kontroliuoja jai perduotas valstybių pajėgas, nebent įrodoma kitaip remiantis faktiniu kriterijumi.

Taip pat pažymėtina, kad susiklosčius tam tikroms, dažniausiai kritinėms aplinkybėms, susitarimai dėl konkrečiose tarptautinėse operacijose taikomų vadovavimo ir kontrolės taisyklių (tiek taikos palaikymo, tiek kitų tarptautinių operacijų atveju) praktikoje gali tinkamai nebeveikti, pavyzdžiui,

tokios situacijos susiklostė Ruandoje ir Srebrenicoje, kai pajėgų kontrolė iš JT (visiškai ar iš dalies) perėjo pajėgas siuntusioms šalims. Tarptautinės teisės doktrinoje sutinkama nuomonių, kad, jei JT vadovavimo ir kontrolės struktūra pažeidžiama arba nebeveikia, valstybės pajėgų veiksmai automatiškai priskiriami jas siunčiančiajai valstybei remiantis jau aptartomis valstybių atsakomybės srityje taikomomis veikų priskyrimo taisyklėmis (valstybei priskiriamos visos jos organų ir asmenų ar vienetų, vykdančių tam tikrus valstybinės valdžios elementus, veikos). D'Argent'as teigia, kad, jei tarptautinė organizacija neturi efektyvios jai perduotų pajėgų kontrolės, tai jų veikos yra automatiškai priskiriamos jas siunčiančiajai valstybei⁵⁵⁰. Tokia argumentavimo linija turi pasekmių ne tik atsakomybės taisyklių teorinei konstrukcijai, bet ir sprendžiant klausimą dėl įrodinėjimo eigos ir naštos. Pavyzdžiui, pareiškėjui nebūtų būtina įrodyti, kad valstybė efektyviai kontroliavo savo pajėgas, bet pakaktų įrodyti, kad tarptautinė organizacija jų efektyviai nekontroliavo⁵⁵¹. Nesant aiškių rašytinių taisyklių ir sutarimo dėl jų turinio, šiuo metu palankesnė bylinėjimosi ir teismų sprendimų argumentavimo taktika pasirenkama, atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes. Kita vertus, teismų praktikoje pastebima tendencija aiškiai pagrįsti valstybės ar tarptautinės organizacijos vykdomą operacinę pajėgų kontrolę. Manytina, kad tarptautinei organizacijai perduotų valstybės pajėgų veikos neturėtų būti priskiriamos jas perdavusiai valstybei vien remiantis tuo faktu, kad tarptautinė organizacija tų pajėgų efektyviai nekontroliavo. Net ir tokiu atveju reikėtų įrodyti, kad valstybė efektyviai kontroliavo savo tarptautinei organizacijai perduotas pajėgas.

⁵⁵⁰ D'ARGENT, P. State organs placed at the disposal of the UN, effective control, wrongful abstention and dual attribution of conduct. *Questions of International Law, Zoom-in*, 2014, Vol. 1 [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.qil-qdi.org/category/zoom-in/effective-control-over-un-troops-and-dual-attribution-of-their-conduct/>>, p. 26.

⁵⁵¹ Pavyzdžiui, *Berić* byloje pareiškėjai nesėkmingai bandė įrodyti, kad Saugumo Taryba efektyviai nekontroliavo Vyriausiojo įgaliotinio Bosnijoje ir Hercegovinoje veiksmų, todėl jie turėtų būti priskirtini valstybei atsakovei (2007 m. spalio 16 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Berić ir kiti prieš Bosniją ir Hercegoviną*, peticijų Nr. 36357/04 ir kiti, para. 21–22); *Al-Jedda* byloje valstybė atsakovė teigė, kad tariamo pažeidimo padarymo metu ji efektyviai nekontroliavo savo karinių pajėgų, kurios buvo perduotos JT, todėl pareiškėjas nepateko į valstybės atsakovės jurisdikciją (2011 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Al-Jedda prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 27021/08, para. 64–65).

Be to, vadovaujantis veikos priskyrimo taisyklėmis, kurios yra taikomos sprendžiant dėl valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus, būtina nustatyti efektyvią faktinę kontrolę konkrečios veikos padarymo metu. Tai pagrindžia Nyderlandų teismų pozicija *Nuhanović* ir *Mustafić-Mujić, Mothers of Srebrenica* bylose, Jungtinės Karalystės teismų ir EŽTT sprendimai *Al-Jedda* bylose, EŽTT sprendimai *Al-Sadoon* ir *Jaloud* bylose. Tai reiškia, kad nepakaktų nustatyti, kad, pavyzdžiui, JT efektyviai kontroliavo jai perduotą kontingentą, bet būtų būtina patvirtinti, kad JT šią kontrolę vykdė konkrečios veikos padarymo metu. Atitinkamai įrodinėjant valstybės atsakomybę būtų būtina pagrįsti jos turėtą efektyvią pajėgų kontrolę veikos padarymo metu.

b) Negatyvi kontrolė v. pozityvi kontrolė

Analizuojant teismų praktiką ir tarptautinės teisės doktriną, kyla ir kitas klausimas dėl efektyvios kontrolės testo turinio – ar efektyvi kontrolė reiškia: 1) kontrolę duoti nurodymus ar kitaip daryti įtaką, kuri nulemia tam tikrą elgesį (t. y. *negatyvią kontrolę*), ar 2) galėjimą užkirsti kelią veikimui arba neveikimui (t. y. *pozityvią kontrolę*). Šiuo metu bendro sutarimo šiuo klausimu nėra.

Tarptautinės teisės doktrinoje dažnai galima sutikti poziciją, kad efektyvią kontrolę turi tas subjektas, kuris turi geriausias galimybes veikti veiksmingai ir remdamasis teise užkirsti kelią galimam pažeidimui, t. y. sprendžiant dėl veikos priskyrimo būtina įvertinti ne tik negatyvią, bet ir pozityvią kontrolę. Tokią poziciją iš dalies patvirtino ir Nyderlandų teismai *Nuhanović* ir *Mustafić-Mujić* bylose. Ši pozicija grindžiama siekiu užtikrinti efektyvų atsakomybės režimą⁵⁵². Kita vertus, platus pozityvios kontrolės koncepcijos aiškinimas gali lemti valstybių atsakomybės ribų išplėtimą. Kaip jau nagrinėta šiame tyrime, valstybės visais atvejais įgyvendina tam tikrą savo pajėgų kontrolę, pirmiausiai dėl to, kad jos beveik visada išlaiko drausminę ir baudžiamąją jurisdikciją. Be to, jau minėta, kad JT misijų metu valstybės turi

⁵⁵² DANNENBAUM, T. Translating <...>, p. 158.

galimybių daryti įtaką savo pajėgų elgesiui politinėmis priemonėmis. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, būtų galima pagrįstai teigti, kad pajėgas siunčiančiosios valstybės visais atvejais teoriškai turi galimybę užkirsti kelią savo pajėgų veikimui ar neveikimui⁵⁵³. Toks efektyvios kontrolės testo aiškinimas galėtų turėti neigiamos įtakos ir veiksmingam JT taikos palaikymo operacijų vykdymui, nes valstybės galimai būtų suinteresuotos ir toliau kontroliuoti savo pajėgas, nepaisant to, kad joms taikoma JT vadovavimo grandinė.

Nors sutiktina, kad sprendžiant klausimą dėl veikos priskyrimo turėtų būti vertinama ne tik negatyvi, bet ir pozityvi kontrolė, manytina, kad sprendžiant dėl JT taikos palaikymo operacijoje dalyvaujančių jos pajėgų veikų priskyrimo valstybei, įprastai valstybės išlaikoma kontrolė (drausminė ir baudžiamoji jurisdikcija) neturėtų būti pakankamas pagrindas priskirti valstybei tokių pajėgų veikas, jei tas pajėgas efektyviai kontroliuoja tarptautinė organizacija. Tokios pozicijos laikomasi ir teismų praktikoje. Pavyzdžiui, analizuotose *Nuhanović* ir *Mustafić-Mujić* bylose, *Mothers of Srebrenica* byloje bei *Mukeshimana ir kiti* byloje, kuriose buvo nuspręsta tarptautinei organizacijai perduotų pajėgų veikas priskirti pajėgas siunčiančiajai valstybei, buvo nustatyti siunčiančiosios valstybės aktyvūs veiksmai, dažniausiai susiję su valstybės institucijų reikšmingu dalyvavimu priimant operacinio pobūdžio sprendimus dėl tarptautinei organizacijai perduotų jos pajėgų veiksmų. Manytina, kad tokia pozicija leidžia užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp tarptautinių organizacijų veiklos nepriklausomumo ir efektyvaus atsakomybės tarptautinėje teisėje režimo.

Tuo pačiu, atkreiptinas dėmesys, kad tam tikrų pozityvių pareigų neįvykdymas gali būti atskiras pagrindas valstybės atsakomybei pagal tarptautinę teisę kilti nepriklausomai nuo galutinės išvados dėl veikos priskyrimo. Pavyzdžiui, paminėtina pareiga užtikrinti, kad pažeidimus

⁵⁵³ NOLLKAEMPER, A. Dual Attribution: Liability of the Netherlands for Conduct of Dutchbat in Srebrenica. *Journal of International Criminal Justice*, 2011, Vol. 9, Issue 5, p. 1148; D'ARGENT, P. State organs <...>, p. 25.

padariusiems valstybės pajėgų nariams bus taikoma drausminė ar baudžiamoji atsakomybė, pareiga užtikrinti tinkamą karių paruošimą misijai, įskaitant jų medicininį patikrinimą, ar pareiga mokyti karius tarptautinės humanitarinės teisės.

1.6. Dvigubas arba sudėtinis veikos priskyrimas

Šiuo metu tarptautinė teisė nereglamentuoja atsakomybės priskyrimo keliems tarptautinės teisės subjektams. Praktikoje dvigubas ar sudėtinis veikos priskyrimas yra retas reiškinys⁵⁵⁴. Teismų praktikos, kurioje tiesiogiai būtų nagrinėtas šis klausimas, beveik nėra: kai tai yra susiję su veikos priskyrimu valstybei ir tarptautinei organizacijai, klausimas lieka išsamiai neišnagrinėtas dėl jurisdikcijos *ratione personae* trūkumo.

Nepaisant šio principo taikymo praktikos trūkumo, tarptautinės teisės doktrinoje vis dažniau nurodoma, kad, nors dvigubas arba sudėtinis veikų priskyrimas tarptautinėje teisėje nėra tiesiogiai įtvirtintas, jis yra galimas pagal tarptautinę teisę ir vis daugiau tarptautinės teisės mokslininkų pasisako už jo taikymą⁵⁵⁵. Pažymėtina, kad TTK TO atsakomybės straipsnių komentare nurodo, kad dvigubo arba sudėtinio veikos priskyrimo nereikėtų atmesti, nors praktikoje tokia situacija neturėtų būti dažna⁵⁵⁶. Visgi pačiuose TO atsakomybės straipsniuose jokia taisyklė šiuo klausimu nėra nustatyta ir TTK kritikuota, kad praleido progą plačiau aptarti dvigubo arba sudėtinio veikos priskyrimo taikymo galimybę ir taip prisidėti prie tarptautinės teisės pažangios plėtros⁵⁵⁷. Manytina, jog tokią TTK poziciją bent iš dalies galima paaiškinti tuo, kad teismų praktika

⁵⁵⁴ NOLLKAEMPER, A.; JACOBS, D. Shared <...>, p. 383, 390–393.

⁵⁵⁵ HIRSCH, M. *The Responsibility* <...>, p. 65; LECK, C. International Responsibility in United Nations Peacekeeping Operations: Command and Control Arrangements and the Attribution of Conduct. *Melbourne Journal of International Law*, 2009, Vol. 10, No. 1, p. 346, 359; PAUST, J. J. The U.N. Is <...>, p. 8; BELL, C. A. Reassessing <...>, p. 547–548; RYNGAERT, C. Apportioning <...>, p. 155; CLAPHAM, A. The Subject of Subjects and the Attribution of Attribution. In DE CHAZOURNES, L. B.; KOHEN, M. G. (sud.) *International Law and the Quest for Its Implementation: Liber Amicorum Vera Gowlland-Debbas*. Leiden: Brill, 2010, p. 58; DANNENBAUM, T. Dual Attribution in the Context of Military Operations. *International Organizations Law Review*, 2015, Vol. 12, Issue 2, p. 423.

⁵⁵⁶ TO atsakomybės straipsniai su komentarais, p. 16.

⁵⁵⁷ BELL, C. A. Reassessing <...>, p. 546–547.

veikos priskyrimo klausimu yra itin dinamiška ir, kai 2011 m. buvo patvirtinti TO atsakomybės straipsniai, beveik nebuvo praktikos, pagrindžiančios dvigubo arba sudėtinio veikos priskyrimo taisyklės taikymą.

Tarptautinėje teisėje nesant priešingos taisyklės, dvigubo ar sudėtinio veikos priskyrimo galimybė neturėtų būti atmesta, nes, kaip rodo anksčiau aptarti pavyzdžiai, tam tikrais atvejais tiek JT, tiek pajėgas siunčiančios valstybės gali kontroliuoti tas pajėgas. Be to, atsižvelgiant į sudėtingas praktines aplinkybes (pavyzdžiui, kaip Srebrenicoje ar Ruandoje), griežtas kontrolės atskyrimas gali būti sunkiai nustatomas. Veikos priskyrimo nagrinėjimas nebeturėtų būti siejamas vien tik su logika išplėtotą sprendžiant dėl privataus asmens ar jų grupės veikos priskyrimo valstybei pagal Valstybių atsakomybės straipsnių 8 straipsnį, nes tuo atveju veikos priskyrimas yra įmanomas iš tiesų tik vienam tarptautinės teisės subjektui – valstybei. Kai sprendžiama dėl kelių tarptautinės teisės subjektų atsakomybės, susijusios su tuo pačiu tarptautinės teisės pažeidimu, t. y. kuriam iš kelių tarptautinės teisės subjektų priskirti veika, susiklosto kitokia situacija.

Dvigubo veikos priskyrimo tarptautinei organizacijai ir jos valstybėms narėms galimybę Nyderlandų teismai patvirtino *Nuhanović* ir *Mustafić-Mujić* bylose ir *Mothers of Srebrenica* byloje nurodydami, kad tarptautinė teisė neatmeta dvigubo veikos priskyrimo⁵⁵⁸. EŽTT sprendimas *Al-Jedda* byloje tarptautinės teisės doktrinoje taip pat yra aiškinamas kaip netiesiogiai nurodantis dvigubo priskyrimo galimybę. Jame EŽTT pažymėjo, kad jis „nelaiko, kad dėl rezoliucijoje 1511 nustatytos sankcijos tarptautinių pajėgų karių veiksmai tapo priskirtini Jungtinėms Tautoms arba – dar svarbiau šios bylos tikslu – nustojo būti priskirtini pajėgas siunčiančioms valstybėms“⁵⁵⁹. Šią frazę galima aiškinti taip, kad, EŽTT nuomone, įmanoma situacija, kai valstybės neprarastų pajėgų kontrolės net ir tuo atveju, jei pajėgas kontroliuotų ir JT⁵⁶⁰. Žinoma, kyla daug

⁵⁵⁸ 2013 m. rugsėjo 6 d. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Nuhanović*, 12/03324, para. 3.11.2.

⁵⁵⁹ 2011 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Al-Jedda prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 27021/08, para. 80.

⁵⁶⁰ MESSINEO, F. Attribution <...>, p. 94

klausimų dėl tokios kontrolės prasmės ir pasekmių ir konkrečios veikos priskyrimas tokiu atveju turėtų būti išnagrinėtas ir pagrįstas kur kas detaliau, bet svarbu yra tai, kad EŽTT nesilaiko griežtos pozicijos, kad valstybės perduotų pajėgų veikos visais atvejais gali būti priskirtos tik vienam tarptautinės teisės subjektui.

Toliau išskiriami konkretūs atvejai, kada turėtų būti svarstomas dvigubas arba sudėtinis veikos priskyrimas, tačiau prieš tai būtina pažymėti, kad nagrinėjamos situacijos gali būti kompleksinės, ypač kai tai susiję su skirtingų veiksmų priskyrimu tarptautinių krizių metu. Apibendrinant tarptautinės teisės doktrinoje išsakomas nuomones ir negausią teismų praktiką, išskirtinos šios *dvi pagrindinės situacijos*⁵⁶¹, kai galėtų būti taikomas dvigubas ar sudėtinis veikos priskyrimas:

1) Visų pirma, tai yra situacija, kai tam tikras subjektas, pavyzdžiui, karinis padalinys, elgiasi pagal kelių tarptautinės teisės subjektų instrukcijas arba jų vadovaujamas ar kontroliuojamas (pavyzdžiui, keli tarptautinės teisės subjektai dalyvauja planuojant tam tikrą veiką)⁵⁶². Tokius atvejus, kai galėtų būti taikomas sudėtinis veikų priskyrimas, savo ataskaitoje minėjo ir TTK specialusis pranešėjas Gaja: kai tarptautinė organizacija ir viena ar kelios jos valstybės narės sukuria jungtinį organą, šio organo veikos gali būti priskiriamos visiems šiems subjektams. Jo nuomone, tipinis tokios situacijos pavyzdys galėtų būti NATO veiksmai Jugoslavijoje ir vėliau vykusios diskusijos dėl to, ar tarptautinė organizacija, ar jos valstybės narės buvo atsakingos už NATO karinės kampanijos Jugoslavijoje metu padarytus pažeidimus. Specialiojo pranešėjo nuomone, tokiais atvejais elgesys būtų priskiriamas tiek NATO, tiek jos valstybėms narėms, nes, pavyzdžiui, tos valstybės narės prisidėjo arba

⁵⁶¹ Tokį skirstymą, pavyzdžiui, pagrindžia *Eurotunnel* arbitražo sprendimas, kuriame tribunolas nurodė, kad Jungtinė Karalystė ir Prancūzija sukūrė jungtinį organą ir nustatė sutartinį režimą, pagal kurį jos glaudžiai bendradarbiavo tarpusavyje dėl visų veiksmų, todėl pagal šį sutartinį režimą įgyvendinami veiksmai galėjo būti priskirti abiem valstybėms. Žr. 2007 m. tarptautinio arbitražo tribunolo sprendimas byloje *1. The Channel Tunnel Group Limited 2. France-Manche S.A. v. 1. the Secretary of State for Transport of the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland 2. le ministre de l'équipement, des transports, de l'aménagement du territoire, du tourisme et de la mer du Gouvernement de la République française (Eurotunnel)*, para. 187.

⁵⁶² MESSINEO, F. Attribution <...>, p. 68.

planuojant, arba vykdant karinius veiksmus⁵⁶³. Manytina, kad sudėtinis veikos priskyrimas turėtų būti įmanomas tais atvejais, kai kelių tarptautinės teisės subjektų bendrai vykdomas planavimas arba sprendimų priėmimas nulemia tarptautinės teisės pažeidimo padarymą.

2) Kitas dvigubo arba sudėtinio veikos priskyrimo atvejis yra susiję su kelių tarptautinės teisės subjektų (pavyzdžiui, tarptautinės organizacijos ir jos valstybės narės) kartu daroma veika, t. y. dvigubą priskyrimą sąlygoja veikos padarymo stadija. Taikant TO atsakomybės straipsnių 7 straipsnį dvigubas arba sudėtinis priskyrimas svarstytinas tais atvejais, kai valstybės organo perdavimas tarptautinei organizacijai nėra visiškai – nepaisant to, kad institucine prasme valstybės organas tam tikra apimtimi yra integruojamas į tarptautinės organizacijos struktūrą, valstybės išlaikoma kontrolė išlieka efektyvi, t. y. tarptautinės organizacijos vykdoma kontrolė ir valstybės vykdoma kontrolė konkuruoja tarpusavyje⁵⁶⁴. Manytina, kad, vadovaujantis TO atsakomybės straipsnių 7 straipsnyje nustatyta taisykle, tais atvejais, kai valstybė savo pajėgas perduoda tarptautinei organizacijai ir tarptautinė organizacija efektyviai jas kontroliuoja (ne tik *de jure*, bet ir *de facto*), tų pajėgų veiksmai yra priskiriami tik tarptautinei organizacijai. Tačiau, jei perdavimas nėra visiškai, t. y. nepasiekiamas TO atsakomybės straipsnių 7 straipsnyje nustatytas standartas, tada, atsižvelgiant į faktines aplinkybes, gali susiklostyti situacija, kai pajėgų veiksmai yra priskiriami tiek tarptautinei organizacijai, tiek jas siunčiančiajai valstybei.

Tarptautinės teisės doktrinoje taip pat nurodomos šios hipotetinės situacijos, kai galėtų būti pagrindžiamas dvigubas arba sudėtinis veikos priskyrimas, netaikant įprasto efektyvios kontrolės testo standarto:

1) Dvigubas arba sudėtinis veikos priskyrimas taip pat galėtų būti taikomas tais atvejais, kai iš turimų teisinių ir faktinių aplinkybių negalima daryti vienareikšmės išvados, kas konkrečiai efektyviai kontroliavo pajėgas tuo

⁵⁶³ Second Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/541, Documents of the fifty-sixth session, 2004, p. 101.

⁵⁶⁴ MESSINEO, F. Attribution <...>, p. 93.

metu, kai buvo padaryta ginčijama veika⁵⁶⁵. Šiuo atveju nustatoma veikos priskyrimo prezumpcija siekiant išvengti spragų atsakomybės režime.

2) Dvigubas arba sudėtinis veikos priskyrimas taip pat galėtų būti taikomas dėl veiksmų, kuriuos, vadovaudamiesi jiems suteikta diskrecija, vykdo tarptautinės organizacijos pajėgų vadas ir nacionalinių pajėgų vadas (tai reiškia, kad atitinkamas vadas turi galimybę nuspręsti, ar atlikti tam tikrą veiksmą, ar jo neatlikti). Tokiais atvejais gali kilti arba bendra atsakomybė, arba atsakomybė vienam iš subjektų, atsižvelgiant į tai, kas turėjo galimybę užkirsti kelią neteisėtiems veiksams. Tokiais atvejais turėtų būti vertiname faktinė kontrolė⁵⁶⁶.

3) Dar vienas atvejis gali būti siejamas su pažeistų tarptautinių įsipareigojimų pobūdžiu. Teoriškai yra įmanoma situacija, kai tarptautinės organizacijos įsakymų vykdymas galėtų lemti tam tikro pobūdžio valstybės tarptautinių įsipareigojimų, pavyzdžiui, *jus cogens* normų, pažeidimą. Tokie veiksmai galėtų būti priskirtini ne tik tarptautinei organizacijai, bet ir valstybei narei, kuri turi pareigą nepaklusti aiškiai neteisėtiems įsakymams⁵⁶⁷. Pavyzdžiui, tarptautinės organizacijos padarytas *jus cogens* normos pažeidimas galėtų užtraukti atsakomybę ir valstybei, kurios tarptautinei organizacijai perduotos pajėgos įgyvendina tokį sprendimą. Žinoma, neabejotina, kad praktikoje situacija, kai *jus cogens* normos pažeidimas būtų akivaizdus, būtų išskirtinė ir, manytina, kad beveik niekada nesusiklostytų.

Nuo aptartų situacijų reikia atskirti situacijas, kai kelių tarptautinės teisės subjektų veiksmų visuma lemia tarptautinės teisės pažeidimą. Manytina, kad tokiais atvejais kyla ne sudėtinio veikų priskyrimo, o bendros atsakomybės klausimas, t. y. priskiriamas nebūtinai tas pats veiksmas (ar neveikimas), bet keli veiksmai, kurių visuma nulemia teisės pažeidimą, paskirstomi tarp kelių skirtingų tarptautinės teisės subjektų. Visgi, kaip jau minėta, dauguma situacijų praktikoje yra kompleksinės, kur susiklosto daugiau nei vienas anksčiau aptartų

⁵⁶⁵ *Ibid.*, p. 68.

⁵⁶⁶ DANNENBAUM, T. Translating <...>, p. 165–170.

⁵⁶⁷ *Ibid.*, p. 171–179.

atvejų. Pavyzdžiui, Srebrenicos atvejis taip pat iliustruoja, kaip tarptautinės teisės pažeidimą gali lemti ne vienas veiksmas (ar neveikimas), bet jų visuma (pavyzdžiui, Dutchbat elgesys ir Saugumo Tarybos nesugebėjimas suteikti tinkamą karinę paramą UNPROFOR), todėl atsakomybė gali kilti ne vienam subjektui. Galima teigti, kad tarptautinės teisės pažeidimus Srebrenicoje lėmė tarptautinės organizacijos nesugebėjimas ar nenoras suteikti būtiną paramą. Šis neveikimas galėtų būti priskiriamas JT. Dėl tos pačios situacijos *Nuhanović* byloje Nyderlandų teismai nurodė, kad Dutchbat, kurį konkrečiu momentu kontroliavo Nyderlandų Vyriausybė, nesiėmė visų prieinamų priemonių tam, kad sudarytų sąlygas pareiškėjo broliui, kurio gyvybei grėsė pavojus, pasilikti saugioje zonoje (be kita ko, neišdavė oficialių dokumentų, kuriuos turint būtų garantuota apsauga ir teisė evakuotis kartu su Dutchbat, nors turėjo tokią galimybę)⁵⁶⁸. Kita vertus, nagrinėjant Srebrenicos situaciją galima kalbėti ir apie dvigubą veikos priskyrimą, nes tam tikru momentu Dutchbat elgesį kontroliavo tiek JT, tiek jas siuntusi valstybė (jos kartu priėmė sprendimą dėl tam tikrų evakuacijos sąlygų).

Svarbu pažymėti, kad bet kokių atveju, remiantis teismų praktika, bandant pagrįsti ar sprendžiant dėl veikos sudėtinio priskyrimo ar sudėtinės atsakomybės, kiekvieno subjekto vaidmuo turėtų būti aiškiai ir konkrečiai apibrėžtas⁵⁶⁹. Pastarųjų metų tarptautinių ir nacionalinių teismų praktika aiškiai patvirtina tendenciją spręsti klausimą dėl veikų priskyrimo remiantis išsamia faktinių aplinkybių analize.

Dvigubo ar sudėtinio veikos priskyrimo taisyklė sulaukia vis daugiau paramos, nes manoma, kad dvigubas arba sudėtinis priskyrimas garantuotų efektyvesnę atsakomybės režimą ir garantuotų geresnę žmogaus teisių apsaugą⁵⁷⁰. Šio principo taikymas leistų nukentėjusiems asmenims efektyviau apginti savo pažeistas teises. Pavyzdžiui, JT operacijų kontekste tai leistų

⁵⁶⁸ 2013 m. rugsėjo 6 d. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Nuhanović*, 12/03324, para. 3.5.3.

⁵⁶⁹ Pavyzdžiui, 2006 m. kovo 14 d. nutarime dėl priimtino byloje *Saddam Hussein prieš Albaniją ir kitus*, peticijos Nr. 23276/04, EŽTT nurodė, kad pareiškėjas nepagrindė, kaip valstybės atsakovės buvo susijusios su ginčijamais veiksmais arba kokį konkrečiai vaidmenį vaidino jį sulaukiant ir kalinant.

⁵⁷⁰ LARSEN, M. K. *The Human Rights <..>*, p. 151–156.

užtikrinti efektyvesnę žmogaus teisių apsaugą, garantuotą tarptautinių organizacijų nepriklausomą veikimą ir tam tikra apimtimi padėtų išvengti įtampos tarp JT Chartijos ir tarptautinių sutarčių žmogaus teisių srityje, ypač EŽTK⁵⁷¹.

Dvigubas ar sudėtinis veikos priskyrimas leistų pritaikyti atsakomybę valstybei ir užtikrinti teisinės gynybos priemonę nukentėjusiam asmeniui tuo pačiu nevertinant tarptautinės organizacijos sprendimų. Dvigubo arba sudėtinio veikos priskyrimo galimybė lemtų poreikį kiekvienu atveju nagrinėti konkretaus subjekto (pavyzdžiui, tarptautinės organizacijos ir valstybės), dėl kurio atsakomybės sprendžiama vykdytą kontrolę, t. y. konkrečioje byloje nebūtų reikalaujama vertinti ir tarptautinės organizacijos, ir valstybės narės kontrolę ir jų santykį. Būtent šis aspektas iki šiol kėlė daugiausiai diskusijų ir lėmė skirtingus teismų argumentus. Dvigubo ar sudėtinio veikos priskyrimo galimybė geroka supaprastina teisinę analizę ir palengvina sprendimą dėl veikos priskyrimo konkrečioje byloje.

Dvigubo ar sudėtinio veikų priskyrimo galimybė taip pat bent iš dalies atsakytų į kritiką tarptautinės teisės doktrinoje dėl to, kad teismų taikomas efektyvios kontrolės testas tam tikrais atvejais yra per griežtas. Pavyzdžiui, *Behrami ir Saramati* byloje EŽTT apsiribojimo veikų priskyrimo klausimą nagrinėti pirmiausiai analizuodamas JT turėtų kontrolę. EŽTT nuomone, atsakomybė valstybėms atsakovėms toje byloje galėjo kilti tik tuo atveju, jei jos būtų pažeidusios JT turėtą kontrolę, t. y. turėjo būti nesilaikoma JT nustatytos vadovavimo ir kontrolės struktūros. Paprastai tokiais atvejais pagrįsti valstybės kontrolę būtų sudėtinga. Tokia analizė remiasi prielaida, kad sprendžiant dėl veikos priskyrimo kelių subjektų kontrolė visada yra konkuruojanti ir tik vienas iš jų gali turėti kontrolę konkrečiu momentu. Remiantis dvigubo arba sudėtinio priskyrimo koncepcija, įmanoma, kai keli subjektai kontroliuoja tą patį elgesį

⁵⁷¹ Pavyzdžiui, LOPEZ, M. C. Towards Dual or Multiple Attribution: The Strasbourg Court and the Liability of Contracting Parties' Troops Contributed to the United Nations. *International Organizations Law Review*, 2013, Vol. 10, Issue 1, p. 215–221.

vienu metu, t. y. vieno iš jų turima kontrolė nebūtinai visiškai pašalina kito subjekto kontrolę.

Dvigubo arba sudėtinio priskyrimo galimybė taip pat turėtų skatinti valstybes ne tik užtikrinti, kad būtų įtvirtinami aiškūs susitarimai su JT dėl vadovavimo ir kontrolės taisyklių, bet ir siekti, kad JT būtų garantuojami atsakomybės mechanizmai ir nukentėję asmenys turėtų galimybę apginti savo teises ir gauti kompensaciją. Pavyzdžiui, manytina, kad, jei tarptautinės operacijos vykdymo vietoje veiktų nesunkiai prieinamos (geografiniu, laiko ir finansiniu aspektais) ginčų sprendimo komisijos, mažai tikėtina, kad nukentėję asmenys kreiptųsi į pajėgas siunčiančiąsias valstybes.

Apibendrinant valstybės tarptautinei organizacijai perduotų pajėgų veikos priskyrimo analizę, pastebėtina, kad aptarta teismų praktika atskleidžia tendenciją nagrinėti tarptautinėse operacijose dalyvaujančių pajėgų veikų priskyrimą jas siunčiančioms valstybėms. Tai gali būti paaiškinama taip, kad nukentėję asmenys neturi prieinamų teisminės gynybos priemonių prieš tarptautines organizacijas, išskyrus tuos atvejus, kai tarptautinė organizacija savanoriškai nusprendžia tokias priemones suteikti. Teisminė gynyba dėl pajėgas siunčiančiosios valstybės dažnai jiems yra vienintelis liekantis kelias. Būtent todėl tarptautinės teisės doktrinoje ir teismų praktikoje koncentruojamasi į argumentus, kuriais pagrindžiamas veikų priskyrimas valstybėms. Nukentėjusių šalių intereso požiūriu yra pateisinama tendencija aiškinti veikų priskyrimo taisykles taip, kad valstybėms tampa vis sudėtingiau išvengti atsakomybės. Visgi dėmesys teisiniams argumentams, kuriais grindžiamas veikos priskyrimas valstybei, neturėtų reikšti, kad mažiau dėmesio skiriama veikos priskyrimo taisyklių sistemos, apibrėžiančios visų su konkrečia situacija susijusių tarptautinės teisės subjektų elgesio priskyrimą, derinimui, t. y. būtina tinkamai įvertinti ir tarptautinių organizacijų vaidmenį ir siekti, kad jos taip pat atsakytų už joms priskiriamus tarptautinės teisės pažeidimus. Tik taip būtų užtikrintas efektyvus tarptautinės atsakomybės įgyvendinimas tarptautinėje bendruomenėje. Dvigubo arba sudėtinio veikos priskyrimo taisyklės taikymas prisidėtų prie šio tikslo įgyvendinimo.

2. Valstybės atsakomybė, susijusi su tarptautinės organizacijos veika

Šiame poskyryje tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių atsakomybės santykis analizuojamas nagrinėjant atsakomybės paskirstymą. Tai yra atvejai, kai, nors pagrindinė tarptautinės teisės pažeidimą lėmusi veika pagal veikos priskyrimo taisyklės yra priskiriama vienam tarptautinės teisės subjektui, pavyzdžiui, tarptautinei organizacijai, kitam tarptautinės teisės subjektui, pavyzdžiui, tarptautinės organizacijos valstybei narei, taip pat gali kilti atsakomybė, susijusi su tuo pačiu tarptautinės teisės pažeidimu.

2.1. Pareigos elgtis rūpestingai doktrina

2.1.2. Pareigos elgtis rūpestingai taikymas tarptautinėje teisėje

Pareigos elgtis rūpestingai arba tinkamo rūpestingumo (angl. *due diligence*) doktrina tarptautinėje teisėje XIX ir XX a. daugiausiai taikyta svetimšalių apsaugos kontekste⁵⁷². Ilgainiui pareiga elgtis rūpestingai imta suvokti kaip lankstus standartas, kurio turinys skiriasi priklausomai nuo konkrečios situacijos ir aplinkybių. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas *SS Lotus* byloje nurodė, kad valstybė yra saistoma tinkamo rūpestingumo pareigos ir savo teritorijoje turi imtis veiksmų tam, kad užkirstų kelią nusikaltimams kitai valstybei ar jos žmonėms⁵⁷³. 1949 m. sprendime *Korfu sąsiaurio* byloje TTT nurodė, kad kiekviena valstybė privalo neleisti, kad jos teritorija būtų naudojama veiksams, apie kuriuos ji žino, tačiau kurie yra priešingi kitų valstybių teisėms⁵⁷⁴. TTT *Jungtinių Valstijų diplomatinio ir*

⁵⁷² International Law Association. Study Group on Due Diligence in International Law. First Report, 7 March 2014, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugšėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.ila-hq.org/index.php/study-groups>>, p. 2.

⁵⁷³ Sprendimas byloje *SS Lotus* (Prancūzija prieš Turkiją) (*SS Lotus* (France v. Turkey)), 7 September 1927, Publications of the Permanent Court of International Justice, Series A, No 10.

⁵⁷⁴ Sprendimas *Korfu sąsiaurio* byloje (Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė prieš Albaniją) (*Corfu Channel Case* (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania)), [1949] ICJ Rep 4, p. 22.

konsulinio personalo Teherane byloje konstatavo, kad, nors asmenų, užėmusių ambasadą ir konsulatą, veiksmai negali būti priskiriami Irano valstybei, Irano valstybei kyla atsakomybė dėl jos pačios tarptautinių įsipareigojimų dėl diplomatinė ir konsulinė santykių pažeidimo, ypač kiek tai yra susiję su pareiga imtis visų reikiamų veiksmų tam, kad ambasados ir konsulato patalpos būtų apsaugotos⁵⁷⁵. Laikui bėgant šios pareigos apimtis ir turinys skirtingose tarptautinės teisės srityse įgavo specifinę prasmę (pavyzdžiui, aplinkosaugos, investicijų ar žmogaus teisių apsaugos srityse)⁵⁷⁶.

Tam, kad valstybei būtų galima taikyti atsakomybę pagal tarptautinę teisę dėl pareigos elgtis rūpestingai neįvykdymo, būtina nustatyti, kad toje konkrečioje situacijai valstybei tokia pareiga yra taikoma. Nors pareiga elgtis rūpestingai gali būti laikoma tarptautiniu papročiu tam tikrose tarptautinės teisės srityse (pavyzdžiui, kai tai susiję su užsieniečių, užsienio valstybės pareigūnų ir kitų valstybių saugumu, taip pat aplinkosauga)⁵⁷⁷, abejotina, ar šiuo metu egzistuoja bendro pobūdžio pareiga elgtis rūpestingai, kuri būtų taikoma horizontaliai skirtingose tarptautinės teisės srityje⁵⁷⁸.

Tam, kad pagal tarptautinę teisę valstybei būtų taikoma atsakomybė dėl neveikimo, kai ji tinkamai neįgyvendina pozityvios kontrolės, būtina nustatyti pirminę tarptautinės teisės taisyklę, kuri saisto tarptautinės organizacijos valstybę narę ir iš kurios valstybei kyla minėta pareiga atitinkamai elgtis. Pareiga užkirsti kelią neteisėtiems veiksams šiuo metu yra išplėtotą ir kodifikuota, pavyzdžiui, šiose konkrečiose tarptautinės teisės srityse, kurios, manytina, gali būti aktualios šio tyrimo kontekste:

1. Tokia pareiga yra nustatyta kai kuriose tarptautinėse sutartyse, pavyzdžiui, *Konvencijoje dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir*

⁵⁷⁵ Sprendimas *Jungtinių Valstijų diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane* byloje (*Jungtinės Amerikos Valstijos prieš Iraną*) (*United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran* (United States of America v. Iran)), 24 May 1980, I. C. J. Reports 1980, p. 12.

⁵⁷⁶ Plačiau žr. International Law Association. Study Group on Due Diligence in International Law. First Report, 7 March 2014, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <http://www.ila-hq.org/en/committees/study_groups.cfm/cid/1045>, p. 6-30.

⁵⁷⁷ BOON, K. E. Are Control <...>, p. 35.

⁵⁷⁸ PISILLO-MAZZESCHI, R. The Due Diligence Rule and the Nature of the International Responsibility of States. *German Yearbook of International Law*, 1992, Vol. 35, p. 46.

*baudimo už jį*⁵⁷⁹, *Konvencijoje prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą*⁵⁸⁰, *Tarptautinėje konvencijoje dėl kovos su teroristų vykdomais sprogdinimais*⁵⁸¹. Kiek tai susiję su pozityvios pareigos užkirsti kelią neteisėtiems veiksams turiniu tokiais atvejais, pavyzdžiui, *Genocido konvencijos* byloje TTT nurodė, kad pozityvi pareiga priklauso nuo valstybės galimybės efektyviai daryti įtaką asmenų, vykdančių ar ketinančių vykdyti, genocidą, veiksams. Valstybės galimybes gali lemti faktoriai – tokie kaip geografinis atstumas tarp valstybės ir vietos, kurioje daromi neteisėti veiksmai, ryšių tarp valstybės institucijų ir pažeidimus darančių asmenų stiprumas, teisinė valstybės padėtis dėl tos konkrečios situacijos ir žmonių, kuriems gresia genocidas⁵⁸².

2. Tarptautinės sutartys *žmogaus teisių srityje* taip pat gali nustatyti tam tikras *pozityvias pareigas* valstybėms. Būtent žmogaus teisių apsaugos kontekste, ypač EŽTT praktikoje, pozityvių pareigų koncepcija yra labiausiai išplėtotą⁵⁸³. Visuotinai pripažįstama, kad tarptautiniai įsipareigojimai žmogaus teisių srityje gali lemti valstybių *negatyvias pareigas*, t. y. pareigas susilaikyti nuo asmens teisės pažeidžiančių veiksmų, ir *pozityvias pareigas*, t. y. pavyzdžiui, pareigas garantuoti ir užtikrinti žmogaus teises visiems asmenims, patenkantiems į valstybės jurisdikciją. Tam tikrais atvejais valstybei gali kilti pozityvi pareiga užkirsti kelią net ir privačių asmenų daromiems žmogaus teisių

⁵⁷⁹ 1948 m. Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, 1 straipsnis: „Susitariančiosios Šalys patvirtina, kad genocidas, nesvarbu, ar jis vykdomas taikos ar karo metu, yra nusikaltimas pagal tarptautinę teisę, ir *įsipareigoja užkirsti jam kelią* ir už jį bausti“.

⁵⁸⁰ 1984 m. Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, 2 straipsnio 1 dalis: „Kiekviena valstybė, šios Konvencijos Šalis, imasi veiksmingų įstatymų leidybos, administracinių, teisminių arba kitų priemonių, kad būtų *užkirstas kelias* kankinimo veiksams bet kurioje jos jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje“.

⁵⁸¹ 1997 m. Tarptautinė konvencija dėl kovos su teroristų vykdomais sprogdinimais, 15 straipsnio 1 dalies a punktas: 1. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, bendradarbiauja *užkardant* 2 straipsnyje nurodytus nusikaltimus, pirmiausia: a) imdamosi visų galimų priemonių, be kita ko, prireikus pakeisdamos savo vidaus teisės aktus, kad būtų užkardyti ir kiekvienos iš jų teritorijoje būtų imtasi veiksmų prieš jų teritorijose arba už jų ribų rengiamus tokius nusikaltimus, <...>“.

⁵⁸² *Genocido konvencijos* byla, para. 430.

⁵⁸³ Plačiau žr. MOWBRAY, A. R. *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*. Portland: Hart Publishing, 2004.

pažeidimams⁵⁸⁴. Žmogaus teisių apsaugos srityje gali būti išskiriamos tokios *pozityvių pareigų* pareigų kategorijos:

- 1) *pareiga saugoti*, kuri apima prevencines priemones (operatyvines priemones (pavyzdžiui, pareiga nedelsiant reaguoti į daromą teisių pažeidimą), taip pat teisėkūros priemonės (pavyzdžiui, draudimų įtvirtinimas) ir taisomąsias priemones (pavyzdžiui, pagalbos nukentėjusiesiems suteikimas, teisinės gynybos priemonių nustatymas);
- 2) *pareiga įgyvendinti*, apima teisėkūros, institucines ir procedūrinės priemones, kurios užtikrina teisės realizaciją ir paramą siaurąja prasme (pavyzdžiui, piniginės išmokos, socialinės paslaugos)⁵⁸⁵.

Apibendrinant EŽTT jurisprudenciją, teisės doktrinoje skiriamos kelios pozityvių pareigų tipologijos. Pirmiausiai, pagal tai, kokio pobūdžio veiksmų tikimasi iš valstybės, skiriamos procedūrinės ir materialios pozityvios pareigos⁵⁸⁶. Materialios pozityvios pareigos reikalauja valstybių imtis priemonių tam, kad asmenims būtų sudaromos galimybės naudotis EŽTK garantuojamomis teisėmis. Pavyzdžiui, imtis priemonių tam, kad būtų apsaugotas asmuo, kurio gyvybei gresia realus pavojus⁵⁸⁷. Procedūrinės pozityvios pareigos reikalauja valstybės procedūrinio veiksmo. Tipinis pavyzdys – pareiga užtikrinti efektyvų

⁵⁸⁴ Human Rights Committee, General Comment No. 31. *The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant*, 2004, para. 8; NOWAK, M. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*. 2nd ed., Kehl am Reim: Engel, 2005, p. 37-41; ZWAK, L. General Survey of the European Convention. In VAN DIJK, P., et al. (sud.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 4th ed., Antwerpen: Intersentia, 2006, p. 13.

⁵⁸⁵ Pagal KÄLIN, W.; KÜNZLI, J. *The Law of International Human Rights Protection*. New York: Oxford University Press, 2009, p. 96-97.

⁵⁸⁶ POPOVIĆ, D. *The Emergence of the European Human Rights: An Essay on Judicial Creativity*. Den Haag: Eleven International Publishing, 2011, p. 190.

⁵⁸⁷ ZWAAK, L. Right to Life (Article 2). In *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (eds. DIJK, P. van et al.). 4th edition. Intersentia, 2006. P. 363; MOWBRAY, A. R. *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*. Hart Publishing, 2004, p. 15.

oficialų tariamos nusikalstamos veikos, pavyzdžiui, nužudymo ar kankinimo tyrimą⁵⁸⁸.

Bendrai vertinant pozityvių pareigų turinį, tarptautinės teisės doktrinoje išskiriami tokie jį lemiantys veiksniai: valstybės vykdomos kontrolės tam tikroje teritorijoje efektyvumo laipsnis, žalos numatomumo laipsnis ir konkretaus saugomo intereso svarba⁵⁸⁹. Be to, sutariama, kad jos standartą nustato tarptautinė, o ne nacionalinė teisė, ir kad tas turinys yra objektyvus, o ne subjektyvus⁵⁹⁰. Taip pat pažymėtina, kad pozityvios pareigos yra ekstrateritorinės⁵⁹¹. Pastarasis aspektas yra aktualus, nes dalis situacijų, kai sprendžiama dėl valstybės atsakomybės, susijusios su jos dalyvavimu tarptautinėje organizacijoje, kyla dėl veikų, padarytų už valstybės teritorijos ribų.

2.1.2. Pareigos elgtis rūpestingai taikymas tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio sprendimui

Pareigos elgtis rūpestingai koncepcijos taikymas galėtų prisidėti prie atsakomybės režimo spragų pašalinimo, t. y. patraukti atsakomybėn tarptautinės organizacijos valstybes nares tais atvejais, kai nukentėję asmenys neturi efektyvių gynybos priemonių prieš tarptautinę organizaciją. Tačiau bendro pobūdžio paprotinės tarptautinės teisės taisyklė, kuri numatytų pareigą tarptautinės organizacijos valstybėms narėms užtikrinti, kad tarptautinės organizacijos veikla nepažeistų trečiųjų šalių teisių, neegzistuoja, todėl, manytina, kad tokio pobūdžio pareigos būtų galima ieškoti valstybių sudarytose tarptautinėse sutartyse, pirmiausiai, tarptautinėse sutartyse žmogaus teisių apsaugos srityje.

⁵⁸⁸ POPOVIĆ, D. *The Emergence* <...>, p. 191.

⁵⁸⁹ *Ibid.*, p. 38.

⁵⁹⁰ PISILLO-MAZZESCHI, R. *The Due Diligence* <...>, p. 44.

⁵⁹¹ Pavyzdžiui, sprendimas *Ginkluotų veiksmų Kongo teritorijoje* byloje (*Kongo Demokratinė Respublika prieš Uganda*) (*Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Uganda)*), 19 December 2005, I. C. J. Reports 2005, para. 216.

Apibendrinant, valstybių atsakomybę galėtų lemti dvejopo pobūdžio aktai: pirma, įkurdamas tarptautinę organizaciją valstybės narės turi pareigą užtikrinti, kad nustatomos jos veiklos taisyklės atitiktų tam tikrus standartus, pavyzdžiui, valstybę saistančius tarptautinius įsipareigojimus (įsteigimo stadija); antra, valstybės turi elgtis pakankamai rūpestingai, siekdamas užtikrinti, kad tarptautinės organizacijos veikla atitinka tam tikrus standartus (tarptautinės organizacijos veiklos stadija)⁵⁹². Pavyzdžiui, valstybės narės turėtų imtis veiksmų užtikrinti, kad priimant sprendimus tarptautinėje organizacijoje yra įvertinama visa tokio pobūdžio sprendimams priimti svarbi informacija ir užtikrinamas visų suinteresuotų šalių dalyvavimas⁵⁹³. Galiausiai valstybės neturėtų pažeisti savo pozityviųjų pareigų, kai jos pačios įgyvendina tarptautinės organizacijos sprendimus.

Tarptautinės teisės doktrinoje pabrėžiama, kad pareigos elgtis rūpestingai ir pozityviųjų pareigų koncepcijos taikymas galėtų kompensuoti neigiamas griežto efektyvios kontrolės testo taikymo pasekmes⁵⁹⁴. Kaip pavyzdys minimi Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimai, kuriuose vertinant Nyderlandų atsakomybę už Ducthbat veiksmus, vienas iš teismo pasitelktų argumentų buvo Nyderlandų Vyriausybės galimybė užkirsti kelią neteisėtiems veiksams⁵⁹⁵. EŽTT praktikoje taip pat (tiesiogiai – vertinant, ar NATO sprendžiant darbo ginčus nesusiklosto struktūrinė žmogaus teisių apsaugos spraga⁵⁹⁶, ar netiesiogiai – vertinant, ar tarptautinės organizacijos sprendimą įgyvendinantys valstybės institucijų veiksmai nepažeidžia jos įsipareigojimų pagal EŽTK⁵⁹⁷) akcentuota EŽTK valstybių dalyvių pareiga užtikrinti, kad jų dalyvavimas tarptautinėje organizacijoje neturėtų neigiamos įtakos jų įsipareigojimų pagal EŽTK vykdymui. Neabejotina, kad būtų

⁵⁹² SADURSKA, R.; CHINKIN, C. M. *The Collapse <...>*, p. 880.

⁵⁹³ BARROS, A. S. *Member States <...>*, p. 355.

⁵⁹⁴ McCORQUODALE, R. *Impact <...>*, p. 250.

⁵⁹⁵ 2013 m. rugsėjo 6 d. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Nuhanović*, 12/03324; 2013 m. rugsėjo 6 d. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Mustafić-Mujić*, 12/03329.

⁵⁹⁶ 2009 m. gegužės 12 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Gasparini prieš Italiją ir Belgiją*, peticijos Nr. 10750/03, plačiau žr. 3.2 poskyryje.

⁵⁹⁷ 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 5809/08, plačiau žr. 3.2 poskyryje.

pareigos elgtis rūpestingai doktrina „įkvėpė“ EŽTT praktiką ir atitinkamai TTK TO atsakomybės straipsnių 61 straipsnį, kuris nustato, kad tarptautinės organizacijos valstybei narei kyla atsakomybė, jei, naudodamasi tuo faktu, kad organizacija turi kompetenciją srityje, susijusioje su valstybės tarptautiniu įsipareigojimu, ji išvengia to įsipareigojimo priversdama organizaciją padaryti veiklą, kuri, jei būtų įvykdyta valstybės, būtų jos tarptautinio įsipareigojimo pažeidimas. Ši taisyklė ir jos pritaikomumas bus aptariami kitame šio tyrimo poskyryje.

Būtina pažymėti, kad, nors pareigos elgtis rūpestingai ir pozityviųjų pareigų koncepcijos taikymas gali būti svarbūs nagrinėjant klausimą dėl valstybių atsakomybės už tarptautinės organizacijos, kurios narėmis jos yra, veikas, teoriniu požiūriu tai nekeičia išvados, kad šiuo metu nėra jokios tarptautinės teisės taisyklės, kuri nustatytų valstybės atsakomybę vien dėl jos narystės tarptautinėje organizacijoje. Pagal pareigos elgtis rūpestingai doktriną valstybei būtų taikoma atsakomybė už jos pačios veiklą, o ne solidari ar subsidiari atsakomybė dėl tarptautinės organizacijos veikos.

2.2. Papildomi pagrindai valstybių narių atsakomybei Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsniuose

TO atsakomybės straipsniuose nustatyta, kad tarptautinės organizacijos valstybei narei atsakomybė už tarptautinės organizacijos veikas gali kilti, kai valstybės narės veiksmai „peržengia“ įprastas narystės ribas: 1) kai valstybė padeda ar suteikia pagalbą tarptautinei organizacijai darant tarptautinės teisės pažeidimą; 2) kai tarptautinės teisės pažeidimo darymo metu valstybė vadovauja tarptautinei organizacijai ir ją kontroliuoja; 3) kai valstybė naudoja prievartą tarptautinei organizacijai. Šios trys taisyklės TO atsakomybės straipsniuose yra paremtos analogiškais taisyklėmis Valstybių atsakomybės straipsniuose.

TO atsakomybės straipsniuose taip pat nustatytas papildomas tarptautinių organizacijų valstybių narių atsakomybės pagrindas – valstybei atsakomybė taip pat gali kilti, jei, pasinaudodama savo naryste tarptautinėje

organizacijoje, valstybė siekia išvengti savo tarptautinių įsipareigojimų. Ši taisyklė neturi savo atitikmens Valstybių atsakomybės straipsniuose.

Nors tarptautinių organizacijų atsakomybės kontekste šios situacijos vis dar išlieka teorinės (tai pirmiausiai parodo nuorodų į valstybių ir tarptautinių organizacijų praktiką šiais klausimais trūkumas TTK TO atsakomybės straipsnių komentare), toliau nagrinėjama, kaip šios keturios taisyklės galėtų būti taikomos sprendžiant tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio klausimą.

2.2.1. *Parama ar pagalba*

Remdamasi taisykle, nustatyta Valstybių atsakomybės straipsnių 16 straipsnyje, TTK TO atsakomybės straipsnių 58 straipsnyje įtvirtino taisyklę, kad valstybei gali kilti atsakomybė, jeigu ji remia ar teikia pagalbą tarptautinei organizacijai pastarajai darant tarptautinės teisės pažeidimą. Tam yra būtinos dvi sąlygos:

- 1) valstybė turi žinoti visas aplinkybes, susijusias su tarptautinės teisės pažeidimo padarymu;
- 2) jei ta pati veika būtų įvykdyta valstybės, ji būtų laikoma tarptautinės teisės pažeidimu.

Pagal šią taisyklę atsakomybė netaikoma tarptautinės organizacijos valstybei narei dėl jos veiksmų, kurie atliekami remiantis tarptautinės organizacijos vidaus teise⁵⁹⁸, t. y. dėl veiksmų, kuriuos valstybė atlieka kaip organizacijos narė, remdamasi organizacijos taisyklėmis, pavyzdžiui, balsuodama tarptautinės organizacijos organuose ir pan. Taigi valstybės veiksmai turi „peržengti“ įprastas narystės pagal tarptautinės organizacijos taisyklės ribas. Kita vertus, parama ar pagalba turėtų būti suprantamos plačiai, pavyzdžiui, finansinė parama tam tikrais atvejais galėtų lemti tarptautinę atsakomybę⁵⁹⁹. Sprendžiant dėl valstybės atsakomybės paramos ar pagalbos

⁵⁹⁸ TO atsakomybės straipsnių 58 straipsnio 2 dalis.

⁵⁹⁹ REINISCH, A. Aid or Assistance and Direction and Control between states and International Organizations in the Commission of Internationally Wrongful Acts. *International Organizations Law Review*, 2010, Vol. 7, p. 70.

tarptautinei organizacijai pagrindu, turėtų būti įvertinta valstybės įtaka toje tarptautinėje organizacijoje ir jos praktinis išitraukimas į to konkretaus tarptautinės teisės pažeidimo darymą. Reikalaujama, kad valstybės parama ar pagalba būtų *reikšmingai* prisidedama prie tarptautinės teisės pažeidimo padarymo, bet reikšminga parama ar pagalba neturėtų būti suprantama kaip būtina⁶⁰⁰. Be to, Valstybių atsakomybės straipsnių komentare nurodyta, kad valstybė turi žinoti, kad savo parama ar pagalba prisidės prie tarptautinės teisės pažeidimo padarymo ir turi būti nustatytas valstybės ketinimas savo parama ar pagalba prisidėti prie tarptautinės teisės pažeidimo padarymo⁶⁰¹.

Galimai šio straipsnio pritaikymo situacijai iliustruoti TTK pateikia radikalų pavyzdį, susijusį su valstybių įsipareigojimais branduolinių ginklų neplatavimo srityje. TTK nurodo, kad, pavyzdžiui, valstybės, kurios yra tarptautinės sutarties branduolinių ginklų neplatavimo srityje dalyvės, neturėtų teikti pagalbos tarptautinei organizacijai įsigyjant tokius ginklus⁶⁰². Visgi praktikoje paprastai susiduriama su kur kas sudėtingesnėmis situacijomis, kai tarptautinio įsipareigojimo pažeidimas ne visada yra akivaizdus arba jis nebūtinai yra akivaizdus pradedant daryti tam tikrą veiką, arba jis padaromas tarptautinei organizacijai įgyvendinant priimtą sprendimą. Pavyzdžiui, tarptautinė organizacija gali priimti sprendimą dalyvauti tarptautiniame projekte (prie kurio finansavimo prisideda jos valstybės narės savo finansiniais indėliais) ir vėliau jį įgyvendinant pažeidžiamos žmogaus teisės. Ši problematika dažnai akcentuojama tarptautinių finansinių institucijų, tokių kaip TVF ar Pasaulio bankas, veiklos kontekste⁶⁰³. Nėra aiškaus atsakymo, kaip tokiais atvejais reikėtų vertinti valstybės paramą ar pagalbą. Be to, kaip jau minėta, bet kokių atveju valstybės parama ar pagalba turi būti pakankamai reikšminga. Būtent pastarasis reikalavimas, kad valstybės parama ar pagalba turi būti reikšminga,

⁶⁰⁰ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 37.

⁶⁰¹ Valstybių atsakomybės straipsnių komentaras, p. 66.

⁶⁰² TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 91.

⁶⁰³ REINISCH, A. Aid or Assistance <...>, p. 67–68.

Reinisch'o nuomone, turėtų lemti tai, kad 58 straipsnio taisyklė praktikoje bus pritaikoma retai⁶⁰⁴.

Be to, norint taikyti TO atsakomybės straipsnių 58–59 straipsnius būtina, kad konkretus tarptautinis įsipareigojimas, kurio pažeidimą norima įrodyti, saistytų tiek tarptautinę organizaciją, tiek jos valstybę narę. Tokios situacijos vis dar yra retos, nes dauguma daugiašalių tarptautinių sutarčių neįtvirtina tarptautinės organizacijos narystės galimybes, o vien tarptautinės organizacijos vardu sudaromos tarptautinės sutartys tiesiogiai nenustato valstybių narių įsipareigojimų trečiosioms šalims⁶⁰⁵.

Kol kas nėra praktinių šio valstybių atsakomybės pagrindo pritaikymo pavyzdžių ir, atsižvelgiant į aptartas jos taikymo sąlygas, manytina, kad jos taikymas ateityje nėra perspektyvus.

2.2.2. *Vadovavimas ir kontrolė*

TO atsakomybės straipsnių 59 straipsnyje nustatyta taisyklė yra paremta Valstybių atsakomybės straipsnių 17 straipsnyje įtvirtinta taisykle, kad valstybė atsako už kito tarptautinės teisės subjekto, kuriam ji vadovauja arba kurį ji kontroliuoja, veikas. Kaip ir taikant atsakomybę dėl paramos ar pagalbos, šiuo atveju valstybės atsakomybei kilti yra būtinos dvi sąlygos:

- 1) valstybė turi žinoti visas aplinkybes, susijusias su tarptautinės teisės pažeidimo padarymu;
- 2) jei ta pati veika būtų įvykdyta valstybės, ji būtų laikoma tarptautinės teisės pažeidimu.

Terminas „kontrolė“ reiškia ne įprastą priežiūrą, įtaką ar susidomėjimą, o dominavimą darant tarptautinės teisės pažeidimą. Atitinkamai „vadovavimas“ turėtų būti suprantamas ne kaip paskatinimas ar pasiūlymas, o kaip operacinis vadovavimas⁶⁰⁶. Šie du kriterijai taikomi kumuliatyviai, t. y. turi būti nustatytas

⁶⁰⁴ *Ibid.*, p. 71.

⁶⁰⁵ Kaip pastebėjo TVF, valstybės ir tarptautinės organizacijos retai turi tuos pačius tarptautinius įsipareigojimus. Responsibility of International Organizations: Comments and Observations Received from International Organisations, 2007, Doc. A/CN.4/582, 19 išnaša.

⁶⁰⁶ Valstybių atsakomybės straipsnių komentaras, p. 69.

vadovavimo *ir* kontrolės faktas. Kita vertus, skirtumas tarp šių dviejų sąvokų turinio nėra visiškai aiškus ir jų turinys atrodo panašus⁶⁰⁷.

Siekiant atsakyti į klausimą, ar valstybė vadovauja tarptautinei organizacijai ir ją kontroliuoja, turėtų būti atliekama faktinės situacijos analizė⁶⁰⁸. Išvados turėtų būti daromos remiantis faktine, o ne teisine situacija, t. y. nepakanka įvertinti tarptautinės organizacijos vidaus teisę ar atskirus tarptautinės organizacijos ir jos valstybės narės susitarimus, bet būtina atsižvelgti ir į kriterijus – tokius kaip valstybių narių tarptautinėje organizacijoje skaičius ir atitinkamai konkrečios valstybės narės galimybės daryti įtaką, valstybės elgesio, susijusio su tarptautinės teisės pažeidimu, pobūdis⁶⁰⁹.

Vėlgi šio straipsnio pritaikomumas yra ribotas, nes šiuo atveju reikalaujama, kad valstybės elgesys „peržengtų“ įprastas narystės tarptautinėje organizacijos ribas ir kad valstybė pasinaudotų tarptautine organizacija tam, kad būtų įvykdytas tarptautinės teisės pažeidimas. Pagal šią taisyklę atsakomybė netaikoma tarptautinės organizacijos valstybei narei dėl jos veiksmų, kurie atliekami remiantis tarptautinės organizacijos taisyklėmis⁶¹⁰. Atsižvelgiant į tai, reikalaujamas vadovavimo ir kontrolės standartas atrodo sunkiai įrodomas praktikoje.

2.2.3. *Prievarta*

Ši taisyklė yra analogiška taisyklei, nustatytai Valstybių atsakomybės straipsnių 18 straipsnyje. Tam, kad pagal šį straipsnį valstybei kiltų atsakomybė, yra būtinos dvi sąlygos:

- 1) prievartos nulemta veika turi pažeisti tarptautinės organizacijos, kurios atžvilgiu naudojama prievarta, tarptautinį įsipareigojimą;

⁶⁰⁷ REINISCH, A. Aid or Assistance <...>, p. 76.

⁶⁰⁸ STUMER, A. Liability <...>, p. 561

⁶⁰⁹ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 91.

⁶¹⁰ TO atsakomybės straipsnių 59 straipsnio 2 dalis.

2) valstybė turi žinoti, kad dėl jos prievartos tarptautinės organizacijos daromi veiksmai yra neteisėti pagal tarptautinę teisę⁶¹¹.

Pažymėtina, kad valstybės elgesys, susijęs su jos, kaip tarptautinės organizacijos narės, teisių įgyvendinimu pagal organizacijos taisykles, negali būti pagrindas tarptautinei atsakomybei pagal TO atsakomybės straipsnių 59 straipsnį⁶¹². Tačiau veiksmas, kuris kvalifikuojamas kaip prievarta pagal šį straipsnį, nebūtinai turi būti neteisėtas. Valstybei atsakomybė kiltų dėl prievartos nulemtos tarptautinės organizacijos veikos, kuri būtų tarptautinės teisės pažeidimas⁶¹³.

Valstybių atsakomybės straipsnių komentare TTK pažymi, kad prievarta turi tokį patį poveikį kaip *force majeure*, t. y. subjektui, kuriam yra naudojama prievarta, nelieka jokio kito pasirinkimo kaip tik paklusti prievartą naudojančios valstybės reikalavimams. Be to, prievartos panaudojimas turi nulemti tarptautinės teisės pažeidimo padarymą ir nepakanka to, kad dėl panaudotos prievartos tarptautinei organizacijai tapo sunkiau laikytis savo tarptautinių įsipareigojimų⁶¹⁴. Tarptautinės organizacijos valstybei narei šios taisyklės taikymas išlieka teorinis. TTK taip pat nepateikia jokių šios taisyklės galimo pritaikymo pavyzdžių.

2.2.4. Tarptautinių įsipareigojimų vengimas

TO atsakomybės straipsnių 61 straipsnis nustato, kad tarptautinės organizacijos valstybei narei kyla atsakomybė, jei, naudodamasi tuo faktu, kad organizacija turi kompetenciją srityje, susijusioje su valstybės tarptautiniu įsipareigojimu, ji išvengia to įsipareigojimo sąlygodama (angl. *causing*) organizacijos veiką, kuri, jei būtų įvykdyta valstybės, būtų jos tarptautinio įsipareigojimo pažeidimas.

⁶¹¹ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 92.

⁶¹² *Ibid.*, p. 93.

⁶¹³ Valstybių atsakomybės straipsnių komentaras, p. 69.

⁶¹⁴ *Ibid.*, p. 69–70.

Ši taisyklė taikoma nepaisant to, ar ta konkrečiai veika yra ar nėra tarptautinės organizacijos tarptautinio įsipareigojimo pažeidimas, t. y. siekiama reguliuoti tuos atvejus, kai tam tikras tarptautinis įsipareigojimas saisto tarptautinės organizacijos valstybę narę, o tarptautinės organizacijos – ne. Šiuo straipsniu siekiama spręsti atsakomybės spragas, t. y. jis skirtas reguliuoti atvejus, kai tarptautinės organizacijos valstybė narė, pasinaudodama atskiru tarptautinės organizacijos tarptautiniu teisiniu subjektiškumu, išvengia savo tarptautinio įsipareigojimo.

Nors 61 straipsnio taisyklė gali būti kildinama iš sąžiningo tarptautinių įsipareigojimų vykdymo principo⁶¹⁵, atsižvelgiant į TTK komentare pateikiamus pavyzdžius, darytina išvada, kad šį straipsnį įkvėpė EŽTT praktika, ypač *Waite and Kennedy*, *Matthews* ir *Bosphorus* bylose⁶¹⁶. Nors ši jurisprudencija išsamiau aptariama kitose šio tyrimo dalyse, trumpai paminėtina, kad *Bosphorus* byloje EŽTT nurodė, kad valstybės nėra atleidžiamos nuo savo įsipareigojimų pagal EŽTK vien dėl to, kad perduoda tam tikras savo funkcijas tarptautinei organizacijai, nes „tai būtų nesuderinama su EŽTK tikslu ir objektu, jei Susitariančios Šalys visiškai išvengtų savo atsakomybės pagal EŽTK tose srityse, kuriose jos perduoda kompetenciją; EŽTK garantijos galėtų būti apribotos arba visai pašalintos taip paneigiant jos imperatyvumą ir jos saugiklių praktinį pobūdį ir efektyvumą. <...> Valstybė išlieka atsakinga pagal EŽTK dėl vėliau priimtų sutartinių įsipareigojimų <...>“. Tačiau EŽTT konstatavo, kad ES garantuoja ekvivalentę EŽTK žmogaus teisių apsaugą, todėl valstybių narių atsakomybė tokiu atveju nekyla⁶¹⁷. O *Gasparini* byloje, kurioje pareiškėjas skundėsi dėl NATO darbo ginčų sprendimo sistemos netinkamumo, EŽTT patvirtino savo ankstesnę praktiką ir nurodė, kad, kai valstybės perduoda dalį

⁶¹⁵ MURRAY, O. Piercing the Corporate Veil: The Responsibility of Member States of an International Organization. *International Organizations Law Review*, 2011, Vol. 8, Issue 2, p. 299.

⁶¹⁶ 1999 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Waite and Kennedy prieš Vokietiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 26083/94, taip pat 1999 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Beer and Regan prieš Vokietiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 28934/95, 1999 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Matthews prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 24833/94, 2005 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret Anonim Şirketi prieš Airiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 45036/98.

⁶¹⁷ 2005 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret Anonim Şirketi prieš Airiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 45036/98, para. 154–165.

savo suverenių galių tarptautinei organizacijai, joms kyla pareiga užtikrinti, kad pagal EŽTK garantuojamoms teisėms būtų taikoma ekvivalentė apsauga⁶¹⁸.

TTK kritikuota (tai pirmiausiai darė ES), nes parengė 61 straipsnį remdamasi EŽTT praktika, tačiau kartu ignoravo kai kuriuos svarbius šios praktikos aspektus, pavyzdžiui, ekvivalentės žmogaus teisių apsaugos prezumpcijos taikymą. Specialusis pranešėjas Gaja savo ruožtu nurodė, kad vertinimą, ar konkrečiu atveju gali būti taikoma ekvivalentės apsaugos doktrina, lemia konkretaus valstybės pirminio tarptautinio įsipareigojimo turinys⁶¹⁹.

Tam, kad, remiantis 61 straipsniu, tarptautinės organizacijos valstybei narei būtų galima taikyti atsakomybę, yra būtinos trys sąlygos:

- 1) Tarptautinė organizacija turi turėti kompetenciją srityje, kurioje taikomas tas valstybės narės tarptautinis įsipareigojimas. Tokią kompetenciją tarptautinė organizacija gali įgyti, kai valstybės narės perduoda jai savo kompetenciją, arba valstybės gali įsteigti tarptautinę organizaciją ir suteikti jai funkcijas, kurių pačios neturi. Kompetencijos suteikimo tarptautinei organizacijai būdas neturi reikšmės – svarbiausia, kad tarptautinė organizacija turėtų kompetenciją toje srityje, kuri yra susijusi su valstybės narės tarptautiniu įsipareigojimu. Valstybės narės tarptautinis įsipareigojimas gali būti konkretus arba bendresnio pobūdžio, pavyzdžiui, kaip žmogaus teisių apsaugos srityje.
- 2) Turi būti reikšmingas ryšys tarp valstybės narės, kuri siekia apeiti savo tarptautinį įsipareigojimą, elgesio ir tarptautinės organizacijos elgesio. Valstybė narė turi sąlygoti tarptautinės organizacijos elgesį.
- 3) Tarptautinė organizacija turi padaryti veiksmą, kuris, jeigu būtų padarytas valstybės narės, būtų jos tarptautinio įsipareigojimo pažeidimas⁶²⁰.

Tai – viena daugiausiai diskusijų sukėlusių TO atsakomybės straipsnių nuostatų, kuri ne kartą buvo keista. Galutinėje TO atsakomybės straipsnių

⁶¹⁸ 2009 m. gegužės 12 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Gasparini prieš Italiją ir Belgiją*, peticijos Nr. 10750/03.

⁶¹⁹ MURRAY, O. Piercing <...>, p. 321.

⁶²⁰ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 95.

versijoje anglų kalba vartojamas veiksmažodis „*circumvent*“ (liet. *apeiti, išvengti*) vietoje ankstesnėje versijoje vartotos formuluotės „*seeks to avoid complying with*“ (liet. *siekia išvengti atitikties, laikymosi*)⁶²¹. Be to, ankstesnėse TO atsakomybės straipsnių versijose šios straipsnio pavadinimas buvo „tarptautinė atsakomybė, susijusi su kompetencijos tarptautinei organizacijai suteikimu“⁶²². Galiausiai straipsnis buvo pakeistas atsižvelgiant į tarptautinių organizacijų ir valstybių pastabas. Dauguma jų kritikavo TTK pirminį pasiūlymą pabrėždami, kad ankstesnis šio straipsnio pavadinimas ir jame vartojama formuluotė „kompetencijos tarptautinei organizacijai suteikimas“ galėjo lemti, kad valstybėms narėms atsakomybė galėtų būti taikoma vien dėl tarptautinės organizacijos sukūrimo fakto.

Be to, analizuojant šios taisyklės rengimo istoriją pastebėtina, kad iš pradžių TTK siūlė griežtos (objektyvios) atsakomybės režimą, t. y. kad atsakomybė tarptautinės organizacijos valstybei narei dėl tarptautinės organizacijos padaryto tarptautinės teisės pažeidimo kiltų vien dėl to, kad tarptautinės organizacijos nesaisto tarptautinis įsipareigojimas, kurį pažeidžia ta konkreči veika ir kuris saisto valstybę⁶²³. Kai kurios valstybės teigė, kad tokia taisyklė gali lemti valstybių narių atsakomybę visais atvejais, kai tarptautinė organizacija veikia pagal jai suteiktą kompetenciją, net jei valstybė neturi nieko bendro su šiais konkrečiais veiksmais ir apie juos nieko nežino⁶²⁴. Tokia formuluotė būtų išplėtusi valstybių narių atsakomybės ribas. Remiantis galutine 61 straipsnio formuluote, atsakomybė valstybei gali kilti tik tuo atveju, kai jos veiksmai sukelia (angl. *causing*) tarptautinės teisės pažeidimo padarymą. Tačiau lieka neaišku, ar, norint taikyti atsakomybę valstybei pagal šį pagrindą, yra

⁶²¹ Fourth Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/583, Documents of the fifty-ninth session, 2007, 28 straipsnis. Formuluotė anglų kalba „*seeks to avoid complying with*“ galėtų būti verčiama kaip „*siekia išvengti laikymosi*“.

⁶²² Responsibility of International Organizations: Addendum: Titles and texts of draft articles 25 to 30 adopted by the Drafting Committee on 19 July 2006, Doc. A/CN.4/L.687/Add.1, 2006, angl. *International responsibility in case of provision of competence to an international organization*.

⁶²³ Fourth Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/564, Documents of the fifty-eighth session, 2006, p. 119; PAASIVIRTA, E. Responsibility of a Member State of an International Organization: Where Will It End? Comments on Article 60 of the ILC Draft on the Responsibility of International Organizations. *International Organizations Law Review*, 2010, Vol. 7, Issue 1, p. 52.

⁶²⁴ MURRAY, O. Piercing <...>, p. 316-317.

būtina įrodyti valstybės ketinimą specialiai išvengti savo tarptautinių įsipareigojimų ar atvirkščiai – pakanka vien narystės tarptautinėje organizacijoje fakto. TTK nurodo, kad tarptautinės teisės pažeidimas nekyla, jei tai susiję su įprastu valstybės, kaip tarptautinės organizacijos narės, elgesiu. Kita vertus, TTK pažymi, kad šio straipsnio kontekste „vengimas“ neturėtų būti siejamas tik su piktnaudžiavimu valstybės, kaip tarptautinės organizacijos narės, teisėmis ir turėtų būti suprantamas plačiau⁶²⁵.

Atsižvelgiant į tai, kad galutinėje 61 straipsnio formuluotėje nebelieka nuorodos į „kompetencijos suteikimą“, kuris lemtų objektyvų atsakomybės standartą, manytina, kad yra būtina nustatyti tam tikrą valstybės ketinimą išvengti savo tarptautinių įsipareigojimų⁶²⁶. TO atsakomybės straipsnių komentare TTK nurodo, kad valstybės veiksmai turi nulemti tarptautinės teisės pažeidimą, ryšys tarp valstybės narės veiksmų turi būti reikšmingas ir neatsitiktinis⁶²⁷. Pavyzdžiui, vien balsavimas priimant sprendimą tarptautinėje organizacijoje pagal tarptautinės organizacijos taisykles neturėtų lemti valstybės atsakomybės pagal šią taisyklę. Kaip jau minėta, 61 straipsnyje nustatyta taisyklė kėlė daug diskusijų tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų ir buvo ne kartą keičiama. Galimai išlikusį jos turinio neaiškumą ir lėmė kompromiso paieškos, viena vertus, siekiant užtikrinti, kad valstybių narių atsakomybė nebūtų pernelyg išplėsta, kita vertus, nesiejant valstybių narių atsakomybės vien su valstybių narių „piktavališku“ elgesiu, nes tokiems atvejams yra skirti TO atsakomybės straipsnių 58–60 straipsniai. Tačiau TTK pripažįsta, kad 61 straipsnis ir 58–60 straipsniai gali persidengti⁶²⁸.

Manytina, kad, 61 straipsnio formuluotėje atsisakius objektyvaus atsakomybės standarto ir reikalaujant tam tikro valstybės ketinimo išvengti savo tarptautinių įsipareigojimų, jos taikymo galimybės yra susiaurintos. Atsižvelgiant į tai, abejotina, ar pasiektas pirminis tikslas išspręsti atsakomybės

⁶²⁵ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 93.

⁶²⁶ PAASIVIRTA, E. Responsibility of a Member State of an International Organization: Where Will It End? Comments on Article 60 of the ILC Draft on the Responsibility of International Organizations. *International Organizations Law Review*, 2010, Vol. 7, Issue 1, p. 59.

⁶²⁷ TO atsakomybės straipsnių komentaras, p. 95.

⁶²⁸ *Ibid.*, p. 95.

spragas tais atvejais, kai tam tikri įsipareigojimai saisto valstybę, bet ne tarptautinę organizaciją, kurios nare ji yra. Specialusis pranešėjas Gaja pripažino, kad, atsižvelgiant į tai, kad yra sudėtinga nustatyti vengimo faktą, šios nuostatos reikšmė praktikoje bus ribota⁶²⁹. Nors 61 straipsnis vertintinas kaip tarptautinės teisės pažangios plėtros pavyzdys ir į išliekančius klausimus dėl jo turinio ir taikymo srities ateityje galbūt bus atsakyta jį taikant teismų praktikoje, jau dabar galima pastebėti, kad po šios taisyklės įtvirtinimo TO atsakomybės straipsniuose 2011 m. tarptautiniai ir nacionaliniai teismai savo sprendimuose ja nesiremia.

3. Valstybės atsakomybės, susijusios su jos dalyvavimu tarptautinėse organizacijose, klausimo sprendimas teismų praktikoje

Šiame poskyryje nagrinėjama, kaip nacionaliniai ir tarptautiniai teismai sprendžia valstybės atsakomybės, susijusios su jos dalyvavimu tarptautinėse organizacijose, klausimą. Ši analizė susideda iš trijų dalių: visų pirma, nagrinėjama nacionalinių teismų jurisprudencija dėl kompetencijos suteikimo tarptautinėms organizacijoms; antra, analizuojama, kaip ESTT sprendžia klausimą dėl JT sprendimų įgyvendinimo ES teisinėje sistemoje; trečia, tiriama EŽTT praktika, kurioje spręsta dėl valstybių atsakomybės dėl veikų, susijusių su jų naryste tarptautinėse organizacijose. Šia jurisprudencijai bendra tai, kad joje, visų pirma, nagrinėjamas valstybės atsakomybės klausimas konkrečioje teisinėje sistemoje – tai gali būti nacionalinė, ES ar EŽTK teisinė sistema. Taigi tarptautinės organizacijos atsakomybė tiesiogiai nėra nagrinėjama, bet, kaip toliau analizuojama šio skyriaus ketvirtame poskyryje, ši jurisprudencija taip pat sprendžia tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių atsakomybės santykio klausimą.

⁶²⁹ GAJA, G. Articles on the Responsibility of International Organizations. *United Nations Audiovisual Library of International Law*, 2014, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ario/ario_e.pdf>, p. 7.

3.1. Kompetencijos tarptautinėms organizacijoms suteikimo kontrolė nacionalinių teismų praktikoje

Pirmiausiai tarptautinių organizacijų veiklos netiesioginės kontrolės plėtrai įtakos turėjo nacionalinių teismų jurisprudencija, kurioje buvo sprendžiamas pagrindinių teisių apsaugos klausimas, kai valstybės perduoda kompetenciją Europos Bendrijoms. Šioje jurisprudencijoje suformuoti argumentai neabejotinai turėjo įtakos kitiems teismams plėtojant argumentus dėl poreikio užtikrinti, kad tarptautinių organizacijų veikla atitiktų tam tikrus bent minimalius žmogaus teisių apsaugos standartus.

Šiuo klausimu, visų pirma, yra svarbi Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo praktika. 1974 m. *Solange I* sprendime šis teismas nustatė, kad jis turi teisę vertinti Europos Bendrijų aktų atitiktį Vokietijos Konstitucijoje saugomoms pagrindinėms teisėms, nepaisant ESTT argumentų, kad tokia nacionalinių konstitucinių teismų vykdoma priežiūra gali pakenkti Bendrijos teisės nuoseklumui ir veiksmingumui. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas konstatavo, kad, nors pagal Vokietijos konstituciją kompetencijos tarpvalstybinėms institucijoms perdavimas yra leidžiamas, tai nepakeičia esminės Konstitucijos struktūros. Kilus konfliktui tarp Bendrijos teisės ir Konstitucijoje garantuojamų pagrindinių teisių, Konstitucija turi viršenybę tol, kol (vok. „*solange*“) Bendrijos teisinėje sistemoje negarantuojama atitinkama pagrindinių teisių apsauga⁶³⁰.

Į šią Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo praktiką, ESTT atsakė savo sprendime *Nold* byloje, kuriame nustatė, kad jis remsis pagrindinėmis teisėmis, kurios yra pripažintos ir saugomos valstybių narių konstitucijose, ir, kad tai darydamas, jis semsis įkvėpimo iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų⁶³¹. Šios ESTT pastangos užmegzti teisminį dialogą turėjo teigiamą poveikį, kai praėjus daugiau nei dešimt metų po sprendimo *Solange I*

⁶³⁰ 1974 m. gegužės 29 d. Vokietijos Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *Internationale Handelsgesellschaft mbH gegen Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel (Solange I)*, BVerfGE 37, 271 2 BvL 52/71, p. 390, 395.

⁶³¹ 1974 m. gegužės 14 d. ESTT sprendimas byloje *4/74 Nold prieš Europos Bendrijų Komisiją*.

byloje, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas 1986 m. sprendime, žinomame kaip *Solange II*, nustatė, kad tol, kol (vok. „solange“) Europos Bendrijoje ir ypač Europos Teismo praktikoje bus garantuojama efektyvi pagrindinių teisių apsauga, kuri iš esmės atitiks Vokietijos Konstitucijoje garantuojamą besąlyginę apsaugą, ir tol, kol (vok. „solange“) bus iš esmės užtikrinamas esminis šių pagrindinių teisių turinys, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas nevykdys teisminės Bendrijos antrinės teisės kontrolės⁶³². Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas *Solange* argumentacijos laikėsi sprendimuose *Brunner* (arba *Maastrichto* sutarties)⁶³³ ir *Bananas*⁶³⁴ bylose.

Panašios tendencijos pastebimos ir kitų ES valstybių narių konstitucinių teismų jurisprudencijoje. Italijos Konstitucinis Teismas dar 1965 m. nustatė, kad kompetencijos perdavimas tarptautinei organizacijai atitinka Italijos Konstituciją, tačiau toks perdavimas negali pašalinti arba apriboti Italijos piliečiams Konstitucijoje garantuojamų pagrindinių teisių, nes šios garantijos kyla iš valstybės ir individo santykio ir jos negali būti paminamos arba paliekamos tarptautinės organizacijos, kuri yra už nacionalinės teisinės sistemos ribų, valiai⁶³⁵. 1974 m. sprendime *Frontini* byloje Italijos Konstitucinis Teismas nustatė, kad jis pasilieka teisę vykdyti ES aktų konstitucinę priežiūrą, jei ES nebus užtikrinamas tinkamas pagrindinių teisių apsaugos lygis⁶³⁶.

Konstituciniai ir aukščiausieji teismai kitose ES valstybėse narėse naudojo panašius metodus nagrinėdami ES teisės ir nacionalinės konstitucijos santykį. Pavyzdžiui, Prancūzijos Konstitucinė Taryba *Economie numérique* byloje pažymėjo, kad iš Prancūzijos Konstitucijos nuostatų, kurios nustato Prancūzijos dalyvavimą ES, kyla reikalavimas perkelti direktyvas ir kad ESTT yra vienintelis teismas, kuris yra kompetentingas vertinti direktyvų atitiktį ES

⁶³² 1986 m. spalio 22 d. Vokietijos Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *In re application of Wunsche Handelsgesellschaft (Solange II)*, BVerfGE 73, 339 2 BvR 197/83.

⁶³³ 1993 m. spalio 12 d. Vokietijos Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *Brunner v. European Union Treaty*, 89 BVerfGE 155, 20 EuGRZ 429.

⁶³⁴ 2000 m. birželio 7 d. Vokietijos Federalinio Teismo sprendimas byloje *Bananas*, BverfG, 2 BvL 1/97.

⁶³⁵ VERDIRAME, G. *The UN <...>*, p. 364.

⁶³⁶ Italijos Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *Frontini v. Ministero Delle Finanze*, 183/17, [1974] 2 CMLR 372.

sutartims ir jose garantuojamoms pagrindinėms teisėms. Atsižvelgiant į tai, Konstitucinė Taryba neturi teisės peržiūrėti nacionalinių teisės aktų, kurie be papildomų sąlygų ir tiksliai perkelia direktyvos nuostatas. Vienintelė išimtis galėtų būti Konstitucijoje įtvirtinta „aiškiai priešinga nuostata“⁶³⁷. Galiausiai 2006 m. *Droits d’auteurs* sprendime Konstitucinė Taryba modifikavo terminą „aiškiai priešinga nuostata“ ir nustatė, kad „direktyvos perkėlimas neturi prieštarauti taisyklei ar principui, kuris yra neatskiriama Prancūzijos konstitucinio identiteto dalis, nebent Konstitucijoje būtų numatyta kitaip“⁶³⁸. Tai iš esmės sutampa su anksčiau vartota formuluote „aiškiai priešinga nuostata“, tačiau esminės reikšmės turi frazė „neatskiriama Prancūzijos konstitucinio identiteto dalis“. Ja referuojama į Prancūzijos konstitucines taisykles ar principus, kurie neturi atitikmens ES teisėje⁶³⁹.

Lenkijos Konstitucinis Teismas, 2011 m. pasisakydamas dėl ES antrinės teisės nuostatų suderinamumo su Lenkijos Konstitucija, tiesiogiai referavo į Vokietijos Konstitucinio Teismo *Solange II* sprendimą. Nors jis pripažino pareiškimą dėl ES reglamento konstitucingumo priimtiniu, kartu nusprendė, kad skundžiama reglamento nuostata nepažeidė Lenkijos Konstitucijos, o ateityje skunduose dėl ES teisės akto konstitucingumo turės būti įrodyta, kad ES teisės aktas sumažina pagrindinių teisių apsaugos lygį, lyginant su garantuojamu Lenkijos Konstitucijos lygiu⁶⁴⁰.

Ši jurisprudencija iliustruoja dilemas, su kuriomis susiduria nacionaliniai teismai nagrinėdami situacijas, susijusias su kompetencijos tarptautinės organizacijoms perdavimu. Viena vertus, siekiama užtikrinti

⁶³⁷ 2004 m. birželio 10 d. Prancūzijos Konstitucinės Tarybos sprendimas byloje *Loi pour la confiance dans l’économie numérique*, 2004-496 DC, Journal officiel du 22 juin 2004, p. 11182, para. 7.

⁶³⁸ 2006 m. liepos 27 d. Prancūzijos Konstitucinės Tarybos sprendimas byloje *Loi relative au droit d’auteur et aux droits voisins dans la société de l’information*, 2006-540 DC, Journal officiel du 3 août 2006, p. 11541, para. 19. (pranc. *la transposition d’une directive ne saurait aller à l’encontre d’une règle ou d’un principe inhérent à l’identité constitutionnelle de la France, sauf à ce que le constituant y ait consenti*).

⁶³⁹ PLATON, S. The ‘Equivalent <...>’, p. 236.

⁶⁴⁰ 2011 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje dėl Tarybos reglamento Nr. 44/2001 (EB), Selected rulings of the Polish Constitutional Tribunal concerning the law of the European Union (2003-2014), para. 2.8-2.9., SK 45/09; 2011 m. gruodžio 12 d. sprendimas byloje dėl įstatymų leidybos konstitucinių reikalavimų narystės ES kontekste, P 1/11, Selected rulings of the Polish Constitutional Tribunal concerning the law of the European Union (2003-2014), para. 3.3.4.

nacionalinių konstitucinių vertybių apsaugą, kita vertus, nenorima užkirsti kelio tarptautinio bendradarbiavimo tarp valstybių plėtrai. Nors toks Vokietijos, Italijos ir kitų nacionalinių teismų „spaudimas“ ES teisinei sistemai davė pozityvių rezultatų ir ilgainiui ES buvo išplėtos pagrindinių teisių apsaugos garantijos, įtampa tarp ES institucinės autonomijos ir nacionalinių konstitucinių tradicijų išlieka.

Ne visais atvejais nacionalinių teismų bandymai nustatyti apribojimus tarptautinėms organizacijoms, vadovaujantis nacionaliniais konstituciniais reikalavimais, buvo sėkmingi. Tai iliustruoja Bosnijos ir Hercegovinos pavyzdys. 1995 m. Deitono taikos sutartimi Bosnijoje ir Hercegovinoje sukurta unikali institucinė struktūra. Visų pirma, įsteigtas JT organas – Vyriausiojo įgaliotinio biuras, kuris buvo atsakingas už Deitono taikos sutarties įgyvendinimo civilinių aspektų priežiūrą. Kiti Bosnijoje ir Hercegovinoje veikiantys tarptautiniai organai buvo UNMIBH ir NATO vadovaujamos tarptautinės pajėgos, kurias 2005 m. pakeitė ES vadovaujamos pajėgos. Vyriausiojo įgaliotinio galios ilgainiui buvo išplėtos dviem aspektais. Pirma, jam suteikta teisė daryti įtaką vietos institucijoms, kai nevykdomi nacionalinės politikos tikslai. Antra, jam suteikta teisėkūros teisė tais atvejais, kai nacionalinėms institucijoms nepavyksta pasiekti susitarimo, ir teisė savo nuožiūra atleisti valstybės pareigūnus, taip pat ir išrinktus pareigūnus⁶⁴¹. Itin svarbu tai, kad Vyriausiajam įgaliotiniui suteikti įgaliojimai, kuriems nebuvo nustatyta jokia teisminė priežiūra. Venecijos komisija pažymėjo, kad toks reguliavimas galimai kertasi su tarptautinėmis žmogaus teisių garantijomis⁶⁴². Galiausiai Bosnijos ir Hercegovinos Konstitucinį Teismą pasiekė byla, kurioje asmuo skundėsi dėl savo atleidimo iš Žvalgybos ir saugumo agentūros teisėtumo. Jis teigė, kad Bosnija ir Hercegovina neįvykdė savo pozityvios

⁶⁴¹ VERDIRAME, G. *The UN <...>*, p. 244–246.

⁶⁴² European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). *Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina and the Powers of the High Representative*, adopted at 62nd plenary session (11-12 March 2005), CDL-AD (2005) 004 [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD%282005%29004-e.aspx>>, para. 84ff.

pareigos užtikrinti efektyvias teisminės gynybos priemones dėl Vyriausiojo įgaliotinio sprendimų⁶⁴³.

Bosnijos ir Hercegovinos Konstitucinis Teismas nekvestionavo Vyriausiojo įgaliotinio įgaliojimų, kurie buvo suteikti remiantis tarptautine teise, teisėtumo. Tačiau jis pažymėjo, kad pagal Bosnijos ir Hercegovinos Konstituciją yra nepriimtina, kad dėl politinio organo sprendimų, kurie daro tiesioginį poveikį individualioms teisėms, neegzistuoja teisinės gynybos priemonės, kuriomis būtų garantuojami minimalūs teisės kreiptis į teismą standartai. Bosnijos ir Hercegovinos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Bosnija ir Hercegovina neįvykdė savo pozityvių pareigų garantuoti konstitucinių teisių apsaugą savo teritorijoje, nes nesiėmė jokių veiksmų efektyvioms teisminės gynybos priemonėms užtikrinti. Funkcijų perdavimas tarptautinei organizacijai nepašalina valstybės atsakomybės, nes individualios konstitucinės teisės yra neatimamos⁶⁴⁴.

Netrukus po šio sprendimo Vyriausiasis įgaliotinis išleido įsakymą, kuriame nustatė, kad Vyriausiojo įgaliotinio sprendimų peržiūra nacionaliniuose teismuose pažeistų Deitono taikos sutartį ir kad visi ieškiniai dėl Vyriausiojo įgaliotinio sprendimų nacionaliniuose teismuose turi būti pripažinti nepriimtiniais, išskyrus tuos atvejus, kai Vyriausiasis įgaliotinis duoda savo išankstinį sutikimą⁶⁴⁵. Galiausiai ši situacija pasiekė EŽTT, kuris, remdamasis *Behrami ir Saramati* precedentu, pripažino individualią peticiją nepriimtina dėl jurisdikcijos *ratione personae* trūkumo⁶⁴⁶.

Žinoma, pastaroji situacija yra susijusi su Saugumo Tarybos rezoliucijų įgyvendinimu, todėl susiklosto kitokia situacija nei ES atveju, tačiau ji puikiai iliustruoja argumentus, kuriais remiantis bandoma užtikrinti tam tikrų minimalių standartų laikymąsi tarptautinių organizacijų veikloje. Kaip aptarta pirmojoje šio tyrimo dalyje, tarptautinės organizacijos įgyvendina valstybių joms suteiktus

⁶⁴³ VERDIRAME, G. *The UN <...>*, p. 250.

⁶⁴⁴ 2006 m. liepos 8 d. Bosnijos ir Hercegovinos Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *Milorad Bilbija et al.*, AP-953/05, para. 50, 53, 55, cituojama VERDIRAME, G. *The UN <...>*, p. 250–251.

⁶⁴⁵ *Ibid.*, p. 251.

⁶⁴⁶ 2007 m. spalio 16 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Berić ir kiti prieš Bosniją ir Hercegoviną*, peticijos Nr. 36357/04, para. 19.

valdžios įgaliojimus, todėl, nepaisant jų veiklos tikslų, tampa nepriimtina, kai joms nėra taikomi jokie nepriklausomi kontrolės mechanizmai.

3.2. Tarptautinių teismų jurisprudencija

3.2.1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika

Nors ESTT sprendimai *Kadi* byloje⁶⁴⁷ tiesioginių teisinių pasekmių turėjo tik ES teisinėje sistemoje, šie precedentai padarė didelę įtaką nacionalinių⁶⁴⁸ bei tarptautinių teismų⁶⁴⁹ požiūriui vertinant valstybių veiksmus, kuriais įgyvendinami Saugumo Tarybos sprendimai dėl individualių sankcijų taikymo, todėl jie yra svarbūs tyrime atliekamai analizei. *Kadi* bylos buvo susijusios su JT ST rezoliucija sukurta individualių sankcijų sistema, taikoma su Talibano režimu susijusiems asmenims⁶⁵⁰.

⁶⁴⁷ 2008 m. rugsėjo 3 d. sprendimas (Didžioji kolegija) sujungtose bylose C-402/05 P ir C-415/05 P *Yassin Abdullah Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Europos Sąjungos Tarybą ir Europos Bendrijų Komisiją (Kadi I)* ir 2013 m. liepos 18 d. sprendimas (Didžioji kolegija) sujungtose bylose C-584/10 P, C-593/10 P ir C-595/10 P *Europos Komisija ir kiti prieš Yassin Abdullah Kadi (Kadi II)*.

⁶⁴⁸ Pavyzdžiui, 2010 m. sausio 27 d. Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Her Majesty's Treasury (Respondent) v Mohammed Jabar Ahmed and others (FC) (Appellants) Her Majesty's Treasury (Respondent) v Mohammed al-Ghabra (FC) (Appellant) R (on the application of Hani El Sayed Sabaei Youssef) (Respondent) v Her Majesty's Treasury (Appellant)*, [2010] UKSC 2, para. 81-82.

⁶⁴⁹ Pavyzdžiui, ESTT sprendimai *Kadi* byloje cituojami EŽTT 2012 m. rugsėjo 12 d. sprendime byloje *Nada prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 10593/08, para. 54, 2016 m. birželio 21 d. sprendime byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 5809/08, para. 64.

⁶⁵⁰ 1999 m. spalio 15 d. Saugumo Taryba priėmė Rezoliuciją 1267 (1999), kurioje, ji pasmerkė tai, kad Afganistano teritorijoje teroristams vis dar teikiamas prieglobstis, pasmerkė tai, kad Talibanas ir toliau teikia prieglobstį Osama'ui bin Laden'ui ir jam bei su juo susijusiems asmenims leidžia vadovauti teroristų rengimo stovyklų tinklui iš Talibano kontroliuojamos teritorijos ir naudotis Afganistanu kaip tarptautinių teroristinių operacijų rengimo baze. Šios rezoliucijos 2 punkte Saugumo Taryba iš Talibano pareikalavo nedelsiant tiesiogiai arba netiesiogiai išduoti Osama'ą bin Laden'ą valstybės, kurioje jam buvo pareikšti kaltinimai, arba valstybės, kurioje jis bus suimtas ir teisiamas, kompetentingoms valdžios institucijoms. Siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi šio įpareigojimo, šios rezoliucijos 4 punkto b papunktyje nustatyta, kad visos valstybės turi „išaldyti lėšas ir kitus finansinius išteklius, gaunamus iš Talibanui priklausančio arba tiesiogiai ar netiesiogiai jo kontroliuojamo turto arba iš turto, priklausančio ar kontroliuojamo bet kurios Talibanui priklausančios ar jo kontroliuojamos įmonės, kurias nurodo pagal 6 punktą įsteigtas komitetas, ir prižiūrėti, kad jų piliečiai ar bet kurie jų teritorijoje esantys asmenys neperduotų Talibanui arba bet kuriai jam priklausančiai ar tiesiogiai ar netiesiogiai jo kontroliuojamai įmonei valdyti ir naudoti nagrinėjamų ar kitų lėšų ar finansinių išteklių, išskyrus, kai kiekvienu atskiru atveju komitetas išduoda leidimą humanitariniais tikslais“. Tos pačios rezoliucijos 6 punkte Saugumo Taryba nusprendė įsteigti Saugumo Tarybos komitetą, sudarytą iš visų jos narių (toliau – Sankcijų komitetas), atsakingą už tai, kad valstybės įgyvendintų 4 punkte nustatytas priemones,

Kadi I sprendime ESTT nustatė, kad „įsipareigojimai pagal tarptautinę sutartį negali pažeisti konstitucinių Europos Bendrijos sutarties principų, įskaitant principą, pagal kurį visuose Bendrijos aktuose reikia gerbti pagrindines teises, nes ši pagarba yra jų teisėtumo, kurį pagal Sutarties nustatytą išsamią teisių gynimo priemonių sistemą turi kontroliuoti Teisingumo Teismas, sąlyga“. Toliau jis pažymėjo, kad „JT Chartija neįpareigoja pagal jos VII skyrių priimtas Saugumo Tarybos rezoliucijas įgyvendinti apibrėžtu būdu, nes tai padaryti reikia pagal kiekvienos JT narės vidinėje teisinėje sistemoje šioje srityje taikomą tvarką. Iš principo JT Chartija JT nariams leidžia laisvai pasirinkti įvairius galimus tokių rezoliucijų perkėlimo į jų vidinę teisinę sistemą būdus. Iš visų šių nuostatų išplaukia, kad JT tarptautinę teisinę sistemą reglamentuojantys principai nereikalauja, kad ginčijamo reglamento vidinio teisėtumo teisminė kontrolė dėl pagrindinių teisių būtų neįmanoma dėl to, kad šiuo aktu siekiama įgyvendinti pagal JT Chartijos VII skyrių priimtą Saugumo Tarybos rezoliuciją“⁶⁵¹. Galiausiai ESTT, be kita ko, konstatavo, kad pareiškėjai negalėjo tinkamomis sąlygomis ginti savo teisių dėl ginčijamo reglamento, todėl buvo pažeista jų teisė į gynybą, būtent teisė būti išklaustytiems ir veiksmingos teisminės apsaugos principas⁶⁵².

Panašumai tarp ESTT argumentacijos ir *Solange* jurisprudencijos yra aiškiai išvelgiami. *Pirma*, ESTT pabrėžė, kad „kol šioje sankcijų sistemoje suinteresuotieji asmenys arba organizacijos turi priimtina galimybę būti išklaustyti, pasinaudodami administracinės kontrolės mechanizmu, kuris yra JT teisinės sistemos dalis, Teisingumo Teismas neturėtų imtis jokių veiksmų“.

už 4 punkte nurodytų lėšų ir kitų finansinių išteklių nustatymą ir už prašymų leisti nukrypti nuo tame pačiame punkte numatytų priemonių nagrinėjimą.

2001 m. kovo 8 d. Sankcijų komitetas paskelbė pirmą konsoliduotą organizacijų ir asmenų, kurių lėšos turėtų būti išaldomos pagal Saugumo Tarybos rezoliucijas 1267 (1999) ir 1333 (2000), sąrašą. Vėliau šis sąrašas kelis kartus buvo keičiamas ir pildomas. 2001 m. spalio 17 d. ir lapkričio 9 d. Sankcijų komitetas paskelbė sąrašo papildymus, kuriuose įtraukti pareiškėjų pavardės ir organizacijos pavadinimas. ES Taryba, įgyvendindama atitinkamas Saugumo Tarybos rezoliucijas, 2002 m. gegužės 27 d. priėmė ginčijamą reglamentą Nr. 881/2002, kurio priede pateiktas asmenų, grupių ir organizacijų (taip pat ir pareiškėjų), kuriems taikomas lėšų išaldymas, sąrašas.

⁶⁵¹ 2008 m. rugsėjo 3 d. sprendimas (Didžioji kolegija) sujungtose bylose C-402/05 P ir C-415/05 P *Yassin Abdullah Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Europos Sąjungos Tarybą ir Europos Bendrijų Komisiją (Kadi I)*, para. 285, 298–299.

⁶⁵² *Ibid.*, para. 353.

Toliau jis iš esmės analizavo JT sankcijų sistemoje egzistuojančius teisminės priežiūros mechanizmus ir nustatė, kad jie yra neadekvatūs⁶⁵³. Antra, tokios išvados pasekmė buvo ta, kad „pagal EB sutartimi jiems suteiktą kompetenciją Bendrijos teismai privalo užtikrinti iš principo visišką visų Bendrijos teisės aktų teisėtumo kontrolę, kad būtų garantuotos pagrindinės teisės, kurios yra sudėtinė bendrųjų Bendrijos teisės principų dalis, įskaitant tokius Bendrijos aktus, kuriais, kaip ginčijamu reglamentu, siekiama įgyvendinti pagal JT Chartijos VII skyrių priimtas Saugumo Tarybos rezoliucijas“⁶⁵⁴.

Kadi II byloje ES institucijos teigė, kad, atsižvelgiant į Saugumo Tarybos rezoliucijomis 1904 (2009) ir 1989 (2011) padarytus patobulimus JT sankcijų nustatymo sistemoje, ES teismų vykdoma kontrolė turėtų būti ribota, t. y. ragino pereiti nuo *Solange I* prie *Solange II*. Generalinis advokatas Bot taip pat pasisakė už nugincijamą prezumpciją ir teigė, kad, atsižvelgiant į pasikeitimus JT procedūrose, priemonės, priimtose įgyvendinant Saugumo Tarybos rezoliucijas, yra pateisinamos⁶⁵⁵. Tačiau ESTT šių argumentų nepriėmė ir laikėsi *Kadi I* pozicijos. ESTT nustatė, kad teisminė kontrolė turi apimti tiek materialinių taisyklių, tiek procedūrinių garantijų kontrolę⁶⁵⁶. ESTT teigė, kad „tokia kontrolė yra dar labiau būtina dėl to, kad, nepaisant atliktų pagerinimų, be kita ko, priėmus ginčijamą reglamentą, *JT lygiu* nustatytos išbraukimo ir peržiūros *ex officio* procedūros *nesuteikia asmeniui <...> veiksmingos teisminės gynybos garantijų*“⁶⁵⁷. Toliau ESTT apibūdina, kokios procedūrinės garantijos yra veiksmingos: „iš tiesų veiksmingos teisminės gynybos esmė turi būti suteikti

⁶⁵³ *Ibid.*, para. 319–322.

⁶⁵⁴ *Ibid.*, para. 326; taip pat 2013 m. liepos 18 d. sprendimas (Didžioji kolegija) sujungtose bylose C-584/10 P, C-593/10 P ir C-595/10 P *Europos Komisija ir kiti prieš Yassin Abdullah Kadi (Kadi II)*, para. 72.

⁶⁵⁵ Generalinio advokato Bot išvada, pateikta 2013 m. kovo 19 d., sujungtose bylose C-584/10 P, C-593/10 P ir C-595/10 P *Europos Komisija ir kiti prieš Yassin Abdullah Kadi (Kadi II)*, para. 81–88.

⁶⁵⁶ ESTT pabrėžė, kad ES pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje garantuojamu teisminės kontrolės veiksmingumu taip pat reikalaujama, kad atlikdamas motyvų, kuriais pagrįstas sprendimas įtraukti ar palikti atitinkamo asmens pavardę Reglamento Nr. 881/2002 I priede esančiame sąraše, teisėtumo kontrolę ES teismas įsitikintų, kad šis sprendimas, kuris individualiai susijęs su šiuo asmeniu, pagrįstas pakankamai svariais faktais. Tai reiškia motyvų santraukoje, kuria pagrįstas šis sprendimas, nurodytų faktų patikrinimą. Todėl teisminė kontrolė nėra apribota nurodytų motyvų abstrakčios tikimybės vertinimu, o susijusi su klausimu, ar šie motyvai arba bent vienas jų yra pakankamai pagrįsti. 2013 m. liepos 18 d. sprendimas (Didžioji kolegija) sujungtose bylose C-584/10 P, C-593/10 P ir C-595/10 P *Europos Komisija ir kiti prieš Yassin Abdullah Kadi (Kadi II)*, para. 117–119.

⁶⁵⁷ *Ibid.*, para. 133.

galimybę atitinkamam asmeniui, kad *teismas sprendimu dėl panaikinimo*, pagal kurį ginčijamas aktas atgaline tvarka pašalinamas iš teisinės sistemos ir laikomas niekada neegzistavusiu, konstatuotų, kad jo pavardės įtraukimas ar palikimas nagrinėjamame sąraše yra neteisėtas, o to pripažinimas gali reabilituoti šį asmenį ar tam tikra forma kompensuoti jo patirtą neturtinę žalą⁶⁵⁸. Taigi pagal ESTT tokias garantijas gali suteikti tik teismas ir įvairūs alternatyvūs mechanizmai (pavyzdžiui, ombudsmeno institucija) nebus laikomi pakankamais. ESTT tokios pozicijos laikėsi ir kitose vėliau priimtose bylose dėl individualių sankcijų taikymo, pavyzdžiui, sprendime *Peftiev* byloje⁶⁵⁹. *Yusuf* byloje ES Bendrasis Teismas nustatė, kad reikia atmesti Europos Komisijos argumentą, susijusį su tuo, kad ji pradėjo persvarstymo procedūrą, kuri vis dar vyksta, ir perdavė ieškovui motyvų pareiškimą, kurį jai pateikė Sankcijų komitetas, ir neleistina, kad daugiau nei ketverius metus po ESTT sprendimo *Kadi I* paskelbimo Europos Komisija vis dar negali įvykdyti pareigos atidžiai ir nešališkai išnagrinėti ieškovo atvejį, prireikus „naudingai bendradarbiaudama“ su Sankcijų komitetu. Be to, ES Bendrojo Teismo nuomone, Europos Komisijos pareiškimai, kad jai griežtai privalomi Sankcijų komiteto vertinimai ir kad ji neturi jokios savarankiškos diskrecijos šiuo klausimu, prieštarauja ESTT sprendimuose *Kadi I* ir *Kadi II* nurodytiems principams⁶⁶⁰.

Taigi *Kadi* bylose ESTT, sekdamas *Solange* jurisprudencijos logika, – pažymėjo, kad ES teisinėje sistemoje nustatytos tam tikros pagrindinių teisių garantijos (kitais tariant, tam tikros vertybės), kurios negali būti apeinamos pasiteisinant tuo, kad vykdomi iš ES valstybių narių narystės kitoje tarptautinėje organizacijoje kylantys tarptautiniai įsipareigojimai⁶⁶¹ ir netiesiogiai kritiškai įvertino JT individualių sankcijų sistemos žmogaus teisių apsaugos garantijas.

⁶⁵⁸ *Ibid.*, para. 134.

⁶⁵⁹ 2014 m. birželio 12 d. sprendimas byloje C-314/13 *Peftiev ir kiti*.

⁶⁶⁰ 2014 m. kovo 21 d. sprendimas byloje T-306/10 *Hani El Sayyed Elsebai Yusef prieš Europos Komisiją*, para. 101–103.

⁶⁶¹ KOKOTT, J.; SOBOTTA, C. The Kadi Case – Constitutional Core Values and International Law – Finding the Balance? *European Journal of International Law*, Vol. 23, No. 4, 2012, p. 1016.

3.2.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

EŽTT praktikoje ne kartą buvo paliesta valstybių dalyvavimo tarptautinėse organizacijose ir jų įsipareigojimų pagal EŽTK santykio problematika.

Pirmosiose bylose buvo tiesiogiai skundžiami tarptautinių organizacijų veiksmai. *CFDT* byloje EŽTT nusprendė, kad peticija, kurioje keliamas tarptautinės organizacijos, kuri nėra EŽTK dalyvė, atsakomybės klausimas, yra nepriimtina *ratione personae*⁶⁶². Vertindamas argumentus dėl Europos Bendrijos valstybių narių bendros atsakomybės, EŽTT nustatė, kad peticija taip pat nepriimtina *ratione personae*, nes pareiškėja šio aspekto nepagrindė ir iš esmės skundžia Europos Bendrijos veiksmus. Prancūzija tuo metu nebuvo pripažinusi individualios peticijos teisės pagal EŽTK 25 straipsnį, todėl jos atsakomybės klausimas plačiau nenagrinėtas⁶⁶³. Analogiškos pozicijos EŽTT vėliau laikėsi ir dėl Europos patentų biuro veiksmų vertinimo pagal EŽTK⁶⁶⁴. Be to, EŽTT yra ne kartą nusprendęs, kad į jo jurisdikciją *ratione personae* nepatenka skundai dėl tarptautinės organizacijos institucijos priimtų individualių sprendimų, susijusių su darbo ginčais, kurie reguliuojami pagal tokios organizacijos, turinčios nuo savo valstybių narių atskirą teisinį subjektiškumą, vidaus teisinę tvarką, kai tos valstybės narės niekada tiesiogiai ar netiesiogiai nesikišo į ginčą⁶⁶⁵.

⁶⁶² 1978 m. liepos 10 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Confédération Française Démocratique du Travail (CFDT) prieš Europos Bendrijas, alternatyviai prieš jos valstybes nares a) bendrai ir b) atskirai*, peticijos Nr. 8030/77. Šioje byloje Prancūzijos profesinė sąjunga kreipėsi dėl EŽTK pažeidimo, nes Prancūzijos vyriausybė nepateikė šios sąjungos Europos Bendrijos Tarybai kaip kandidatės į Europos anglies ir plieno bendrijos konsultacinį komitetą, todėl ji negalėjo pasiūlyti savo atstovų į šį komitetą ir taip nebuvo tinkamai atstovauta, nors CFDT tuo metu buvo antra pagal dydį darbuotojų sąjungą Prancūzijoje. Pareiškėja teigė, kad Europos Bendrijų Taryba, tiesiog patvirtindama kandidatatus, kuriuos jai pateikė Prancūzija, netinkamai įvykdė savo įgaliojimus pagal Europos anglių ir plieno bendrijos sutartį. Pareiškėja taip pat nurodė, kad jai nebuvo prieinamos teisinės gynybos priemonės dėl minėtų sprendimų.

⁶⁶³ *Ibid.*, para. 5–6.

⁶⁶⁴ 1998 m. rugsėjo 9 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Lenzing AG prieš Vokietijos Federacinę Respubliką*, peticijos Nr. 39025/97.

⁶⁶⁵ Pavyzdžiui, 2008 rugsėjo 9 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Boivin prieš Belgiją ir kitus*, peticijos Nr. 73250/01; 2008 m. gruodžio 9 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Connolly prieš Airiją ir kitus*, peticijos Nr. 73274/01; 2009 m. birželio 16 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Beygo prieš 46 Europos Tarybos valstybes nares*, peticijos Nr. 36099/06.

Tarptautinės organizacijos valstybės narės atsakomybės klausimas pirmą kartą išsamiai analizuotas *M & Co.* byloje⁶⁶⁶. Šioje byloje ginčas kilo dėl to, kad Vokietija, vykdydama Europos Komisijos sprendimą, priimtą pagal ES konkurencijos teisės procedūrą ir vėliau patvirtintą ESTT, išdavė vykdomąjį raštą, pagal kurį pareiškėja buvo įpareigota sumokėti didelę baudą. Pareiškėja teigė, kad buvo pažeista jos teisė į teisingą bylos nagrinėjimą.

EŽTT pabrėžė, kad pagal EŽTK 1 straipsnį valstybė yra atsakinga už visas savo veikas nepriklausomai nuo norminio tos veikos pagrindo, t. y. nesvarbu, ar veikos pagrindas yra vidaus teisė, ar būtinybė vykdyti tarptautinius įsipareigojimus. Vis dėlto, peticija buvo pripažinta nepriimtina *ratione materiae*. Tokios išvados buvo prieita remiantis šiais argumentais. *Pirma*, valstybės gali perduoti dalį suverenių galių tarptautinei organizacijai, bet toks galių dalies perdavimas „nebūtinai pašalina valstybės atsakomybę pagal EŽTK tos perduotos galių dalies atžvilgiu“. Priešingu atveju garantijos pagal EŽTK būtų nepagrįstai apribotos, o tai panaikintų imperatyvų tų garantijų pobūdį. Valstybės suverenių galių perdavimas tarptautinei organizacijai neprieštarauja EŽTK tuo atveju, jei ta tarptautinė organizacija užtikrina Konvencijos garantuojamai apsaugai ekvivalentę pagrindinių teisių apsaugą. *Antra*, ES teisinė sistema ne tik garantuoja pagrindines teises, bet ir užtikrina jų teisminės gynybos priemones. *Trečia*, reikalavimas ES valstybėms narėms prieš išduodant vykdomuosius raštus dėl ESTT priimto sprendimo kiekvieną kartą įvertinti, ar procesas ESTT atitiko EŽTK 6 straipsnį, prieštarautų pačiai įgaliojimų perdavimo tarptautinei organizacijai idėjai⁶⁶⁷. *M. & Co.* byloje suformuluoti esminiai teiginiai, kurie davė pagrindą tolesnei Strasbūro teismo praktikai valstybių, dalyvaujančių tarptautinėse organizacijose, atsakomybės pagal EŽTK klausimu.

1999 m. *Matthews* sprendime EŽTT nustatė EŽTK pažeidimą, kurį lėmė ES valstybei narei iš ES pirminės teisės kylančių įsipareigojimų

⁶⁶⁶ 1990 m. vasario 9 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *M. & Co. prieš Vokietijos Federacinę Respubliką*, peticijos Nr. 13258/87.

⁶⁶⁷ *Ibid.*

vykdymas⁶⁶⁸. Jungtinės Karalystės pilietė, gyvenanti Gibraltare, nebuvo užregistruota kaip turinti balsavimo teisę Europos Parlamento rinkimuose, nes pagal 1976 m. Europos Parlamento rinkimų aktą Gibraltaras nebuvo įtrauktas į 1994 m. Europos Parlamento rinkimų procesą. Pareiškėja teigė, kad dėl to ji negalėjo išreikšti savo, kaip rinkėjo, valios ir atitinkamai pažeista jos teisė į laisvus rinkimus pagal EŽTK Pirmojo protokolo 3 straipsnį. EŽTT iš esmės pakartojo *M. & Co.* byloje suformuluotą principą, kad pagal Konvencijos 1 straipsnį valstybė yra atsakinga už teisės aktų taikymą savo teritorijoje, nepriklausomai nuo pirminio šių teisės aktų norminio pagrindo. Taip pat patvirtino, kad valstybės gali perduoti dalį suverenių įgaliojimų kitai tarptautinei organizacijai, jei teisės pagal EŽTK ir toliau yra užtikrinamos, tačiau EŽTT pažymėjo, kad ES valstybė narė ir toliau lieka atsakinga už žmogaus teisių apsaugą pagal EŽTK⁶⁶⁹. EŽTT, vertindamas, ar Jungtinė Karalystė konkrečioje situacijoje yra atsakinga už tariamą pažeidimą, ypač atsižvelgė į tą faktą, kad pažeidimas kilo dėl 1976 m. Europos Parlamento rinkimų akto, kuris yra Jungtinės Karalystės laisva valia sudaryta tarptautinė sutartis ir nėra įprastas ES teisės aktas, o turi ypatingą statusą ES teisinėje sistemoje, t. y. pirminės teisės dalis ir negali būti ginčijamas ESTT. Atsižvelgiant į tai, EŽTT pripažino, kad Jungtinė Karalystė kartu su kitomis Maastrichto sutarties šalimis yra atsakingos *ratione materiae* pagal EŽTK 1 straipsnį už pasekmes dėl šios sutarties taikymo. EŽTT pastebėjo, kad nėra jokių priežasčių, dėl kurių Jungtinė Karalystė neturėtų užtikrinti teisės į laisvus rinkimus net ir ES teisės atžvilgiu, o ta aplinkybė, kad Jungtinė Karalystė negali efektyviai kontroliuoti padėties, dėl kurios susidarė tariamas pažeidimas, neturi įtakos, nes Jungtinės Karalystės atsakomybė kyla dėl to, kad ji prisiėmė atitinkamus tarptautinius įsipareigojimus ir taip pasirinko, kad ES teisė būtų taikoma Gibraltarui⁶⁷⁰.

⁶⁶⁸ 1999 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Matthews prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 24833/94.

⁶⁶⁹ *Ibid.*, para. 29–32.

⁶⁷⁰ *Ibid.*, para. 33–34.

Galiausiai *Bosphorus* byloje suformuluota ekvivalentės apsaugos doktrina⁶⁷¹. Šioje byloje ginčas kilo dėl pareiškėjo nuosavybės teisių apribojimo Airijai taikant ekonomines sankcijas nustatantį ES reglamentą. Nagrinėdamas nuosavybės teisės apribojimo teisinį pagrindą, EŽTT priėjo prie išvados, kad pareiškėjo teisių apribojimas buvo rezultatas, kuris kilo ne dėl Airijos turėtos diskrecijos veikti, bet dėl to, kad Airija laikėsi įsipareigojimų, kurie jai kilo pagal Bendrijos teisę. Toliau EŽTT vertino, ar pareiškėjo nuosavybės teisių apribojimas yra pateisinamas. EŽTT nurodė, kad jau yra pripažinęs tarptautinio bendradarbiavimo reikšmę ir iš to kylantį poreikį užtikrinti tinkamą tarptautinių organizacijų veikimą, be to, toks bendrasis interesas yra būtinas (esminis) tokioms supranacionalinėms organizacijoms, kaip ES. EŽTT pakartojo savo poziciją, kad, viena vertus, EŽTK nedraudžia valstybėms perleisti savo suverenių galių tarptautinėms organizacijoms. Nors tokios organizacijos įgyja valstybių joms perduotus įgaliojimus, jos negali būti atsakingos pagal EŽTK dėl savo organų ar institucijų veiksmų ir sprendimų, kol netampa EŽTK dalyvėmis. Kita vertus, EŽTT priminė, kad kiekviena EŽTK valstybė dalyvė yra atsakinga pagal EŽTK 1 straipsnį už visas veikas, kurias ji įvykdo nepriklausomai nuo teisinio tų veikų pagrindo. EŽTT nustatė, kad valstybės atsakomybė negali būti absoliučiai panaikinta tose situacijose, kai ji vykdo tarptautinius įsipareigojimus, kuriuos prisiėmė po to, kai pasirašė EŽTK, nes tokiu atveju kiltų pavojus EŽTK teisių apsaugos efektyvumui ir net EŽTK normų imperatyviam pobūdžiui⁶⁷². Atsižvelgdamas į tai, EŽTT nustatė, kad: „<...> valstybės veiksmai, kuriais ji vykdo tarptautinius įsipareigojimus, yra pateisinami tol, kol atitinkamos organizacijos užtikrina žmogaus teises (tai apima materialines žmogaus teisių garantijas ir mechanizmą, kuris prižiūri tų teisių užtikrinimą) tokiu būdu, kuris gali būti vertinamas bent kaip ekvivalentis tam, kuris garantuojamas pagal EŽTK. <...> „Ekvivalentė“ apsauga turi būti suprantama kaip „palyginama“, bet

⁶⁷¹ 2005 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret Anonim Şirketi prieš Airiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 45036/98.

⁶⁷² *Ibid.*, para. 150, 152–154.

nebūtinai „identiška“. Bet kokios išvados dėl „ekvivalentiškumo“ nėra galutinės ir gali būti atitinkamai peržiūrimos“⁶⁷³.

Bosphorus byloje EŽTT suformulavo ekvivalentės apsaugos prezumpciją (dar kitaip vadinama „*Bosphorus* prezumpcija“), kurios pagrindiniai elementai yra šie:

1) būtina įvertinti, ar valstybė turėjo diskrecijos įgyvendindama jai privalomą tarptautinės organizacijos sprendimą;

2) jei valstybė neturėjo diskrecijos, būtina įvertinti tarptautinės organizacijos, kurios sprendimą valstybė įgyvendina, garantuojamą žmogaus teisių apsaugos lygį. Jei tarptautinės organizacijos garantuojama žmogaus teisių apsauga nėra ekvivalentė, valstybei kyla atsakomybė. Jei nustatoma, kad tarptautinės organizacijos garantuojama žmogaus teisių apsauga yra ekvivalentė EŽTK garantuojamai apsaugai, taikoma prezumpcija, kad nebuvo EŽTK pažeidimo. ES atžvilgiu tokia prezumpcija yra taikoma;

3) ši prezumpcija gali būti paneigta, jei parodoma, kad konkrečiu atveju EŽTK garantuojamų teisių ir laisvių apsauga buvo akivaizdžiai nepakankama (angl. *manifestly deficient*)⁶⁷⁴. Šis trečiasis elementas atskleidžia skirtumą tarp EŽTT praktikos ir *Solange* jurisprudencijos, nes *Bosphorus* nustatoma galimybė konkrečiu atveju nugincyti ekvivalentės apsaugos prezumpciją.

Prie išvados, kad ES teisinėje sistemoje garantuojama EŽTK ekvivalentė apsauga, EŽTT priėjo vertindamas du elementus. *Visų pirma*, EŽTT pažymėjo, kad ES teisinėje sistemoje yra nustatytos *materialinės žmogaus teisių apsaugos garantijos* – dar iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo 2009 m. ESTT praktikoje pagarba pagrindinėms teisėms laikyta ES teisės aktų teisėtumo

⁶⁷³ *Ibid.*, para. 155.

⁶⁷⁴ PAŽERECKAITĖ, G., VIENAŽINDYTĖ, J. Žmogaus teisių apsauga Europoje ir Europos Sąjungos prisijungimas prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. *Teisė. Mokslo darbai*, 2014, 92 tomas, p. 113.

Išsamiau apie *Bosphorus* prezumpcijos genezę, turinį ir taikymo ES sąlygas žr. VIENAŽINDYTĖ, J. *Bosphorus* prezumpcija ir Europos Sąjungos prisijungimas prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas, 2016, p. 53–91.

sąlyga⁶⁷⁵, o nuo 2009 m. gruodžio 1 d. ES sutarties 6 straipsnyje ES pagrindinių teisių chartijai suteikiama tokia pati teisinė galia kaip ir ES sutartims ir nurodyta, kad pagrindinės teisės, kurias garantuoja Konvencija ir kurios kyla iš ES valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, sudaro ES teisės bendruosius principus⁶⁷⁶. Antra, EŽTT pabrėžė, kad ES garantuojamas *pagrindinių teisių laikymosi priežiūros mechanizmas*, jei išnaudojamas visas jo potencialas, užtikrina Konvencijos reikalavimams prilyginamą apsaugą. Šiuo aspektu ypatingą reikšmę EŽTT suteikė ESTT vaidmeniui ir galioms⁶⁷⁷. Primintina, kad ESTT aiškina ES teisę, kad užtikrintų jos vienodą taikymą visose ES valstybėse narėse, sprendžia dėl ES antrinės teisės galiojimo ir nagrinėja ES valstybių narių ir ES institucijų teisinius ginčus. Tam tikromis aplinkybėmis asmenys, įmonės arba organizacijos taip pat gali kreiptis į ESTT, jei mano, kad kuri nors ES institucija pažeidė jų teises⁶⁷⁸.

Ekvivalentės apsaugos prezumpcijos, kuri EŽTT praktikoje buvo suformuluota specialiai ES atvejui, taikymas kitoms tarptautinėms organizacijoms kelia nemažai sunkumų, pirmiausiai dėl to, kad kitose tarptautinėse organizacijose individų teisinės apsaugos sistema tiek materialiniu, tiek procedūriniu aspektais nėra tiek išplėtotą.

EŽTT savo praktikoje yra nurodęs, kad EŽTK negali būti aiškinama taip, kad į EŽTT jurisdikciją patektų susitariančiųjų šalių veiksmai ar neveikimas, kurie yra nustatyti Saugumo Tarybos rezoliucijose ir kurie įvyksta prieš JT misijas, skirtas tarptautinei taikai ir saugumui užtikrinti, arba jų metu. Prie šios išvados EŽTK pirmą kartą priėjo šiame tyrime jau išsamiai analizuotoje *Behrami ir Saramati* byloje. Toje byloje ginčytini veiksmai buvo priskirti tik JT ir EŽTT atsisakė JT taikyti ekvivalentės apsaugos prezumpciją. Be to, EŽTT nustatė, kad, kitaip nei *Bosphorus* byloje, *Behrami ir Saramati* byloje ginčijami

⁶⁷⁵ 2005 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret Anonim Şirketi prieš Airiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 45036/98, para. 159.

⁶⁷⁶ 2012 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Michaud prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 12323/11, para. 106.

⁶⁷⁷ 2005 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret Anonim Şirketi prieš Airiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 45036/98, para. 160–165. Pastaruoju metu ši pozicija patvirtinta, pavyzdžiui, 2016 m. gegužės 23 d. sprendime *Avotiņš prieš Latviją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 17502/07, para. 104.

⁶⁷⁸ SESV 258-260, 263–275 straipsniai.

veiksmai nebuvo padaryti valstybių atsakovių teritorijoje arba vykdomi vadovaujantis jų institucijų sprendimu, t. y. valstybės atsakovės jokia būdu nedalyvavo įgyvendinant JT sprendimus⁶⁷⁹. Atsižvelgiant į šią EŽTT poziciją, būtų galima daryti išvadą, kad visais atvejais, kai yra skundžiami pačios tarptautinės organizacijos veiksmai, individuali peticija prieš tarptautinės organizacijos valstybes nares bus nepriimtina *ratione personae*. Kita vertus, EŽTT pabrėžė, kad egzistuoja fundamentalus skirtumas tarp tarptautinių organizacijų ir tarptautinio bendradarbiavimo pobūdžio, nagrinėto *Behrami ir Saramati* ir *Bosphorus* bylose. Kitaip nei *Bosphorus* byloje, kur spręsta dėl Airijos pareigūnų veiksmų įgyvendinant ES sprendimą, *Behrami ir Saramati* byloje ginčijami veiksmai priskirtini JT – organizacijai, turinčiai universalią jurisdikciją ir siekiančiai imperatyvaus kolektyvinio saugumo tikslo⁶⁸⁰.

Vertinant *Behrami ir Saramati* bylą lieka neaišku, ar vien ta aplinkybė, kad ginčijami veiksmai yra priskirtini tarptautinei organizacijai (šiuo atveju JT), yra esminė pripažįstant individualią peticiją nepriimtina *ratione personae*, ir kokią reikšmę EŽTT pozicijai turi ta aplinkybė, kad toje byloje ginčyti veiksmai priskirti būtent JT. Nuoroda į JT misijos specifinį pobūdį kelia abejonių, ar *Behrami ir Saramati* praktika galėtų būti taikoma kitoms tarptautinėms organizacijoms. Skaitant *Behrami ir Saramati* nutarimą susidaro įspūdis, kad EŽTT turi omenyje JT Chartijos 103 straipsnį, nors tiesiogiai sprendime jis yra minimas tik apibūdinant faktus dalyje „Aktuali teisė ir praktika“. Vis dėlto EŽTT nenurodė, kad suteikia JT „imunitetą“ dėl visų veikų, kurios padaromos remiantis JT Chartijos VII skyriumi. Atsižvelgiant į tai, EŽTT pozicija EŽTK ir JT Chartijos santykio klausimu liko neaiški.

Pastebėtina, kad *Behrami ir Saramati* byloje suformuota pozicija taikyta ir kitose bylose, susijusiose su JT priskirtinų veiksmų vertinimu pagal EŽTK. Pavyzdžiui, peticija pripažinta nepriimtina *ratione personae* byloje *Kasumaj*, kuri buvo susijusi su Graikijos KFOR pajėgų tariamai įvykdytu neteisėtu

⁶⁷⁹ 2007 m. gegužės 2 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Behrami ir Behrami prieš Prancūziją ir Saramati prieš Prancūziją, Vokietiją ir Norvegiją* (Didžioji kolegija), peticijų Nr. 71412/01 ir 78166/01, para. 146–152.

⁶⁸⁰ *Ibid.*

pareiškėjo žemės užėmimu⁶⁸¹, taip pat *Gajić* byloje, kurioje pareiškėjas skundė Vokietijos KFOR pajėgų atsisakymą mokėti jam nuomos mokestį už buto nuomą⁶⁸², bei *Berić ir kiti* byloje, kurioje buvo sprendžiamas JT vyriausiojo įgaliotinio Bosnijoje ir Hercegovinoje veikų priskyrimo klausimas⁶⁸³. Dėl tarptautinių teismų sprendimų EŽTT papildomai yra nusprendęs, kad į jo jurisdikciją *ratione personae* nepatenka peticijos dėl procesų, vykstančių TB/TBJ, įsteigtime pagal Saugumo Tarybos rezoliuciją⁶⁸⁴.

Ekvivalentės apsaugos prezumpcija kitoms tarptautinėms organizacijoms taikyta bylų, susijusių su tarptautinių organizacijų ir jų tarnautojų darbo ginčų sprendimo tvarka. *Gasparini* byloje, kurioje pareiškėjas skundėsi dėl NATO darbo ginčų sprendimo sistemos netinkamumo, EŽTT patvirtino savo ankstesnę praktiką ir nustatė, kad, kai valstybės perduoda dalį savo suverenių funkcijų tarptautinei organizacijai, joms kyla pareiga užtikrinti, kad pagal EŽTK garantuojamoms teisėms būtų taikoma ekvivalentė apsauga. Šioje byloje EŽTT konstatavo, kad skundžiamos NATO procedūros nebuvo aiškiai nepakankamos, todėl valstybių atsakovių atsakomybė pagal EŽTK nekilo⁶⁸⁵. *Gasparini* byloje EŽTT tiesiogiai nenurodė, kad NATO užtikrinama žmogaus teisių apsauga yra lygiavertė EŽTK ir iš esmės nevertino NATO sistemos lygiavertiškumo EŽTK garantuojamai apsaugai, bet iš karto perėjo prie prezumpcijos nuginkijimo – vertino, ar NATO procedūros yra akivaizdžiai nepakankamos ir priėjo prie neigiamos išvados⁶⁸⁶. Analogišką analizę EŽTT atliko ir *Klausecker* byloje, kurioje, remdamasis sprendimu *Gasparini* byloje, pareiškėjas teigė, kad Vokietijai kyla atsakomybė pagal EŽTK, nes ji prisijungė prie tarptautinės organizacijos (EPO), kuri neužtikrina EŽTK lygiavertės

⁶⁸¹ 2007 m. liepos 5 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Kasumaj prieš Graikiją*, peticijos Nr. 6974/05.

⁶⁸² 2007 m. rugpjūčio 28 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Gajić prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 31446/02.

⁶⁸³ 2007 m. spalio 16 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Berić ir kiti prieš Bosniją ir Hercegoviną*, peticijos Nr. 36357/04.

⁶⁸⁴ 2009 m. birželio 9 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Galić prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 22617/07; taip pat 2009 m. birželio 9 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Blagojević prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 49032/07.

⁶⁸⁵ 2009 m. gegužės 12 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Gasparini prieš Italiją ir Belgiją*, peticijos Nr. 10750/03.

⁶⁸⁶ *Ibid.*

apsaugos dėl struktūrinių trūkumų jos darbo ginčų sprendimo sistemoje⁶⁸⁷. *Klausecker* byloje EŽTT išsamiai vertino tarptautinės organizacijos taikomas materialines ir procedūrinės garantijas ir priėjo prie išvados, kad bendrai garantuojama apsauga nėra neekvivalentė EŽTK ir kad konkrečiu ginčijamu atveju nenustatytas akivaizdus nepakankamumas⁶⁸⁸. *Perez* byloje EŽTT taip pat patvirtino, kad valstybei atsakovei galėtų kilti atsakomybė pagal Konvenciją, jei būtų įrodyta, kad tarptautinėje organizacijoje (toje byloje JT) nėra užtikrinama EŽTK ekvivalentė apsauga – egzistuoja struktūrinė žmogaus teisių apsaugos spraga, nes organizacijos nustatyta darbo ginčų sprendimo sistema neatitinka Konvencijoje saugomos teisės kreiptis į teismą garantijų⁶⁸⁹. Tačiau šioje byloje EŽTT Konvencijos pažeidimo nenustatė, nes konstatavo, kad pareiškėja tinkamai neišnaudojo visų prieinamų vidaus teisinių gynybos priemonių⁶⁹⁰, taigi valstybės atsakomybė dėl tarptautinės organizacijos vidaus teisinės sistemos trūkumų pripažinta nebuvo.

Nors *Gasparini* ir *Klausecker* bylose valstybių atsakomybė nekilo, šie precedentai, taip pat *Perez* byla atvėrė galimybes tarptautinės organizacijos valstybes nares patraukti atsakomybėn net ir tais atvejais, kai jų vaidmuo apsiriboja tarptautinės organizacijos įkūrimu ar prisijungimu prie jos. Tačiau pažymėtina, kad šios bylos susijusios tik su teisės kreiptis į teismą garantijomis darbo ginčų kontekste. Pirmojoje šio tyrimo dalyje nagrinėta teismų praktika tarptautinių organizacijų imunitetų taikymo klausimu atspindi tendenciją šioje srityje – teikti pirmenybę teisės kreiptis į teismą apsaugai.

Būtent EŽTT praktikoje šiuo metu yra labiausiai išplėtotą netiesioginė tarptautinių organizacijų aktų teisminė priežiūra, kuri detaliausiai atliekama pasitelkiant ekvivalentės apsaugos doktriną. Nepaisant to, pastebėtina ir tai, kad ši netiesioginė teisminė priežiūra nėra vienodai intensyvi visose tarptautinių organizacijų veiklos srityse. Pavyzdžiui, ji yra labiau išplėtotą dėl teisės kreiptis

⁶⁸⁷ 2015 m. sausio 6 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Klausecker prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 415/07, para. 92–107.

⁶⁸⁸ *Ibid.*, para. 101, 106.

⁶⁸⁹ 2015 m. sausio 6 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Perez prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 15521/08, para. 64–66.

⁶⁹⁰ *Ibid.*, para. 95–96.

į teismą užtikrinimo darbo ginčų kontekste. Be to, EŽTT praktikoje ekvivalentės apsaugos doktrina nėra taikoma vienodai išsamiai skirtingoms tarptautinėms organizacijoms – išsamiausias vertinimas atliekamas nagrinėjant ES valstybių narių, kai jos įgyvendina ES teisės aktus, veikas.

4. Principai, taikomi sprendžiant dėl valstybės atsakomybės, susijusios su jos dalyvavimu tarptautinėse organizacijose

Kaip atskleidžia šios tyrimo dalies trečiame poskyryje analizuota nacionalinių ir tarptautinių teismų praktika, valstybės atsakomybės, susijusios su jos dalyvavimu tarptautinėje organizacijoje, klausimo sprendimas dažnai yra susijęs su jos skirtingų įsipareigojimų pagal tarptautinę teisę arba įsipareigojimų pagal tarptautinę ir nacionalinę teisę santykiu. Tokiais atvejais yra svarbu užtikrinti atsakomybės instituto tikslų – garantuoti reparaaciją ir teisės viršenybę – įgyvendinimą ir neužkirsti kelio valstybėms efektyviai bendradarbiauti kuriant tarptautines organizacijas ir dalyvaujant jų veikloje.

Siekdami išvengti tiesioginės normų kolizijos ir suderinti skirtingus interesus, nacionaliniai ir tarptautiniai teismai ieško kūrybiškų sprendimų, kurie leistų užtikrinti tam tikrą nacionalinėje ar tarptautinėje teisėjų nustatytų standartų taikymą valstybėms, kai jos dalyvauja tarptautinių organizacijų veikloje, ir netiesiogiai – pačioms tarptautinėms organizacijoms. Analizuojant aptartą nacionalinių ir tarptautinių teismų praktiką, išskirtini šie teismų taikomi principai: 1) sisteminio suderinamumo prielaida; 2) tarptautinės organizacijos sprendimą įgyvendinančio valstybės akto teisminė kontrolė; 3) ekvivalentės apsaugos doktrina. Šie principai leidžia ne tik išvengti tiesioginio normų konflikto taip neužkertant kelio valstybių tarptautiniam bendradarbiavimui. Taikant atsakomybę tarptautinės organizacijos valstybėms narėms taip pat garantuojama reparaacija nukentėjusiems asmenims bei vykdoma netiesioginė tarptautinių organizacijų veiklos ir jų sprendimų teisminė priežiūra, kuri prisideda prie teisės viršenybės tarptautinėje bendruomenėje stiprinimo ir bus detalizuota toliau.

4.1. Sisteminio suderinamumo prielaida

TTK savo ataskaitoje dėl tarptautinės teisės fragmentacijos pažymėjo, kad tarptautinėje teisėje taikoma prezumpcija, kad normų kolizijos nekyla – „sutarčių aiškinimas yra diplomatija, o diplomatijos tikslas yra išvengti konflikto arba sumažinti jo neigiamas pasekmes“⁶⁹¹. Teismų praktikoje taip pat vyrauja siekis išvengti tiesioginio tarptautinės teisės normų konflikto⁶⁹². Vienintelės išimtyt buvo Lordų Rūmų sprendimas *Al-Jedda* byloje, Šveicarijos Federalinio Teismo sprendimas *Al-Dulimi* byloje ir ES Pirmosios instancijos teismo sprendimas *Kadi* byloje. Tačiau *Kadi* sprendimą apeliacinėje instancijoje panaikino ESTT, kuris rado būdą apeiti galimo normų konflikto problemą (nustatė, kad, įgyvendindamos konkrečias Saugumo Tarybos rezoliucijas, ES valstybės narės turėjo diskrecijos), panašiai, vertindamas nacionalinių teismų sprendimus *Al-Jedda* ir *Al-Dulimi* bylose, EŽTT laikėsi pozicijos, kad tarptautinės ir nacionalinės teisės normų konfliktai tais atvejais nekilo ir kad valstybės atsakovės pažeidė EŽTK netinkamai pasinaudodamos savo turėta diskrecija.

Visos paminėtos bylos buvo susijusios su JT Chartijos 103 straipsnio taikymo klausimu⁶⁹³. Šis straipsnis nustato, kad „jeigu Jungtinių Tautų narių įsipareigojimai pagal šią Chartiją prieštarauja jų įsipareigojimams pagal koki nors kitą tarptautinį susitarimą, jų įsipareigojimai pagal šią Chartiją turi

⁶⁹¹ *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising From the Diversification and Expansion of International Law*. Report of the Study Group of the International Law Commission. Finalized by Martti Koskenniemi. A/CN.4/L.682, 13 April 2006, para. 37; MILANOVIĆ, M. Norm Conflict in International Law: Whither Human Rights? *Duke Journal of Comparative & International Law*, 2009, Vol. 20, p. 71; TZANAKOPOULOS, A. Collective Security <...>, p. 51.

⁶⁹² TTT yra pažymėjęs, kad turi būti pasirenkamas toks tarptautinių sutarčių aiškinimo būdas, kuris padėtų išvengti normų konflikto. Sprendimas byloje *Dél teisės kirsti Indijos teritoriją* (preliminarių prieštaravimų stadija) (Portugalija prieš Indiją) (*Case concerning the Right of Passage over Indian Territory* (Preliminary Objections) (Portugal v. India)), 29 November 1957, I. C. J. Reports 1957, p. 142.

⁶⁹³ TTT yra nurodęs, kad JT Chartijos 103 straipsnyje minimi „įsipareigojimai pagal Chartiją“ apima ir privalomus Saugumo Tarybos sprendimus. Pavyzdžiui, žr. TTT sprendimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių 1971 m. *Monrealio konvencijos aiškinimo ir taikymo dėl oro incidento Lockerbyje* byloje (Libija prieš JAV) (*Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie* (Libya v. U.S.)), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, I. C. J. Reports 1992, para. 42.

pirmenybę“. Tarptautinės teisės doktrinoje teigiama, kad JT Chartijos 103 straipsnis turi dvejopo pobūdžio pasekmes: 1) kilus konfliktui tarp JT Chartijos ir kitų valstybės tarptautinių įsipareigojimų, įsipareigojimams pagal JT Chartiją jis nustato taikymo pirmenybę, bet nepadaro kitų tarptautinių įsipareigojimų negaliojančiais (tai taikoma tarptautiniams įsipareigojimams, kurie kyla tiek anksčiau, tiek vėliau nei JT Chartija, pagal tarptautines sutartis ar pagal paprotinę tarptautinę teisę, išskyrus, *jus cogens* normas⁶⁹⁴); 2) jis pašalina valstybės atsakomybę, jei ji nevykdo įsipareigojimams pagal JT Chartiją prieštaraujančio kito savo tarptautinio įsipareigojimo⁶⁹⁵. Skirtingų tarptautinių įsipareigojimų santykio, pavyzdžiui, įsipareigojimų pagal JT Chartiją, atsižvelgiant į jos 103 straipsnį, ir įsipareigojimų žmogaus teisių srityje, klausimas yra sudėtingas moksliniu ir praktiniu požiūriu ir jo nagrinėjimas peržengia šio tyrimo objektą. Tačiau šiam tyrimui svarbi išvada, kad nacionaliniai ir tarptautiniai teismai vengia besąlygiškai pripažinti kitos teisinės sistemos normų viršenybę, ir, manytina, tokia tendencija išliks, nes tiesioginė konfrontacija galėtų turėti neigiamos įtakos tarptautiniam bendradarbiavimui.

EŽTT praktikoje neretai minima pareiga aiškinti EŽTK, kiek tai įmanoma, suderinamai su tarptautine teise.⁶⁹⁶ *Jersild* byloje Strasbūro teismas konstatavo, kad EŽTK 10 straipsnis (saviraiškos laisvė) turi būti aiškinamas kiek įmanoma labiau suderinamai su valstybės atsakovės tarptautiniais įsipareigojimais pagal Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo⁶⁹⁷. Sisteminio suderinamumo prielaida EŽTT praktikoje vėliau patvirtinta, pavyzdžiui, *Al-Adsani* byloje (dėl valstybės

⁶⁹⁴ *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising From the Diversification and Expansion of International Law*. Report of the Study Group of the International Law Commission. Finalized by Martti Koskenniemi. A/CN.4/L.682, 13 April 2006, para. 343–345.

⁶⁹⁵ Valstybių atsakomybės straipsnių 59 straipsnis. Taip pat žr. MILANOVIĆ, M. Norm Conflict <...>, p. 76.

⁶⁹⁶ Ši pareiga kildinama iš 1969 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 31 straipsnio 3 dalies c punkte numatytos tarptautinių sutarčių aiškinimo taisyklės – aiškinant tarptautinę sutartį, be sutarties konteksto dar turi būti atsižvelgiama į „visas šalių tarpusavio santykiams taikytinas atitinkamas tarptautinės teisės normas“.

⁶⁹⁷ 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje *Jersild prieš Daniją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 15890/89, para. 30.

imuniteto nuo jurisdikcijos taikymo)⁶⁹⁸, *Banković* byloje (dėl galimai padarytų EŽTK pažeidimų tarptautinės karinės operacijos metu)⁶⁹⁹, *Al-Sadoon* byloje (dėl tarptautinės operacijos metu sulaikyto asmens, kuriam grėsė mirties bausmė, perdavimo)⁷⁰⁰.

Valstybės atsakomybės pagal EŽTK klausimas dėl jos tarptautinių įsipareigojimų, susijusių su valstybės naryste JT, vykdymo išsamiai nagrinėtas *Al-Jedda* byloje. Šioje byloje EŽTT nustatė, kad Saugumo Tarybos rezoliucijos turi būti aiškinamos preziumuojant jų suderinamumą su JT valstybių narių įsipareigojimais žmogaus teisių apsaugos srityje. *Al-Jedda* byloje EŽTT, kitaip nei Lordų Rūmai, konstatavo, kad, atsižvelgiant į JT tikslus (vienas iš jų yra „įgyvendinti tarptautinį bendradarbiavimą <...> skatinant pagarbą visoms žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms <...>“⁷⁰¹), JT ST rezoliucija 1546 (2004) negali būti aiškinama kaip nustatanti pareigą valstybei pažeisti pagrindines teises, todėl JT Chartijos ir EŽTK kolizija net nekyla, ir pripažino, kad Jungtinė Karalystė pažeidė Konvenciją⁷⁰². Įdomu tai, kad patys Lordų Rūmai dar prieš *Al-Jedda* bylos sprendimą EŽTT 2010 m. laikėsi panašios pozicijos *Ahmed* byloje, kurioje nustatė, kad bendro pobūdžio Saugumo Tarybos rezoliucijų formuluotės negali būti pakankamas pagrindas pašalinti pagrindinių teisių garantijas, t. y. Saugumo Tarybos rezoliucijos negali būti aiškinamos kaip nustatančios pagrindą pažeisti žmogaus teises, nebent jos aiškiai nustato kitaip⁷⁰³.

Pauwelyn'as teigia, kad tarptautinių įsipareigojimų sisteminio suderinamumo prielaida turi tris reikšmingus padarinius: *pirma*, jei norima šią

⁶⁹⁸ 2001 m. lapkričio 21 d. sprendimas byloje *Al-Adsani prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 35763/97, para. 55.

⁶⁹⁹ 2001 m. gruodžio 12 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Banković ir kiti prieš Belgiją ir kitus* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 52207/99, para. 55–57.

⁷⁰⁰ 2009 m. birželio 30 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Al-Sadoon ir Mufdhi prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 61498/08, para. 126.

⁷⁰¹ JT Chartijos 1 straipsnio 3 punktą.

⁷⁰² 2011 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Al-Jedda prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 27021/08, para. 109–110.

⁷⁰³ 2010 m. sausio 27 d. Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Her Majesty's Treasury (Respondent) v Mohammed Jabar Ahmed and others (FC) (Appellants) Her Majesty's Treasury (Respondent) v Mohammed al-Ghabra (FC) (Appellant) R (on the application of Hani El Sayed Sabaei Youssef) (Respondent) v Her Majesty's Treasury (Appellant)*, [2010] UKSC 2.

prielaidą paneigti, iš teisės normos formuluotės turi būti akivaizdu, kad šia nauja norma nukrypstama nuo egzistuojančios teisės taisyklės; *antra*, valstybei, kuri teigia, kad egzistuoja normų konfliktas, tenka įrodinėjimo pareiga; *trečia*, susidūrus su dviem įmanomais teisės aiškinimo keliais, turi būti pasirinktas tas kelias, kuris suderina dviejų teisės normų turinį ir garantuoja harmoningą jų taikymą⁷⁰⁴.

Remiantis aptarta teismų pozicija taikant sisteminio suderinamumo prielaidą darytina išvada, kad valstybės, įgyvendindamos tarptautinių organizacijų sprendimus, turi veikti pagal savo įsipareigojimus žmogaus teisių apsaugos srityje. Jei valstybės nesilaiko savo šių įsipareigojimų, joms gali kilti atsakomybė, pavyzdžiui, pagal EŽTK. Tačiau aptarta sisteminio suderinamumo prielaida ne tik įpareigoja valstybes (net jei jos veikia įgyvendindamos tarptautinių organizacijų sprendimus) laikytis nacionalinėje ar tarptautinėje teisėje nustatytų žmogaus teisių apsaugos garantijų, bet ir sudaro sąlygas teismams vykdyti netiesioginę tų tarptautinių organizacijų sprendimų kontrolę. Pavyzdžiui, *Al-Jedda* byloje, vadovaudamasis sisteminio suderinamumo prielaida, EŽTT nurodė, kad Saugumo Taryba savo veikloje turi laikyti žmogaus teisių apsaugos garantijų ir atitinkamai Saugumo Tarybos rezoliucijos turi būti aiškinamos kuo įmanoma labiau suderinus su EŽTK reikalavimais⁷⁰⁵. Tai leido EŽTT toliau vertinti konkrečios Saugumo Tarybos rezoliucijos tekstą pagal Konvencijos reikalavimus.

Sisteminio suderinamumo prielaida taikoma, kai tarptautinės organizacijos akto tekstas yra pakankamai abstraktus arba tiesiogiai neįpareigoja valstybių narių imtis veiksmų, kurie galimai pažeistų jų kitus tarptautinius įsipareigojimus. Taigi ji gali būti pritaikoma tik tais atvejais, kai valstybė turi diskrecijos įgyvendindama savo tarptautinį įsipareigojimą, kuris kyla dėl jos narystės tarptautinėje organizacijoje. Pavyzdžiui, *Al-Jedda* byloje EŽTT konstatavo, kad valstybė atsakovė turėjo diskrecijos, nes konkrečiai JT ST

⁷⁰⁴ PAUWELYN, J. *Conflict of Norms in Public International Law. How WTO Relates to Other Rules of International Law*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2003, p. 240–241.

⁷⁰⁵ 2011 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Al-Jedda prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 27021/08, para. 102.

rezoliucija, kuria remiantis buvo sulaikytas asmuo, tik nustatė teisę sulaikyti asmenis, kurie gali kelti pavojų saugumui, tačiau visiškai nereglementavo tokio sulaikymo sąlygų. Todėl valstybė atsakovė įgyvendindama jai JT ST rezoliucijoje nustatytą teisę turėjo galimybę veikti laikydamasi pagal Konvenciją. Kita vertus, *Nada* ir *Al-Dulimi* bylose Strasbūro teismas priėjo prie kitokios išvados, nes atitinkamos JT ST rezoliucijos *expressis verbis* įpareigojo valstybes kuo skubiau taikyti ribojančias priemones konkreitiems asmenims.

Taigi sisteminio suderinamumo prielaida neturėtų būti absoliutinama. EŽTT yra nurodęs, kad Konvencijos, kaip *lex specialis* sutarties, paskirtis yra užtikrinti žmogaus teisių apsaugą, kuri būtų taikoma praktikoje ir būtų efektyvi⁷⁰⁶, todėl „neišvengiamais“ atvejais jis yra linkęs konstatuoti kolizijų buvimą ir spręsti ją EŽTK nustatyta tvarka⁷⁰⁷. Kita vertus, kai tai susiję su valstybių tarptautinių įsipareigojimų dėl jų narystės tarptautinėje organizacijoje vykdymu, EŽTT iki šiol vengia tai daryti ir nėra pasisakęs dėl to, kokios pasekmės kyla, kai sisteminio suderinamumo prielaida nepasitvirtina. Tais atvejais, kai sisteminio suderinamumo prielaida negali būti pritaikoma, EŽTT ieško kitų būdų, kurie leistų įvertinti valstybių veikų atitiktį Konvencijai tuo pačiu išvengiant jų skirtingų tarptautinių įsipareigojimų kolizijos. Tai iliustruoja EŽTT nagrinėta *Al-Dulimi* byla. 2013 m. EŽTT septynių teisėjų kolegija pažymėjo, kad Šveicarija, įgyvendindama JT ST rezoliuciją 1483 (2003), neturėjo diskrecijos, ir konstatavo, kad Saugumo Tarybos taikoma individualių sankcijų sistema (vertinant tiek suteiktų garantijų lygiavertiškumą, tiek jų kontrolės mechanizmą) neužtikrina EŽTK ekvivalentės apsaugos, nes toje sistemoje egzistuoja struktūrinė žmogaus teisių apsaugos spraga⁷⁰⁸. Tai buvo pirmasis EŽTT sprendimas, kuriame buvo pripažinta, kad JT sistemoje egzistuoja struktūrinė žmogaus teisių apsaugos spraga. 2016 m. EŽTT Didžioji

⁷⁰⁶ 2009 m. birželio 30 d. nutarimas dėl priištintumo byloje *Al-Sadoon ir Mufdhi prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 61498/08, para. 127.

⁷⁰⁷ MAMONTOVAS, A. *Valstybių sudarytų tarptautinių sutarčių kolizijos ir jų sprendimo būdai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio Universitetas, Vilnius, 2012, p. 124.

⁷⁰⁸ 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 5809/08, para. 117, 119–121.

kolegija, iš naujo spręsdama šią bylą, pasirinko kitą kelią – pagrindė, kad valstybė atsakovė, įgyvendindama atitinkamą JT ST rezoliuciją, turėjo diskrecijos. Tai leido Strasbūro teismui konstatuoti, kad konfliktas tarp Šveicarijos įsipareigojimų pagal JT Chartijos 103 straipsnį ir jos įsipareigojimų pagal EŽTK nekilo. Padaręs tokią išvadą, Strasbūro teismas toliau tiesiog vertino Šveicarijos veiksmus, atsiedamas juos nuo jų pirminio teisinio pagrindo – JT ST rezoliucijos 1483 (2003)⁷⁰⁹. Pažymėtina, kad tokia pozicija – atsieti valstybės nacionalinį aktą nuo jam pagrindą suteikusių tarptautinės organizacijos sprendimo – yra pakankamai paplitusi ir šiame tyrime išskirtina kaip dar vienas principas, kuriuo remdamiesi nacionaliniai ir tarptautiniai teismai sprendžia dėl valstybės veiksmų, susijusių su jos dalyvavimo tarptautinėje organizacijoje, teisėtumo.

4.2. Tarptautinės organizacijos sprendimą įgyvendinančio valstybės nacionalinio akto teisminė kontrolė

Valstybės nacionalinio akto nuo atitinkamo tarptautinės organizacijos sprendimo atsiejimas, viena vertus, leidžia užtikrinti teisminės gynybos priemones nukentėjusioms šalims, kita vertus, padeda išvengti galimos kolizinės situacijos nagrinėjimo (arba ją ignoruoti). Šis kelias pasirenkamas, kai pagrindžiama tarptautinės organizacijos valstybės narės diskrecija įgyvendinti tam tikrą sprendimą.

Pasirinkę tokią strategiją, nacionaliniai ir tarptautiniai teismai, pavyzdžiui, nagrinėdami Saugumo Tarybos rezoliucijas įgyvendinančius aktus, juos vertina tik vidaus teisės sistemos požiūriu ir ignoruoja jų pirminį teisinį pagrindą. *Kadi* byloje ESTT nustatė, kad jis vertina tik ES teisės aktus, atsiedamas juos nuo atitinkamų Saugumo Tarybos rezoliucijų, kurias šie ES

⁷⁰⁹ 2016 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 5809/08, para. 146–148.

teisės aktai įgyvendino⁷¹⁰. ESTT teiginys, kad įgyvendindama atitinkamas Saugumo Tarybos rezoliucijas ES turi diskrecijos, nevisiškai įtikina, nes atitinkamos rezoliucijos JT valstybėms narėms nustatė rezultato įpareigojimą, kuris valstybėms iš esmės nepaliko diskrecijos, t. y. įgyvendinant Saugumo Tarybos rezoliuciją 1267 (1999), konkrečių asmenų (įskaitant Kadi'į) lėšos turėjo būti iššaldomos⁷¹¹. Jei atitinkamoje JT ST rezoliucijoje nurodyto asmens lėšos nėra iššaldomos, valstybės pažeidžia savo įsipareigojimus pagal JT Chartijos 25 straipsnį įgyvendinti privalomus Saugumo Tarybos sprendimus⁷¹². Tačiau tokia ESTT taktika suprantama – taip siekiama išvengti ES ir JT teisinių sistemų santykio analizės ir tik tokiu būdu ESTT galėjo pasiekti norimą rezultatą nekvestionuodamas visos JT kolektyvinio saugumo sistemos.

Panašiai *Abdelrazik* byloje Kanados Federalinis Teismas konstatavo, kad Rezoliucijos 1267 (1999) režimas paneigia elementariausias teisinės gynybos priemones ir yra nepagrįstas tarptautiniais žmogaus teisių principais⁷¹³. Kanados Vyriausybė teigė, kad pagrindinių teisių ribojimas taikytas Kanadai įgyvendinant dėl narystės JT jai kylančius įsipareigojimus⁷¹⁴. Visgi Kanados Federalinis Teismas nevertino Saugumo Tarybos rezoliucijos 1267 (1999) ir vėliau ją papildžiusių rezoliucijų atitikties Kanados teisių ir laisvių chartijai, jis nustatė, kad Kanados institucijos pažeidė Kanados teisių ir laisvių chartiją, įgyvendindamos atitinkamas Saugumo Tarybos rezoliucijas, kai veikė pagal joms suteiktą diskreciją⁷¹⁵.

Analogiška tendencija atsieti valstybės nacionalinius aktus nuo Saugumo Tarybos sprendimų pastebima ir JT Žmogaus teisių komiteto

⁷¹⁰ 2008 m. rugsėjo 3 d. sprendimas (Didžioji kolegija) sujungtose bylose C-402/05 P ir C-415/05 P *Yassin Abdullah Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Europos Sąjungos Tarybą ir Europos Bendrijų Komisiją (Kadi I)*, para. 286–288.

⁷¹¹ TZANAKOPOULOS, A. The *Solange* Argument as a Justification for Disobeying the Security Council in the *Kadi* Judgments. In AVBELJ, M.; FONTANELLI, F.; ir MARTINICO, G. (sud.), *Kadi On Trial: A Multifaceted Analysis Of The Kadi Judgment*. New York: Routledge, 2014, p. 3

⁷¹² JT Chartijos 25 straipsnis: „Jungtinių Tautų narės, remdamosi šia Chartija, sutinka paklusti Saugumo Tarybos nutarimams ir juo vykdyti“.

⁷¹³ 2009 m. birželio 4 d. Kanados Federalinio Teismo sprendimas byloje *Aboufian Abdelrazik (Applicant) v. The Minister of Foreign Affairs and the Attorney General of Canada (Respondents)*, T-727-08.

⁷¹⁴ *Ibid.*, para. 4–5.

⁷¹⁵ *Ibid.*, para. 129.

praktikoje. 2008 m. spalio 28 d. *Sayadi* bylos išvadoje JT Žmogaus teisių komitetas nustatė, kad jis gali vertinti valstybės, kuri yra pripažinusi jo jurisdikciją svarstyti jos jurisdikcijai priklausančių privačių asmenų pranešimus, institucijų veiksmus nepriklausomai nuo to, kad tų veiksmų pagrindas yra tarptautinių įsipareigojimų vykdymas⁷¹⁶. JT Žmogaus teisių komitetas konstatavo, kad Belgija pažeidė savo įsipareigojimus pagal TPPTP, nes būtent jos veiksmai lėmė, kad pareiškėjų vardai atsidūrė JT ST sankcijų sąrašė (Belgijos institucijos rekomendavo juos Sankcijų komitetui)⁷¹⁷. Be to, komitetas rekomendavo Belgijai imtis visų įmanomų priemonių, kad pareiškėjų vardai būtų pašalinti iš asmenų, kuriems taikomos sankcijos, sąrašo, ir atlyginti pareiškėjams jų patirtį žalą⁷¹⁸. Pažymėtina, kad tokia pozicija galėtų būti kvestionuojama, nes pareiškėjų teisių pažeidimą lėmė būtent Saugumo Tarybos sprendimas įtraukti juos į asmenų, kuriems taikomos ribojančios priemonės sąrašą, o ne Belgijos institucijų sprendimas perduoti informaciją apie šiuos asmenis Sankcijų komitetui. Belgija tik vykdė jai privalomus Saugumo Tarybos sprendimus. Tačiau JT Žmogaus teisių komitetas pasirinko nagrinėti tik Belgijos institucijų veiksmus ir ignoravo galimą JT Chartijos 103 straipsnio poveikį įsipareigojimams pagal TPPTP be išsamesnių paaiškinimų nurodydamas, kad TPPTP 46 straipsnis šioje byloje yra neaktualus⁷¹⁹.

⁷¹⁶ JT Žmogaus teisių komiteto 2008 m. gruodžio 28 d. išvada byloje *Nabil Sayadi ir Patricia Vinck prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 1472/2006, para. 7.2. Ši byla buvo susijusi su dviejų pareiškėjų, kurie buvo susituokę Belgijos piliečiai, įtraukimu į sąrašą asmenų, kuriems taikomos ribojančios priemonės pagal JT ST rezoliucijos 1267 (1999) nustatytą sankcijų režimą. 2003 m. remdamasis Belgijos pateikta informacija Sankcijų komitetas įtraukė pareiškėjus į sąrašą asmenų, kuriems taikomos ribojančios priemonės. Atitinkamai buvo išaldytos pareiškėjų banko sąskaitos ir jiems pritaikyti judėjimo į užsienį apribojimai. Informacija, kodėl jie buvo įtraukti į minėtą sąrašą, pareiškėjams nebuvo suteikta. 2005 m. pareiškėjai kreipėsi į nacionalinį teismą reikalaudami, kad Belgijos Vyriausybė nedelsiant kreiptųsi į Sankcijų komitetą dėl jų pašalinimo iš sąrašo asmenų, kuriems taikomos ribojančios priemonės. Šis reikalavimas buvo patenkintas ir Belgijos Vyriausybė kreipėsi dėl pareiškėjų išbraukimo iš ribojamų asmenų sąrašo, tačiau Sankcijų komitetas atsisakė tai padaryti. Pažymėtina, kad Belgijos pradėtas pareiškėjų baudžiamasis persekiojimas dėl jų paramos teroristinei veiklai buvo nutrauktas. Pareiškime JT Žmogaus teisių komitetui pareiškėjai nurodė, kad Saugumo Tarybos sankcijų sistema neatitiko teisės į teisingą teismą garantijų ir kad atitinkamai Belgija, įgyvendindama Saugumo Tarybos sprendimus, pažeidė TPPTP 2 ir 14 straipsnius (teisė į veiksmingą teisinę gynybą), 12 straipsnį (teisė laisvai judėti), 17 straipsnį (teisė į privatų gyvenimą) ir kitus straipsnius.

⁷¹⁷ *Ibid.*, para. 10.8 ir 10.13.

⁷¹⁸ *Ibid.*, para. 12.

⁷¹⁹ *Ibid.*, para. 10.3. TPPTP 46 straipsnis: „Jokia šio Pakto nuostata neturi būti aiškinama kaip ribojanti Jungtinių Tautų Chartijos nuostatas ir specializuotųjų agentūrų įstatus, kurie nustato atitinkamus Jungtinių Tautų įvairių institucijų ir specializuotųjų agentūrų įgaliojimus šio Pakto reglamentuojamais klausimais“.

EŽTT savo praktikoje vadovaujasi analogiškais principais. Jau minėtoje *Nada* byloje EŽTT nustatė, kad Šveicarija turėjo diskrecijos įgyvendindama JT ST rezoliuciją 1267 (1999) ir rezoliuciją 1333 (2000), todėl vertino tik Šveicarijos nacionalinio akto atitiktį EŽTK. Minimos rezoliucijos nustatė valstybėms įpareigojimą nustatyti atvykimo ir tranzito per jų teritoriją draudimą konkreitiems asmenims, vienas iš jų buvo ponas Nada. Šveicarijos sprendimas įgyvendinti Saugumo Tarybos rezoliucijas lėmė jo *de facto* įkalinimą 1,6 kv. kilometrų ploto Italijos teritorijoje Campione d'Italia, kurią iš visų pusių supo Šveicarijos teritorijos. Būtent šių aplinkybių visuma leido EŽTT priėti prie išvados, kad Šveicarija netinkamai įgyvendino savo turėtą diskreciją, nes Saugumo Tarybos sprendimą galėjo įvykdyti taip, kad pareiškėjo judėjimo laisvė nebūtų apribota tokiu radikaliu būdu⁷²⁰. Iš tiesų atitinkamos Saugumo Tarybos rezoliucijos nustatė griežtą įpareigojimą, todėl Šveicarijos diskrecija toje situacijoje buvo itin apribota. Pavyzdžiui, valstybės akivaizdžiai turėtų diskrecijos tuo atveju, jei Saugumo Taryba atitinkamoje rezoliucijoje nustatytų įpareigojimą išaldyti „asmenų, susijusių su terorizmo veikla,“ lėšas arba jei rezoliucijos tekste tam tikra valstybių veikimo laisvė būtų numatyta tekste vartojant žodžius – tokius kaip „prireikus“ arba „kai tai yra reikalinga“. Kai Saugumo Tarybos rezoliucijoje įvardijami konkretūs asmenys, kurių lėšas reikia išaldyti ar judėjimo laisvę apriboti nedelsiant be jokių išlygų, yra sudėtinga pagrįsti valstybių diskreciją įgyvendinant tokį rezultato įpareigojimą⁷²¹. EŽTT pozicija *Al-Dulimi* taip pat kritikuota, nes JT ST rezoliucija 1483 (2003) nustatė griežto pobūdžio įpareigojimus nedelsiant areštuoti tam tikrų asmenų ir įmonių turtą⁷²², todėl abejotina, ar jos įgyvendinimas galėjo būti siejamas su *ex ante* ar *ex post facto* teismine kontrole⁷²³. Vertinant EŽTT praktiką, taip pat pastebėtina, kad tose bylose, kuriose EŽTT nusprendė netaikyti ekvivalentės apsaugos

⁷²⁰ 2012 m. rugsėjo 12 d. sprendimas byloje *Nada prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 10593/08.

⁷²¹ Plačiau apie šį atskirimą žr. TZANAKOPOULOS, A. *Collective Security* <...>, p. 52, 55–57.

⁷²² 2003 m. gegužės 22 d. JT ST rezoliucija 1483 (2003).

⁷²³ EŽTT teisėjų Albuquerque, Hajiyeve, Pejchal ir Dedov pritarianti atskiroji nuomonė. 2016 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 5809/08, para. 12.

prezumpcijos ES (pavyzdžiui, *Michaud*⁷²⁴, *M.S.S.*⁷²⁵ ar *Tarakhel*⁷²⁶ bylos), toks sprendimas motyvuotas būtent tuo, kad valstybė veikė įgyvendindama savo diskreciją.

Taigi, nors teismų pozicija konstatuoti valstybės diskreciją aptartais atvejais atrodo dirbtina, dažnai tai yra vienintelis būdas nukentėjusiam asmeniui garantuoti toje situacijoje efektyvią teisinę gynybos priemonę, išvengiant teisės normų kolizijos tarptautinėje teisėje nagrinėjimo.

Pažymėtina, kad, sekdamas ESTT sprendimais *Kadi* bylose, *Al-Dulimi* byloje EŽTT konstatavo, kad, įgyvendinant individualias sankcijas nustatančias Saugumo Tarybos rezoliucijas, nacionaliniai teismai iš esmės visada turi turėti galimybę vykdyti tokių sprendimų kontrolę, be to, jiems turi būti suteikta galimybė gauti informaciją, kuri yra reikalinga tokiai teisminei kontrolei atlikti⁷²⁷. Taigi nustatytas pakankamai griežtas standartas, kurio nesilaikymas gali lemti valstybių atsakomybę pagal EŽTK.

Valstybės veiksmų, atsiejant juos nuo tarptautinės organizacijos sprendimų, vertinimas teismams leidžia vykdyti ir netiesioginę tarptautinės organizacijos aktų teisminę kontrolę. Tokiais teismų sprendimais daromas spaudimas tarptautinėms organizacijoms ir jų valstybėms narėms plėtoti žmogaus teisių apsaugos garantijas tarptautinių organizacijų vidaus teisinėse sistemose. Pavyzdžiui, ESTT *Kadi I* bylos sprendime⁷²⁸, EŽTT *Nada* bylos sprendime⁷²⁹, Kanados Federalinis Teismas *Abdelrazik* byloje⁷³⁰ detalčiai išnagrinėjo JT individualių sankcijų sistemą ir nustatė, kad joje nėra

⁷²⁴ 2012 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Michaud prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 12323/11.

⁷²⁵ 2011 m. sausio 21 d. sprendimas byloje *M.S.S. prieš Belgiją ir Graikiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 30696/09.

⁷²⁶ 2014 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje *Tarakhel prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 29217/12.

⁷²⁷ 2016 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 5809/08, para. 146–147.

⁷²⁸ 2008 m. rugsėjo 3 d. sprendimas (Didžioji kolegija) sujungtose bylose C-402/05 P ir C-415/05 P *Yassin Abdullah Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Europos Sąjungos Tarybą ir Europos Bendrijų Komisiją (Kadi I)*, para. 323–325.

⁷²⁹ 2012 m. rugsėjo 12 d. sprendimas byloje *Nada prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 10593/08, para. 186.

⁷³⁰ 2009 m. birželio 4 d. Kanados Federalinio Teismo sprendimas byloje *Abousfian Abdelrazik (Applicant) v. The Minister of Foreign Affairs and the Attorney General of Canada (Respondents)*, T-727-08, para. 51.

garantuojama efektyvi teisė į teisminę gynybą, dėl ko valstybėms kyla pareiga užtikrinti šią teisę, kai jos įgyvendina Saugumo Tarybos sprendimus. *Al-Dulimi* byloje, nors ir formaliai vertindamas tik valstybės atsakovės veiksmus, Strasbūro teismas, be kita ko, pastebėjo, kad JT yra sulaukusi labai griežtos ir nuosekliai kartojamos kritikos dėl teisės į teisingą teismą garantijų trūkumo jos individualių sankcijų sistemoje⁷³¹. Tačiau neabejotina, kad praktikoje valstybės susidurs su sunkumais, kai reikės įgyvendinti šiuos EŽTT praktikoje suformuotus reikalavimus, visų pirma, dėl to, kad priimdamas sprendimus Sankcijų komitetas dažnai remiasi informacija, kuri yra slapta, antra, nacionalinių teismų išvados, kad Saugumo Tarybos rezoliucijas įgyvendinantys sprendimai yra neteisėti, iš esmės formaliai reikštų, kad valstybės nevykdo savo įsipareigojimų pagal JT Chartiją.

4.3. Ekvivalentės apsaugos prezumpcija

Ekvivalentės apsaugos prezumpcija EŽTT praktikoje šiuo metu yra plačiai naudojama siekiant vykdyti tarptautinėms organizacijoms perduotų funkcijų įgyvendinimo teisminę kontrolę. Nors EŽTT tiesiogiai neperžiūri tarptautinės organizacijos aktų teisėtumo dėl jurisdikcijos kliūčių, manytina, kad remiantis ekvivalentės apsaugos doktrina atliekamas vertinimas galėtų būti laikomas netiesiogine teismine peržiūra, kuri skatina užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugos tarptautinių organizacijų veikloje.

Kaip jau aptarta, tarptautinėje teisėje vyrauja siekis vengti normų kolizijų. Ekvivalentės apsaugos doktrina padeda „sušvelninti“ trintį tarp skirtingų teisės sistemų⁷³². Ekvivalentės apsaugos doktrina, viena vertus, sudaro sąlygas skirtingų teisinių sistemų suderinamumui (*Solange II*), kita vertus, sudaro prielaidas vienos teisinės sistemos standartų taikymui kitai teisei sistemai (*Solange I*). Nagrinėjant ekvivalentės apsaugos doktriną šio tyrimo

⁷³¹ 2016 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 5809/08, para. 153–154.

⁷³² PLATON, S. The ‘Equivalent <...>’, p. 238.

kontekste svarbūs du aspektai: a) kokiais atvejais ji yra taikoma; b) koks jos turinys, t. y. koks yra jos pagrindu atliekamos teisminės kontrolės standartas.

a) Aktai, dėl kurių taikoma ekvivalentės apsaugos doktrina

Manytina, kad turėtų būti aiškiai apibrėžta ekvivalentės apsaugos doktrinos taikymo apimtis, t. y. dėl kokių ji yra taikoma. Paprastai, kai kyla ekvivalentės apsaugos doktrinos taikymo klausimas, veikia du tarptautinės teisės subjektai – valstybės ir tarptautinė organizacija. Išskirtiniais atvejais gali veikti daugiau nei du subjektai, pavyzdžiui, kai ES valstybės narės įgyvendina JT sankcijas arba kai NATO įgyvendina JT sankcionuotas misijas. Tokiais atvejais tarptautinės teisės pažeidimą gali sąlygoti skirtingi aktai.

Behrami ir Saramati byloje EŽTT konstatavo, kad valstybių atsakovių pajėgų veiksmai buvo priskirtini JT, todėl peticija yra nepriimtina *ratione personae*, ir atsisakė taikyti *Bosphorus* prezumpciją. Nors *Behrami ir Saramati* byloje pareiškėjai teigė, kad KFOR (ir materialiniu, ir procedūros aspektais) nebuvo užtikrinama Konvencijai ekvivalentė žmogaus teisių apsauga, EŽTT pažymėjo, kad *Bosphorus* byloje ekvivalentės apsaugos prezumpcija galėjo būti taikoma, nes būtent konkretūs valstybės atsakovės institucijų veiksmai, kuriais buvo įgyvendinamas atitinkamas ES Tarybos reglamentas ir kurie buvo padaryti jos teritorijoje, lėmė pareiškėjo teisių pažeidimą. *Behrami ir Saramati* byloje EŽTT nenustatė, kad ginčijami veiksmai galėtų būti priskirti valstybėms atsakovėms, jie nebuvo padaryti jų teritorijoje ar įgyvendinti per jų institucijų sprendimus⁷³³. Atsižvelgiant į tai, vadovaujantis *Behrami ir Saramati* byla, būtų galima daryti išvadą, kad vien tas faktas, kad valstybė sukuria tarptautinę organizaciją ir perduoda jai tam tikrus įgaliojimus, jei valstybė tiesiogiai ar netiesiogiai nedalyvauja įgyvendinant konkretų tarptautinės organizacijos sprendimą, nėra pakankamas pagrindas EŽTT jurisdikcijai *ratione personae*.

⁷³³ 2007 m. gegužės 2 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Behrami ir Behrami prieš Prancūziją ir Saramati prieš Prancūziją, Vokietiją ir Norvegiją* (Didžioji kolegija), peticijų Nr. 71412/01 ir 78166/01, para. 151–152.

Conolly byloje EŽTT patvirtino, kad peticija yra nepriimtina *ratione personae*, nes valstybė jokių metu nebuvo įsitraukusi (tiesiogiai ar netiesiogiai) į ginčą, kuris kilo išimtinai tarp ES institucijų ir pareiškėjo⁷³⁴. *Boivin* byloje EŽTT nurodė, kad valstybės atsakovės nebuvo tiesiogiai ar netiesiogiai susijusios su pareiškėjo atleidimu iš TDO užimamų pareigų⁷³⁵. *Rambus* byloje EŽTT nusprendė, kad pareiškėjas pats laisvai pasirinko įsidarbinti EPO ir Vokietija jokia forma nedalyvavo procedūrose EPO⁷³⁶. *Beygo* byloje EŽTT pažymėjo, kad ginčą tarp pareiškėjo ir organizacijos sprendė tik ET įstaigos, t. y. Generalinis sekretorius ir ET administracinis teismas. EŽTT konstatavo, kad nė viena valstybė atsakovė niekada nei tiesiogiai, nei netiesiogiai nesikišo į šį ginčą ir byloje nėra duomenų, kad kokiais nors veiksmais ar neveikimu šios valstybės ar jų institucijos būtų prisiėmusios atsakomybę pagal Konvenciją, todėl negalima teigti, kad šioje byloje pareiškėjas pateko į valstybių atsakovių jurisdikciją pagal Konvencijos 1 straipsnį⁷³⁷.

Kokkelvisserij byloje EŽTT nustatė valstybės atsakovės sąsają su skundžiamais veiksmais, nes Nyderlandų teismas kreipėsi į ESTT pagal prejudicinio sprendimo procedūrą, kurios atitiktis EŽTK ir buvo ginčijama.⁷³⁸ Panašiai ir kitose bylose, kuriose buvo taikoma ekvivalentės apsaugos prezumpcija, buvo skundžiamas valstybės atsakovės institucijų sprendimas ar veiksmas, pavyzdžiui, *Povse* ir *Avotiņš* bylose, kuriose valstybių atsakovių nacionaliniai teismai, remdamiesi atitinkamais ES reglamentais, pripažino kitoje ES valstybėje narėje priimtus teismų sprendimus⁷³⁹.

⁷³⁴ 2008 m. gruodžio 9 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Connolly prieš Airiją ir kitus*, peticijos Nr. 73274/01.

⁷³⁵ 2008 rugsėjo 9 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Boivin prieš Belgiją ir kitus*, peticijos Nr. 73250/01.

⁷³⁶ 2009 m. birželio 16 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Rambus Inc prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 40382/04.

⁷³⁷ 2009 m. birželio 16 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Beygo prieš 46 valstybes Europos Tarybos nares*, peticijos Nr. 36099/06.

⁷³⁸ 2009 m. sausio 20 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 13645/05.

⁷³⁹ 2013 m. birželio 18 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Povse prieš Austriją*, peticijos Nr. 3890/11, para. 57, 2016 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Avotiņš prieš Latviją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 17502/07, para. 69.

Tačiau *Gasparini* byloje EŽTT svarstė ekvivalentiškumo prezumpcijos taikymą tik todėl, kad peticija buvo nukreipta prieš tarptautinės organizacijos vidaus ginčų nagrinėjimo mechanizmo struktūrinį trūkumą, už kurį valstybė gali būti atsakinga, nes ji turėjo tai įvertinti prisijungdama prie NATO, vadinas, buvo valstybės sąsaja su ginčijama veika⁷⁴⁰. EŽTT atskyrė situaciją *Gasparini* byloje nuo anksčiau minėtų sprendimų *Boivin* ir *Connelly* bylose, kuriose peticijos buvo pripažintos aiškiai nepagrįstomis, nes pastarosiose bylose pareiškėjai skundėsi dėl konkrečių darbo ginčų mechanizmo sprendimų, o *Gasparini*‘is skundė struktūrines problemas NATO darbo ginčų sistemoje, dėl kurių, EŽTT nuomone, gali kilti NATO valstybių narių atsakomybė, nes jos galimai tinkamai neįvykdė savo įsipareigojimų pagal EŽTK prisijungdamos prie NATO. Galiausiai EŽTT konstatavo, kad NATO darbo ginčų sprendimo sistema nėra akivaizdžiai nepakankama ir valstybių narių atsakomybė su visomis jos pasekmėmis, iš kurių viena galėjo būti pareiga ištaisyti NATO sistemos trūkumus, nekilo. Žinoma, šiuo atveju galima suprasti, kodėl EŽTT išsamiai nenagrinėjo pirmos prezumpcijos dalies, – net jei NATO darbo ginčų sprendimo sistema nėra akivaizdžiai nepakankama, būtų sunkiai įmanoma prieiti prie išvados, kad bendra NATO garantuojama žmogaus teisių apsaugos sistema yra lygiavertė EŽTK. *Gasparini* byla yra svarbi, nes joje pareiškėjas skundė struktūrines problemas NATO darbo ginčų sistemoje, t. y. jis teigė, kad valstybių atsakomybė kyla vien dėl to fakto, kad jos prisijungė prie tarptautinės organizacijos su tokia vidine teisine sistema. EŽTT nepripažino peticijos nepriimtina *ratione personae*, nors valstybės atsakovės jokia forma nedalyvavo darant tariamą EŽTK pažeidimą, t. y. valstybėms atsakomybė pagal EŽTK galėjo kilti vien dėl narystės NATO. Nors EŽTT galiausiai nenustatė EŽTK pažeidimo, *Gasparini* byloje suformuotas precedentas išplečia tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybės pagal EŽTK ribas.

⁷⁴⁰ 2009 m. gegužės 12 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Gasparini prieš Italiją ir Belgiją*, peticijos Nr. 10750/03; LOCK, T. Beyond Bosphorus: The European Court of Human Rights' Case Law on the Responsibility of Member States of International Organisations Under the European Convention on Human Rights. *Human Rights Law Review*, 2010, Vol. 10, No. 3, p. 529.

Panašiai jau minėtoje *Klausecker* byloje, remdamasis *Gasparini* precedentu, EŽTT išsamiai vertino tarptautinės organizacijos taikomas materialines ir procedūrinės garantijas ir priėjo prie išvados, kad bendrai garantuojama apsauga nėra neekvivalentė EŽTK ir kad konkrečiu ginčijamu atveju nenustatytas akivaizdus nepakankamumas⁷⁴¹.

Apibendrinant EŽTT praktiką galima išskirti du pagrindinius scenarijus, kai gali būti taikoma ekvivalentės apsaugos prezumpcija.

Pirmasis scenarijus – tarptautinė organizacija priima priemones, kurių įgyvendinimas reikalauja tam tikro valstybių narių indėlio. Tokia situacija apima tris valstybių aktus: tam tikrų įgaliojimų tarptautinei organizacijai perdavimas, valstybės pritarimas konkrečiam tarptautinės organizacijos sprendimui ir įgyvendinančių priemonių vykdymas. Galima išskirti tokias valstybių aktų, įgyvendinančių tarptautinės organizacijos sprendimus, rūšis:

- 1) valstybės indėlis įgyvendinant tarptautinės organizacijos sprendimą (pavyzdžiui, karinių pajėgų siuntimas arba kitokio pobūdžio parama);
- 2) tarptautinės organizacijos sprendimą įgyvendinančių teisės aktų priėmimas (pavyzdžiui, Saugumo Tarybos sankcijas įgyvendinančių ES reglamentų priėmimas);
- 3) tarptautinės organizacijos sprendimą įgyvendinantys konkretūs valstybės pareigūnų veiksmai (pavyzdžiui, valstybės institucijos konfiskuoja asmens turą).

EŽTT praktikoje susidurta su tokiais konkrečiais pavyzdžiais:

- sprendimas neregistruoti pareiškėjo rinkėju remiantis Europos Bendrijų sutartimi (*Matthews* byla);
- nacionalinio įstatymo, kuriuo perkeliama ES direktyva, taikymas pareiškėjui (*Cantoni* byla);
- kitoje valstybėje priimto teismo sprendimo pripažinimas (*Avotiņš* byla);

⁷⁴¹ 2015 m. sausio 6 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Klausecker prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 415/07, para. 101, 106.

– ministro įsakymu valstybės atsakovės institucijų įvykdytas turto areštas jos teritorijoje laikantis jos teisinių įsipareigojimų pagal ES teisę (*Bosphorus* byla);

– nacionalinio teismo kreipimasis į ESTT (*Kokkelvisserij* byla);

Antrasis scenarijus – tarptautinė organizacija priima sprendimą ir jį pati įgyvendina. Tokia situacija apima vieną valstybių aktą – tam tikrų įgaliojimų tarptautinei organizacijai suteikimą *ab origine* (pavyzdžiui, tarptautinės organizacijos steigimo dokumentų ratifikavimą).

Kaip rodo aptarta praktika, EŽTT yra linkęs taikyti ekvivalentės apsaugos doktriną pirmojo scenarijaus atveju, t. y. kai valstybė narė priima nacionalinį aktą ar imasi kitokio pobūdžio veiksmų, kuriais įgyvendina tarptautinės organizacijos sprendimą. Kitais atvejais jis paprastai pripažįsta, kad neturi jurisdikcijos *ratione personae*.

Vis dėlto EŽTT praktikoje jau minėtose *Gasparini* byloje ir *Klausecker* byloje suformuota ir *Perez* byloje patvirtinta išimtis, kai netiesioginė priežiūra gali būti taikoma ir antrojo scenarijaus atveju, – dėl *struktūrinio pobūdžio* žmogaus teisių apsaugos spragos tarptautinėje organizacijoje. Šis atvejis galėtų laikomas išimtimi iš bendrosios tarptautinės teisės, pagal kurią valstybei atsakomybė vien dėl narystės tarptautinėje organizacijoje nekyla. Kita vertus, pastebėtina, kad kol kas ši išimtis taikyta tik siaurame kontekste (vidaus darbo ginčų atveju) ir išlieka neaišku, kokioms tarptautinėms organizacijoms ir kokia apimtimi ji būtų taikoma kitais atvejais. Atitinkamai galima kelti klausimą, ar apskritai ši išimtis galėtų būti taikoma reikalavimams, tiesiogiai susijusiems su tarptautinės organizacijos politinių funkcijų vykdymu. Šiuo metu yra sudėtinga prognozuoti, ar EŽTT ryšis išplėsti savo kontrolės ribas kitais atvejais nei tarptautinės organizacijos vidaus darbo ginčų kontekste.

Atsižvelgiant į ankstesnę EŽTT praktiką (pavyzdžiui, *Behrami ir Saramati* byloje), kurioje pabrėžtas specifinis JT statusas ir vaidmuo tarptautinėje bendruomenėje, kyla abejonių, ar ekvivalentės apsaugos prezumpcija galėtų būti pritaikoma bylose, susijusiose su valstybių dalyvavimu JT. Bent jau iki šiol EŽTT nesiryžo to padaryti. Susidūręs su bylomis, kuriose

reikia vertinti valstybių veiksmus, kai jos įgyvendina JT sprendimus ar veikia kitokiu būdu vykdydamos savo narystės JT įsipareigojimus, Strasbūro teismas remiasi kitais principais. Jis arba pripažįsta peticiją nepriimtina (jei ginčijamos veikos priskiriamos JT kaip *Behrami ir Saramati* byloje), arba remiasi sisteminio suderinamumo prielaida (kaip *Al-Jedda* byloje), arba atsieja valstybės nacionalinį sprendimą nuo juo įgyvendinamo JT sprendimo (kaip *Nada* byloje). *Al-Dulimi* byloje EŽTT pademonstravo aiškų nenorą JT taikyti ekvivalentės apsaugos prezumpciją – 2016 m. EŽTT Didžioji kolegija nors ir pritarė 2013 m. EŽTT antrosios sekcijos pasiektai išvadai, kad Šveicarija pažeidė EŽTK, taikydama Saugumo Tarybos rezoliucijoje nustatytas individualias sankcijas, ji savo sprendimo, kitaip nei EŽTT antroji sekcija, nebemotyvavo tuo, kad JT negarantuojama EŽTK ekvivalentė žmogaus teisių apsauga.

b) Ekvivalentės apsaugos turinys

Kaip jau minėta, remiantis EŽTT praktika, žmogaus teisių apsaugos užtikrinimo lygiavertiškumas turi būti vertinamas dviem aspektais: *pirma*, iš esmės turi būti garantuotos pagrindinės teisės ir laisvės, *antra*, turi būti įvertintas garantuojamų pagrindinių teisių ir laisvių kontrolės mechanizmo lygiavertiškumas EŽTK.

Kaip EŽTT paaikškino *Boivin* byloje, akivaizdaus nepakankamumo vertinimas būtų reikšmingas tik tuo atveju, jei jis nustatytų, kad egzistavo EŽTK ekvivalentės teisių apsaugos prezumpcija, ir tada vertintų, ar ši prezumpcija yra ar nėra nugincyta, atsižvelgiant į bylos aplinkybes⁷⁴². Toks vertinimas buvo atliktas *Kokkelvisserij* byloje, kurioje buvo nagrinėjama, ar ESTT procedūra, pagal kurią pareiškėjui nesuteikta procesinė galimybė pateikti atsikirtimą į ESTT Generalinio advokato išvadą, yra akivaizdžiai nepakankama. Apžvelgęs procesą ESTT, EŽTT nustatė, kad tuo konkrečiu atveju pareiškėjui nepavyko

⁷⁴² 2008 rugsėjo 9 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Boivin prieš Belgiją ir kitus*, peticijos Nr. 73250/01.

nuginčyti ekvivalentės apsaugos prezumpcijos, tačiau nepateikė jokių gairių dėl to, kada garantuojama apsauga yra akivaizdžiai nepakankama⁷⁴³.

Nuoseklią akivaizdaus nepakankamumo analizę EŽTT atliko *Povse* byloje⁷⁴⁴, kuri buvo susijusi su Italijos teismo sprendimo dėl vaiko grąžinimo vykdymu Austrijoje vadovaujantis ES 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo. Vertindamas EŽTK garantuojamų teisių ribojimo būtinumą, EŽTT pirmiausiai pažymėjo, kad ES iš esmės užtikrina EŽTK ekvivalentę žmogaus teisių apsaugą. Tai apima tiek garantuojamų pagrindinių teisių turinį, tiek pagrindinių teisių užtikrinimo kontrolės mechanizmą. Tada EŽTT perėjo prie prezumpcijos nuginčijimo stadijos ir nenustatė jokio pagrindinių teisių užtikrinimo kontrolės mechanizmo trūkumo, kuris būtų galėjęs lemti ekvivalentės apsaugos prezumpcijos nuginčijimą toje konkrečioje byloje⁷⁴⁵.

Kai EŽTT taiko ekvivalentės apsaugos prezumpciją kitoms tarptautinėms organizacijoms, pastebima tendencija tarptautinėje organizacijoje garantuojamas materialines ir procesines žmogaus teisių apsaugos garantijas vertinti mažiau išsamiai. Pavyzdžiui, ir *Gasparini* byloje, ir *Klausecker* byloje, kuriose EŽTT nenurodė, kad atitinkamai NATO ir EPO garantuojama žmogaus teisių apsaugos sistema yra ekvivalentė EŽTK, bet be platesnių paaiškinimų konstatavo, kad ji nėra akivaizdžiai nepakankama. Teigiama, kad tokiais atvejais EŽTT taiko „švelnesnį“ ekvivalentės apsaugos standartą⁷⁴⁶.

Iš esmės akivaizdaus nepakankamumo vertinimas reiškia netiesioginį tarptautinės organizacijos aktų vertinimą. Paviršutiniškas ir neišsamus vertinimas iš dalies gali būti paaiškinamas vienu iš ekvivalentės apsaugos prezumpcijos tikslų – užtikrinti skirtingų teisinių sistemų suderinamumą. Galima kelti klausimą, ar konkrečioje nacionalinėje ar regioninėje teisinėje

⁷⁴³ 2009 m. sausio 20 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 13645/05.

⁷⁴⁴ 2013 m. birželio 18 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Povse prieš Austriją*, peticijos Nr. 3890/11.

⁷⁴⁵ *Ibid.*, para. 84, 87.

⁷⁴⁶ Teisėjos Keller pritariančioji atskiroji nuomonė. 2016 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 5809/08, para. 15.

sistemoje nustatytus standartus būtų pagrįsta taikyti tarptautinei organizacijai, kurios narėmis yra ir valstybės, nepriklausančios tai teisinei sistemai. Tarptautinių organizacijų veikla remiasi pusiausvyra tarp daugelio valstybių interesų, todėl vienos nacionalinės ar regioninės sistemos dominavimas gali turėti neigiamos įtakos tarptautinės organizacijos veiklai. Tai bent iš dalies gali paaiškinti, kodėl, pavyzdžiui, ES atžvilgiu EŽTT vykdoma intensyvesnė netiesioginė teisminė kontrolė (visos ES valstybės narės yra EŽTK dalyvės), o JT ar NATO atžvilgiu vengiama detalesnės šių tarptautinių organizacijų teisinės sistemos analizės. Todėl suprantama EŽTT pozicija tarptautinėms organizacijoms palikti tam tikros diskrecijos nustatyti vidaus procedūras ir nereikalauti identiškų garantijų toms, kurios yra įtvirtintos Konvencijoje, nes kitaip būtų neproporcingai ribojamas tarptautinių organizacijų veiklos savarankiškumas⁷⁴⁷.

4.4. Taikomų principų vertinimas

Vertinant aptartų teismų taikomų principų tarpusavio santykį, pastebėtina, kad jie remiasi tomis pačiomis prielaidomis – tarptautinės teisės arba tarptautinės ir nacionalinės teisės normų kolizijos nebuvimo prezumpcija ir poreikiu užtikrinti tam tikrą tarptautinėje arba nacionalinėje teisėje nustatytų standartų taikymą, kai valstybės dalyvauja tarptautinių organizacijų veikloje. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad tam tikra apimtimi jų turinys gali persidengti arba jie gali būti taikomi kumuliatyviai. Konkretaus taikomo principo pasirinkimą paprastai lemia konkrečios bylos aplinkybės, pavyzdžiui, kokio pobūdžio valstybės veika yra skundžiama, kiek diskrecijos valstybė turėjo įgyvendindama atitinkamą tarptautinės organizacijos sprendimą, kokios tarptautinės organizacijos sprendimą įgyvendino valstybės veika. Išanalizavus nacionalinių ir tarptautinių teismų praktiką, išskirtini šie pastebėjimai:

⁷⁴⁷ REINISCH, A. Introduction. In REINISCH, A. (sud.), *Challenging Acts of International Organizations Before National Courts*. New York: Oxford University Press, 2010, p. 10).

- 1) 1 principas (sisteminio suderinamumo prielaida) ir 2 principas (valstybės nacionalinio akto kontrolė) taikomi, kai nustatoma tam tikra valstybės diskrecija įgyvendinant tarptautinės organizacijos sprendimą. Pažymėtina, kad 2 principas pritaikomas ir tais atvejais, kai atitinkamo tarptautinės organizacijos sprendimo sisteminis suderinamumas su valstybės tarptautiniais įsipareigojimais žmogaus teisių srityje nėra akivaizdus – taikant 2 principą nurodoma, kad valstybė visada turi diskrecijos, jei tarptautinės organizacijos sprendime nėra aiškiai nurodyta kitaip.
- 2) 3 principas (ekvivalentės apsaugos prezumpcija) kaip ir 1 principas (sisteminio suderinamumo prielaida) iš esmės yra paremtas siekiu harmoningai aiškinti skirtingus valstybių tarptautinius įsipareigojimus, nes taikoma prezumpcija, kad tam tikros tarptautinės organizacijos garantuojama žmogaus teisių apsauga yra ekvivalentė EŽTK. 3 principas pritaikomas tais atvejais, kai, pavyzdžiui, įgyvendindama tarptautinės organizacijos sprendimą, valstybė neturi diskrecijos. Be to, 3 principas lemia daug išsamesnį tarptautinės organizacijos garantuojamos žmogaus teisių apsaugos sistemos vertinimą, t. y. taikoma griežtesnė netiesioginė teisminė priežiūra.
- 3) 3 principas (ekvivalentės apsaugos prezumpcija) visa savo apimtimi kol kas taikytas tik EŽTT praktikoje ir tik dėl ES. Kaip jau minėta, ekvivalentės apsaugos doktrinos taikymas lemia išsamų tam tikroje tarptautinėje organizacijoje garantuojamos žmogaus teisių apsaugos sistemos (materialiniu ir procedūriniu aspektais) vertinimą. Nacionaliniai teismai paprastai vengia tokios išsamios analizės, nes daugeliu atvejų tarptautinių organizacijų garantuojama žmogaus teisių apsauga „neatlaikytų“ tokio vertinimo, be to, nacionaliniai teismai vengia „primesti“ konkrečioje nacionalinėje teisinėje sistemoje taikomus standartus tarptautinėms organizacijoms, nes dalyvavimas jų veikloje visada yra paremtas tam tikru konsensu

tarp skirtingų valstybių, kurių teisinėse sistemose nustatomi standartai gali skirtis. Panašiai ir EŽTT iki šiol vengė visa apimtimi išplėsti ekvivalentės apsaugos prezumpcijos taikymą kitoms tarptautinėms organizacijoms nei ES.

Aptartų trijų principų taikymas gali lemti valstybės atsakomybę pagal EŽTK. Tarptautinės organizacijos valstybės narės atsakomybė už tarptautinės organizacijos veikas pagal EŽTK gali kilti, jei:

- 1) įgyvendindama tarptautinės organizacijos sprendimą valstybė nesilaiko sisteminio suderinamumo prielaidos;
- 2) įgyvendindama tarptautinės organizacijos sprendimą valstybė netinkamai naudojasi savo diskrecija – EŽTT požiūriu, valstybė visada turi galimybę laikytis savo įsipareigojimų pagal EŽTK nebent tarptautinės organizacijos sprendime, kurio pagrindu valstybė veikia, yra aiškiai nurodoma priešingai;
- 3) valstybė veikia neturėdama diskrecijos ir tarptautinėje organizacijoje nėra užtikrinama EŽTK ekvivalentė žmogaus teisių apsauga.

Taip pagal EŽTK nustatomi papildomi pagrindai tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybei už tarptautinės organizacijos veikas. Šis pastebėjimas yra reikšmingas ir Lietuvai, kaip EŽTK dalyvei.

Būtina pabrėžti, kad taikydami aptartus principus nacionaliniai ir tarptautiniai teismai vykdo *netiesioginę tarptautinių organizacijų teisminę priežiūrą*. Teismų jurisprudencijoje aiškiai išreikšta ir nuolat kartojama kritika neišvengiamai turi poveikį ir pačiai tarptautinei organizacijai. Taigi nacionalinių ir tarptautinių teismų sprendimai gali turėti įtakos tarptautinės organizacijos veiklai, nes, būdamos suinteresuotos išvengti atsakomybės, valstybės turėtų siekti patobulinti tarptautinių organizacijų garantuojamus teisinės apsaugos mechanizmus. Be to, kaip jau aptarta pirmoje šios disertacijos dalyje, tarptautinės organizacijos (ypač tokia kaip JT) yra pačios suinteresuotos laikytis tam tikrų standartų, nes tai prisideda prie jų legitimumo ir vaidmens tarptautinėje bendruomenėje stiprinimo. Pavyzdžiui, po EŽTT sprendimo *Waite ir Kennedy* byloje nemažai tarptautinių organizacijų ėmėsi įtvirtinti vidaus ginčų sprendimo

mechanizmus⁷⁴⁸, po ESTT sprendimo *Kadi* byloje imta reformuoti JT individualių sankcijų taikymo sistema⁷⁴⁹.

Kita vertus, nacionalinių ir tarptautinių teismų taip vykdoma tarptautinių organizacijų valstybių narių aktų netiesioginė teisminė priežiūra yra tik iš dalies efektyvi. Visų pirma, pavienių valstybių galimybės paveikti tarptautinių organizacijų (ypač tokios universalios tarptautinės organizacijos kaip JT⁷⁵⁰) vidaus teisinę sistemą dažnai yra ribotos, nes pasiekti konsensuą tarp tarptautinės organizacijos narių gali būti sudėtinga, taigi atsakomybės pritaikymas valstybėms iš esmės neužtikrina teisės pažeidimų prevencijos⁷⁵¹. Be to, tokiais atvejais valstybės patenka į sudėtingą situaciją, kai jos privalo vykdyti skirtingus tarptautinius įsipareigojimus, kurie nėra suderinami tarpusavyje, manytina, tai turi neigiamos įtakos teisės viršenybei ir teisiniam aiškumui. Pavyzdžiui, teisminės institucijos sukūrimas JT sankcijų sistemoje yra mažai

⁷⁴⁸ REINISCH, A. To What Extent Can and Should National Courts 'Fill the Accountability Gap'? *International Organizations Law Review*, 2013, Vol. 10, p. 587.

⁷⁴⁹ 2008 m. birželio 30 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 1822 (2008) nustatyta periodinės peržiūros procedūra *ex officio* prisidėjo prie pagrindinių teisių apsaugos pagerinimo, o tai patvirtina kelių dešimčių asmenų ir subjektų pavardžių ir pavadinimų išbraukimas iš Sankcijų komiteto suvestinio sąrašo. Kalbant apie 2009 m. gruodžio 17 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 1904 (2009) įsteigtą ombudsmeno biurą, tai yra reikšmingas poslinkis šioje srityje, leidžiantis atitinkamam asmeniui pateikti savo atvejį išnagrinėti nepriklausomai ir nešališkai institucijai, prireikus įpareigotai pateikti Sankcijų komitetui priežastis, kuriomis pagrindžiamas prašymas išbraukti iš sąrašo. 2011 m. birželio 17 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 1989 (2011) patvirtintas prašymų išbraukti iš Sankcijų komiteto suvestinio sąrašo nagrinėjimo nuolatinio gerinimo siekis. Visų pirma, toks išbraukimas nebesiejamas su Sankcijų komiteto narių vienbalsiškumu. Jis įsigalioja po 60 dienų, kai šis komitetas išnagrinėja rekomendaciją šiuo klausimu ir išsamią ataskaitą, pateiktas ombudsmeno, nebent šis komitetas nutaria priešingai ar prašoma bylą perduoti Saugumo Tarybai. Sustiprintos Sankcijų komiteto motyvavimo ir skaidrumo pareigos ombudsmeno rekomendacijos atmetimo atveju. Šia rezoliucija taip pat siekta pagerinti ombudsmeno galimybę susipažinti su konfidencialia informacija, kurią turi JT narės, ir valstybių, pateikusių prašymą įtraukti į sąrašą, tapatybės atskleidimą (2013 m. liepos 18 d. sprendimas (Didžioji kolegija) sujungtose bylose C-584/10 P, C-593/10 P ir C-595/10 P *Europos Komisija ir kiti prieš Yassin Abdullah Kadi (Kadi II)*), para. 83–83).

⁷⁵⁰ Pavyzdžiui, po ESTT sprendimo *Kadi I* byloje ES valstybių narių bandymai reformuoti JT individualių sankcijų sistemą, ESTT nuomone, nebuvo sėkmingi. *Kadi II* byloje ESTT nurodė, kad „nepaisant atliktų pagerinimų, <...> JT lygiu nustatytos išbraukimo ir peržiūros *ex officio* procedūros nesuteikia asmeniui <...> veiksmingos teisminės gynybos garantijų“ (2013 m. liepos 18 d. sprendimas (Didžioji kolegija) sujungtose bylose C-584/10 P, C-593/10 P ir C-595/10 P *Europos Komisija ir kiti prieš Yassin Abdullah Kadi (Kadi II)*), para. 133). Pavienių valstybių sunkumus bandant pakeisti tarptautinių organizacijų vidaus procedūras iliustruoja Belgijos ir Šveicarijos Vyriausybės pastangos, aprašytos atinkamai JT Žmogaus teisių komiteto 2008 m. gruodžio 28 d. išvadoje byloje *Nabil Sayadi ir Patricia Vinck prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 1472/2006, para. 8.3, ir EŽTT 2012 m. rugsėjo 12 d. sprendime byloje *Nada prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 10593/08, para. 64.

⁷⁵¹ Tarptautinės atsakomybės instituto pagrindiniai tikslai yra: a) užtikrinti tarptautinės teisės laikymąsi (pagarbą tarptautinei teisei) arba užkirsti kelią tarptautinės teisės pažeidimams (nuo jų atgrasant); b) užtikrinti teisinę gynybos priemones tiems subjektams, kurių teisės yra pažeidžiamos.

tikėtinas. Atsisakydamos įgyvendinti Saugumo Tarybos rezoliucijas, ES valstybės narės pažeistų savo įsipareigojimus pagal JT Chartiją. Taip sukuriamas iš JT Chartijos kylančių įsipareigojimų nesilaikymo precedentas ir ilgalaikėje perspektyvoje tokia situacija gali turėti neigiamų pasekmių JT sistemos efektyvumui⁷⁵².

Taip pat pažymėtina, kad, nors atsiejant valstybės nacionalinį aktą nuo įgyvendinamo tarptautinės organizacijos sprendimo nukentėjusiam asmeniui garantuojama teisminės gynybos priemonė toje situacijoje, teisės pažeidimo šaltinis nėra pašalinamas – tarptautinės organizacijos sprendimas lieka galioti. Tai reiškia, kad nėra pašalinamos visos dėl teisės pažeidimo nukentėjusiam asmeniui kilusios pasekmės ir atitinkamai nėra garantuojama tolesnių pažeidimų prevencija.

Nors sutiktina, kad, atsižvelgiant į egzistuojančias atsakomybės režimo tarptautinėje teisėje spragas, nacionalinių ir tarptautinių teismų atsakas iš esmės yra tinkamas, pastebėtina ir tai, kad nacionalinių ar regioninių teismų netiesioginė teisminė priežiūra gali turėti neigiamą poveikį tarptautinės organizacijos veiklos efektyvumui ir nepriklausomui – taip tinkamai nėra suderinami skirtingų subjektų interesai tarptautinėje bendruomenėje. Pavyzdžiui, ESTT *Kadi II* byloje nurodė, kad asmens įtraukimas į individualių sankcijų sąrašus visada turi būti siejamas su *teismine* kontrole⁷⁵³. Galima kelti klausimą, ar ESTT nenuėjo per toli nustatydamas tokius aukštus standartus⁷⁵⁴. Galima įžvelgti riziką, kad pavienių nacionalinių ar regioninių teismų sprendimai, turintys įtaką tarptautinės organizacijos veiklai grąžina prie diskusijos apie tai, kad pavienių valstybių kišimasis gali pakirsti tarptautinės organizacijos *volonté distincte*. Be to, kyla nesuderinamų sprendimų grėsmė, o

⁷⁵² Tarptautinės teisės doktrinoje yra nuomonių, kad valstybių atsisakymą įgyvendinti Saugumo Tarybos rezoliucijas būtų galima pateisinti jį kvalifikuojant kaip atsakomąsias priemones į Saugumo Tarybos padarytą tarptautinės teisės pažeidimą. Šis argumentas išsamiai pateiktas monografijoje TZANAKOPOULOS, A. *Disobeying <...>*.

⁷⁵³ 2013 m. liepos 18 d. sprendimas (Didžioji kolegija) sujungtose bylose C-584/10 P, C-593/10 P ir C-595/10 P *Europos Komisija ir kiti prieš Yassin Abdullah Kadi (Kadi II)*, para. 134.

⁷⁵⁴ Kaip jau nurodyta pirmojoje šios disertacijos dalyje, darytina išvada, kad Saugumo Taryba, kaip JT organas, yra saistoma paprotinės tarptautinės teisės. Net jeigu būtų pripažįstama, kad šiuo metu teisė kreiptis į teismą yra paprotinės tarptautinės teisės dalis, abejotina, ar šios teisės turinys atitinka ESTT *Kadi II* byloje pateiktą standartą. TZANAKOPOULOS, A. *The Solange Argument <...>*, p. 11–12.

tai turėtų neigiamos įtakos teisiniam aiškumui ir apsunkintų valstybių tarptautinį bendradarbiavimą.

Visgi, manytina, kad, jei teisinės garantijos tarptautinėse organizacijose nebus plėtojamoms, bus plečiama netiesioginė teisminė jų priežiūra, t. y. jei tarptautinių organizacijų atsakomybės įgyvendinimo mechanizmas išliks neefektyvus arba nepakankamai efektyvus, atsakomybė bus dažniau taikoma tarptautinių organizacijų valstybėms narėms. Kita vertus, intensyvesnė nacionalinių ir tarptautinių teismų vykdoma tarptautinių organizacijų valstybių narių aktų teisminė priežiūra pati savaime neturėtų būti galutinis tikslas. Tik tarptautinių organizacijų teisminės priežiūros mechanizmų plėtra leistų efektyviai išvengti šiuo metu egzistuojančių atsakomybės režimo spragų, užtikrinti tinkamą trečiųjų šalių teisių apsaugą ir garantuoti tarptautinių organizacijų veiklos nepriklausomumą.

5. Apibendrinimas

Dėl veikos priskyrimo tarptautinei organizacijai ar (ir) valstybei turi būti sprendžiama vadovaujantis tarptautine teise. Pagal TO atsakomybės straipsnių 6 straipsnį tarptautinės organizacijos organo ar agento elgesys yra laikomas tarptautinės organizacijos veika pagal tarptautinę teisę, kai jis vykdo savo, kaip organo ar agento, funkcijas. Kai valstybių organai ar pareigūnai įgyvendina privalomus tarptautinės organizacijos sprendimus, jų veikos paprastai yra priskiriamos valstybei, o ne tarptautinei organizacijai. Daugiau sunkumų tarptautinės teisės teorijoje ir praktikoje kyla sprendžiant klausimą dėl valstybės narės tarptautinei organizacijai perduoto organo ar pareigūno veikos priskyrimo. Šiuo klausimu tarptautinė paprotinė teisė dar tik formuojasi.

Šiuo metu teismų praktikoje galima identifikuoti efektyvios kontrolės kriterijumi paremtos veikos priskyrimo taisyklės akceptavimo tendenciją. Pagal efektyvios kontrolės testą veika priskiriama tam subjektui, kuris kontroliuoja ginčijamą veiką padariusio subjekto elgesį tos veikos padarymo metu. Sprendžiant klausimą dėl valstybių tarptautinei organizacijai perduotų pajėgų

veikų priskyrimo pagal efektyvios kontrolės testą, būtina atsižvelgti į teisinius ir faktinius ryšius, kurie sieja veika padariusį subjektą ir atitinkamai valstybę arba tarptautinę organizaciją. Pirmenybė turėtų būti teikiama faktiniam kriterijui, nes tai leistų efektyviausiai pasiekti atsakomybės instituto tarptautinėje teisėje tikslus, t. y. atgrasyti nuo tarptautinės teisės pažeidimų ir skatinti jos laikymąsi, nes atsakomybė būtų pritaikoma tam subjektui, kuris kontroliuoja atsakomybę sukeltantį elgesį ir turi geriausias galimybes užkirsti jam kelią. Be to, sprendžiant klausimą dėl tarptautinei organizacijai valstybės perduotų pajėgų veikų priskyrimo, būtina įvertinti ne tik negatyvią, bet ir pozityvią tarptautinės organizacijos ar (ir) valstybės vykdomą šių pajėgų kontrolę, t. y. ne tik tarptautinės organizacijos ar (ir) valstybės galimybes duoti nurodymus veika padariusiam subjektui, bet ir tarptautinės organizacijos ar (ir) valstybės galimybes imtis veiksmų užkirsti kelią neteisėtai veikai.

Sprendžiant klausimą dėl veikos, padarytos tarptautinių operacijų metu, priskyrimo, turėtų būti neatmetama dvigubo (arba sudėtinio) veikos priskyrimo galimybė. Dvigubas arba sudėtinis veikų priskyrimas palengvintų veikos priskyrimo klausimo sprendimą konkrečiose bylose, sudarytų sąlygas užtikrinti, kad būtų efektyviau apgintos nukentėjusiųjų nuo tarptautinės teisės pažeidimo subjektų teisės, būtų garantuotas tarptautinių organizacijų nepriklausomas veikimas ir būtų išvengta įtampos tarp valstybių skirtingų tarptautinių įsipareigojimų. Dvigubas arba sudėtinis veikų priskyrimas galėtų būti taikomas tais atvejais, kai: 1) tarptautinė organizacija ir jos valstybės narės kartu planuoja veika arba kartu vadovauja darant veika, kuri yra tarptautinės teisės pažeidimas; 2) tarptautinė organizacija ir jos valstybės narės kartu padaro neteisėtą veika, pavyzdžiui, valstybės organų perdavimas tarptautinei organizacijai nėra visiškas, t. y. tarptautinės organizacijos vykdoma kontrolė ir valstybės vykdoma kontrolė yra įgyvendinamos tuo pačiu metu, tad, atsižvelgiant į faktines aplinkybes, gali susiklostyti situacija, kai pajėgų veiksmai yra priskiriami tiek tarptautinei organizacijai, tiek jas siunčiančiajai valstybei.

Tarptautinių organizacijų atsakomybės režimo trūkumai tam tikra apimtimi galėtų būti sprendžiami taikant pareigos elgtis rūpestingai doktriną.

Tačiau šiuo metu bendro pobūdžio paprotinės tarptautinės teisės taisyklė, kuria būtų nustatyta pareiga tarptautinės organizacijos valstybėms narėms užtikrinti, kad tarptautinės organizacijos veikla nepažeistų trečiųjų šalių teisių, neegzistuoja, todėl tokio pobūdžio įpareigojimų reikėtų ieškoti valstybių sudarytose tarptautinėse sutartyse, pirmiausiai, tarptautinėse sutartyse žmogaus teisių apsaugos srityje, kurioje išplėtotą pozityviųjų pareigų koncepcija.

TTK TO atsakomybės straipsniuose nustatyti papildomi valstybės atsakomybės dėl tarptautinės organizacijos veikos pagrindai: 1) parama ar pagalba; 2) vadovavimas ir kontrolė; 3) prievarta; 4) tarptautinių įsipareigojimų vengimas. Praktikoje šie pagrindai šiuo metu nėra taikomi, todėl yra sudėtinga įvertinti galimą jų pritaikymo perspektyvumą, tačiau manytina, kad valstybei pritaikyti atsakomybę už tarptautinės organizacijos veikas remiantis šiais pagrindais būtų sudėtinga, nes TTK TO atsakomybės straipsniuose reikalauja, kad valstybės elgesys tokiais atvejais aiškiai peržengtų jos, kaip tarptautinės organizacijos narės, elgesį pagal tarptautinės organizacijos vidaus teisę. Be to, šiais atvejais reikalaujama, kad tam tikras tarptautinis įsipareigojimas, kuris yra pažeidžiamas, saistytų tiek tarptautinę organizaciją, tiek jos valstybę narę, o, kaip jau minėta pirmojoje šio tyrimo dalyje, šiuo metu egzistuoja asimetrija tarp šių dviejų tarptautinės teisės subjektų tarptautinių įsipareigojimų apimties, kai jie įgyvendina analogiškas funkcijas. Siekiant valstybei pritaikyti atsakomybę dėl tarptautinių įsipareigojimų vengimo, reikalaujama įrodyti valstybės ketinimą išvengti savo tarptautinių įsipareigojimų, o tai daugeliu atveju būtų sunkiai įgyvendinama. Apibendrinant šias TO atsakomybės straipsniuose įtvirtintas taisykles, pažymėtina, kad jų pagrindu atsakomybė valstybės narėms už tarptautinės organizacijos veikas galėtų būti tiesiogiai pritaikoma tik išimtiniais atvejais.

Siekiant kompensuoti tarptautinių organizacijų atsakomybės režimo trūkumus, teismų praktikoje imtas plėtoti valstybių veiksmų, susijusių su jų dalyvavimu tarptautinėse organizacijose, teisminis vertinimas. Viena vertus, teismai siekia užtikrinti tam tikrą minimalių standartų laikymąsi net ir tais atvejais, kai viešojo pobūdžio funkcijas vykdo tarptautinės organizacijos, kita

vertus, teismai vengia tiesioginio normų konflikto nagrinėjimo. Siekdami suderinti šiuos skirtingus tikslus, teismai taiko atsakomybę tarptautinės organizacijos valstybėms narėms pasitelkdami šiuos tris principus: 1) sisteminio suderinamumo prielaidą; 2) tarptautinės organizacijos sprendimą įgyvendinančio valstybės akto teisminė kontrolę, t. y. nacionalinis aktas atsiejamas nuo tarptautinės organizacijos sprendimo, kurį jis įgyvendina; 3) ekvivalentės apsaugos prezumpciją.

Aptartų trijų principų taikymas gali lemti valstybės atsakomybę pagal EŽTK. Tarptautinės organizacijos valstybės narės atsakomybę už tarptautinės organizacijos veikas pagal EŽTK gali kilti, jei: 1) įgyvendindama tarptautinės organizacijos sprendimą valstybė nesilaiko sisteminio suderinamumo prielaidos; 2) įgyvendindama tarptautinės organizacijos sprendimą valstybė netinkamai naudojami savo diskrecija – EŽTT požiūriu, valstybė visada turi galimybę laikytis savo įsipareigojimų pagal EŽTK nebent tarptautinės organizacijos sprendime, kurio pagrindu valstybė veikia, yra aiškiai nurodoma priešingai; 3) valstybė veikia neturėdama diskrecijos ir tarptautinėje organizacijoje nėra užtikrinama EŽTK ekvivalentė žmogaus teisių apsauga. Taip pagal EŽTK nustatomi papildomi pagrindai tarptautinės organizacijos valstybių narių atsakomybei už tarptautinės organizacijos veikas.

Ekvivalentės apsaugos prezumpcija EŽTT taikoma, kai valstybės dalyvauja darant tarptautinės teisės pažeidimą. „Dalyvavimas“ šiuo atveju suprantamas plačiai ir jį gali lemti įvairūs veiksmai (nebūtina priimti nacionalinio teisės akto, pakanka administracinio pobūdžio sprendimo ar kito nacionalinių institucijų veiksmo). Tarptautinės organizacijos valstybei narei atsakomybę pagal EŽTK vien dėl narystės tarptautinėje organizacijoje taip pat gali kilti, jei jos įsteigta tarptautinė organizacija ar tarptautinė organizacija, prie kurios ji prisijungia, struktūriškai neužtikrina pakankamos žmogaus teisių apsaugos. Tai galėtų būti pagrindas nustatyti bendros taisyklės, kad valstybėms narėms atsakomybę už tarptautinės organizacijos veikas nekyla, išimtį, tačiau šis pagrindas kol kas taikytas tik siauroje srityje – dėl teisės kreiptis į teismą garantijų tarptautinės organizacijos ir jos tarnautojų darbo ginčų atveju.

Aptartų principų taikymas taip pat sudaro prielaidas nacionaliniams ir tarptautiniams teismams vykdyti netiesioginę tarptautinių organizacijų teisminę priežiūrą, tačiau pastebėtina, kad šiuo metu ji yra fragmentiška ir nenuosekli. Pirma, netiesioginė teisminė priežiūra nėra vienodai intensyvi visose tarptautinių organizacijų veiklos srityse. Pavyzdžiui, ji yra išsamiausia dėl darbo ginčų ir JT individualių sankcijų sistemos. Šiais atvejais nacionalinių ir tarptautinių teismų praktikoje valstybėms narėms taikomi griežti standartai užtikrinti materialines ir procedūrinės teisinės garantijas individualiems asmenims. Antra, netiesioginė teisminė priežiūra nėra taikoma nuosekliai visoms tarptautinėms organizacijoms ir ypač nėra aiški jos taikymo apimtis JT, atsižvelgiant į šios tarptautinės organizacijos specifines funkcijas užtikrinti tarptautinę taiką ir saugumą.

Pastebėtina, kad nacionalinių ir tarptautinių teismų vykdoma netiesioginė teisminė priežiūra neužtikrina veiksmingo tarptautinių organizacijų atsakomybės režimo. Visų pirma, pavienių valstybių galimybės paveikti tarptautinių organizacijų (ypač tokios universalios tarptautinės organizacijos kaip JT) vidaus teisinę sistemą dažnai yra ribotos. Be to, tokiais atvejais valstybės patenka į sudėtingą situaciją, kai jos privalo vykdyti skirtingus tarptautinius įsipareigojimus, kurie nėra suderinami tarpusavyje. Manytina, kad tai turi neigiamos įtakos teisės viršenybei ir teisiniam aiškumui. Taip pat pažymėtina, kad, nors atsiejant valstybės nacionalinį aktą nuo įgyvendinamo tarptautinės organizacijos sprendimo, nukentėjusiam asmeniui garantuojama teisminės gynybos priemonė toje situacijoje, teisės pažeidimo šaltinis nėra pašalinamas – tarptautinės organizacijos sprendimas lieka galioti. Galiausiai nacionalinių ar regioninių teismų netiesioginė teisminė priežiūra gali turėti neigiamą poveikį tarptautinės organizacijos veiklos efektyvumui ir nepriklausomumui – tinkamai nėra suderinami skirtingų subjektų interesai tarptautinėje bendruomenėje. Manytina, kad tik tarptautinių organizacijų teisminės priežiūros mechanizmų, garantuojančių bent minimalius žmogaus teisių apsaugos standartus, ypač efektyvią teisę kreiptis į teismą, plėtra leistų efektyviai išvengti šiuo metu egzistuojančių atsakomybės režimo spragų,

užtikrinti tinkamą trečiųjų šalių teisių apsaugą ir garantuoti tarptautinių organizacijų veiklos nepriklausomumą.

IŠVADOS

1. Valstybės tarptautinei organizacijai perduotų pajėgų veikos priskyrimas turėtų būti sprendžiamas pagal efektyvios kontrolės testą. Remiantis šiuo testu, būtina nustatyti, kuris subjektas – valstybė ar tarptautinė organizacija – kontroliavo veiką padariusio subjekto elgesį tos veikos padarymo metu. Tam būtina išanalizuoti teisinius ir faktinius ryšius, kurie sieja veiką padariusį subjektą ir atitinkamai valstybę arba tarptautinę organizaciją, tačiau pirmenybė turėtų būti teikiama faktiniam kriterijui. Be to, būtina vertinti ne tik neigiamą kontrolę, t. y. galėjimą duoti nurodymus, bet ir pozityvią tarptautinės organizacijos ir (ar) valstybės vykdomą pajėgų kontrolę, t. y. galėjimą užkirsti kelią pažeidimui. Tačiau įprastai valstybės išlaikoma perduodamų savo karinių pajėgų kontrolė (drausminė ir baudžiamoji jurisdikcija) neturėtų būti laikoma kaip pakankamas pagrindas valstybei priskirti tokių pajėgų veikas.

2. Sprendžiant klausimą dėl tarptautinių operacijų metu padarytos veikos priskyrimo, turėtų būti neatmetama dvigubo (arba sudėtinio) veikos priskyrimo galimybė. Dvigubas arba sudėtinis veikos priskyrimas gali būti taikomas, kai: 1) tarptautinė organizacija ir jos valstybės narės kartu planuoja veiką arba kartu vadovauja įgyvendinamos veiką; 2) tarptautinė organizacija ir jos valstybės narės kartu padaro neteisėtą veiką, pavyzdžiui, valstybės organų perdavimas tarptautinei organizacijai nėra visiškas, t. y. tarptautinės organizacijos vykdoma kontrolė ir valstybės vykdoma kontrolė konkuruoja tarpusavyje. Dvigubas arba sudėtinis veikų priskyrimas palengvintų veikos priskyrimo klausimo sprendimą konkrečiose bylose, sudarytų sąlygas užtikrinti, kad būtų efektyviau apgintos nukentėjusiųjų nuo tarptautinės teisės pažeidimo subjektų teisės, būtų garantuotas tarptautinių organizacijų nepriklausomas veikimas ir būtų išvengta įtampos tarp valstybių skirtingų tarptautinių įsipareigojimų.

3. Šiuo metu bendro pobūdžio paprotinės tarptautinės teisės taisyklės, kuria būtų nustatyta pareiga tarptautinės organizacijos valstybėms narėms užtikrinti, kad tarptautinė organizacija nepažeistų trečiųjų šalių teisių, nėra, todėl

tokio pobūdžio pareigų reikėtų ieškoti valstybių sudarytose tarptautinėse sutartyse, pirmiausiai, tarptautinėse sutartyse žmogaus teisių apsaugos srityje. Dėl tarptautinės organizacijos ir jos valstybių narių įsipareigojimų apimties pagal tarptautinę teisę nesutapimo ir dėl aukšto įrodinėjimo standarto praktikoje TTK TO atsakomybės straipsniuose nustatyti papildomi pagrindai valstybės atsakomybei, susijusiai su jos dalyvavimu tarptautinėje organizacijoje: 1) parama ar pagalba, 2) vadovavimas ir kontrolė, 3) prievarta, 4) tarptautinių įsipareigojimų vengimas; yra sunkiai pritaikytini, todėl šiuo metu efektyvus atsakomybės režimas pagal šias taisykles nėra užtikrinamas.

4. Nacionalinių ir tarptautinių teismų praktikoje pastebima tendencija garantuoti veiksmingą teisę kreiptis į teismą taip pat tada, kai skundžiamas valstybės elgesys, susijęs arba sąlygotas jos dalyvavimo tarptautinėje organizacijoje. Nacionaliniai ir tarptautiniai teismai, viena vertus, siekia užtikrinti tam tikrus minimalius žmogaus teisių apsaugos standartus net ir tais atvejais, kai viešojo pobūdžio funkcijas įgyvendina tarptautinės organizacijos, kita vertus, vengia tiesioginio teisės normų konflikto nagrinėjimo, t. y. nedaro tiesioginių išvadų dėl pačios tarptautinės organizacijos veikos teisėtumo, bet vertina tik tarptautinės organizacijos valstybės narės veiką. Išskirtini tokie tarptautinės organizacijos ir jos valstybės narės atsakomybės santykio sprendimo principai: 1) sisteminio suderinamumo prielaida, 2) tarptautinės organizacijos sprendimą įgyvendinančio valstybės akto teisinė kontrolė, t. y. nacionalinis aktas atsiejamas nuo tarptautinės organizacijos sprendimo, kurį jis įgyvendina, 3) ekvivalentės apsaugos prezumpcija. Tarptautinės organizacijos valstybei narei atsakomybė pagal EŽTK vien dėl narystės tarptautinėje organizacijoje taip pat gali kilti, jei jos įsteigta tarptautinė organizacija ar tarptautinė organizacija, prie kurios ji prisijungia, struktūriškai neužtikrina pakankamos žmogaus teisių apsaugos. Tai galėtų būti pagrindas nustatyti bendros taisyklės, kad valstybėms narėms atsakomybė už tarptautinės organizacijos veikas neatsiranda, išimtį, tačiau šis atsakomybės pagrindas kol kas taikytas tik siauroje srityje – dėl teisės kreiptis į teismą garantijų tarptautinės organizacijos ir jos tarnautojų darbo ginčų kontekste.

5. Atsakomybės taikymas tik tarptautinės organizacijos valstybei narei garantuoja teisminės gynybos galimybę nukentėjusiai šaliai, tačiau neužtikrina visiškai veiksmingo atsakomybės režimo, nes: 1) pavienių valstybių galimybės paveikti tarptautinių organizacijų vidaus teisinę sistemą dažnai yra ribotos, 2) valstybės patenka į sudėtingą situaciją, kai privalo vykdyti skirtingus tarptautinius įsipareigojimus, kurie nėra suderinami tarpusavyje, o tai turi neigiamos įtakos teisės viršenybei ir teisiniam aiškumui, 3) nors nukentėjusiam asmeniui garantuojama teisminės gynybos priemonė, teisės pažeidimo šaltinis nėra pašalinamas, 4) kyla rizika, kad nacionalinių ar regioninių teismų netiesioginė teisminė priežiūra gali turėti neigiamą poveikį tarptautinės organizacijos veiklos efektyvumui ir nepriklausomumui. Tik tarptautinių organizacijų teisminės priežiūros mechanizmų, garantuojančių bent minimalius žmogaus teisių apsaugos standartus, ypač efektyvią teisę kreiptis į teismą, plėtra leistų efektyviai išvengti šiuo metu egzistuojančių atsakomybės režimo tarptautinėje teisėje spragų, užtikrinti tinkamą trečiųjų šalių teisių apsaugą ir tarptautinių organizacijų veiklos nepriklausomumą.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Teisės aktai

Tarptautinės sutartys:

1. 1945 m. Jungtinių Tautų Chartija.
2. 1946 m. Konvencija dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų.
3. 1948 m. Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį.
4. 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas.
5. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14.
6. 1967 m. Sutartis dėl valstybių veiklos tyrinėjant ir naudojant kosminę erdvę, įskaitant Mėnulį ir kitus dangaus kūnus, reguliavimo principų.
7. 1969 m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės.
8. 1972 m. Konvencija dėl tarptautinės atsakomybės už kosminių objektų padarytą žalą.
9. 1982 m. Jūrų teisės konvencija.
10. 1984 m. Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą.
11. 1986 m. Vienos konvencija dėl sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų (dar neįsigaliojusi). *Official Records of the United Nations Conference on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, held in Vienna, from 18 February to 21 March 1986, A/CONF.129/16, Documents of the Conference Vol. II, United Nations publication, No. 94.V.5.*
12. Tarptautinio rekonstrukcijos ir plėtros banko steigimo sutartis, su pakeitimais, įsigaliojusiais 1989 m. vasario 16 d.
13. 1997 m. Tarptautinė konvencija dėl kovos su teroristų vykdomais sprogdinimais.

14. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos (OL 2012 L , C 326).

Saugumo Tarybos rezoliucijos:

15. 1993 m. spalio 5 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 872 (1993).
16. 1994 m. balandžio 21 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 912 (1994).
17. 1994 m. gegužės 17 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 918 (1994).
18. 1999 m. birželio 10 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 1244 (1999).
19. 2003 m. gegužės 22 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 1483 (2003).
20. 2008 m. birželio 30 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 1822 (2008).
21. 2009 m. gruodžio 17 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 1904 (2009).
22. 2011 m. birželio 17 d. Saugumo Tarybos rezoliucija 1989 (2011).

Generalinės Asamblėjos rezoliucijos:

23. 1947 m. lapkričio 21 d. Tarptautinės teisės komisijos statutas. Generalinės Asamblėjos rezoliucija 174 (II).

24. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija 217 A (III).

25. Atsakomybė prieš trečiąsias šalis: laiko ir finansiniai apribojimai, 1998 m. liepos 17 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/52/247.

26. Tarptautinės teisės komisijos penkiasdešimt antrosios sesijos darbo ataskaita, 2000 m. gruodžio 12 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/55/152.

27. Tarptautinių organizacijų atsakomybė, 2011 m. gruodžio 9 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/66/100.

28. Pagrindiniai principai ir gairės dėl teisės į gynybą ir reparaciją nukentėjusiems nuo sunkių tarptautinės žmogaus teisių teisės ir tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų, 2005 m. gruodžio 16 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/60/147.

29. Tarptautinių organizacijų atsakomybė, 2014 m. gruodžio 10 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija A/RES/69/126.

Nacionalinės teisės aktai:

30. 2000 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. VIII-1864. Civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais).

Specialioji literatūra

Monografijos, studijos, disertacijos:

31. ALSTON, P.; GOODMAN, R. *International Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2013.

32. AMERASINGHE, C. F. *Principles of the Institutional Law of International Organizations*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

33. BLOKKER, N. M. Preparing articles on responsibility of international organizations: Does the International Law Commission take international organizations seriously? A mid-term review. In KLABBERS, J.; ir WALLEND AHL, Å. (sud.), *Research handbook on the law of international organizations*. Cheltenham/Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 2011.

34. BRÖLMANN, C. *The Institutional Veil in Public International Law: International Organizations and the Law of Treaties*. Oxford: Hart Publishing, 2007.

35. BROWNLIE, I. The Responsibility of States for Acts of International Organizations. In RAGAZZI, M. (sud.), *International Responsibility Today: Essays in Memory of Oscar Schachter*. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden/Boston, 2005, p. 355–362.

36. BROWNLIE, I. *Principles of Public International Law*. 7th ed. New York: Oxford University Press, 2008.

37. BOTHE, M. Peacekeeping. In SIMMA, B., *et al.* (sud.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*. 2nd ed., Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 648–700.

38. BUBNYTĖ, K. *Teismų vaidmuo įgyvendinant Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją Lietuvoje*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas, 2015.

39. CAMMAERT, P. C.; KLAPPE, B. Authority, Command, and Control in United Nations-led Peace Operations. In GILL, T. D.; FLECK, D. (sud.), *The Handbook of the International Law of Military Operations*, Oxford/New York: Oxford University Press, 2010.

40. CANÇADO TRINDADE, A. A. Some Reflections on Basic Issues Concerning the Responsibility of International Organizations. In RAGAZZI, M. (sud.), *Responsibility of International Organizations. Essays in Memory of Sir Ian Brownlie*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013.

41. CASSESE, A. *International Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2005.

42. CATHCART, B. Command and Control in Military Operations. In GILL, T. D.; FLECK, D. (sud.), *The Handbook of the International Law of Military Operations*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2010.

43. CHEN, Y. Attribution, Causation and Responsibility of International Organizations. In SAROOSHI, D. (sud.), *Responsibility, Immunities, and Remedies for the Acts of International Organizations*. The Hague: Brill/Nijhoff, 2014, p. 33–111.

44. CHESTERMAN, S.; FRANCK, T. M.; MALONE, D. M. *Law and Practice of the United Nations: Documents and Commentary*. New York: Oxford University Press, 2008.

45. CLAPHAM, A. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. New York: Oxford University Press, 2006.

46. CLAPHAM, A. The Subject of Subjects and the Attribution of Attribution. In DE CHAZOURNES, L. B.; KOHEN, M. G. (sud.) *International Law and the Quest for Its Implementation: Liber Amicorum Vera Gowlland-Debbas*. Leiden: Brill, 2010.

47. CONDORELLI, L.; KRESS, C. The Rules of Attribution: General Considerations. In CRAWFORD, J.; PELLET, A.; OLESSON, S. (sud.), *The Law of International Responsibility*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2010, p. 221–236.

48. CONFORTI, B. *The Law and Practice of the United Nations*. 3rd ed., Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2005.

49. CRAWFORD, J. *The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

50. CRAWFORD, J. *State Responsibility. The General Part*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

51. DAILLER, P.; PELLET, A. *Droit international public* (Nguyen Quoc Dinh). 7th ed., Paris: L. G. D. J., 2002.

52. DUXBURY, A. *The Participation of States in International Organisations. The Role of Human Rights and Democracy*. New York: Cambridge University Press, 2011.

53. EVANS, C. *The Right to Reparation in International Law for Victims of Armed Conflict*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

54. FINDLAY, T. *The Use of Force in UN Peace Operations*. Oxford: Oxford University Press, 2002.

55. FLECK, D. The Law Applicable to Peace Operations. In CLAPHAM, A.; GAETA, P. (sud.), *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*. New York: Oxford University Press, 2014.

56. FRY, J. D. Attribution of Responsibility. In NOLLKAEMPER, A.; PLAKOKEFALOS, I. (sud.), *Principles of Shared Responsibility in International Law: An Appraisal of the State of the Art*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, p. 98–133.

57. GAZZINI, T. Personality of International Organizations. In KLABBERS, J.; ir WALLEND AHL, Å. (sud.), *Research handbook on the law of international organizations*. Cheltenham/Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 2011, p. 33–55.

58. GILL, T. D. Legal Characterization and Basis for Enforcement Operations and Peace Enforcement Operations under the Charter. In GILL, T. D.; FLECK, D. (sud.), *The Handbook of the International Law of Military Operations*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2010.

59. HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.

60. HIRSCH, M. *The Responsibility of International Organizations Toward Third Parties: Some Basic Principles*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.

61. YEE, S. The Responsibility of States Members of an International Organization for its Conduct as a Result of Membership or their Normal Conduct Associated with Membership. In RAGAZZI, M. (sud.), *International Responsibility Today: Essays in Memory of Oscar Schachter*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 435–454.

62. JACOBSON, H. K. *Networks of Interdependence: International Organizations and the Global Political System*. New York: Alfred A. Knopf, 1979.

63. JENNINGS, R.; WATTS, A. (sud.) *Oppenheim's International Law*. 9th ed., London: Longman, 1992.

64. KÄLIN, W.; KÜNZLI, J. *The Law of International Human Rights Protection*. New York: Oxford University Press, 2009.

65. KATUOKA, S. *Tarptautinės teisės šaltiniai*. Vilnius: Registrų centras, 2013.

66. KLABBERS, J. *An Introduction to International Institutional Law*. 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

67. KLEIN, P. *La responsabilité des organisations internationales dans les ordres juridiques internes et en droit international*. Bruxelles: Bruylant, 1998.

68. KEOHANE, R. O. International Institutions: Two Approaches. In KRATOCHWIL, F.; MANSFIELD, E. D. (sud.), *International Organization and Global Governance: A Reader*. 2nd ed., New York: Pearson/Longman, 2006.

69. KONDOCH, B. The Responsibility of Peacekeepers, Their Sending States, and International Organizations. In GILL, T. D.; FLECK, D. (sud.), *The Handbook of the International Law of Military Operations*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2010.

70. KŪRIS, P. *Atsakomybės tarptautinėje teisėje problemos*. Vilnius: Valstybinis V. Kapsuko universitetas, Teisės fakultetas, 1970.

71. LARSEN, M. K. *The Human Rights Treaty Obligations of Peacekeepers*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

72. LIMANTAS, M. *Mišrūs susitarimai Europos Sąjungos teisės sistemoje*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.

73. MAMONTOVAS, A. *Valstybių sudarytų tarptautinių sutarčių kolizijos ir jų sprendimo būdai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

74. MCCORQUODALE, R. International Organizations and International Human Rights Law: One Giant Leap for Humankind. In KAIKOBAD, K. H.; BOHLANDER, M. (sud.), *International Law and Power: Perspectives on Legal Order and Justice: Essays in Honour of Colin Warbrick*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009, p. 141–162.

75. MCCORQUODALE, R. Impact on State Responsibility. In KAMMINGA, M. T.; SCHEININ, M. (sud.), *The Impact of Human Rights Law on General International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 235–254.

76. MCCOUBREY, H.; WHITE, N. D. *The blue helmets: legal regulation of United Nations military operations*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company, 1996.

77. MENDELSON, M. The definition of ‘International Organization’ in the International Law Commission’s Current Project on the Responsibility of

International Organizations. In RAGAZZI, M. (sud.), *International Responsibility Today: Essays in Memory of Oscar Schachter*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005.

78. MERON, T. *The Humanization of International Law*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff, 2006.

79. MESSINEO, F. Attribution of Conduct. In NOLLKAEMPER, A.; PLAKOKEFALOS, I. (sud.), *Principles of Shared Responsibility in International Law: An Appraisal of the State of the Art*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, p. 60–97.

80. MILANOVIĆ, M. *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties: Law, Principles, and Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

81. MOWBRAY, A. R. *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*. Portland: Hart Publishing, 2004.

82. NOWAK, M. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*. 2nd ed. Kehl am Reim: Engel, 2005.

83. PAULUS, A. Article 29. In SIMMA, B., *et al.* (sud.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 539–563.

84. PAUWELYN, J. *Conflict of Norms in Public International Law. How WTO Relates to Other Rules of International Law*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2003.

85. PAVONI, R. Human Rights and the Immunities of Foreign States and International Organizations. In DE WET, E.; VIDMAR, J. (sud.) *Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

86. PELLET, A. The Definition of Responsibility in International Law. In CRAWFORD, J., *et al.* (sud.), *The Law of International Responsibility*. New York: Oxford University Press, 2010, p. 3–16.

87. PETERS, A.; PETER, S. International Organizations: Between Technocracy and Democracy. In FASSBENDER, B.; PETERS, A. (sud.), *The*

Oxford Handbook of the History of International Law. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 170–197.

88. PINZAUTI, G. It Takes Two to Tango: States' Conferral of Powers on International Organizations and Its Implications for the Responsibility of the Organization and Its Members. In SAROOSHI, D. (sud.), *Responsibility, Immunities, and Remedies for the Acts of International Organizations*. The Hague: Brill/Nijhoff, 2014, p. 113–146.

89. POPOVIĆ, D. *The Emergence of the European Human Rights: An Essay on Judicial Creativity*. Den Haag: Eleven International Publishing, 2011.

90. PROULX, V. J. An Uneasy Transition? Linkages between the Law of State Responsibility and the Law Governing the Responsibility of International Organizations. In RAGAZZI, M. (sud.), *Responsibility of International Organizations. Essays in Memory of Sir Ian Brownlie*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, p. 109–120.

91. REINALDA, B. *Routledge History of International Organizations: From 1815 to the Present Day*. New York: Routledge, 2009.

92. REINISCH, A. *International Organizations before National Courts*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

93. REINISCH, A. Introduction. In REINISCH, A. (sud.), *Challenging Acts of International Organizations Before National Courts*. New York: Oxford University Press, 2010.

94. REINISCH, A. Privileges and immunities. In KLABBERS, J.; ir WALLEND AHL, Å. (sud.), *Research Handbook on the Law of International Organizations*. Cheltenham/Massachusetts: Edward Elgar Publishing, 2011.

95. SANDS, P.; KLEIN, P. *Bowett's Law of International Institutions*. 5th ed. London: Sweet & Macwell, 2001.

96. SAROOSHI, D. *The United Nations and the Development of Collective Security: The Delegation by the UN Security Council of its Chapter VII Powers*. New York: Oxford University Press, 1999.

97. SAROOSHI, D. *International Organizations and Their Exercise of Sovereign Powers*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

98. SAROOSHI, D. Introduction. In SAROOSHI, D. (sud.), *Responsibility, Immunities, and Remedies for the Acts of International Organizations*. The Hague: Brill/Nijhoff, 2014, p. 3–29.
99. SCHERMERS, G. The International Organizations. In BEDJAOUI, M. (sud.), *International Law: Achievements and Prospects*. Paris: UNESCO/ Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1991.
100. SCHERMERS, H. G.; BLOKKER, N. M. *International Institutional Law*, 4th ed., Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2003.
101. SEYERSTED, F. *Common Law of International Organizations*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
102. SHAW, M. N. *International Law*. 6th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
103. SIMM, G. *Sex in Peace Operations*. New York: Cambridge University Press, 2013.
104. STERN, B. The Elements of an Internationally Wrongful Act. In CRAWFORD *et al.* (sud.), *The Law of International Responsibility*. New York: Oxford University Press, 2010.
105. ŠTURMA, P. The Responsibility of International Organizations and Their Member States. In RAGAZZI, M. (sud.), *Responsibility of International Organizations. Essays in Memory of Sir Ian Brownlie*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, p. 313–324.
106. TZANAKOPOULOS, A. *Disobeying the Security Council – Countermeasures against Wrongful Sanctions*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2011.
107. TZANAKOPOULOS, A. Collective Security and Human Rights. In DE WET, E.; VIDMAR, J. (sud.), *Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
108. TZANAKOPOULOS, A. The *Solange* Argument as a Justification for Disobeying the Security Council in the *Kadi* Judgments. In AVBELJ, M.; FONTANELLI, F.; ir MARTINICO, G. (sud.), *Kadi On Trial: A*

Multifaceted Analysis Of The Kadi Judgment. New York: Routledge, 2014, p. 121–134.

109. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

110. VANNESTE, F. *General International Law Before Human Rights Courts: Assessing the Speciality Claim of International Human Rights Law*. Antwerpen: Intersentia, 2010.

111. VERDIRAME, G. *The UN And Human Rights: Who Guards The Guardians?* Cambridge University Press, 2011.

112. VIDMAR, J. Norm Conflict and Hierarchy in International Law: Towards a Vertical International Legal System? In DE WET, E.; VIDMAR, J. (sud.), *Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

113. VIENAŽINDYTĖ, J. *Bosphorus prezumpcija ir Europos Sąjungos prisijungimas prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas, 2016.

114. WELLENS, K. *Remedies against international organizations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

115. WOODS, M. ‘Weighing’ the Articles on Responsibility of International Organizations. In RAGAZZI, M. (sud.), *Responsibility of International Organizations. Essays in Memory of Sir Ian Brownlie*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, p. 55–66.

116. WOUTERS, J.; SCMITT, P. Challenging Acts of Other United Nations’ Organs, Subsidiary Organs, and Officials. In REINISCH, A. (sud.), *Challenging Acts of International Organizations before National Courts*. New York: Oxford University Press, 2010.

117. ZWAK, L. General Survey of the European Convention. In VAN DIJK, P., *et al.* (sud.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 4th ed., Antwerpen: Intersentia, 2006.

118. ZWAK, L. Right to Life (Article 2). In VAN DIJK, P., *et al.* (sud.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 4th ed., Antwerpen: Intersentia, 2006.

119. ŽALIMAS, D., *et al.* *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001.

Moksliniai straipsniai:

120. ABBOTT, K. W.; SNIDAL, D. Why States Act through Formal International Organizations. *The Journal of Conflict Resolution*, 1998, Vol. 42, No. 1, p. 3–32.

121. AHLBORN, C. The Use of Analogies in Drafting the Articles on the Responsibility of International Organizations – An Appraisal of the ‘Copy-Paste Approach’. *International Organisations Law Review*, 2012, Vol. 9, Issue 1, p. 53–66.

122. ALVAREZ, J. Book Review: International Organizations and Their Exercise of Sovereign Powers by Dan Sarooshi. *American Journal of International Law*, 2007, Vol. 101, No. 3, p. 674–679.

123. AMERASINGHE, C. F. Liability to Third Parties of Member States of International Organizations: Practice, Principle and Judicial Precedent. *American Journal of International Law*, 1991, Vol. 40, No. 2, p. 259–280.

124. AMERASINGHE, C. F. Comments on the ILC’s Draft Articles on the Responsibility of International Organizations. *International Organisations Law Review*, 2012, Vol. 9, Issue 1, p. 29–31.

125. BARROS, A. S. Member States and the International Legal (Dis)order. *International Organizations Law Review*, 2015, Vol. 12, Issue 2, p. 333–357.

126. BELL, C. A. Reassessing multiple attribution: the International Law Commission and the Behrami and Saramati decision. *New York University Journal of International Law and Politics*, 2010, Vol. 42, p. 501–548.

127. BLOKKER, N. Is the Authorization Authorized? Powers and Practice of the UN Security Council to Authorize the Use of Force by Coalitions of the Able and Willing. *European Journal of International Law*, 2000, Vol. 11, No. 3, p. 541–568.

128. BLOKKER, N. Member State Responsibility for Wrongdoings of International Organizations. *International Organizations Law Review*, 2015, Vol. 12, Issue 2, p. 319–332.

129. BOYLE, A. E. State Responsibility and International Liability for Injurious Consequences of Acts not Prohibited by International Law: A Necessary Distinction? *International and Comparative Law Quarterly*, January 1990, Vol. 39, Issue 1, p. 1–26.

130. BOON, K. E. Are Control Tests Fit For The Future? The Slippage Problem in Attribution Doctrines. *Melbourne Journal of International Law*, 2014, Vol. 15, Issue 2, p. 1–48.

131. BROLMANN, C. Member States and International Legal Responsibility: Developments of the Institutional Veil. *International Organizations Law Review*, 2015, Vol. 12, Issue 2, p. 358–381.

132. BOUWHUIS, S. The International Law Commission's Definition of International Organizations. *International Organizations Law Review*, 2012, Vol. 9, Issue 2, p. 451–465.

133. BREITEGGER, A. Sacrificing the Effectiveness of the European Convention on Human Rights on the Altar of the Effective Functioning of Peace Support Operations: a Critique of Behrami & Saramati and Al Jedda. *International Community Law Review*, 2009, Vol. 11, p. 155–183.

134. CASSESE, A. The Nicaragua and Tadić Tests Revisited in Light of the ICJ Judgment on Genocide in Bosnia. *European Journal of International Law*, 2007, Vol. 18, No. 4, p. 649–668.

135. CERONE, J. Minding the Gap: Outlining KFOR Accountability in Post-Conflict Kosovo. *European Journal of International Law*, 2001, Vol. 12, No. 3, p. 469–488.

136. COLLINS, R.; WHITE, N. D. Moving Beyond the *Autonomy-Accountability* Dichotomy: Reflections on Institutional Independence in the International Legal Order. *International Organizations Law Review*, 2010, Vol. 7, Issue 1, p. 1–8.

137. CORTÉS MARTÍN, J. M. The Responsibility of Members Due to Wrongful Acts of International Organizations. *Chinese Journal of International Law*, 2013, Vol. 12, p. 679–721.

138. CRAWFORD, J. The ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: A Retrospect. *American Journal of International Law*, 2002, Vol. 96, p. 874–890.

139. CURTIN, D.; NOLLKAEMPER, A. Conceptualizing accountability in international and European law. *Netherlands Yearbook of International Law*, 2005, Vol. 36, Issue 1, p. 3–20.

140. DANNENBAUM, T. Translating the Standard of Effective Control into a System of Effective Accountability: How Liability Should be Apportioned for Violations of Human Rights by Member State Troops Contingents Serving as United Nations Peacekeepers. *Harvard International Law Journal*, 2010, Vol. 51, No. 1, p. 113–192.

141. DANNENBAUM, T. Dual Attribution in the Context of Military Operations. *International Organizations Law Review*, 2015, Vol. 12, Issue 2, p. 401–426.

142. D'ARGENT, P. State organs placed at the disposal of the UN, effective control, wrongful abstention and dual attribution of conduct. *Questions of International Law, Zoom-in*, 2014, Vol. 1, [interaktyvus] [žiūrēta 2017 m. rugsējo 8 d.] interneto priedā <<http://www.qil-qdi.org/category/zoom-in/effective-control-over-un-troops-and-dual-attribution-of-their-conduct/>>.

143. D' ASPREMONT, J. Abuse of the Legal Personality of International Organizations and the Responsibility of Member States, *International Organisations Law Review*, 2007, Vol. 4, Issue 1, p. 91–119.

144. DAUGIRDAS, K. Reputation and the Responsibility of International Organizations. *European Journal of International Law*, 2014, Vol. 25 No. 4, p. 991–1018.

145. DE SENA, P.; VITUCCI, M. C. The European Courts and the Security Council: Between *Dedoublement Fonctionnel* and Balancing of Values. *European Journal of International Law*. Vol. 20, No. 1, 2009, p. 193–228.

146. DIREK, Ö. F. Responsibility in Peace Support Operations: Revisiting the Proper Test for Attribution Conduct and the Meaning of the ‘Effective Control’ Standard. *Netherlands International Law Review*, 2014, Vol. 61, p.1–22.

147. DUPUY, P. M. The International Law of State Responsibility: Revolution or Evolution? *Michigan Journal of International Law*, 1989, Vol. 11, No. 105, p. 105–128.

148. FREEDMAN, R. UN Immunity or Impunity? A Human Rights Based Challenge. *European Journal of International Law*, 2014, Vol. 25 No. 1, p. 239–254.

149. GAJA, G. The Relations between the European Union and its Member States from the Perspective of the ILC Articles on Responsibility of International Organizations. *SHARES Research Paper 25* (2013), Amsterdam Center for International Law.

150. GIBNEY, M. Genocide and State Responsibility. *Human Rights Law Review*, 2007, Vol. 7 No. 4, p. 760–773.

151. HENDERSON, L. With (Great) Power Comes (Great) Responsibility: A Move Toward Greater Responsibility for States Exercising Power Abroad. *Merkourios - International and European Security Law*, 2012, Vol. 28 (74), p. 50–56.

152. HERDEGEN, M. The Insolvency of International Organizations and the Legal Position of Creditors: Some Observations in the Light of the International Tin Council Crisis. *Netherlands International Law Review*, 1988, Vol. 35, No. 2, p. 135–144.

153. HORBACH, N. L. J. T. The Confusion About State Responsibility and International Liability. 4 *Leiden Journal of International Law*, 1991, Vol. 47, Issue 1, p. 47–74
154. KLABBERS, J. Law, Ethics and Global Governance: Accountability in Perspective. *New Zealand Journal of Public International Law*. 2013, Vol. 11, No. 2, p. 309–321.
155. KLABBERS, J. The EJIL Foreword: The Transformation of International Organizations Law. *European Journal of International Law*, 2015, Vol. 26, No. 1, p. 9–82.
156. KRIEGER, H. A Credibility Gap: The Behrami and Saramati Decision of the European Court of Human Rights. *Journal of International Peacekeeping*, 2009, Vol. 13, p. 159–180.
157. KRISCH, N.; KINGSBURY, B. Introduction: Global Governance and Global Administrative Law in the International Legal Order. *European Journal of International Law*, 2006, Vol. 17, No. 1, p. 1–13.
158. KOKOTT, J.; SOBOTTA, C. The Kadi Case – Constitutional Core Values and International Law – Finding the Balance? *European Journal of International Law*, Vol. 23 No. 4, 2012, p. 1015–1024.
159. LARSEN, K. M. Attribution of Conduct in Peace Support Operations: The „Ultimate Authority and Control Test“. *European Journal of International Law*, 2008, Vol. 19, No. 3, p. 509–531.
160. LECK, C. International Responsibility in United Nations Peacekeeping Operations: Command and Control Arrangements and the Attribution of Conduct. *Melbourne Journal of International Law* , 2009, Vol. 10, No. 1, p. 346–364.
161. LINDERFALK, U. State Responsibility and the Primary-Secondary Rules Terminology – The Role of Language for Understanding of the International Legal System. *Nordic Journal of International Law*, No. 78, 2009, p. 53–72.
162. LISTER, F. The Role of International Organizations in 1990’s and Beyond. *International Relations*, April 1991, Vol. 10, No. 2, p. 101–116.

163. LOCK, T. Beyond Bosphorus: The European Court of Human Rights' Case Law on the Responsibility of Member States of International Organisations Under the European Convention on Human Rights. *Human Rights Law Review*, 2010, Vol. 10, No. 3, p. 529–545.

164. LOPEZ, M. C. Towards Dual or Multiple Attribution: The Strasbourg Court and the Liability of Contracting Parties' Troops Contributed to the United Nations. *International Organizations Law Review*, 2013, Vol. 10, Issue 1, p. 193–222.

165. McCORQUODALE, R. An Inclusive International Legal System. *Leiden Journal of International Law*, September 2004, Vol. 17, Issue 3, p. 477–504.

166. MÉGRET, F.; HOFFMANN, F. The UN as a Human Rights Violator? Some Reflections on the United Nations Changing Human Rights Responsibilities. *Human Rights Quarterly*, 2003, Vol. 25, No. 2, p. 314–342.

167. MESSINEO, F. The House of Lords in Al-Jedda and Public International Law: Attribution of Conduct to UN-Authorized Forces and the Power of the Security Council to Displace Human Rights. *Netherlands International Law Review*, 2009, Vol. 56, p. 39–43.

168. MILANOVIĆ, M. State Responsibility for Genocide. *European Journal of International Law*, 2006, Vol. 17, No. 3, p. 553–604.

169. MILANOVIĆ, M.; PAPIĆ, T. As Bad as It Gets: The European Court of Human Rights *Behrami and Saramati* Decision and General International Law. *International and Comparative Law Quarterly*, April 2009, Vol. 58, Issue 2, p. 267–296.

170. MILANOVIĆ, M. Norm Conflict in International Law: Whither Human Rights? *Duke Journal of Comparative & International Law*, 2009, Vol. 20, p. 69–130.

171. MURPHY, R. United Nations Military Operations and International Humanitarian Law: What Rules Apply to Peacekeepers? *Criminal Law Forum*, 2003, Vol. 14, Issue 2, p. 153–194.

172. MURRAY, O. Piercing the Corporate Veil: The Responsibility of Member States of an International Organization. *International Organizations Law Review*, 2011, Vol. 8, Issue 2, p. 291–347.

173. NOLLKAEMPER, A. Dual Attribution: Liability of the Netherlands for Conduct of Dutchbat in Srebrenica. *Journal of International Criminal Justice*, 2011, Vol. 9, Issue 5, p. 1143–1157.

174. NOLLKAEMPER, A.; JACOBS, D. Shared Responsibility in International Law: A Conceptual Framework. *Michigan Journal of International Law*, 2013, Vol. 34, Issue 2, p. 359–438.

175. PAASIVIRTA, E. Responsibility of a Member State of an International Organization: Where Will It End? Comments on Article 60 of the ILC Draft on the Responsibility of International Organizations. *International Organizations Law Review*, 2010, Vol. 7, Issue 1, p. 49–61.

176. PARISH, M. An Essay on the Accountability of International Organizations. *International Organizations Law Review*, 2010, Vol. 7, Issue 2, p. 277–342.

177. PAŽERECKAITĖ G., VIENAŽINDYTĖ, J. Žmogaus teisių apsauga Europoje ir Europos Sąjungos prisijungimas prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. *Teisė. Mokslo darbai*, 2014, 92 tomas, p. 109–125.

178. PAŽERECKAITĖ, G. Tarptautinės teisinės atsakomybės paskirstymo Europos Sąjungai ir jos valstybėms narėms kriterijai. *Teisė. Mokslo darbai*, 2014, 93 tomas, p. 176–189.

179. PAUST, J. J. The U.N. Is Bound By Human Rights: Understanding the Full Reach of Human Rights, Remedies, and Nonimmunity. *Harvard International Law Journal*, Vol. 51, April 12, 2010, p. 1–12.

180. PISILLO-MAZZESCHI, R. The Due Diligence Rule and the Nature of the International Responsibility of States. *German Yearbook of International Law*, 1992, Vol. 35, p. 9–51.

181. PLATON, S. The ‘Equivalent Protection Test’: From European Union to United Nations, from *Solange II* to *Solange I*. *European Constitutional Law Review*, September 2014, Vol. 10, Issue 02, p. 226–262.
182. REINISCH, A. Securing the Accountability of International Organizations. *Global Governance*, 2001, Vol. 7, p. 131–149.
183. REINISCH, A. The Immunity of International Organizations and the Jurisdiction of their Administrative Tribunals. *Chinese Journal of International Law*, 2008, Vol. 7, Issue 2, p. 285–306.
184. REINISCH, A. Aid or Assistance and Direction and Control between states and International Organizations in the Commission of Internationally Wrongful Acts. *International Organizations Law Review*, 2010, Vol. 7, p. 63–77.
185. REINISCH, A. To What Extent Can and Should National Courts ‘Fill the Accountability Gap’? *International Organizations Law Review*, 2013, Vol. 10, p. 572–587.
186. RYNGAERT, C. The Immunity of International Organizations before Domestic Courts: Recent Trends. *International Organizations Law Review*, 2010, Vol. 7, Issue 2, p. 121–148.
187. RYNGAERT, C. Apportioning Responsibility between the UN and Member States in UN Peace-Support Operations: An Inquiry into the Application of the ‘Effective Control’ Standard after *Behrami*. *Israel Law Review*. March 2012, Vol. 45, Issue 1, p. 151–178.
188. SADURSKA, R.; CHINKIN, C. M. The Collapse of the International Tin Council: A Case of State Responsibility? *Virginia Journal of International Law*, 1990, Vol. 30, p. 845–890.
189. SARI, A. Jurisdiction and International Responsibility in Peace Support Operations: The *Behrami* and *Saramati* Cases. *Human Rights Law Review*, 2008, Vol. 8, No. 1, p. 151–170.
190. SARI, A. UN Peacekeeping Operations and Article 7 ARIO: The Missing Link. *International Organizations Law Review*, 2012, Vol. 9, Issue 1, p. 77–85.

191. SARI, A. Untangling Extra-territorial Jurisdiction from International Responsibility in *Jaloud v. Netherlands*: Old Problem, New Solutions? *Military Law and the Law of War Review*, 2014, Vol. 53, p. 287–318.
192. SCHERMERS, H. G. Liability of International Organisations. *Leiden Journal of International Law*, 1988, Vol. 1, p. 3–4.
193. SCHMALENBACH, K. Third Party Liability of International Organizations: A Study on Claim Settlement in the Course of Military Operations and International Administrations. *International Peacekeeping*, 2005, Vol. 10, Issue 1, p. 33–51.
194. SCHRIJVER, N. Beyond Srebrenica and Haiti: Exploring Alternative Remedies against the United Nations. *International Organizations Law Review*, Vol. 10, 2013, p. 588–600.
195. SEIDL-HOHENVELDERN, I. Piercing the Corporate Veil of International Organizations: The International Tin Council in the English Court of Appeal. *German Yearbook of International Law*, 1989, Vol. 32, p. 43–54.
196. SNIDAL, D. Why States Act through Formal International Organizations. *The Journal of Conflict Resolution*, 1998, Vol. 42, No. 1, p. 3–32.
197. STARMER, K. Responsibility for troops abroad: UN mandated forces and issues of human rights accountability. *European Human Rights Law Review*, 2008, Vol. 3, p. 318–336.
198. STRYDOM, H. The Responsibility of International Organisations for Conduct Arising out of Armed Conflict Situations. *South African Yearbook of International Law*, 2009, Vol. 34, p. 101–131.
199. STUMER, A. Liability of Member States for Acts of International Organizations: Reconsidering the Policy Objections. *Harvard International Law Journal*, Summer 2007, Vol. 48, No. 2, p. 553–580.
200. TALMON, S. Security Council as World Legislator. *American Journal of International Law*, 2005, Vol. 99, p. 176–193.

201. URBAITĖ, L. Judicial Activism in the Approach of the European Court of Human Rights to Positive Obligations of the State. *Baltic Yearbook of International Law*. Vol. 11, 2011, p. 211–238.

202. VITKAUSKAITĖ-MEURICE, D.; BANDZA, M. Tarptautinių operacijų teisinio reglamentavimo ypatumai. *Jurisprudencija*. 2013, Nr. 20(3), p. 1131–1151.

203. VON BOGDANDY, A.; STEINBRÜCK PLATISE, M. ARIO and Human Rights Protection: Leaving the Individual in the Cold. *International Organizations Law Review*, 2012, Vol. 9, Issue 1, p. 67–76.

204. WALDRON, J. The Rule of International Law. *Harvard Journal of Law & Public Policy*, 2008, Vol. 30, p. 15–30.

205. WILDE, R. Enhancing accountability at the international level: the tension between international organization and member state responsibility and the underlying issues at stake. *ILSA Journal of International & Comparative Law*, 2006, Vol. 12, No. 2, p. 395–415.

206. WOOD, M. Do International Organizations Enjoy Immunity Under Customary International Law? *International Organizations Law Review*, 2014, Vol. 10, Issue 2, p. 287–318.

207. WOUTERS, J; ODERMATT, J. Are all international organizations created equal? Reflections on the ILC's Draft articles of responsibility of international organizations. *Global Governance Opinions*. Leuven Centre for Global Governance Studies, March 2012, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga: <<https://ghum.kuleuven.be/ggs/publications/opinions/opinions13-wouters-odermatt.pdf>>.

208. ZGONEC-ROŽEJ, M. Netherlands v. Nuhanović; Netherlands v. Mustafić-Mujić. *The American Journal of International Law*, 2014, Vol. 108, No. 3, p. 509–515.

Teismų ir tarptautinių ginčų sprendimo institucijų praktika

Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas:

209. Konsultacinė išvada *dėl klausimų, susijusių su vokiečių naujakuriais Lenkijoje* (*Questions relating to German Settlers in Poland*, Advisory Opinion), 10 September 1923, Publications of the Permanent Court of International Justice, Series B, No. 6.

210. Sprendimas *SS Lotus* byloje (Prancūzija prieš Turkiją) (*SS Lotus* (France v. Turkey)), 7 September 1927, Publications of the Permanent Court of International Justice, Series A, No. 10.

211. Sprendimas *Chožuvo gamyklos* byloje (Vokietija prieš Lenkiją) (*Factory at Chorzow* (Germany v. Poland)), 13 September 1928, Publications of the Permanent Court of International Justice, Series A, No. 17.

212. Sprendimas *Fosfatų Maroke* byloje, (preliminarių prieštaravimų stadija) (Italija prieš Prancūziją) (*Phosphates in Morocco*, Preliminary Objections (Italy v. France)), 1936, Publications of the Permanent Court of International Justice, Series A/B, No. 74.

Tarptautinis Teisingumo Teismas:

213. Sprendimas *Korfu sąsiaurio* byloje (Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė prieš Albaniją) (*Corfu Channel Case* (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania)), 9 April 1949, I. C. J. Reports 1949, p. 4.

214. Konsultacinė išvada *Dėl žalos, patirtos Jungtinių Tautų tarnyboje, atlyginimo* (*Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, Advisory Opinion), 11 April 1949, I. C. J. Reports 1949, p. 174.

215. Konsultacinė išvada *Dėl Jungtinių Tautų administracinio tribunolo sprendimo pasekmių* (*Effect of Awards of Compensation Made by the*

United Nations Administrative Tribunal, Advisory Opinion), 13 July 1954, I. C. J. Reports 1954, p. 47.

216. Sprendimas byloje *Dél teisės kirsti Indijos teritoriją* (preliminarių prieštaravimų stadija) (Portugalija prieš Indiją) (*Case concerning the Right of Passage over Indian Territory* (Preliminary Objections) (Portugal v. India)), 29 November 1957, I. C. J. Reports 1957, p. 125.

217. Konsultacinė išvada *Dél tam tikrų Jungtinių Tautų išlaidų* (*Certain Expenses of the United Nations*, Advisory Opinion), 20 July 1962, I. C. J. Reports 1962, p. 151.

218. Sprendimas *Barcelona Traction, Light and Power Company* byloje (Belgija prieš Ispaniją), (*Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited* (Belgium v. Spain)), Judgment of 5 February 1970, I. C. J. Reports 1970, p. 3.

219. Sprendimas *Jungtinių Valstijų diplomatinio ir konsulinio personalo Teherane* byloje (Jungtinės Amerikos Valstijos prieš Iraną) (*United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran* (United States of America v. Iran)), 24 May 1980, I. C. J. Reports 1980, p. 3.

220. Konsultacinė išvada *dél 1951 m. kovo 25 d. susitarimo tarp PSO ir Egipto aiškinimo* (*Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt*, Advisory Opinion), 20 December 1980, I. C. J. Reports 1980, p. 73.

221. Sprendimas *Karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą* byloje (Nikaragva prieš Jungtines Amerikos Valstijas) (*Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America)), 27 June 1986, I. C. J. Reports 1986, p. 14.

222. Sprendimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių 1971 m. *Monrealio konvencijos aiškinimo ir taikymo dėl oro incidento Lokerbyje* byloje (Libija prieš JAV) (*Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie* (Libya v. U.S.)), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, I. C. J. Reports 1992, p. 114.

223. Konsultacinė išvada *Dėl branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumo ginkluoto konflikto metu (Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion)*, 8 July 1996, I. C. J. Reports 1996, p. 66.

224. Konsultacinė išvada *Dėl ginčo, susijusio Žmogaus teisių komisijos specialiojo pranešėjo jurisdikciniu imunitetu (Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, Advisory Opinion)*, 29 April, 1999, I. C. J. Reports 1999, p. 62.

225. Konsultacinė išvada *Dėl Konvencijos dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų VI straipsnio skyriaus taikymo (Applicability of Article VI, Section 22, of the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations, Advisory opinion)*, 15 December 1989, I. C. J. Reports 1999, p. 194.

226. Sprendimas *Jėgos panaudojimo teisėtumo* byloje (preliminarių prieštaravimų stadija) (Serbija ir Juodkalnija prieš Kanadą) (*Legality of Use of Force, Preliminary Objections (Serbia & Montenegro v. Canada)*), 15 December 2004, I. C. J. Reports 2004, p. 429.

227. Sprendimas *Ginkluotų veiksmų Kongo teritorijoje* byloje (Kongo Demokratinė Respublika prieš Ugandą) (*Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Uganda)*), 19 December 2005, I. C. J. Reports 2005, p. 168.

228. Sprendimas *Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį taikymo* byloje tarp Bosnijos ir Hercegovinos bei Jugoslavijos taikymo byloje (Bosnija ir Hercegovina prieš Jugoslaviją) (*Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia)*), 26 February 2007, I. C. J. Reports 2007, p. 43.

229. Sprendimas *Valstybės jurisdikcinių imunitetų* byloje (Vokietija prieš Italiją: dalyvaujant Graikijai) (*Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening)*), 3 February 2012, I. C. J. Reports 2012, p. 99.

Nuolatinis arbitražo teismas:

230. 2007 m. sausio 30 d. tarptautinio arbitražo tribunolo sprendimas byloje *1. The Channel Tunnel Group Limited 2. France-Manche S.A. v. 1. the Secretary of State for Transport of the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland 2. le ministre de l'équipement, des transports, de l'aménagement du territoire, du tourisme et de la mer du Gouvernement de la République française (Eurotunnel)*.

Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas:

231. 2008 m. gruodžio 28 d. išvada byloje *Nabil Sayadi ir Patricia Vinck prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 1472/2006.

Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai:

232. 1999 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Prokuroras prieš Tadić*, apeliacinė kolegija, IT-94-1-A.

Europos Žmogaus Teisių Teismas:

233. 1975 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Golder prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 4451/70.

234. 1978 m. liepos 10 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Confédération Française Démocratique du Travail (CFDT) prieš Europos Bendrijas, alternatyviai prieš jos valstybes nares a) bendrai ir b) atskirai*, peticijos Nr. 8030/77.

235. 1988 m. gruodžio 12 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Spaans prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 12516/86.

236. 1990 m. vasario 9 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *M. & Co. prieš Vokietijos Federacinę Respubliką*, peticijos Nr. 13258/87.

237. 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje *Jersild prieš Daniją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 15890/89.

238. 1996 m. kovo 23 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Loizidou prieš Turkiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 15318/89.
239. 1998 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Osman prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 23452/94.
240. 1999 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Waite ir Kennedy prieš Vokietiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 26083/94.
241. 1999 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Beer ir Regan prieš Vokietiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 28934/95.
242. 1999 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Matthews prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 24833/94.
243. 2001 m. lapkričio 21 d. sprendimas byloje *Al-Adsani prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 35763/97.
244. 2001 m. gruodžio 12 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Banković ir kiti prieš Belgiją ir kitus* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 52207/99.
245. 2004 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Ilaşcu prieš Moldovą ir Rusiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 48787/99
246. 2005 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret Anonim Şirketi prieš Airiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 45036/98.
247. 2006 m. kovo 14 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Saddam Hussein prieš Albaniją ir kitus*, peticijos Nr. 23276/04.
248. 2007 m. gegužės 2 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Behrami ir Behrami prieš Prancūziją ir Saramati prieš Prancūziją, Vokietiją ir Norvegiją* (Didžioji kolegija), peticijų Nr. 71412/01 ir 78166/01.
249. 2007 m. liepos 5 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Kasumaj prieš Graikiją*, peticijos Nr. 6974/05.
250. 2007 m. rugpjūčio 28 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Gajić prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 31446/02.
251. 2007 m. spalio 16 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Berić ir kiti prieš Bosniją ir Hercegoviną*, peticijų Nr. 36357/04, 36360/04, 38346/04, 41705/04, 45190/04, 45578/04, 45579/04, 45580/04, 91/05, 97/05, 100/05,

1121/05, 1123/05, 1125/05, 1129/05, 1132/05, 1133/05, 1169/05, 1172/05, 1175/05, 1177/05, 1180/05, 1185/05, 20793/05 ir 25496/05.

252. 2008 rugsėjo 9 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Boivin prieš Belgiją ir kitus*, peticijos Nr. 73250/01.

253. 2008 m. gruodžio 9 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Connolly prieš Airiją ir kitus*, peticijos Nr. 73274/01.

254. 2008 m. gruodžio 11 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Stephens prieš Kiprą, Turkiją ir Jungtines Tautas*, peticijos Nr. 45267/06.

255. 2009 m. sausio 20 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 13645/05.

256. 2009 m. gegužės 12 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Gasparini prieš Italiją ir Belgiją*, peticijos Nr. 10750/03.

257. 2009 m. birželio 9 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Galić prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 22617/07.

258. 2009 m. birželio 9 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Blagojević prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 49032/07.

259. 2009 m. birželio 16 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Rambus Inc prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 40382/04.

260. 2009 m. birželio 16 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Beygo prieš 46 Europos Tarybos valstybes nares*, peticijos nr. 36099/06.

261. 2009 m. birželio 30 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Al-Sadoon ir Mufdhi prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 61498/08.

262. 2010 m. rugsėjo 30 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Artemi ir Gregory prieš Kiprą ir kitus*, peticijos Nr. 35524/06.

263. 2011 m. sausio 21 d. sprendimas byloje *M.S.S. prieš Belgiją ir Graikiją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 30696/09.

264. 2011 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Al-Skeini ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 55721/07.

265. 2011 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Al-Jedda prieš Jungtinę Karalystę* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 27021/08.

266. 2012 m. rugsėjo 12 d. sprendimas byloje *Nada prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 10593/08.

267. 2012 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Michaud prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 12323/11.

268. 2013 m. birželio 11 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Stichting Mothers of Srebrenica ir kiti prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 65542/12.

269. 2013 m. birželio 18 d. nutarimas dėl priimtimumo *Povse prieš Austriją*, peticijos Nr. 3890/11.

270. 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 5809/08.

271. 2014 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje *Tarakhel prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 29217/12.

272. 2014 m. lapkričio 20 d. sprendimas byloje *Jaloud prieš Nyderlandus* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 47708/08.

273. 2015 m. sausio 6 d. sprendimas byloje *Klausecker prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 415/07.

274. 2015 m. sausio 6 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Perez prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 15521/08.

275. 2015 m. kovo 31 d. nutarimas dėl priimtimumo byloje *Andreasen prieš Jungtinę Karalystę ir kitas 26 ES valstybes nares*, peticijos Nr. 28827/11.

276. 2016 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Avotiņš prieš Latviją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 17502/07.

277. 2016 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 5809/08.

Atskirosios nuomonės:

278. EŽTT teisėjų Spielmann ir Raimondi pritarianti atskiroji nuomonė. 2014 m. lapkričio 20 d. EŽTT sprendimą byloje *Jaloud prieš Nyderlandus* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 47708/08.

279. EŽTT teisėjos Motoc pritarianti atskiroji nuomonė. 2014 m. lapkričio 20 d. EŽTT sprendimą byloje *Jaloud prieš Nyderlandus* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 47708/08.

280. EŽTT teisėjų Albuquerque, Hajiyev, Pejchal ir Dedov pritarianti atskiroji nuomonė. 2016 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 5809/08.

281. EŽTT teisėjos Keller pritarianti atskiroji nuomonė. 2016 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 5809/08.

282. EŽTT teisėjo E. Kūrio pritarianti atskiroji nuomonė. 2016 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Al-Dulimi ir Montana Management Inc. prieš Šveicariją* (Didžioji kolegija), peticijos Nr. 5809/08.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas:

283. 1964 m. liepos 15 d. sprendimas byloje 6/64 *Costa prieš E.N.E.L.*

284. 1974 m. gegužės 14 d. sprendimas byloje 4/74 *Nold prieš Europos Bendrijų Komisiją.*

285. 1998 m. birželio 16 d. sprendimas byloje C-162/96 *Racke GmbH & Co. prieš Hauptzollamt Mainz.*

286. 2008 m. rugsėjo 3 d. sprendimas (Didžioji kolegija) sujungtose bylose C-402/05 P ir C-415/05 P *Yassin Abdullah Kadi ir Al Barakaat International Foundation prieš Europos Sąjungos Tarybą ir Europos Bendrijų Komisiją (Kadi I).*

287. 2013 m. liepos 18 d. sprendimas (Didžioji kolegija) sujungtose bylose C-584/10 P, C-593/10 P ir C-595/10 P *Europos Komisija ir kiti prieš Yassin Abdullah Kadi (Kadi II).*

288. 2014 m. kovo 21 d. sprendimas byloje T-306/10 *Hani El Syyed Elsebai Yusef prieš Europos Komisiją.*

289. 2014 m. birželio 12 d. sprendimas byloje C-314/13 *Peftiev ir kiti*.

290. 2014 m. gruodžio 18 d. nuomonė 2/13 (Plenarinė sesija) dėl 2013 m. liepos 4 d. Europos Komisijos pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 218 straipsnio 11 dalį paduoto prašymo pateikti nuomonę.

Generalinių advokatų išvados:

291. Generalinio advokato Darmon išvada, pateikta 1989 m. birželio 1 d. byloje C-241/87 *Maclaine Watson & Company Limited prieš Tarybą ir Europos Bendrijų Komisiją*.

292. Generalinio advokato Bot išvada, pateikta 2013 m. kovo 19 d., sujungtose bylose C-584/10 P, C-593/10 P ir C-595/10 P *Europos Komisija ir kiti prieš Yassin Abdullah Kadi (Kadi II)*.

Pasaulio Prekybos Organizacijos Apeliacinis komitetas:

293. 1998 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *EC – Customs Classification of Certain Computer Equipment* byloje, WT/DS62/R, WT/DS67/R, WT/DS68/R.

294. 2005 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *EC – Trademarks and Geographical Indications* byloje, WT/DS174.

295. 2006 m. PPO Apeliacinio komiteto sprendimas *EC – Biotech* byloje, WT/DS 291/R; DS 292/R, WT/DS 293/R.

Tarptautinės darbo organizacijos administracinis tribunolas:

296. *Chadsey v. Universal Postal Union*, ILO Administrative Tribunal, 15 October 1968, Judgment No. 122, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga: <http://www.ilo.org/dyn/triblex/triblexmain.detail?p_judgment_no=122>.

297. *Rubio v. Universal Postal Union*, ILO Administrative Tribunal, 10 July 1997, Judgment No. 1644, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga:
<http://www.ilo.org/dyn/triblex/triblexmain.detail?p_judgment_no=1644>.

Nacionaliniai teismai:

Belgija

298. 2009 m. gruodžio 21 d. Belgijos Kasacinio Teismo sprendimas byloje *Siedler v. Western European Union*, S.04.0129.F.

299. 2010 m. gruodžio 8 d. Briuselio pirmosios instancijos teismo sprendimas byloje *Mukeshimana ir kiti prieš Belgijos valstybę ir kitus*, 04/4807/A ir 07/15547/A.

Bosnija ir Hercegovina

300. 2006 m. liepos 8 d. Bosnijos ir Hercegovinos Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *Milorad Bilbija et al.*, AP-953/05.

Italija

301. Italijos konstitucinio teismo sprendimas byloje *Frontini v. Ministero Delle Finanze*, 183/17, [1974] 2 CMLR 372.

JAV

302. 1987 m. liepos 24 d. JAV apygardos teismo sprendimas byloje *Boimah v. General Assembly of the United Nations*, EDNY, 24 July 1987, 664 F Supp 69.

303. 1992 m. gruodžio 4 d. JAV apygardos teismo sprendimas byloje *Mark Klyumel v. United Nations*, SDNY, 4 December 1992, 92 Civ 4231 (PKL).

304. 2015 m. sausio 9 d. JAV apygardos teismo sprendimas byloje *Delama GEORGES et al. v. United Nations et al.*, SDNY, 9 January, 2015, Civil Action No. 1:13-cv-07146-JPO.

Jungtinė Karalystė

305. 1989 m. spalio 26 d. Jungtinės Karalystės Lordų rūmų sprendimas byloje *Australia & New Zealand Banking Group Ltd., et al. v. Australia, et al.* *International Legal Materials*, 1990, Vol. 29, No. 3, p. 670-715.

306. 2007 m. gruodžio 12 d. Jungtinės Karalystės Lordų rūmų sprendimas byloje *R (on the application of Al-Jedda) (FC) (Appellant) v Secretary of State for Defence (Respondent)*, [2007] UKHL 58.

307. 2010 m. sausio 27 d. Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo sprendimas bylose *Her Majesty's Treasury (Respondent) v Mohammed Jabar Ahmed and others (FC) (Appellants)* *Her Majesty's Treasury (Respondent) v Mohammed al-Ghabra (FC) (Appellant)* *R (on the application of Hani El Sayed Sabaei Youssef) (Respondent) v Her Majesty's Treasury (Appellant)*, [2010] UKSC 2.

308. 2015 m. liepos 30 d. Jungtinės Karalystės karališkojo teisingumo teismo sprendimas (apeliacinė instancija) byloje *Serdar Mohammed & Others v Secretary of State for Defence*, A2/2014/1862, A2/2014/4084, A2/2014/4086.

309. 2017 m. sausio 17 d. Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Mohammed and others (Respondents) v Ministry of Defence and another (Appellants)* [2017] UKSC 1.

Kanada

310. 2009 m. birželio 4 d. Kanados Federalinio Teismo sprendimas byloje *Abousfian Abdelrazik (Applicant) v. The Minister of Foreign Affairs and the Attorney General of Canada (Respondents)*, T-727-08.

Lenkija

311. 2011 m. lapkričio 16 d. Lenkijos Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *dél Tarybos reglamento Nr. 44/2001 (EB)*, Selected rulings of the Polish Constitutional Tribunal concerning the law of the European Union (2003-2014).

312. 2011 m. gruodžio 12 d. Lenkijos Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *dél įstatymų leidybos konstitucinių reikalavimų narystės ES kontekste*, P 1/11, Selected rulings of the Polish Constitutional Tribunal concerning the law of the European Union (2003-2014).

Nyderlandai

313. 2007 m. lapkričio 13 d. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Euratom*, 01984/07.

314. 2013 m. rugsėjo 6 d. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Mustafić-Mujić*, 12/03329.

315. 2013 m. rugsėjo 6 d. Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Nuhanović*, 12/03324.

316. 2014 m. liepos 16 d. Hagos apygardos teismo sprendimas byloje *Stichting Mothers of Srebrenica*, C/09/295247, 07-2973.

317. 2017 m. birželio 27 d. Hagos apeliacinio teismo sprendimas byloje *Stichting Mothers of Srebrenica*, C/09/295247, 07-2973.

Prancūzija

318. 1998 m. birželio 19 d. Paryžiaus apeliacinio teismo sprendimas byloje *UNESCO c. Boulois*, *Revue de l'arbitrage*, 1999, p. 343-349.

319. 2004 m. birželio 10 d. Prancūzijos Konstitucinės Tarybos sprendimas byloje *Loi pour la confiance dans l'économie numérique*, 2004-496 DC, *Journal officiel* du 22 juin 2004, p. 11182.

320. 2005 m. sausio 25 d. Prancūzijos Kasacinio Teismo sprendimas byloje *Banque africaine de développement c. M.A. Degboe*, 04-41012, JDI, 2005.

321. 2006 m. liepos 27 d. Prancūzijos Konstitucinės Tarybos sprendimas byloje *Loi relative au droit d'auteur et aux droits voisins dans la société de l'information*, 2006-540 DC, *Journal officiel* du 3 août 2006, p. 11541.

Vokietija

322. 1974 m. gegužės 29 d. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *Internationale Handelsgesellschaft mbH gegen Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel (Solange I)*, BVerfGE 37, 271 2 BvL 52/71.

323. 1981 m. lapkričio 10 d. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *Hetzl v. Eurocontrol (Eurocontrol II)*, 2 BvR 1058/79, BVerfG 59, 63.

324. 1986 m. spalio 22 d. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *In re application of Wünsche Handelsgesellschaft (Solange II)*, BVerfGE 73, 339 2 BvR 197/83.

325. 1993 m. spalio 12 d. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *Brunner v. European Union Treaty*, 89 BVerfGE 155, 20 EuGRZ 429.

326. 2000 m. birželio 7 d. Vokietijos Federalinio Teismo sprendimas byloje *Bananas*, BVerfG, 2 BvL 1/97.

327. 2006 m. liepos 3 d. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas byloje *B. et al. v. EPO*, 2 BvR 1458/03.

Kiti šaltiniai

Tarptautinės teisės komisijos dokumentai:

328. Report by Mr. R. Ago, Chairman of the Sub-Committee on State Responsibility, Doc. A/CN.4/152, Yearbook of the International Law Commission, 1963, Vol. II.

329. Report of the International Commission on the work of its Twenty-fifth session. Yearbook of the International Law Commission, 1973, Vol. II.

330. Second Report on State Responsibility by Special Rapporteur Gaetano Arangio-Ruiz, Doc. A/CN.4/425, Documents of the Forty-first session, 1989.

331. First Report on State responsibility by Mr. James Crawford, Special Rapporteur, Doc. A/CN.4/490/Add.1-7, documents of the fiftieth session, ILC Report, Doc. A/53/10, 1998.

332. Third Report on international liability for injurious consequences arising out of acts not prohibited by international law (prevention of transboundary damage from hazardous activities) by Special Rapporteur, Mr. Pemmaraju Sreenivasa Rao, ILC Report, Doc. A/CN.4/510, Documents of the fifty-second session, 2000.

333. Report on the Work of the Fifty-second Session, Doc. A/55/10, Yearbook of the International Law Commission, 2000, Vol. II, Part Two.

334. Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsniai su komentarais (Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries), Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part Two, as corrected.

335. Report on the Work of the Fifty-fifth session, Doc. No. 10 (A/58/10), Yearbook of the International Law Commission, 2003, Vol. II, Part Two.

336. Responsibility of International Organizations: Comments and Observations Received from International Organisations, Doc. A/CN.4/545, Documents of the fifty-sixth session, 2004.

337. Second Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/541, Documents of the fifty-sixth session, 2004.

338. Fragmentation of International Law: Difficulties Arising From the Diversification and Expansion of International Law. Report of the Study Group of the International Law Commission. Finalized by Martti Koskenniemi. Doc. A/CN.4/L.682. Yearbook of the International Law Commission, 2006, Vol. II, Part Two.

339. Responsibility of International Organizations: Addendum: Titles and texts of draft articles 25 to 30 adopted by the Drafting Committee on 19 July 2006, Doc. A/CN.4/L.687/Add.1, 2006.

340. Responsibility of International Organizations: Comments and Observations Received from International Organisations, 2007, Doc. A/CN.4/582.

341. Fourth Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/564, Add 1-2, Documents of the fifty-eighth session, 2006.

342. Fifth Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/583, Documents of the fifty-ninth session, 2007.

343. Seventh Report on Responsibility of International Organizations by Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/610, Report on the work of the sixty-first session, 2009.

344. Eight Report on Responsibility of International Organizations by the Special Rapporteur, Giorgio Gaja, Doc. A/CN.4/640, Report on the work of the sixty-third session, 2011.

345. Report of the International Law Commission on the work of its sixty-third session on Responsibility of International Organisations, General Assembly, Official Records, Sixty-sixth session, Supplement No. 10 (A/66/10), 2011.

346. Responsibility of International Organizations: Comments and Observations Received from International Organizations, Doc. A/CN.4/637/Add.1, 2011.

347. Tarptautinių organizacijų atsakomybės straipsniai su komentarais (Draft articles on the responsibility of international organizations, with Commentaries), Doc. A/66/10, Yearbook of the International Law Commission, 2011, Vol. II, Part Two.

348. Fourth report on identification of customary international law by Michael Wood, Special Rapporteur, Doc. A /CN.4/695, Report on the work of the sixty-eighth session, 2016.

Kiti Jungtinių Tautų dokumentai:

349. Model status of forces agreement (SOFA) for peace-keeping operations. Report of the Secretary General, 9 October 1990, A/45/594.

350. Model agreement between the United Nations and Member States contributing personnel and equipment to United Nations peace-keeping operations. Report of the Secretary General, 23 May 1991, A/46/185.

351. Report of the UN Secretary-General to the United Nations General Assembly: *Administrative and Budgetary Aspects of the Financing of United Nations Peacekeeping Operations*, 20 September 1996, A/51/389.

352. Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35: *The fall of Srebrenica*, 15 November 1999, A/54/549, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://repository.un.org/handle/11176/227626>>.

353. Letter from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. *Report of the Independent Inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 genocide in Rwanda*. 15 December 1999, S/1999/1257; [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/POC%20S19991257.pdf>>.

354. United Nations, Secretary-General's Bulletin. *Observance by United Nations forces of international humanitarian law*. 6 August 1999, ST/SGB/1999/13, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.refworld.org/docid/451bb5724.html>>.

355. Human Rights Committee, General Comment No. 31. *The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant*, 2004, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto

prieiga <<http://www.ccprcentre.org/iccpr-and-hr-committee/general-comments/>>.

356. *United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines (“Capstone doctrine”)*. United Nations, 2008, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/principles.shtml>>.

357. *Human Rights Due Diligence Policy on United Nations Support to non-United Nations Security Forces*, UN Secretary-General, Identical letters dated 25 February 2013 from the Secretary-General addressed to the President of the General Assembly and to the President of the Security Council, UN Doc. A/67/775-S/2013/110, 5 March 2013, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga: <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/SP/AMeetings/20thsession/IdenticalLetterSG25Feb2013_en.pdf>.

Įvairūs:

358. Lietuvių kalbos žodynas. XII tomas. Vilnius: Mokslas, 1981.

359. The Legal Consequences for Member States of the Non-Fulfillment by International Organizations of Their Obligations Toward Third Parties, Resolution, *Yearbook of the Institute of International Law*, Vol. 66-II, 1995.

360. Cinquième Commission. Rapporteur Rosalyn Higgins. The legal consequences for member states of the non-fulfilment by international organizations of their obligations toward third parties, Preliminary Exposé. *Yearbook of the Institut of International Law*, Vol. 66- I, 1995.

361. HAFNER, G. Can International Organizations be Controlled? Accountability and Responsibility. *American Society of International Law Proceedings*. April 2-5, 2003.

362. AHLBORN, Ch. The Rules of International Organizations and the Law of International Responsibility. ACIL Research Paper No 2011-03

(SHARES Series), [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.sharesproject.nl/publication/the-rules-of-international-organizations-and-the-law-of-international-responsibility/>>.

363. GAJA, G. Articles on the Responsibility of International Organizations. *United Nations Audiovisual Library of International Law*, 2014, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ario/ario_e.pdf>.

364. International Law Association. Accountability of International Organizations. Final Report. Berlin Conference, 2004, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/9>>.

365. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). *Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina and the Powers of the High Representative*, adopted at 62nd plenary session (11-12 March 2005), CDL-AD (2005) 004 [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD%282005%29004-e.aspx>>.

366. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Report on the Rule of Law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011), CDL-AD(2011)003rev [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-e)>.

367. Memorandum of Law of *Amici Curiae* European Law Scholars and Practitioners in Support of Plaintiffs' Opposition to the Government's Statement of Interest. *Delama GEORGES et al. v. United Nations et al.* Civil Action No. 1:13-cv-07146-JPO.

368. Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Committee on the Honouring of Obligations and Commitments by member States of the Council of Europe (Monitoring Committee), Doc. 10200, 4 June 2004

(Honouring of obligations and commitments by Bosnia and Herzegovina) [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=10559&lang=en>>.

369. Nuolatinio arbitražo teismo pasirenkamosios arbitražo taisyklės ginčams tarp tarptautinių organizacijų ir valstybių (Permanent Court of Arbitration Optional Rules for Arbitration Involving International Organizations and States), 1996, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <https://pca-cpa.org/wp-content/uploads/sites/175/2016/01/Optional-Rules-for-Arbitration-Between-International-Organizations-and-States-1996.pdf>

370. Nuolatinio arbitražo teismo pasirenkamosios arbitražo taisyklės ginčams tarp tarptautinių organizacijų ir privačių asmenų (Permanent Court of Arbitration Optional Rules for Arbitration between International Organizations and Private Parties), 1996, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <https://pca-cpa.org/wp-content/uploads/sites/175/2016/01/Optional-Rules-for-Arbitration-Between-International-Organizations-and-Private-Parties-1996.pdf>

371. Fifth negotiation meeting between the CDDH and ad hoc negotiation group and the European Commission on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights. Final report to the CDDH. 47+1(2013)008rev2, 10 June 2013, Draft explanatory report, para. 23-24. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <https://www.echr.coe.int/Documents/UE_Report_CDDH_ENG.pdf>.

372. International Law Association. Study Group on Due Diligence in International Law. First Report, 7 March 2014, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 8 d.] interneto prieiga <<http://www.ila-hq.org/index.php/study-groups>>.

373. *Yearbook of International Organizations 2015/2016* – Vol. 5: Statistics, Visualizations and Patterns. Brill, 2015, 52nd edition.

Autorės moksliniai straipsniai ir pranešimai disertacijos tema

Moksliniai straipsniai disertacijos tema:

1. PAŽERECKAITĖ G., VIENAŽINDYTĖ, J. Žmogaus teisių apsauga Europoje ir Europos Sąjungos prisijungimas prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. *Teisė. Mokslo darbai*, 2014, 92 tomas, p. 109-125.

2. PAŽERECKAITĖ, G. Tarptautinės teisinės atsakomybės paskirstymo Europos Sąjungai ir jos valstybėms narėms kriterijai. *Teisė. Mokslo darbai*, 2014, 93 tomas, p. 176-189.

3. PAŽERECKAITĖ, G. UN Security Council and the issues of responsibility under international law. *Conference papers. Security as the purpose of law: 3rd international conference of PhD students and young researchers*, 9-10 April 2015, Vilnius, Lithuania.

Tyrimo rezultatai pristatyti šiose tarptautinėse mokslinėse konferencijose:

1. Pranešimas tema “*UN Security Council and the issues of responsibility under international law*” pristatytas 2015 m. balandžio 9-10 d. Vilniaus universitete (Lietuva) vykusioje 3-oje tarptautinėje doktorantų ir jaunųjų tyrėjų konferencijoje tema “*Security as the purpose of law*”.

2. Pranešimas tema “*An Elephant in the Room: the Scrutiny of the United Nations in the Practice of the European Court of Human Rights*“ pristatytas 2016 m. balandžio 8-9 d. Lankasterio universitete (Jungtinė Karalystė) vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje “*Non-State Actors and Changing Relations in International Law*”.